

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır

YIL : 20

EYLÜL - EKİM

SAYI:200

İ ÇİNDEKİ L E R

Sayfa

Sayın Bakan Mehmet Emin Erişirgil'in Belediyeler Kongresindeki nutku
"Hükmi şahıslar gerçek şahsiyet vasıflarına yaklaştığı nisbette bir varlık
olurlar"

3

TETKİKLER

Emekliye ayrılmanın şartları	Muzaffer AKALIN	6
Kanun ve kanun yapma	Kemal ARAL	14
Köy mer'aları	İlhami ERTEM	33
Birleşik Devletlerde valilerin vazife ve salâhiyeti	Turgut GÖLE	42
Sorumluluk zevki	Fazlı GÜLEÇ	60
Danıştayda kanun sözcülüğü müessesesine lüzum var mı?	Cudi ÖZAL	64
Milletvekili Seçimi Kanunu üzerinde bazı dü- ğünçeler	Enver SAATÇIGİL	84
Millet ve devlet	Münif SERAV	90

TERCÜMELER

Bir belediye reformu	İ. Vehbi BERK	103
Belçika'da nüfus sicillerinin tutuluşu (I).....	A. H. KALKANDELEN.....	115
İngiltere ve Gal'de mahallî idareler (II)	Sıddık TUMERKAN	124

YABANCI MEVZUAT

İngiltere'de kamulaştırma yasaları	Muharrem BALASAYGUN	211
--	---------------------	-----

İDARİ COĞRAFYA

Ardahan ilçesi	H. Ragıp UĞURAL.....	245
----------------------	----------------------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllık 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllık 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kayadilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır).

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş ekledikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolummıyan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne** müracaat edilmelidir.

HÜKMÎ ŞAHISLAR GERÇEK ŞAHSİYET VASIFLARINA YAKLAŞTIĞI NİSBETTE BİR VARLIK OLURLAR

(içişleri Bakanının Belediyeler Kongresinde söylediği nutkun en önemli tarafı, kanun vazımın kabul ettiği hükmi şahısların nasıl gelişeceğine ait mütalâalardır. Aşağıya bunu koyuyoruz.)

Gerek Anayasamız, gerek kendi kanunları, mahallî idare teşekkülü olan il, belediye ve köye şahsiyet tanımıştır. Ancak; kanunun bir teşekkülü muhtar şahsiyet olarak tanınması başka şey, onun gerçekten bir şahsiyet halini alması başka şeydir. Kanun, bir teşekküle ancak bir (şahsiyet) olabilme imkânlarını verir, o kadar, hükmi bir şahsiyetin gerçekten âdeta el ile tutulur, göz ile görülebilir hale gelebilmesi, varlığını cemiyet içinde kuvvetle hissettirebilmesi; taazzuv etmiş olmasıyla, esaslı ve köklü, devamlı işler başarabilmesiyle, yani hükmi şahısların gerçek şahıslar vasıflarına yaklaşmasıyla mümkündür. Onun için kanunun muhtar bir hükmi şahıs olarak tanıdığı teşekküller ;

1 — Yaşama ve gelişme ihtiyacını duymak ve bunun için de yol aramak üzere mütemadi cehte bulunabilirse,

2 — İradelerini serbestçe kullanabilir ve kendiliğinden teşebbüs kudretine sahip olursa,

3 — Müşterek işlerde birbirleriyle birleşebilir ve müşterek menfaatte tesanüt gösterebilme lüzumunu hissedebilirse.

Sadece kanun vazımın iradesiyle değil, gerçekten bir varlık olduğunu gösterir.

Bu bakımdan Derneğimizin kurulmasını ve faaliyetini Belediyelerimizin gerçekten şahsiyet iktisap etmiş olmalarının bir delili addetmekteyim. Çünkü idare kurulumuzun raporundan öğreniyoruz ki Derneğe 400 belediye

girmiştir. Benim bundan anlamak istediğim mâna şudur: Belediye Kanunu şu veya bu derneğe behemehal gireceksin demediğine göre, bu belediyeler muhtar iradelerini kullanarak müessesenize üye olmuşlardır. Onlar tüzüğünüzde yapacağınızı söylediğiniz hizmetlere ihtiyaç duymuşlar ve bu noktada bütün üyelerle tesanüt halinde yaşamağa lüzum görmüşlerdir. Bu gerçek şahsiyet iktisabının delilidir. Onun için sevinmeğe değer bir vakıadır.

Derneğiniz ve kongreniz başka bir noktadan da gerçekten bir beşaret mahiyetindedir. Bundan 10, 15 yıl önceye kadar mahallî idareler; kuruluşlarını haklı kılan prensipleri tatbik etmekten ziyade, âdeta otomatik iş gören birer idari şube, birer daire idiler. Şimdi sizler bu telâkkiyi kaldırıyorsunuz. Derneğe giren belediyeler, Dernek tüzüğünü kabul ettiklerine göre şu inanı izhar ediyorlar ve “Kanunun bize verdiği salâhiyeti kullanabilmek için Türkiye ve dünya belediyeciliğinin gelişmesini bilmek ve tâkip etmek, Türk şehir ve kasaba ve köylerinin ne yolda gelişmesi lâzım geleceğini araştırmak ve buna dair lüzumlu bilgileri edinmek lâzımdır. Bunun için müşterek malımız olan bir cemiyet mesaisine ihtiyaç vardır.,, diyorlar. Bu kanaati benimsemiş olmak büyük bir ilerlemedir.

Gene 10, 15 yıl öncesine kadar belediye hizmetlerinde mütehassıs kullanma ihtiyacı pek hissedilmezdi. Belediyelerin çeşitli hizmet kollarına ve bu kolların başına herkes getirilebilirdi.

Dernek tüzüğü, belediyeciliğin ve şehirciliğin bir ihtisas şubesi olduğunu hatırlatıyor ve belediye faaliyetlerinin ilmin icaplarına uygun olarak yürütülmesini hedef tutuyor ve üyeniz olan mahallî idare teşekkülleri bu ihtiyacı hissettiklerine göre eski bir kanaati kaldırma ihtiyacını duyuyor. Bu, sevinilecek bir vakıadır. Sırası gelmişken bir noktayı söylemek isterim: İş görmek için çırpman mahallî idarelerimiz ekseriya sadece bir tek engel görüyorlar. Gelişsizlik, parasızlık. İstenildiği gibi muvaffak olamamanın çok defa izah tarzı bundan ibarettir. Parasızlığın türlü mahallî ihtiyaçları giderememeğe sebep olduğunda kimse

şüphe edemez. Fakat çok defa belediyeçilik tekniğindeki bilgi kıfayetsizliğini de bunun yanına koymak lâzımdır. Bazan bir yerde çok kolay vasıtalarla ve mütevazî bütçelerle de yapılacak işler vardır ve o yerin mahallî teşekkülü yapamamaktadır. Fakat günün birinde belirli bir belediye hizmet kolunun başına ihtisas sahibi birisi geldiği zaman o iş aynı bütçe içinde oluvmektedir. Bu itibarla, belediyeçilik tekniğinin, belediyeçilik ihtisasının bilhassa bizim mahallî idarelerimiz gibi geliri az olan müesseseler için yani az para ile çok verimli iş görmek zorunda olan teşekküller için çok fazla ehemmiyeti vardır. Derneğimizin belediye ve mahallî idarelere bilgi verme bakımından yapacağı hizmet, karşılığı ödenemeyecek bir değer taşır.

Gene Derneğiniz mahallî idarelerin birbirinin tecrübesinden faydalanma ve tesanüt esasına dayanıyor ki, bu ihtiyacın duyulması da büyük bir ilerlemeye işarettir.

İşleri Bakam sıfatıyla benim vazifem, bu işleri üzerine almış olan Derneğinize bütün vasıtalarla yardım etmek ve burada çalışacak arkadaşlara kalben duyduğum şükran hislerimi daima belirtmek olacaktır. Mahallî idarelerin, tam muhtar olarak vazifelerini lâıkiyle ifa edebilmeleri için mevzuat bakımından, hükümetin idari tedbirleri bakımından yapılacak işleri bana göstermenizi ancak minnetle karşılayacağım. Ve araştırmalarınızla varacağınız esasları, şehircilik ve belediyeçilik yönünden yol gösterici tavsiyelerinizi yerine getirmeyi en önemli vazife bileceğim. Şu noktayı açıklamak isterim ki mesuliyetine iştirak ettiğim hükümet mahallî idarelerin muhtar olarak gelişmesi için her türlü imkânları hazırlamayı kendisi için esaslı vazife telâkki etmektedir.

Benim de kongrenizden bir ricam olacaktır: Bu ricam da; tüzüğünüzde yapacağınızı söylediğiniz işleri yapmak hususunda her imkândan faydalanmağa karar vermenizdir. Belediyelerimiz ve diğer mahallî idarelerimiz bu hizmetlerinize hakikaten muhtaçtırlar. Kongreniz bu işlerin yapılması için daha büyük gayret sarfetmek lüzumunda ısrar etmeli ve bunun için gerekli vasıtaları da araştırmalıdır.

TETKİKLER

EMEKLİYE AYRILMANIN ŞARTLARI VE EMEKLİ SANDIĞI KANUNUNUN İÇİŞLERİ BAKANLIĞI İLE İLGİLİ HÜKÜMLERİ

Yazan : Muzaffer Akalın

Emekliye ayrılma şartları; birisi ilgililerin istekleri üzerine, ikincisi kurumlarca yani ilgili daire ve müesseselerce re'sen, üçüncüsü de hem istek üzerine, hem kurumlarca re'sen yapılacak emekli işlemleri olmak üzere şekil itibariyle üç kısma ayrılmaktadır- Bunları ayrı ayrı gözden geçirelim.

1 — İlgililerin istemesi üzerine emekliye ayrılabilmek için:

a) Fiili hizmet müddetleri 30 yılı ve yaşları 55 i doldurmuş olmak lâzımdır.

Emekli Sandığı Kanunu yılbaşından itibaren yürürlüğe girecekse de 39 uncu maddenin B bendinde yer almış olan bu hüküm kanunun yürürlük maddesine göre yayımı tarihini takibeden ay başından itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Ceza bakımından kovuşturma veya muhakemeleri yapılmakta olanlardan bu durumda bulunanların istekleri kovuşturma veya muhakemeleri sonuna bırakılır.

b) Bilindiği gibi bu gün yürürlükte bulunan emekli mevzuatımız 25 hizmet yılını tamamlamış olanlara emekliliklerini istemek hakkını tanımaktadır. Yeni kanun bunu 30 yıla çıkartmakla beraber 55 yaşını doldurmak kaydını da eklemiş bulunduğundan müktesep haklara riayet bakımından 31 inci maddede şu hüküm tesis edilmiştir:

Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte emeklilik hakkı tanınan vazifelerde, belediye başkanlığında ve illerin daimi komisyonu üyeliklerinde bulunanlardan fiili hizmet

müddetleri 25 yıl ve daha fazla olanlara istediklerinde yaş kaydı aranmaksızın fiili ve itibari hizmet müddetleri toplamına göre emekli aylığı bağlanır.

Fiili hizmet müddetleri 20 ile 25 yıl arasında bulunanlar da 25 yılı doldurmalarından itibaren yaş kaydı aranmaksızın emekli aylığı bağlanmasını isteyebilirler. Ancak bunların emekli aylıkları % 5 noksaniyle hesaplanır.

Gerek kanunun yürürlüğe girdiği tarihte 25 yılını doldurmuş olanların ve gerek bu tarihte 20 yılını doldurmuş olup da sonradan 25 yılını tamamlamış bulunanların yaş hadleri bakımından eski hükümlere göre kazanılmış hakları saklıdır.

Bu madde hükmünün uygulanmasında kanunun yürürlüğe girdiği tarihte ilgililerin vazife başında bulunup bulunmamaları bakımından fark yoktur. Bu cihet kanunun müzakeresi sırasında Kamutayca sorulan bir suale karşı komisyon sözcüsü tarafından yapılan açıklamadan anlaşılmaktadır.

Yukarıda a ve b bentlerinde bahsedilen hallerde emekliye ayrılmak için ilgililerin istemeleri şarttır. İstemezlerse bu haller emekliye ayrılımları için kuramlarına yetki vermez.

2 — Kurumlarca yani daire ve müesseseler tarafından re'sen emekliye ayrılmayı gerektiren haller:

a) 30 hizmet yılını tamamlamış olanlar kuramlarınca lüzum görüldüğünde yaş kaydı aranmaksızın re'sen emekliye ayrılabilir. Sayıştay, Danıştay, Yargıtay Başkan ve üyeleri ile Sayıştay Savcısı, Başkanun Sözcüsü ve Cumhuriyet Başsavcısı ile üniversite profesörleri hakkında bu hüküm tatbik edilemez.

Belediye başkanları ile illerin daimî komisyon üyeleri de hizmetlerinin mahiyeti bakımından bu hükmün dışında tutulmuşlardır. Esasen bunların emekliye ayrılımları hizmetlerinden ayrılımlarını da icap ettirmez.

Bu hükmün tatbikinde; fiili hizmet müddetlerine Emekli Kanunu gereğince yapılan zamlar yaş haddinden

indirilir. Hizmet müddetleri 30 yılı ve yaşları 55 i doldurmuş bulunanların istekleri üzerine emekliye ayrılmalarda da bu esas gözönünde tutulur.

Kanunun bu hükmü de diğer hükümlerinden farklı olarak yayımı tarihini takip eden ay başından itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

b) Haklarında yaş haddi hükümleri tatbik edilecek olanlar kurumlarmca re'sen emekliye ayrılırlar.

Mecburi emeklilik için yaş haddi genel olarak 65 tir. 65 yaşını dolduranların vazifeleri ile ilgileri kesilir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi belediye başkanları ile illerin daimî komisyonu üyelerinin emekliye ayrılmaları hizmetlerinden çıkarılmalarını gerektirmez.

Sayıştay başkan ve üyelerinin yaş hadleri Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanınca, Sayıştay savcısı ile Danıştay ve Yargıtay Başkan ve üyeleri ve Başkanun Sözcüsü ile Cumhuriyet Başsavcısının yaş hadleri Bakanlar Kurulunca birer yıllık sürelerle 3 yıl uzatılabilir. Bu yetki şüphesiz vazifelerinde kalmaları faydalı görülenler hakkında tatbik edilir.

Üniversite profesörleri de 65 yaşlarını doldurduktan sonra 70 yaşını geçmemek üzere vazifelerini yapabilecek durumda olmadıkları ilgili Üniversite Senatosunca belirtilinceye kadar çalışabilirler.

Diyanet İşleri Başkanı 65 yaşını doldurduktan sonra vazifesini yapmağa yetersizliği Bakanlar Kurulunca ve Diyanet İşleri Müşavere Heyeti başkan ve üyeleri ile müftüler ve vâizler yine 65 yaşını doldurduktan sonra vazifelerini yapmağa yetersizlikleri Diyanet İşleri Başkanlığınca ve hayrat hademesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinden aylık alan vâizler 65 yaşını doldurduktan sonra vazifelerini yapmağa yetersizlikleri Vakıflar Genel Müdürlüğünce belirtilinceye kadar ve dersiamlar hayat kaydıyle çalışabilirler.

Şu kadar ki bu vazifeler de dâhil olduğu halde emekliliğe esas olan herhangi bir hizmete 65 yaşını dolduranların ağıktan veya naklen tâyinleri caiz değildir.

Bazı hizmetlerde mecburî olarak emekliye ayrılmak için daha aşağı yaşlar esas tutulmuştur. Bunların başında subaylar, askerî memur ve gedikliler gelmektedir. Asteğmen, teğmen ve üsteğmenler için 41, yüzbaşı, kıdemli yüzbaşı ve önyüzbaşılar için 46, binbaşılar için 52, yarbaylar için 55, albaylar için 58, tuğ ve tüm generallerle amiraller için 60, kor ve orgenerallerle kor ve oramiraller için 65, mareşal ve büyük amiraller için 68, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf askerî memurlarla memur yardımcılar ve askerî hastabakıcı hemşireler 55, daha yukarı sınıftaki askerî memurlar 60, gedikli subaylar 52, gedikli çavuşlar 40, gedikli üstçavuşlar 43, gedikli başçavuşlar 45, başgedikliler 50 yaşlarında emekliye ayrılırlar.

Emniyet mensuplarının yaş hadlerine gelince:

Her derecedeki emniyet müdürleri ve emniyet ve polis müfettişleri 60, emniyet müfettiş yardımcılar ve emniyet âmirleri 58, başkomiser, komiser ve komiser yardımcılar 56, polis memurları ise 52 yaşında emekliye ayrılacaklardır.

Emniyet mensuplarının yaş hadleri hakkında Emekli Kanununda yer alan bu hüküm polis memurlarının yaş hadlerine dair olan 2388 sayılı kanunun birinci maddesini değiştiren 5101 sayılı kanun hükmünün aynıdır.

Yeni Emekli Kanunu mülkiye müfettişleri ile, kaymakamlar ve bucak müdürleri hakkında istisnai olarak evvelce konmuş olan yaş hadlerini kaldırmış olduğu için bunlar bundan sonra yaş haddi bakımından genel hükümlere tâbi olacaklardır.

Bilindiği gibi “Dahiliye memurlarından bir kısmının tahdidi sinlerine dair,, 2169 sayılı kanunun 21 Mayıs 1941 tarihli kanunla değiştirilen hükmüne göre mülkiye müfettişleri ile kaymakamların ilk dereceleri için 56, bir yukarı dereceleri için 58, bunlardan yukarı bütün dereceleri için 60 ve bucak müdürleri için 55 yaş emekliye ayrılma yaşı olarak kabul edilmiş idi. Ancak bunlardan hizmetlerinin devamında fayda olduğu üstlerinin vereceği ve İçişleri Bakanlığının kabul eyleyeceği sicillerle anlaşılanlar Bakan-

lar Kurulu kararıyla daha 5 seneye kadar istihdam edilebilirdi.

Gümrük koruma teşkilâtı mensupları ile posta ve telgraf ve telefon hat başbakıcı ve başdağıtıcıları ile hat bakıcıları ve dağıtıcıları için de özel yaş hadleri konmuştur. Bunlardan gümrük koruma memurları 50, gümrük koruma kısım âmirleri 55 yaşında emekliye ayrılır. Posta, telgraf ve telefon hat başbakıcı ve başdağıtıcıları ile hatbakıcıları ve dağıtıcıları da 55 yaşında emekliye ayrılacaktır.

Ancak bu gibilerin vazifelerinde kalmaları faydalı görüldüğü takdirde ilgili bakanlar yaş hadlerini birer yıllık müddetlerle beş yıl daha uzatabilirler.

Özel yaş haddi rejimine tâbi olan bütün bu vazifelere her biri için muayyen yaşları doldurmuş kimselerin açıktan veya naklen tâyinleri caiz değildir. Fakat özel yaş haddi rejimine tâbi olarak 65 yaşından önce emekliye ayrılan bir kimsenin emeklilik yaş haddi 65 olan başka bir hizmete tâyini mümkündür. Nitekim genel yaş haddi rejimine tâbi olanlardan 65 yaşından önce istekleri üzerine emekliye ayrılanların da 65 yaşını dolduruncaya kadar yeniden emeklilik hakkı olan hizmetlere tâyin edilmelerine kanunen mâni yoktur.

Seferin icabatı olarak lüzum görüldüğü takdirde tabip, veteriner, eczacı, kimyager ve diş tabipleri ile mühendis ve deniz subaylarının binbaşı ve daha aşağı rütbelileri 57 yaşma kadar, diğerleri yukarıda gösterilen yaşlardan beş yıl daha yaşlılardan, yedeksubay ve yedek askerî memurlar dahi sağlık durumları elverişli olanlarının en gençlerinden başlayarak orduya alınabilirler.

c) Subay ve askerî memurlarla gedikli subay ve gedikli erbaşların ahlâk noktasından hüküm ile veya yetersizlik veya disiplin sebeplerinden dolayı sicilleri üzerine veyahut askerî mahkemelerce verilecek kararlar üzerine Millî Savunma Bakanlığınca emekliye ayrılmaları icap edeceği gibi subay ve askerî memurlar dışındaki diğer memurlar ahlâk ve yetersizlik sebeplerinden dolayı tüzü-

güne göre sicilleri üzerine daire veya bakanlıkları tarafından re'sen emekliye ayrılabilir.

Ancak bu gibilere emekli aylığı bağlanabilmesi fiili hizmet müddetlerinin 25 yılı doldurmuş bulunmasına bağlıdır.

3 — Hem ilgililerin istemesi üzerine, hem kurumlarca re'sen yapılacak emeklilik :

60 yaşım dolduran memur ve hizmetliler emekliye ayrılmalarını isteyebilecekleri gibi buna karşılık olarak daireleri de 60 yaşını doldurmuş kimseleri emekliye ayırmak yetkisini haizdirler. Şu kadar ki bu gibilerin istekleri üzerine kendilerine emekli aylığı bağlanabilmesi için fiili hizmetlerinin en az 20 yılını doldurmuş olması şart olduğu halde daireleri tarafından emekliye ayrılmalarında hizmet müddetleri aranmaz.

Emekli aylığı bağlanacak halleri, bunların kullanılabilmesi yetkileri bakımından üç esasta mütalâa etmiş ve bu arada İçişleri Bakanlığı memurlarını ilgilendiren bazı hükümlere de temas etmiş bulunuyoruz. Şimdi kanunun İçişleri Bakanlığı ile ilgili diğer hükümlerine geçelim. Bu hükümler emniyet mensuplarının fiili hizmet müddetlerini ilgilendirmektedir.

Fiilî hizmet müddeti iştirakçi veya tevdiatçıların bu kanunla tanınan haklardan faydalanmağa başladıkları tarihten itibaren tam kesenek vermek suretiyle geçirdikleri müddettir.

Bakanlık emrinde, kadro dolayısıyla açıkta, eli işten çektilmiş, açığa alınmış veya tevkif edilmiş olanlardan kanunları gereğince tam veya eksik aylığa müstahak bulunanların bu durumda geçirdikleri müddetlerin yarısı fiili hizmet sayılır.

Ancak polislerle komiser yardımcısı, komiser ve başkomiserlerin polis mesleğinde geçirdikleri fiilî hizmet müddetlerinin her yılı için üç ay eklenecektir. Bu hüküm adı geçen hizmetlerin fazla yorucu ve yıpratıcı olması bakımından kabul edilmiştir. Ordu ve jandarma subay ve askerî memurlarıyla gediklileri de aynı esasa tâbidir.

Bu vazifelere yıl başından sonra girenlerin fiilî hizmet müddeti zamları, girdikleri ay hariç olmak üzere, o yılın geri kalan ayları için ve yıl sonundan önce ayrılanların fiili hizmet müddeti zamları da ayrıldıkları ay dâhil olmak üzere, yılın geçmiş ayları için hesaplanır.

Fiilî hizmet müddeti zamları emeklilik işlemlerinde fiili hizmet sayılır. Şu kadar ki bu zamların toplamı altı yılı geçemez.

Emniyet mensuplarının fiili hizmet müddeti zammı yapılmasını gerektiren vazifelerdeki çalışma müddetlerini ve yapılacak zamları gösteren izahlı cetvelleri yıl sonlarından itibaren üç ay içinde sandığa gönderilecektir-

Fiilî hizmet müddeti zamları için ilgili memurlardan ayrıca kesenek alınmayıp o yıldaki son aylık veya ücretleri üzerinden eklenecek müddete ait istihkakları toplamının % 10 u, yarısı kesenek ve yarısı da karşılık olmak üzere, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yukarıda yazılı cetvellerle birlikte sandığa gönderilir.

1683 sayılı Askerî ve Mülki Tekaüt Kanununun 5 inci maddesine göre polis memurlarından merkez memurlarına yani emniyet âmirlerine kadar (emniyet âmirleri dâhil) 22 sene hizmet ifa edenler emekliliklerini isteyebilirdi. Bu takdirde 25 yıl hizmet etmiş gibi emekli aylığı alırlardı.

3201 sayılı Emniyet Teşkilât Kanununun 57 nci maddesi ise bu hükümle mütenazır olarak emniyet polis memurlarının 12 nci meslek derecesinden altıncı meslek derecesine kadar olan derecelerde 22 sene hizmet ifa edenlerin emekliliklerini isteyebileceklerini ve bu takdirde haklarında 1683 sayılı kanunun 5 inci maddesi hükmünün uygulanacağını belirtmekte ve ayrıca meslekten yetişmiş emniyet müdürlerinin de bu haktan faydalanacaklarını kabul etmekte idi.

Yeni Emekli Kanunu ile bu hükümler kaldırılmakta ve bunların yerine yukarıda bahsettiğimiz fiili hizmet müddeti zamlarına ait hükümler konmuş bulunmaktadır. Ancak müktesep hakların saklı kalmasını sağlamak mak-

sadiyle kanunun geçici 16 ncı maddesinde şu hüküm tesis edilmiştir :

Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte polis mesleğinde bulunanlardan altıncı meslek derecesinden on ikinci meslek derecesine kadar olanlarla meslekten yetişmiş emniyet müdürlerinden emekli, âdi mâlûllük veya vazife mâlûllük aylığı bağlanacak olanların her yıl için üçer ay olmak üzere hesap edilerek fiilî hizmet müddetlerine eklenecek müddetler 3 yıldan aşağı olamaz.

Bu suretle açıktan eklenecek müddetlerin her yıl için o tarihteki keseneğe esas olan aylıkları tutarının % 10 u hâzinece toptan sandığa ödenir.

Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte bu mesleğin yukarıda yazılı vazifelerinde bulunanlardan fiilî hizmet müddetleri 15 yılı doldurmuş olanlar, yukarıdaki zamlar dâhil olmaksızın, 22 yıl tamamladıklarında emekliye ayrılımlarını isteyebilirler.

KANUN VE KANUN YAPMA

Kemal ARAL

İçişleri Hukuk Müşavir Muavini

Her şeyin bir usulü ve kaidesi olur da kanun yapmanın bir usulü bir formülü bulunmaz olurmu. O kanunlar ki yalnız ferdierin değil bunların bağlı bulundukları camianın da hayat ve refahının temel taşı mesabesinde dirler. Zaten kanunlar, milletlerin medeniyet ve kültürlerinin bir miyarı bir mihenk taşı sayılırlar. Bir milletin kanunlarını tetkik etmek, kendini tetkik etmektir. Bu tetkikat bize o sosyetenin medeniyet ve kültürle olan derecesini, münasebetini, hak ve adaletin ve hürriyetle olan irtibat ve alâka derecesini gösterir. Bu itibarla da çok ehemmiyet alırlar. Lâalettâyin kanun yapılamıyacağı gibi, ihtiva etmesi lâ- zımgelen vasıf ve şartları haiz olmayan tedvinler de kanun sayılamaz. Böyle olunca da kanun vazı'lığı vasfı bir kat daha ehemmiyetleşir.

Kanunlar, camiayı teşkil eden vatandaşların hak ve hürriyetlerini ve karşılıklı menfaatlerini tesbit ve tâyin eden birer kaide olduklarına göre bu kaidelerin yine kendileri tarafından bizzat gösterilmeleri icab ederse de bunun maddeten mümkün olmadığını ve olamıyacağını geçmiş zamanlar pek alâ gösterdikleri için bunu aralarından ayırdıkları bir kısım vatandaşlar marifetiyle yaparlar. Bu da, gösterir ki kanunlar o milleti teşkil eden camia tarafından doğrudan doğruya yapılması icabeden husustur. Çünkü faide ve zararları kendilerine aittir. Fakat yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu mümkün olamayınca aralarından ayırdıkları mütemed vatandaşlara bu vazifeleri muayyen müddetle devir ve tevdi ederler. Şu hale göre asıl kanun vazı'ı milletin kendisi olmalıdır. Bu olamayınca vekiller yapacakları kanunlarda mensup bulundukları milletin bu

husustaki arzu ve iradelerini faide ve menfaatlerini nazara almak zorundadırlar. Bu itibarla da gelişi güzel kanun yapamayacakları gibi mensup bulundukları milletlerin arzu ve ihtiyaçları dışına da çıkmaktan men edilmiş sayılırlar. Aksi takdirde milletler vekâlet müddetlerinin sonunda bu vazifeyi diğer vatandaşlara vermek suretiyle, kendileri adına yapılan muamele ve mevzu kaideleri beğenmemiş sayılırlar.

Kanunları, millî ruhların bir takım formüllerle ifadesi ve hatta millî dehanın bir tezahürü olarak da tarif ve tavsif etmek yerinde olacağına göre bunu parlâmentoların sadakatle aksettirmeleri ve aşılması icabeden hudud ve salâhiyetlerini bilmeleri ve buna riayet etmeleri şarttır.

Çünkü asıl salâhiyet milletin kendisindedir. Parlâmentolar ancak vekâlet haklarının hudud ve kayıtlarıyla bağlıdırlar. Bu itibarla da, teşrii kuvvetin salâhiyeti mahdud ve mukayyettir.

Kâmil salâhiyet ancak cemiyetin umumiyetinde mevcut ve meknuzdur. Çünkü hakimiyet parlâmentoların değil millettir. Kanunlar, kanun metinlerinde yazıldıkları için hak değildirler. Esasen bu hak camianın kendisinde mevcuttur ve tabii bir haldedir. Ancak bunlar yazılı olarak bu hakları tanzim ve tesbit ve bunlara vusuk ve müeyyide verirler. Artık teamüller, örfler ve âdetler yerlerini yazılı hukuka bırakmışlar ve coza'î müeyyidelerle de cihazlanarak âmme için riyeti zaruri bir hal almışlardır. Bunun için gelişi güzel kanun yapılamayacağı gitgide kökleşmeye başlamıştır. Tâbir caizse dört başı mamur olmayan bir kanun kanun sayılamaz ve kanunlar milletin umumî arzusunun bir ifadesi oldukları için de ahvalin her nev'i hususiyetine ve siyasetine uyularak da yapılamazlar; Çünkü bu şekil istikbal için zararlı olur.

Kanunlar birer realitedir onun için kemal lâzımdır. Onda milletin ruhi haletini bulmak iklim ve toprağın hususiyetini görmek coğrafi durumunu tâyin etmek mümkündür.

Kanunlar ahlâk ve iktisada bağlı oldukları kadar tarih, biyoloji ve psikoloji ile de alâkalıdır. Çünkü dâvada amaç fertlerin hak, refah ve hayatıyetidir.

İyi bir kanun yapmak için iyi niyet telâfi olamaz. Bu ancak sosyal hakikî ihtiyaçları nazara almak ve bunun inkişaf şartlarını da ihtiva etmekle mümkündür.

Bu şekil, kanunun yaşayabilmesi için de şarttır. Kanun cami'a ahlâkını ve inkişafını temine yarar birer millî prensip olduğuna göre o milletin ahlâkına ve zamanın geniş cemiyet şartlarına ve ekonomik vaziyetlerine uyması da lâzımdır ki, onda istikrar olsun, istikrar olmayan yer yer yamanmış ve eklenmiş mevzuatı iyi bir kanun saymak güçtür. Bu takdirde tatbikatta müşkülât kendisini gösterir, ne tatbik edenler için ne de tatbik edilenler için faydalıdır. Bunlar daha ziyade zamanın hususiyetlerine göre yapılmış kanunlarda kendini gösterir, böyle kanunlarda tatbik kudreti azalır, hem vatandaşta, hem otoritelerde tereddüd ve iştibah peyda olur ve itimat ve emniyeti münselip kılar. Hak fikri ve dolayısıyla kanun, mücerret bir bilgi değildir. İdeal ahlâkın ve geniş cemiyet şartlarının ve bu cemiyetin karakter ve kültürünün prensip halinde birer ifadesi olduklarına göre bunun müstakar ve itimat verici ve uzun ömürlü olması gayet tabiidir.

Bu demek değildir ki, millî birer prensip halinde, ifadesi mümkün kanunlar değişmez, kayıtsız ve şartsız devam eder, durur. Hayır, mesele istikrarı ve uzun ömürlülüğü asıl olarak kabuldendir. Bu kabul edildikten ve tedvin buna göre yapıldıktan sonra elbette ki şartlar değişecek ve kanunun mesnedi zail olacaktır. Bu tabii revîştir ve böyle olacaktır da. Aksi takdirde câmia için birer zararlı ölü prensip halinde kalırlar. Bizim asıl maksadımız kanunların umumî prensiplere dayanılarak yapılması muvakkat ve arizî sebeplerin nazara alınmamasıdır. Kanundan her türlü teferruat beklenemez ve vazı kanundan tam bir görüş ve kemal de istenemez. Bu ancak idealdir. Esasen kanunun vazifesi iyi ve geniş görüşlerle

hukukun umumî kaidelerini tesbit ve bu yolda millî kaideler tesis eylemektir. Yoksa her madde ve hükmü hakkında zuhur ve hudus edebilmesi muhtemel mesaili teferruatla kanunda karşılamak mümkünsüzdür. Zaten tefsirler, içtihatlar kanunî anlayış şekilleri ve kıyaslar hep bu halden doğmuyor mu?

Böyle olunca, kanunların tanzimleri için kabul olunan esas kaide ve prensipleri asla ihmal etmeksizin bunları düzenlemek ve ancak zaman ve muhit şartlarının zevali halinde bunları değiştirmek esas formül olarak kabul zaruridir. Mucip sebepler ve tedvin gerekçesi kalktığı takdirde ancak kanunun değişmesi ve açıkça hükmünün münfesihi olduğunun yeni bir hükümle ilânı lâzımgelir* Aksi takdirde tatbik kudretini ve hayatiyetini kaybetmiş bir kanun halinden çıkmış, ölü bir kanun haline girmiştir ki bu kanun kadvralarını düsturlardan çıkarmak, ayırmak bir zaruret halini alır.

Bununla beraber kanunlar hiç mi muvakkat mahi- yetli hükümleri ihtiva etmezler? Yine hayır. Hem muvakkat mahiyetli, yani müddetli olurlar ve müddetin hitamında otomatikman münfesihi duruma geçerler, hem de* hükümlerinden bir kısmı muvakkat madde kaydiyle muayyen bir müddete maksur ve münhasır kalırlar ve esas kaideye riayet edeceğiz düşüncesiyle kanun metinlerine muvakkat mahiyetli hükümler almamak o kanunu temelsiz bir kaideye istinat ettirmek gibi bir şey olur.

Ancak bu hal, kaidemizin şazını teşkil edecek ve bir zaruret neticesi olacağı unutulmamalıdır.

Kanun ilmi ve kanun yapma sanatı; diğer ilimler gibi kanun da bir hukuk ilmidir ve mesnedi hukuktur. Nasıl ki bu ilim diğer ilimlerin menşeidir. Ana kanun da dâhil olmak üzere bütün kanunlar tabîi hukuktan kuvvet alırlar. Bu itibarla da cemiyet hayatında mühim bir rol oynarlar ve diğer ilimler gibi kanun ve hukuk ilmi de zamanla inkişaf ve tenevvü eder, kemale ve ideale doğru yürür.

Kanun ilmini şöylece tarif etmek mümkündür. Kanun ilmi, kanunu bilmek ve vazı'm maksat ve ruhuna nüfuz etmek ve bunların illet ve hikmeti vazılarını, geçici zaruretler mahsulü olup olmadığını kavramak ve hukuk kaide ve prensiplerini mücerret surette kombine etmek, şeklidir diye de ifade etmek caizdir.

Kanun yapmak, hukuku faaliyete geçirmek demektir. Tatbik etmek ise kanunu harekete geçirmektir.

Kanun yapmak, kanun ilmine ve onun şartlarına tamamen vukuf ve riayetle mümkündür. Tatbik ise bu prensipleri vak'a ve hâdiselere uydurmaktır.

Kanun, evvelâ iyi yapılmalı, sonra da iyi tatbik edilmelidir, yani hâdisata hüve hüvesine intibak ettirilmek lâzımdır. İyi kanun yapmak kanun san'at ve tekniğine vukuf, iyi tatbik de vazı'ın maksadını iyi anlamakla mümkündür. Kanunun iyi tatbiki, onu evvelâ anlamak ve sonra şartlara ve emsali hâdiselere riayet ve kıyas yoluyla olur. Binaenaleyh onu iyi anlamamış bir otorite kanunu iyi tatbik etmiş sayılmaz.

Kanun, hukukun maddî ve cezaî müeyyidesi olduğuna ve sosyal nizam ve sükûtün de muhafızı bulunduğuna göre, onu kemaliyle ve mahalline masruf olarak tatbiki bir kat daha ehemmiyet kesbeder. Bu itibarla kanun ne kadar mükemmel tanzim edilmiş bulunursa, tatbiki de o nisbette kusursuz olur, çünkü icra ve tatbik mercileri otorite ve yetkilerini ancak o kanundan alırlar ve ifa ettikleri rol de yalnız ve ancak onu tatbikten ibarettir. Bu itibarla icra ve tatbik edilirlerken ne icra yani tatbik eden kuvvetler, ne de mahkemelerce herhangi bir müdahale suretiyle değiştirilemezler. Tatbikte asla, yani kanun metin ve ruhuna sadık kalmak hukukun baş prensibi sayılır.

Kanun yapma; kanunlar birer İlmi eser vaziyetindedirler ve telif sayılırlar. Gerek lâfız, gerekse mâna itibarıyla itibası önleyecek kelimelere, kaide ve prensiplere

istinat etmeli, sahih realitelere uygun olmalı ve muhayyel bulunmamalıdır.

Kanun yapma sanatı, kanunların yapılışlarında açık ve vazıh olmayı ve hükümlerinde, mantıkî bir teselsül ve bağılılık ve ahenk bulunmasını âmir. Esasta olduğu gibi zâhiri şeklinde de buna riayet, onu kolay anlamak ve kolay tatbik etmek bakımlarından çok lüzumlu görülmüş ve bunu teminen de hükümetimiz yürürlükte bulunan kanun ve nizamnamelerin tek metin haline getirilmesi için bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Aşağıda bu hususa ayrıca temas edeceğiz. Binaenaleyh milletin umumî arzusunun birer ifadesi olan kanunlar evvelâ esasa müteallik olarak, doğru ve hakikî kaide ve prensiplere istinat ve memleketin hakikî ihtiyaçlarını karşılar bir halde bulunmalı, saniyen de tanzimlerinde, anlayışta herhangi bir tereddüt, şüphe ve iltibası önler kelime ve cümlelerden mürekkep olmalıdır. Bu takdirde memleket için verimli ve faydalı bir vasfa girmiş ve teknik bir hal iktisap etmiş olurlar. Hattâ kanunu, vazı'ın maksadına en yakın en sadık şekilde anlayabilmek için onun tahrir, tertip ve tabında hata ve zuhul olup olmadığını araştırmak icabeder. Bazan bir nokta, bir virgül mânayı değiştireceği gibi bunların unutulması da aynı neticeyi doğurur. Ondan sonra da sarf kaidelerini bilmek ve istimal olunan kelimelerin lûgat ve ıstılah mânalarına dikkat etmek lâzımdır. Bu şartlar altındadır ki kanun, ancak en doğru, en yakın mânada anlaşılabilir.

Ve yine kanunu iyi anlayış ve ondaki iltibası, ve tereddütleri izale etmek için müzakere zabıtlarını da gözden geçirmek icabeder. Bazan iki türlü mânaya da yorulabilir veya şüpheli bulunur, bu halde kanun yapılırken geçmiş müzakere ve mütalâalara başvurmak ve onları incelemek suretiyle kanun vazı'ının maksadına vasil olmak lâzımgelir. Bu zabıtlar ekseriya bu tereddüt ve şüpheleri izale eder. Yeter ki o hüküm ve fıkra hakkında mütalâa ve münakaşa cereyan etmiş bulunsun; bazan buna lüzum görülmeksizin madde veya fıkra hemen kabul edile-

rek tereddüdün izalesine yarar bir halde bulunmaz. Bu takdirde hükümet teklif veya encümen mazbata ve raporlarının ve bu hususa dair gerekçelerin tetkikine gitmek ve bu suretle de şek zail olmazsa onu, yine kanun yapana tefsire göndermek icabeaer. Artık vazıı kanunun bu ikinci hükmü için söz yoktur. Birinci mânada dahi tetkik etmemiş olsa ikinci tetkik ve tefsir ve hükmü aynen ve yeni bir kanun olarak kabul etmek lâzımdır.

Nizamnamelerde kanunu anlayışta müessir olurlar; zaten bunlar kanunu izah ve tafsil maksadiyle hükümetçe vaz ve tedvin olunurlar. Filhakika kanunun muayyen hudutları içinde kalırlar, fakat bu hükümleri her vakit tafsil ve teşrih edebilirler.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kanunlar vazıh ve münakkah ve az kelime ile çok mâna ifade eder mahiyette oldukları için yalnız bunlarla iktifa edilmiyerek nizamnameye gidilmek zarureti hâsıl olur ve nizamnamelerde kanunun ihtiva etmediği hükümlere gitmemek ve kanunun maksadına sadık kalmak kaydıyla bu hükümleri tafsil ve izah ederler ki bu da bizim maksadımızı temine ve tereddütlerimizi izaleye yarar birer vasıta sayılır.

Tefsir, kanun vazıı, türlü teferrüatı ihata eder şekilde ve her talebi karşılar mahiyette kanun düzemiye- ceği gibi değişen şartları ve çarpışan menfaat, ve sosyal çeşitliklerin meydana getirdiği sayısız meseleleri de her zaman nazara alabilmesine imkân mutasavver olamayacağına göre ya hükümlerini değiştirmek veya yeni ilâveler yapmak zaruretinde kalır.

Kanun, bazı ahvalde sâkit bulunur. Bu takdirde de yine tefsire gitmek lâzımgelir. Ancak şu mahzur vardır, tefsir yolu uzundur. Kolayca tefsire gitmek her vakit mümkün olamaz. Tefsir edecek meclis toplantıda değildir. Halbuki hâdiseler sürati mültezimdir, yürümektedir. Hâkim, bu şartlar altında yine hükmünü vermek mecburiyetindedir. Böyle olduğu takdirde hâkim bu tefsiri yapmak durumundadır.

Filhakika kanunlar, ne icra ve ne de tatbik eden kuvvetler veya mahkemelerce herhangi bir müdahale kabul etmezler; tashih ve tefsir edilemezler ve esas prensip bu gibi müdahaleleri menetmiştir. Ancak birçok hâdis ve vakıalar için bu hükümleri uygulamak mecburiyetinde bulunan mahkemeler, kanunda sarahat yoktur, kanun sakittir, mucip sebebiyle memnu bir fiili cezasız bırakamazlar. Bu takdirde yargıçların içtihat yoluna gitmesi lâzımgelir ki bu da bir nevi tefsir mahiyetini alır, bunun neticesidir ki aynı mahkemeler, aynı hâdiseler, veya. aynı hâdiseler için muhtelif mahkemelerden sâdır olan hükümler bazan birbirine uygun düşmez ve bundan da binnetice içtihatların birleştirilmesi lüzumu hâsıl olur. Bu zaruret, içtihadın birleştirilmesi kaide ve usulünü doğurmuş olur. Nitekim tatbikatta gerek adlî ve gerekse İdarî yargı yerlerinden sâdır olan içtihadın birleştirilmesi kararları bu yüzden tekevvün etmektedir ve kanun vazıı da bu zarureti teslim etmiş ve Medenî Kanunun birinci maddesinde,

(Kanun, lâfiyle ve ruhiyle temas ettiği bütün meselelerde mer'idir. Hakkında kanunî bir hüküm bulunmayan meselelerde hâkim, örf ve âdete, örf ve âdeti dahi yoksa kendisi vazıı kanun olsa idi, bu meseleye dair nasıl bir kaide vaz edecekdiyse ona göre hükmeder) ve (hâkim hükümlerinde İlmî içtihatlardan, kazaî kararlardan da istifade eder) demiştir.

Yine *tefsir*, kanunun hakikî ve tabîî mânasını anlamak demektir.

Müfessir, yine kanun vazıı olduğuna göre bu mâna ve şümulü tahdit ve tevsî edebilir.

Ancak kanun vazımın dışında kalan makam ve merciler ise, esas prensiplere gitmek, mümasil hâdiselere başvurmak veya kıyas yoluyla bir mâna ve hüküm istimzaç edebilirler. Bundan başka kanun bunlara fazla bir yetki tanımış değildir.

Kanunu tevsian mütalâa da caiz değildir. Bir nevi tevsii tefsir sayılır. Kanunun metninde lâfzan yazılı olmayan bir hükmü ruhuna göre şümulüne dahil sayarak mütalâa etmek veya metinde dahil gibi görünmekle beraber ruh ve mânasının hariç bıraktığı meselelere teşmil etmek de caiz olamaz. Ancak bazan illete iştirâk hükmünde de iştirâki icabettirir veya aksine, illetin zevali ona müret-tep hükmün de zevalini muciptir. Hukuk kaidesini de nazara almak zarureti de unutmamak icabeder.

Kıyas şekli de böyledir. Filhakika kanunları kıyas yoluyla anlamak ve tatbik etmek hem caiz olamaz, hem de insanı hataya sevkeder. Bu yolun nezaketini ve hâdiseye tamamen uyup uymadığını tâyin edip hükme varmak keyfiyeti çaresizlik karşısında belki bazan mümkündür. Fakat bu yoldan daima sakınmak icabeder.

Kıyas, kanunda sarahaten yer almamış bulunan hükmü, mümasil hâdiselere kıyasen tatbiktir. Bu itibarla kıyas bir vasıttır ve çaresizlik eseridir. Hüküm boşluğunu doldurmak için müracaat olunan ve daima tehlikeli olan bir yoldur.

Kanunların ne indî tefsirler, ne de kıyas veya tevsian mütalâa şekillerine başvurulmak suretiyle anlaşılmalrı ve tatbik yollarına gidilmeleri yukarıda da işaret ettiğimiz gibi daima tehlikeli, ve çıkmaz bir yoldur. Bu, kanunların suüstimal ve suitatbik edilmelerini ve adaletsizliğı doğurur.

Bu yollar ancak âcil hâdiseler ve kanunu yoruma şevke intizara tahammülü olmayan vakıalar için yargı yerlerinin, müracaatları son çare olarak mümkün olan bir vasıta olabilirler. Filhakika tefsir o hükme ait yeni bir tesis veya eski hükmü teyiddir ve bu da kanun va- zına aittir ve en doğru yoldur, ancak uzun olan bu yola hâdiselerin intizara evvelce de ifade ettiğimiz gibi tahammülü yoktur. Nitekim bir misal olmak üzere arz edelim ki ahiren Millî Korunma Kanununun bazı maddelerinin değıştirilmesi sebebiyle 1609 sayılı kanunun mer'i-

yette kalıp kalmadığında tereddütler baş göstermiş ve Adalet Bakanlığı bir mahkeme içtihadına da dayanarak bu kanunun hükmen meriyetten kalkmış bulunduğunu ileri sürerek tatbikata da geçmişti ve keyfiyet yetkili meclisçe ele alınarak kanunun yürürlükte olduğu neticesine varıncaya kadar bir çok yerlerde bir çok zaman bu kanun nazara alınmaksızın muamele yapılmış ve bu usulsüzlük bir hayli mağduriyeti de mucip olmuştu.

Bu itibarla kanunlara kafi lüzum olmadıkça vakitli, vakitsiz müdahale etmek ve yormak ekseriya tehlikeli ve menfi neticeler doğurur ve adaletsizliği intaç eder. Ancak intizara tahammülü olmayan hâdiseler için yargı yerlerinin bu yola müracaatları kaçınılması mümkün olmayan çare olarak kabulü caiz olabilir.

Bu itibarla tekrar edelim, kanunların tanzimlerinde kelime azlığına ve az kelime ile çok mâna ifade edilmesine, istibah ve iltibas mahzurlarının ortadan kaldırılmasına bend ve fıkraların tam bir vuzuhu ihtiva etmesine itina gösterilmesi bilâhare onun ne içtihat yolu ile anlaşılmasına ne de yorum ve kıyas yollarına götürülmesine lüzum ve mahal bırakmaz. Hiç şüphesiz hakikî ihtiyaçtan doğmuş ve kanun tekniği bakımından güzel ifade edilmiş bir kanunun tatbiki da kolay ve binnetice de memleketin hukukî düşüncesinin inkişaf ve kemaline ve mutasavver olan gayenin daha kolaylıkla istihsaline imkân ve sebebiyet verilmiş olur. Anlaşılması güç veya, tereddüt ve istibahı mucip metinler sui tefsir ve tatbika mahal vermesi itibariyle ne tatbikinde ne de maksudu olan hak ve adaletin tevzi inde müessir olamazlar.

Kanun yapmak, ilim yapmak, sanat yapmak demektir. Hem kaynağına yani sosyal hayatın zaruretlere uymalı ve ondan doğmalıdır, hem de tanzimlerindeki esas vasıf ve şartları ihtiva etmelidir. Bu iki hassadır ki ancak kanunları yaşatır ve cemiyet hayatını kuvvetlendirir.

Kanunların uzun ömürlü ve müstekar vasıflı olmaları şarttır.

Kanunları bedendeki kör bağırsak haline getirmek, cemiyette bir kanun enfilâsyonu yaratmak demektir ki bu da kanun tatbikatının (devalüasyonu) sayılır.

Kanunlar ancak yaşar halde kaldıkça müstekaddırlar ve ihtiyaçlar, zaruretlar değiştikçe bunlara paralel olarak değişirler veya tadil ve islâh görebilirler. Böyle olmadığı müddetçe onları vakitli vakitsiz değiştirmek, yerinde olmayan ve zait sayılabilen ve bir zaruret hali olmayan yamamalarla kanunu iğlâk ve tatbikinde de müşkülât ihdas edilmiş olmaz mı?

Yine bir misal vermiş olmak için yeni Emekli Kanununun kaldırdığı 1683 sayılı kanunun yüzlerce ek ve ilâve hüküm ve fıkralarını zikretmek kâfidir. Bu şartlar altında elbette böyle bir kanunun kemali ile tatbiki mümkün olamaz ve idare ile ilgililer arasında bir çok yanlış görüş ve anlayış farkı olur. Binnetice de mahkemelere başvurular birbirini kovalar.

Nitekim idare ve Sayıştay aleyhine bu misillü açılmış yüzlerce dava bunun belîğ birer misalidir. Baremin tadilleri ele köyledir. Filhakika bunlar birer ihtiyaç ve zaruret saikasıyla yapılmaktadırlar; fakat bu ekleme ve yamamaların ancak ve ancak kati ihtiyaç ve zaruretlere istinat etmeleri kanunu hem anlayış, hem de kolay tatbiki bakımından lâzımdır.

Bunu böylece tebarüz ettirdikten sonra, kanunu bir de tatbikî ve memleketimizde cari şekilde tanzim edelim.

Yukarıda tafsilen izah edilen vasıf ve şartları haiz olmak kaydıyla bunların, görülecek lüzum üzerine ya hükümetçe veya meclis üyeleri tarafından teklifi yanılır. Hükümetçe yapılacak teklife tasarı denir. Meclis üyelerinin tasarladıkları şeklin ise adı tekliftir. Fakat nihayet her ikisi de kanuniyet iktisap edinceye kadar birer tasarı ve proje halindedirler.

Gerek yeniden teklif olsun, gerek mevcut mevzuatın ek ve tadili mahiyetinde bulunsun, bu lüzum, câmiada du-

yalan bir ihtiyacın mâkesi sayılır ve bunun doldurulması veya zail olan lüzum karşısında kaldırılması veyahut yeniden fıkra ve bend veya madde ilâvesi suretiyle tamamlanması ve mevcut boşluğun kapanması kanunları tatbikle mükellef idare ve tesisler veya milletvekilleri tarafından yapılırlar. Şu halde kanunların tanzimleri, tadilleri veya kaldırılmaları ancak milletvekillerin yapacakları teklif veyahut hükümetçe hazırlanan tasarılarla mümkündür.

Hayat ilerledikçe veya mevcut şartlar değıştikçe ya yeni bir hüküm vazetmek (bunun en yeni ve canlı misali olmak üzere rahmetli ve emektar Profesör Cemil Bilsel'in memleketimizde mevcut olmıyan ve fakat tedvini bir zaruret halinde bulunan hava hukuku hakkındaki teklifidir) veyahut mevcuduna eklemek suretiyle yeni tesisler yapmak lüzumu, daha ziyade kanunun tatbiki ile mükellef idareler tarafından duyulur. Bir hava âsayaşını temin zarureti daha evvel asayaş şebekesi tarafından hissedilir. Filhakika hepsinin kaynağı câmiadır, memlekettir. Ancak bu idareler bu camianın ihtiyaçlarına ifade vermiş olurlar ve teklifin mafevk idareler tarafından kabulü takdirinde de hükümet teklifi mahiyetini alır ve tasarı haline girer. Şu hale göre hükümet idareleri câmia ve hâdiselerden alacakları ilham üzerine berekete geçerler ve bu ihtiyacı karşılayıcı hükümlere ifade vermek suretiyle onu formüle ederler. Bu itibarla denmek mümkündür ki, adli idare adalet mevzuu, asayaşle mükellef idareler asayaş mevzuu ve diğer idareler de kendi branşları dahilindeki mevzuata ait hükümleri millet ve memleketten ve yaşayan hâdiselerden alacakları düsturlar üzerine düzenliyerek kanuniyet haline ifrağa çalışırlar.

Her yaşayan varlık gibi camialar da değışmeye ve ihtiyaçlarını değıştirmeye meyyaldirler. Eski bir hukuk kaynağı olan mecelle de bunu, böylece kabul ve ifade etmiştir.

Yeni hükümler ilgili idarelerce tasarlandıktan ve formüle edildikten sonra diğer idarelerin de mütalâa ve nok-

tai nazarlarına müracaat olunur ve bu, kanun tanzimi bakımından kaidedir. Bir asayiş mevzuudur diye bir asayiş hükmü yalnız içişleri, milletlerarası mukaveledir, diye bir mevzu. Dışişleri idaresi tarafından tasarlanıp meclise tevdi olunamaz. Bunların hükümet projesi haline gelebilmeleri için mutlaka hükümetin bütün idare şubeleri tarafından kabul ve tasvip olunmaları lâzımdır. Bu takdirde bu tasarılar bütün idarelere tevdi ve bu husustaki noktai nazar ve mütalâalarına müracaat olunur. Çünkü asayışe müteallik bir hüküm İçişleri kadar bir adalet, bir gümrük asayışı ve hattâ Millî Savunma işi de sayılır ve bu itibarla da tasarıya ilâve ve çıkarılması icabeden bir husus olup olmadığı sorulur. Tasarılar, icabı halinde her maddenin ayrı ayrı mucip sebeplerine ait gerekçelerle birlikte bütün Bakanlıklara tevdi edildikten sonra alınacak mütalâalar üzerine tasarıda ya tadilât yapılır, yani ileri sürülen mütalâalar kabul edilir veyahut idare kendi noktai nazarı üzerinde durur ve bunu mucip sebepleri ile birlikte Başbakanlığa arzeder ki bu suretle kabul edilmemiş mütalâa ve noktai nazarın sebepleri de izah edilmiş olur. İhtilâf hakkında her iki noktai nazar Bakanlar Kurulunda tezekkür ve varılacak neticeye göre tasarı hükümet projesi halini aldıktan sonra Meclise tevdi olunur. Bazan bu noktai nazar farkları Meclise de intikal ve Meclis komisyonlarında tetkike tâbi tutularak komisyonların noktai nazaralarma inkılâp etikten sonra Meclise geçer ve Meclisin genel müzakeresi ve bunun neticesi tasarıyı kanuniyet şekline sokar ve genel müzakereler zabıt halinde tesbit edildikleri için de kanunun tatbikatında karşılaşılan müşkülât ve anlayış farkı bu zabıtların tektikiyle izale ve halledilir.

Tasarıların Meclis komisyonlarındaki tetkikleri bazan ilgili komisyonlarda ve müstaceliyet halinde karma komisyonlarda yapılır ve müzakere safhaları bu komisyonlar raporlarında ve varılacak neticeler de maddeler üzerinde gösterilmek suretiyle tasarı genel heyete intikal eder. Bu komisyonların bu mütalâa ve noktai nazar-

ları da komisyon sözcüleri tarafından genel heyette izah ve müdafaa olunurlar. Bu, hükümet tarafından Meclise tevdi edilen tasarılar için böyledir. Kanun, Meclis üyeleri tarafından tetkik edildiği takdirde, teklifin bir sureti hükümet başkanlığına yani Başbakanlığa verilir ve bu makamdan bütün Bakanlıklara tevzi olunarak teklif hakkındaki noktai nazar ve mütalâaları istenir. Alınacak cevapların müzakere yerleri ancak Meclis komisyonlarıdır. Hükümet, komisyonlarda teklifin müzakeresi sırasında mevcut noktai nazarını serdedir ve varılacak neticeler meclis genel heyetine arz olunur.

Bu suretle kanuniyet iktisap eden teklif Cumhurbaşkanlığının tasdikinden sonra meriyete konulmak üzere Başbakanlığa tevdi ve Başbakanlık Mücevvenat Müdürlüğünce tab ve teksir olunduktan sonra, kanunların neşir ve ilânı hakkındaki 1322 sayılı kanuna göre muameleye tâbi tutulmak üzere valiliklere tebliğ olunurlar.

Bunu da böylece işaret ettikten sonra,

Kanun yapma tekniğine ait olmak üzere Başbakanlıkça hazırlanan ve bu tekniğe ait esaslardan sayılması lâzım gelen (yürürlükte bulunan kanunların tek metin haline getirilmesine ve kanun tasarılarıyla tekliflerinin ne suretle düzenleneceğine dair olan kanun tasarısı) ndan bahsetmemek mevzuumuzda bir boşluk bırakmak demek olur.

Yukarıda,

Kanunlar birer ilmi eserdirler ve teklif sayılırlar. Gerek lâfız ve gerek mâna itibarıyla iltibası önliyecek kelimelere, kaide ve prensiplere istinat etmeli veya yapıları açık ve vazih olmasını ve hükümlerinde mantıkî bir teselsül ve bağılılık ve ahenk bulunmasını ve esasta olduğu gibi şekil ve formüllerde de buna riayet olunması lüzumunu beyan ve izah etmiştik.

İşte bu maksadı teminen hükümet yukarıda zikri geçen kanun tasarısını hazırlamış ve Büyük Millet Meclisine sevk etmek üzere bulunmuş olduğundan bunu da ilâve-

ten ve mevzımmızla ilgisi itibarıyla tetkik ve mütalâasını faydalı bulduk. Bu tasarının birinci maddesinin 1 inci bendinde.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş kanunlarla sakıt Osmanlı İmparatorluğu devrine ait olup 7 sayılı ve 7 Haziran 1336 tarihli kanunun şümulü dışındaki kanun ve tüzüklerin yürürlükte bulunanlardan yekdiğerini tadil eden veya yekdiğerine ek olanları, yeni bir hüküm eklemek veya mevcut hükümleri kaldırılmamak üzere tek bir metin haline getirmeye ve bu tek metinleri, birleştirilen kanunların yerine koymağa Bakanlar Kurulu yetkilidir, diye yazılı olan hükmüne göre, Büyük Millet Meclisi zamanına ait kanunlarla, Osmanlı İmparatorluğunun 7 sayılı ve 7 Haziran 1336 tarihli kanunun şümulü dışında kalan ve yürürlükte bulunan kanun ve tüzüklerin birbirini tadil eden veya ek olarak tanzim edilmiş bulunanlarına yeni bir hüküm eklenmemek veya mevcut hükümler kaldırılmamak üzere tek metin haline getirmeye ve bu tek metinleri birleştirilen kanunların yerine koymağa, bu kanunlar, Bakanlar Kurulu teşhiz edilmektedir. Bu, tek metin haline getirilmiş kanunların artık tâdil edilip edilmedikleri veya kanuna yeni bir hüküm eklenip eklenmediği hakkındaki tereddüt ve şüpheleri tamamen ortadan kaldırır ve bu tek metinlerin neşri tarihine kadar böyle kalır. Ancak bu tarihten sonra yapılacak ilâve ve tadiller nazarda tutulur. Burada bu vesile ile rahmetli Edip Kemali hatırlamamak ve onun bu maksatla tanzim ve neşretmiş bulunduğu tek metin kanunlarımızın neşri hususunda sarfettiği gayreti anmamak, bu kıymetli hukukçumuza karşı kadirnaşmaslık olur. Ahiren tüzüklerimizin de bu maksatla tek metin haline getirilmiş bulunması da, bunun zikri gerekli diğerk bir misaldir.

Ancak şunu da ilâve etmeliyim ki konumuz olan kanun tasarısının yukarıda izah olunan, istihdaf ettiği tek metin haliyle, halen ve şeklen birleştirilmiş olan kanım ve, tüzüklerimiz arasında fark yoktur. Birincisi yani ta-

sarının maksudu, hiçbir şey ilâve ve ihraç etmemek şar- tiyle kanun ve tüzüklerimizi hükmen birleştirmektir. İntişar etmiş olan tek metinler ise şeklen ve bir toplama halinde olup kanun ve tüzükleri bir nevi ayıklamadır. Her iki halde de yaşayan kanunları yekniâzarda görebilmeyi temindir.

Maddenin 2nci bendindeki, bu suretle düzenlenen tek metinler, Bakanlar Kurulunca tâyin edilecek tarihten başlayarak, birleştirilen kanunların ve tüzüklerin hüküm ve kuvvetini haiz olmak üzere onun yerine yürürlüğe girer, hükmü de düzenlenen metinlerin Bakanlar Kurulunca tâyin olunacak tarihten itibaren mer'iyete geçeceğini ve asıl kanun ve tüzüklerin hüküm ve kuvvetinde bulunacaklarını ifade etmektedir. İşin yeni bir tedvin olmadığına ve esasen vazı kanunca evvelce kabul edilmiş ve fakat zamanla birçok ek ve tadillerle karışmış bulunan bu hükümleri yalnız bir metin halinde toplanması olduğuna göre bunun için yeniden kanun yapana gitmeğe lüzum bulunmadığını ve hükümetin bunları yapmağa yetkili bulunduğunu ifade etmiş olmaktadır.

Ancak maddenin 3üncü bendi, tek metinler yürürlüğe konulduğu tarihten başlayarak bir ay içinde Büyük Millet Meclisinin onamına tâbi tutulur demektir ki bu da birleştirilen bu metinlerin kanun vazımca bir nev'i murakabesidir. Bu mürakabe ve tasdikten sonra yürürlükleri kafilêşir. Ancak hatıra gelir ki yeni tanzim yürürlüğe geçtiği bir ay içinde değil, Meclisçe tasdikinden sonra yürürlük iktisap etmeli idi. Yani evvelâ tasdik, sonra yürürlük. Çünkü prensipler daima evvelâ tasdik ve kemali âmiridir, yürürlük de bunun peşi sıra gelir.

Tasarı, ikinci maddesinin 1 inci bendiyle, bu hükümden, Anayasa, Bütçe ve Kesinhesap Kanunları, hükümleri tek bir hâdiseye veya belli bir devreye münhasır olan kanunları, yabancı devletlerle akdedilen her nev'i antlaşma ve anlaşmaların tasdikma veya devletlerarası umumî antlaşma ve anlaşmalara iltihakın tasvibine müteallik

kanunlarla, Af kanunları, bakayanın tetkik ve tasfiyesine dair olan kanunları hariç tutmuştur. Çünkü bunlardan Anayasadan maadası muvakkat mahiyetli veya tek hâdiselere mahsus tedvinlerdir.

Bu itibarla bunlarda hüküm birliği aranmasına ve tek metin haline getirilmesine lüzum yoktur.

Af kanunları, terkinler, anlaşmaların tasdikleri bu cümledendir. Anayasa ise mevzuun ehemmiyeti itibariyle bundan müstesna tutulmuştur.

Tasarı, üçüncü maddesinin 1 inci bendiyle, bundan sonra yapılacak kanunlar ile hazırlanacak tek metinler için birtakım usul ve kaideler kabul etmektedir. Tasarı, diyor ki, bu kanun yürürlüğe girdiği tarihten sonra Büyük Millet Meclisine sunulacak kanun tasarılarıyla kanun tekliflerinin ve birinci madde gereğince hazırlanacak tek metinlerin düzenlenmesinde aşağıdaki esaslara riayet olunur diye bu esasları aşağıdaki fıkralarda göstermektedir:

A — Her hüküm için ayrı bir madde yazılır.

B — Bir madde içindeki müteaddit bendler birer rakamla yekdiğerinden ayrılır.

C — Bir bend içindeki müteaddit fıkralar birer büyük harfle yekdiğerinden ayrılır.

D — Madde numaraları yazı ile gösterilir.

E — Başka kanunlara atıf yapılan hallerde o kanunların numaraları ile kabul tarihleri bu unvanları ve hangi maddelerinin uygulanacağı açıkça gösterilir.

F — Kaldırılan hükümler, kanunun sayısı ve tarihi ile unvanı ve gerekirse maddesi gösterilerek yazılır.

G — Bir kanunun bir maddesinin bir bendi veya bir fıkrası değiştirilecek hallerde madde yeniden yazılır.

H — Maddelerin en az sayısı değiştirilmek istenilen kanunlara ait tasarı ve teklifler kanunların tamamına şâmil şekilde düzenlenir.

Yalnız fıkra halinde gösterilen bu esaslara dikkat edilecek olursa bundan sonra yapılacak kanunlar için

türlü türlü şekillere son verileceği, her hükmün bir maddede gösterileceği ve maddelerin evvelâ bencilere, sonra da fıkralara bölüneceği ve bencilerin rakamla, fıkraların ise büyük harflerle birbirlerinden ayrılacağı ve madde numaralarının yazı ile yazılacağı ve başka kanunlara yapılacak atıflarda tarih, numara ve unvan gösterilmek suretiyle sarahat verileceği ve bu suretle tanzimlerde tutulan başka başka şekillerin bir zabt ve rapt altına alınmak suretiyle şeklen olsun tehalüf ve yersiz tenevvülere son verileceği anlaşılr. Dikkat edilirse görülür ki üzerinde konuştuğumuz tasarı da bu hükümlere uygun olarak hazırlanmıştır.

Tasarının müteakip dördüncü maddesinin 1 inci bendi, yürürlüğe konacak tek metinlerin Resmî Gazete ile yayınlanacağını ve 2 nci bendin A fıkrasında ise, bu metinlerin Bakanlıkça bastırılarak kanunların ve nizamnamelerin sureti neşir ve ilân ve mer'iyet tarihi hakkındaki 1322 sayılı ve 28 Mayıs 1928 tarihli kanunun 7 nci maddesinde yazılı yerlere gönderileceği gösterilmiştir. Yine aynı maddenin aynı bendinin B fıkrasında da, Başbakanlıkça gönderilen tek metinler, yukarıki fıkrada adı geçen kanunun sekizinci, dokuzuncu ve onuncu maddelerinde yazılı şekilde ilgili daire ve kuramlara tebliğ olunur, demek suretiyle tek metinlerin de yeni bir kanun gibi muameleye tâbi tutulacağını ve o kanallardan geçirilmek suretiyle neşir ve ilân edilecekleri anlaşılr ve maddenin 3 üncü bendiyle de yayınlanan bu tek metinlerin Başbakanlıkça tâyin edilecek bir bedelle isteyenlere satılabileceklerini ve tasarının beşinci maddesi tahsisata ait bulunduğu ve heyeti umumiyesinin böylece sekiz madde ve müteaddit benci ve fıkralardan mürekkep bulunduğu görülür.

Ancak 2 bend halinde bulunan bir muvakkat maddesi de, Bakanlıklar uygulamasıyla ödevli bulundukları birinci maddede yazılı kanun ve tüzüklerden tek metin haline getirilmesi gerekenleri birleştirmek suretiyle hazırlayacakları tek metin tasarılarını bu kanunun yürürlüğe

girdiği tarihten başlayarak altı ay içinde Başbakanlığa verirler, demek suretiyle bu tasarıların kanunu yürütmekle mükellef Bakanlıklarca hazırlanmasını emretmektedir. Şu hale göre yürütmek ödevi üzerine verilmiş Bakanlık mevcut mevzuat arasında tek metin haline getirilmesi icabedenleri tefrik ve bunları altı ay içinde tevhit ve Başbakanlığa vermekle mükelleftir.

Bunlar arasında Bakanlar Kurulunca yürütülecek olanlar için de muvakkat maddenin 2 nci bendi şu hükmü taşımaktadır. Uygulanmasına Bakanlar Kurulunun memur olduğu kanunlar ile katma ve özel bütçeli dairelere ve Devlet Ekonomi Kurumlarına ait kanunlarla tek metin tasarıları ilgili Bakanlıklarca yukardaki benci gereğince hazırlanır.

Şu hale göre lâyiha'nın kanuniyet iktisabından sonra ve altı ay içinde, bütün Bakanlıkların yürütmekle vazifeli kılındığı kanunlarla Bakanlar Kurulu tarafından yürütülen ve fakat haddizatında bir Bakanlığa alâkadar eden hükümlerin tek metin haline getirilmesi işi alâkalı Bakanlık tarafından veya ilgili iki Bakanlığa aitse müştereken hazırlanması icabedecektir.

KÖY MER'ALARI

Anlaşmazlık sebepleri ve çözüm tarzları

-1-

İlhamı Ertem
Mazıdağı Kaymakamı

Köy topluluğunun en mühim ihtiyaçlarından birinin (hayvan otlakiyeleri) olduğunda şüphe yoktur.

Otlakiyeler, köy iktisadiyatının zarurî unsuru bulunmaları, bir çok köy ihtilâflarının sebebi olmalarından dolayı idarenin aktüel kıymeti haiz başlıca bir meselesidir.

Türkiyenin muhtelif bölgelerinde türlü özellikler arzeden bu meselenin halli, tahminden güç meseleleri ihtiva etmektedir. Her bölgenin husussiyetlerine uyacak bir tarz bulunmasının icabettiği aşikârdır.

Hayvan otlatılmasına mahsus yerler için kanunlarımız şu tâbirleri kullanmaktadır:

Otlak, yaylak, yayla, mer'a, kışlak.

Mahallî hususiyetlere göre ufak farklar belirten bu tâbirlerin müşterek vasfı (hayvanların otlatılmalarına tahsis edilmiş arazi parçaları) olmalarıdır.

Trakyada, mer'alar, köy civarında ziraate tahsis olunmamış daha az verimli veya köylere uzakça arazilerdir. Yaz, kış hayvanlar bu mer'alardan istifade ederler. Yaz için yaylalar, kış için kışlaklar yoktur.

Şimalî Anadolu'da, sahil boyunda umumiyetle mer'a bulunmaz. Herkes, arazisinden bir kısmını otlakiye olarak tefrik eder. Etrafı firaktı denilen kazıklarla çevrili olan bu yerlere (Horu) denir. Ufak ormanlar, geniş yollarda bu bölgede mer'a hizmeti görür.

Orta Anadolu'da, tarlalar arasındaki mer'alardan başka, meşhur yaylalar vardır. Ekseriya bir kaç köy arasında müşterek bulunan bu yaylalar bahar ve yaz aylarında köylülerin hayvanlarıyla göçtükleri yerlerdir.

Şarkî Anadolu da aynı hususiyeti hâizdir.

Cenubî Anadolu'da, yazın göçülen yaylalar, kışın inilen kışlaklar (çöl), hayvanların otlatkileridir.

Trakya köylerinde mer'alar, tek tük çiftlikler hariç, köyün orta malıdır. İhtilâflar, büyük kasabalara yakın köylerde köyden bir, iki şahsın bazı celeplerle veya sürü sahipleriyle anlaşarak dışardan otlatmak için getirdikleri hayvanlardan veya gelişen bir köyün hayvanlarına mer'anın dar gelmesinden ötürü, komşu köylerden mer'a istemesinden çıkar.

Şimalî Anadolu'da, mer'a anlaşmazlıkları köy tüzel kişiliğinden çok fert ile hazine anlaşmazlıklarıdır.

Cenubî Anadolu'da köyler (ağa) ların mülküdür veya emri altındadır. Kışlağa gitme, köy ağalariyle halledilen meseledir. Anlaşmazlıkların asıl sebebi, mer'a değil, ağalık ve mahallî particilik rekabetidir.

Orta Anadolu, müşterek yaylaları, yaylaya çıkma âdetleri, 1914 harbinden sonraki köy durumlarındaki geniş tahavvülâtıyla yayla ve otlatkiye ihtilâflarının en çok ve en tipik çeşitlerini veren bölgedir.

Son zamanların her mmtakada müşterek köy içi karışıklıkları yaratan vakıası ise mer'aların şahıslar tarafından sürülerek, tarla haline getirilmesidir. Hareket yaylalara doğru uzanmaktadır...

Mer'a ve yayla kavgalarının sebeplerini başlıca dört hususta toplayabiliriz:

- 1 — Mer'a ve yaylanın eskiden kendi köyüne ait olmasından ötürü taraflardan birinin hak iddia etmesinde,
- 2 — Eskiden küçük iken veya yok iken sonradan kurulan veya genişleyen bir köyün civarındaki mer'a ve yayladan hisse talep etmesinde,
- 3 — Gelişen köyün hakikî ihtiyacı neticesi maddî kuvveti sayesinde mer'a ve yaylaya fiilen yerleşmesinde,

4 — Küçük köyün onu otlakiyeden çıkarmak için çabalamasında.

— II —

Mer'a ve yaylalar hakkında 442 sayılı Köy Kanununda, Arazi Kanunnamesinde, 2510 sayılı İskân Kanununda, Medenî Kanunda, 2644 numaralı Tapu Kanununda ve 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda hükümlere rastlıyoruz.

Bu kanunlar içinde Köy Kanuniyle Arazi Kanunnamesinden başkasında mer'a ve yayla için inşâî hükme tesadüf etmiyoruz.

Medenî Kanunun 641 inci maddesinde (sahipsiz şeylerle menfaati umuma ait olan mallar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır... Sahipsiz şeylerin ihraz ve işgali, yollar ve meydanlar, akar sular ile yatakları gibi menfaati umuma ait malların işletilmesi ve kullanılması hakkında ahkâmı mahsusa vazolunur) diyerek muhtemelen mer'a ve yaylalar vaziyetini de ihtiva edecek bir kanunun ayrıca çıkacağını bildirmekle iktifa ediyor. Mer'alar hakkında başkaca bir hüküm vazetmiyor.

2644 sayılı Tapu Kanunu da 25 inci maddesinde, (... Mer'a, baltalık gibi köy orta malı sayılan yerlerin tescili ve alım satım şekilleri hakkında hususî hükümler konacaktır) tarzındaki ifadesiyle Medenî Kanundaki hükmü teyit ediyor.

Biz bu temenni ifadelerini bırakarak mer'a ve yayla meselelerinin bugün nasıl çözüldüğünü inceliyelim:

Köy Kanunu, köyün sınırını çizerken, otlakiyelerden, yaylalardan bahsetmektedir. Madde 4. Fk. 1. (Eskiden beri bir köyün sayılan bütün tarla, bağ, bahçe, çayır, zeytinlik, palamutluk, baltalık ve otlaklar sınır içinde kalmalı.) Md. 6. (Birkaç köy arasında müştereken olan sıvat, sulak ve pınar, mer'a, baltalık, yaylak, gibi yerler eğer bir köy sınırı içinde kalıyorsa, o köyün malı olmak-

la beraber diğer köyler de eskisi gibi istifade ederler. Sınır kâğıdında bu hakları yazılır.)

Md. 4. Fk. 7. (Bir köyün malı olan *yaylaların* o köy ihtiyar meclisi tarafından ayrıca sınırı çizilmekle beraber bu sınır kâğıdı asıl köyün sınır kâğıdı ile birleştirilmen.)

Maddelerden anlaşıldığı üzere mer'a ve yaylaların hudutlarının çizilmesi ve intifa haklarının hangi köylere ait olduğunun tesbiti salâhiyeti idare kurullarına verilmiştir.

Tatbikatta bu salâhiyetten ötürü İdarî ve adlî karar çarpışmaları olmaktadır. Şöyle ki:

İdare heyetleri, hudut çizerken mer'a ve yaylaların hangi köylere ait olduğunu, hangi köylerin istifade hakları bulunduğunu salâhiyetle tesbit ediyorlar.

Karardan memnun olmıyan diğer taraf adlî mahkemeye başvurarak mer'asmm kendi köyüne ait olduğunu iddia ederek bir dava açıyor.

Mahkeme, hâdiseyi Arazi Kanununun hükümleri dairesinde inceliyerek, delilleri kendisine göre kıymetlendirerek bir karara varıyor.

Ayrı noktai nazarlardan hareket eden bu iki merciin kararları umumiyetle birbirine zıt oluyor.

Taraflardan birinin elinde idare heyeti kararı, diğerinin elinde mahkeme ilâmı olduğu halde yekdiğerlerine karşı hak iddia ediyorlar ve salâhiyetli makamlardan ellerindeki kararların tatbikini istiyorlar.

Böylelikle, köyler arasında husumet başlıyor, dirlik, düzenlik bozuluyor.

Adlî mahkemeler, arzettiğim gibi mer'a ve yaylaları hususî bir mülk kabul ederek, hususî hukukun mülkiyet ve intifa haklarına göre halle çalışıyorlar, mer'iyetten kalkmış olması gereken Arazi Kanununun 97, 98, 99, 100, 101 inci maddelerini tatbik ediyorlar.

Sayın Kâmil Tepeci 1946 da yayınladığı (Notlu ve izahlı Türk Kanunu Medenisi) adlı eserinin 342 nci sa-

hifesinde Arazi Kanununun 91, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 101 inci maddelerinin mer'i ve medarı tatbik olduğunu yazıyor.

Sayın Vasfi Gerger, İdare Dergisinin 171 inci sayısında neşrolunan (Köy İdaresine Mer'a) isimli makalesinde (Temyiz Mahkemesi Umumî Heyetinin ittihaz ettiği içtihat kararına göre Arazi Kanunu mülğadır) diyorsa da tarih ve numara zikretmediğinden aramalarımıza rağmen bu içtihadı bulamadık.

Bizim kanaatımız'a göre ise, mer'a ve yaylalar köyleri halkının hayvanlarının otlatılmasına tahsis edilmiş orta malları olmaları sebebiyle âmme emlakidirlere.

Danıştay 5 inci Dairesinin E. 44/2096, K. 45/553 sayılı kararında (mer'a ve otlatıya gibi köy orta malı olan gayrimenkuller alım satıma müsait olmadığı ve bir mülkiyet konusu teşkil edemeyeceği gibi) demesinden de bu neticeyi çıkarabiliriz.

Mer'a ve yaylalarda bir âmme hizmeti vasfı görmek lâzımdır. Özelliklerin doğurduğu istisnalardan sarfinazar edersek, mer'asız köy tasavvuru zordur. Şehre, park, yol yapmak ve halkın bunlardan istifadesini tanzim etmek kadar, köye de mer'a temin etmek ve idaresini düzenlemek âmme hizmeti sayılmalıdır.

Bu görüş kabul edildiği takdirde mesele kendiliğinden halle varacaktır.

Amme emlakî, âmme rejimine tâbi olacaktır. Şu halde, tahsis ve hak iddialarının çözülmesi âmme nizamı kanun ve prensiplerine göre İdarî kazaya ait bulunacaktır. Üzerlerinde tahsis devam ettiği müddetçe satılamıyacak, hususî mülkiyete mevzu olamıyacak, istihkak davalarında müruru zaman cereyan etmiyecektir.

Adli mahkemeler, idare heyetlerince çizilen hudutların, tesbit edilen intifa haklarının himayesini temin edeceklerdir. Hakkı bulmak için hadiseyi (Minelkadim) cihetinden araştırmıyacaklar, tescil edilmiş son sınırın neler ihtiva ettiğini tetkik ederek kararlarını vereceklerdir.

Tescil edilmiş sınırın kanuniyetini tabii ki, araştıracaklardır. Fakat, kararda kanunsuzluk bulurlarsa hükümlerini kendi takdirlerine göre değil, kanuniyeti tam olan daha evvelki sınıra göre vermeleri gerekecektir.

Bu fikirler, yukarıki kanaatimizin hukukî ve mantıkî neticesi olduğu gibi, Danıştay Beşinci Dairesinin E. 44 / 2096, K. 45 / 553 sayılı kararında (“ Mer’a ve otlakiye gibi köy orta malı” bunlarda intifa hakkının teessüs ve tesbiti hususunda Köy Kanunu hükümlerine göre idare kurullarına ait olmak ve müşterek intifa iddiasında bulunan köyler arasındaki nizam hallinde tescil edilen hudutnamenin esas teşkil etmesi iktiza eder) ve Altıncı Dairesinin E. 46/1545, K. 47/401 sayılı kararında (Köy Kanunu hükmüne göre yönetim kurullarının orta mallardan intifa şeklini tâyin hususundaki yetkisi köy sınırını tesbit sırasında cereyan edeceğine ve ortada bir sınır nizamı mevcut olmadıkça re’sen intifa hususunun incelenemeyeceğine ve sınır nizamından ayrı olarak intifa şeklinin müseccel hudutnameye göre tâyin ve tetkiki mahkemelere ait bulunmasına binaen) diyen Danıştayın görüşlerinin de açıklanmasından ibarettir.

Arazi Kanununu, Medenî Kanun cephesinden inceleyen değerli hukukçularımızın keyfiyeti Köy Kanunu yönünden de tetkik ederek Köy Kanununun 3, 4, 5, 6, 7 nci maddelerinin Arazi Kanununun mer’a ve yaylalara ait hükümlerini tadil ettiğini kabul etmeleri lâzımdır. Danıştayın yukanki kararlarından çıkan mâna da bunu ifade etmektedir.

Eğer, mezkûr maddeler mer’i olsaydı, Köy Kanunu ve bilhassa 5 inci maddesi ne kadar az değer ifade edecek ve ne büyük karışıklıklar yaratacaktı. Meselâ, A. köyü büyüdüğü, B. köyü küçüldüğü, B. köyünün birçok tarlalarını A. köyü satın aldığı için hududun değiştiğini ve bu arada B, köyünün C. mer’asımın da A. köyü hududu dahiline geçtiğini farzedelim. Şimdi, kendi hududunda bulunan C. mera’ından A. köyü istifade etmiyecek midir?

Hâdiseyi Arazi Kanunu bakımından tetkik edersek, faydalanmaması veya Arazi Kanununun 100 üncü maddesi gereğince, A. köyünden her şahsa B. köyünden aldığı arazi miktarınca, arazisini aldığı adamın o mer'ada otlatıldığı hayvanlar nisbetince mi müsaade verilecektir?

Böyle ince hesapları yapacak ve uygulayacak, hele kendi köyü hududuna geçmiş bir mer'anın başka köy hesabına bekçiliğini yaparak, köylülerini bu mer'adan istifade ettirmeyecek kaç muhtar ve âza vardır?

Pratik bakımdan böyle bir kararın tatbiki mümkün olabilir mi? Sonra, bir tarafta inkıraz bulmuş bir köy, yanında gelişmiş bir köyün hayvanlarını (minelkademlikten) faydalanarak mer'asız mı bırakacaktır? Mer'a ve yaylaların intifalarını devlet ihtiyaçlarından dolayı köy tüzel kişiliklerine devretmemiş midir? Aynı hakka sahip olmaları lâzımgelen köylerden birinin diğeri aleyhine o mer'a ve yayladan faydalanması, ihtiyacı olmadığı halde komşusunu sıkıntıya sokması âmmeye hukuku prensip ve kaidelerine uygun düşer mi?

Bu suallere en tatmin edici cevap, Köy Kanununun Arazi Kanununun mer'a ve yaylalar hakkındaki hükümlerini tadil ettiğini kabul etmekle verilebilir. Zamanın ihtiyaçlarından doğan ve devrinin isteklerine uyan bu maddeler artık tarihin malı olmuşlardır.

Yalnız, iş bu kadarla bitmemiştir. Mesele, Köy Kanununun 4 üncü maddesinin 1 inci ve 7 nci fıkralarıyla 5 inci maddesini bağdaştırabilmektedir. Biri, eskidenberi bir köyün sayılan otlakiye ve yaylaların o köyün malı sayılmasını, diğeri ise sınır çizildikten beş sene sonra ihtiyaç ve lüzuma göre sınırın değiştirilebileceğini âmir bulunmaktadır.

Biz, (idare heyetlerince intifa hususunun münferit ve müşterek şekilde yapılabilip yapılamıyacağını tâyin keyfiyetinde esas teşkil edecek nokta ilgili köylerin hayvanat adetleriyle nüfusları İktisadî ve İçtimai durumla-

rından ibarettir) diyen Danıştay Beşinci Dairesinin E. 44/2096, K. 45/553 sayılı kararlarından da mülhem olarak diyeceğiz ki:

4 üncü madde ilk sınır çizilmelerini göstermektedir.

5 inci madde ise, bu sınırın zamanla ve ihtiyaçla değiştirilebileceğini bildirmektedir.

Elbette, bu değişiklikte 4 üncü maddenin 1 inci fıkrasının ahkâmı ihlâl edilmiş olacaktır. Tarla, bağ, bahçe, çayır, zeytinlik, palamutluk, baltalık ve otlaklar durumunda tadilât yapılmadan sınırın değiştirilebilmesi tasavvur olunamaz.

Zamanla, intifa haklarında değişiklik yapılamıyacaksa, Danıştaym yukarıki kararında neden (intifa hususunun münferit veya müşterek şekilde yapılabilip yapılamıyacağının tâyini keyfiyetinde) ifadesi kullanılıyor ve altında (nüfustan, hayvanattan ,İktisadî ve İctimaî hayattan) bahsediliyor? Eski tadil olunamıyacaksa, bunlardan bahsetmeyip (minelkadim) aranmalıdır, demeliydi.

Görülüyor ki, maddelerin ve kararın tabî ve mantikî seyri bizi otlakiyeler üzerindeki hakların zamanla ve ihtiyaçla değişebileceği hakikatma götürüyor.

İlâve etmeliyim ki, mer'a ve yaylalar iki nevidir. 1 incisi devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan arazilerden köylere mer'a ve yayla olarak tahsis edilenler, 2 ncisi köylerin paralarıyla özel ve hükmî şahıslardan satın aldıkları mer'a ve yaylalardır.

Hiç şüphe yok ki, yukarıki ahkâma ve Köy Kanununa tâbi olacak mer'a ve yaylalar köylere devletçe bilâ bedel intifai tahsis olunan yerler olacaktır. Para ile alınan yerler ise, yine âmmе emlâki sayılmakla beraber mülkiyet ve intifa hakları hususi hukuk hükümleri dairesinde köy tüzel kişilikleriyle özel ve hükmî şahıslar arasında adlî mahkemelerce halledilecektir.

— III —

Köylerin büyüyüp küçülmelerine, zamanla ihtiyaçlarının değişmesine muvazi olarak köylerin otlakiyeler üzerindeki hakları da idare kurullarınca ihtiyaçlarına göre beş senede bir değiştirilebilirse, adli mahkemeler otlakiye intifa davalarında müseccel sınır kaydına istinaden karar verirlerse, yeni bir (Otlakiyeler kanununa) ihtiyaç var mıdır? sualine, vardır diye cevap vereceğiz...

Çünkü:

1 — Adli mahkemeler tereddüt içindedirler,

2 — Danıştay kararlarında müphemiyetler vardır,

3 — Danıştay, intifam sınır ihtilâfı dışında müstakillen idare heyetlerince tetkik edilemeyeceğini kabul ediyor ki, yayla ile hemhudut olmayan yakın bir köyün o yayladan istifadesi ne kadar zarurileşse, intifa sahibi bir diğerinin de fuzulileşse ikisinin haklarının tebdiline veya lâzım olana da hak tanınmasına imkân olmayacaktır.

BİRLEŞİK STATELERDE (*) (DEVLETLERDE) VALİLERİN VAZİFE VE SALÂHİYETLERİ

Turgut GÖLE
Gündoğmuş Kaymakamı

Müstemleke devrinin başlangıcında valilik müessesesini görüyoruz. Kırıl valileri, hususile bu devrin sonunda, yabancı tazyik kuvvetinin bir sembolü addolunarak şüphe, itimatsızlık ve nefret ile karşılandılar. Bu hakikat Anayasanın ihzarında ve değişikliğinde geniş şekilde bu müessese üzerine tesir etti.

Statelerin ilk valileri pek az salâhiyete mâlik olup idari, teşriî ve adlî salâhiyetleri hemen hemen hiç yoktu. Vazifeleri daha ziyade resmî seremonilerde bulunmak, nutuk vermek idi.

Rhode Island ve Connecticut statelerinin valileri doğrudan doğruya müstemleke halkı tarafından seçilirdi. Bu iki state hususî bir imtiyaza mâlik idi. Diğer mmtaka- ların valileri ise yabancı bir otorite tarafından tâyin edilirdi. Umumiyetle az bir bilgiye sâhip ve daha ziyade müstemleke idaresine karşı sempati besleyenler tercih olunurdu.

(*) Tamamen müstakil siyasî teşkilâtlara devlet (state) ismini veriyoruz. Mevzuat ve tatbikat muvacehesinde bu tabirin Amerikada devlet mânasına kullanılmadığı görülür. Devletin başlıca vasıfları şunlardır:

1 — Belli bir arazi parçası 2 Nüfus 3 — Hükümet 4 — Hâkimiyet
State ve federal münasebetlerinde federal hükümetin salâhiyetleri gözönüne getirilirse hâkimiyet vasfını statelerde göremeyiz. Bu tâbir tarihî bir isim olarak 1776 - 1789 da Anayasaya alındı ve öylece kaldı. Daha açıkça anlatabilmek için federal hü-

On dokuzuncu asırda teşriî meclisin kuvvet ve salâhiyetinin ammenin itimadından düştüğünü ve valilik müessesesinin teşriî heyetten ayrı müstakil bir varlık halinde kuvvet kazandığını müşahade ediyoruz. Bu müddet esnasında valiliğe seçilen âşikâr ve üstün kabiliyetli insanlar bu durumun inkişafına hususile yardım ve tesir ettiler. Meselâ: California valisi Johnson, Mis-ouri valisi Folk, Iowa valisi Cummings, Wisconsin valisi La Folletee, Indiana valisi Haney ve Beveridge, New York valisi Roosevelt ve Hughes, New Jersey valisi Wilson gibi.

İlk Ana Teşkilât Kanunu ile valiler iki metod altında seçildiler. Nevv England ve New York'da valiler halk tarafından doğrudan doğruya seçilirlerdi.

New Jersey ve Pennsylvania'da ve diğer geri kalan statelerde valiler teşriî meclis tarafından seçilirlerdi. Va-

kümetin salâhiyetlerini hülâsaten kaydetmek icab eder. Bu salâhiyetler:

1 — Stateler arasında, ve yabancı devletlerle olan ticarî münasebete 2 — Harb ilânına 3— ithalât, ihracat ve istihlâk vergilerine 4 — Posta yolları ve muamelâtına 5 — Ölçü ve ağırlıkların standardini tesbite 6 — Para basmak ve kontrol etmeye 7 — İhtira, beratı vermeye 8 — İstikraza 9 — İflâsa karar vermek diye hülâsa etmek mümkündür.

Aynı zamanda federal hükümet stateleri yabancı işgale karşı müdafaa, içerde zuhur edecek isyanları bastırmağa ve state-lerin idari şekillerini muhafazaya salâhiyetlidir. Görülüyor ki Amerikada stateler müstakil, siyasî devlet mânasında birer teşkilât değildirler. Bu mülâhaza ile ben state kelimesini aynen yazımda kullanıyorum. Her nekad bazı noktalardan vilâyetlerimizle mukayese edilebilirlerse de valilerimizin ismen dahi mevcut cüz'i salâhiyetlerini göz önüne alarak bu tâbiri kullanmaktan sarfinazar ettim. Bu gün Amerikan üniversite kitaplarında state kelimesi yerine EYALET kelimesinin karşılığı olan COMMON- VVEALTH tâbirinin kullanılması lehinde mütalâalara rasgelmekteyiz.

The General Character of American Government (Zink, Cha.pter I)
National Government and Practice (Ford F. Hail, Pres,siy S. Sikes)

lilik müddeti umumiyetle bir yıl ; bir kaç state'de iki yıl, New York'da üç yıl idi.

Müstemleke devrinin valilerinin salâhiyetlerini kısaca üç noktada hülâsa etmek mümkündür: 1 — Kısılmış, tahdit edilmiş tâyin salâhiyetleri 2 — Muvakkaten state umumî meclislerini kapamak salâhiyeti 3 — Vazife lerine ilâve olarak en yüksek mahkemenin başı olmak.

1917 yılına kadar valilik müessesesinde vali lehine tescil edilmiş bir kayda raslamıyoruz. Ancak bu tarihte Illinois valisinin ilk defa olarak state idaresini teşkilâtlandığı ve bir esas altında işlerin tedvirine tevessül ettiği görülür. Bu hareketi müteakip diğer statelerle de aynı şekilde bir değişme ve ileri hamle başladı ki bu değişmeyi her state'in teşkilâtında müşahade mümkündür. Bu tarihten itibaren valilik müessesesi geniş bir itibar, şerefle ifade edilebilir bir kuvvet kazandı.

Bu müessese teşkilâtında vukua gelen bu salâhiyet ve itibar kazanma keyfiyeti müessesenin çalışması üzeri nde çok büyük bir tesir ika etti. Hususile intihap ile ve muvakkat bir müddet için halk tarafından doğrudan doğruya seçilen valiler bu salâhiyete liyakat keşvedecek bir duruma yükselmek için hamleli, yaratıcı, yapıcı programlarını state menfaatına tatbika bütün enerjileriyle gayret ettiler, ve kendi lehlerine de state dahilinde ve hattâ dışarda geniş şöhret kazandılar. (*)

VALİLİK İÇİN ARANILAN ŞARTLAR: Statelerin ilk Anayasalarında valilik için istenilen ehliyet şartları bu günden daha fazla şiddetli, sıkı ve hudutlanmış idi.

TARİHTE İSTENİLEN ŞARTLAR: a — Dinî ehliyet b — Araziye mülkiyet c — Yaş haddi - umumiyetle otuz olarak kabul edilmişti. Arizona ve Oklahamada valinin erkek olması ve vilâyet dahilinde doğmuş olması lâzım idi. d — Bazı statelerde de muayyen yıl bulunmuş olmak -umumiyetle üç ilâ on yıl idi.

(*) American Governors since 1915 (Salomon Samuel R.)

Bu gün her state Anayasası ile valilik için muayyen şart ve ehliyet kabul etmiştir.

1 — Birleşik Devletler vatandaşı olmak 2 — Vilâyet dâhilinde belli bir müddet ikamet etmiş olmak - bu müddet iki ilâ on yıl arasında değişir. Beş yıl şartı umumiyetle ekseri statelerde görülür. - 3 — Muayyen yaş haddi - umumiyetle kabul edilen asgari yaş haddi otuzdur. - Birkaç state'in Anayasasında yaş ve ikamet şartını göremiyoruz. Meskût geçilmiştir.

Din şartı bu gün tamamen ortadan kalkmış ise de sekiz state dâhilinde buna riayet edildiği görülür. (*)

Bu gün bütün state valileri halkın doğrudan doğruya verdikleri rey ile seçilirler ve valilik için en fazla reyi kazanmak esastır. Fakat Georgia, Maine, Mississippi, Vermont statelerinde kabul edilen esasa göre vali namzedi seçmenlerin ekseriyetinin reyini kazanmalıdır. Eğer böyle bir seçimde hiçbir namzet seçmenlerin ekseriyetinin reyini alamadığı anlaşılırsa vali state umumi meclisi tarafından ayrılır. Dikkat edilecek en mühim ve güç nokta vali namzetlerinin tesbitidir. Müstesna bir varlık olanlar bir kenara bırakılırsa hiç bir namzedin kolaylıkla umumî reyi alacağı iddia olunamaz. Geniş bir arazi parçası üzerine yayılmış olan state'in hangi mıntakası onu hakkiyle tanır. İkamet ettiği yer mi? Diğer mıntakalarda keyfiyet ne olacaktır?

NAMZETİN TESBİTİ: İki suretle vali namzeti seçilir

1 — Doğrudan doğruya ihzarı sistem ile (direct primary)

(*) Reiscumhur intihabında da dinin büyük tesiri vardır. Amerikan siyasî tarihinde katolik devlet reisine rast gelinmez. Bir defa New York valisi katolik Al Smith devlet reisliği için Demokrat Partiden namzet gösterilmişti. Rakip olarak Cumhuriyet Partisi namzedi Herbert Hoover vardı. Hoover kahir bir ekseriyetle Smith'i mağlûp etti. Bu gün her iki partinin devlet reisliği için katolik bir namzet göstermeyeceklerine dair halkda umumî bir kanaat mevcuttur.

2 — Parti kurultayı ile (Convention)

İntihap, umumî intihap günü olan Ekim ayının ilk Pazartesiini tâkip eden Salı günü yapılır. Bazı statelerin valileri de devlet reisinin seçildiği gün seçilirler. Parti kurultayı ile siyasî parti mümessilleri ofislerin namzetini tesbit ederler. İhzarî sistemde yine partililer tarafından vilâyet idaresi altında halkın doğrudan doğruya namzeti tesbit etmesidir ki bu da iki şekildedir: a — Açık sistem b — Kapalı sistem.

Kapalı sistemde her seçmen seçim mahallinde ancak kendi partisi namzetlerinden birini seçmesi lâzımdır. Açık sistemde ise her seçmen istediğini seçebilir. Partiyeye mensubiyet mevzuubahis değildir.

İNTİHAPTAN SONRA VALİLERE YAPILAN SEREMONİ: State umumî meclisleri mutad toplantılarını valinin seçildiği ayın ilk pazartesiini takip eden salı günü yaparlar. Pazartesi ve salı günü arasında state umumî meclisleri teşkilâtlarını tamamlar ve eski validen veda mesajı alır. Ve iki meclis bir arada yeni vali için kuşat merasimi ve mesajı için toplanır. Bu toplantıda bütün state memurları state temyiz ve istinaf mahkemeleri âzalan hazır bulunurlar. Eski vali umumiyetle bu merasimde kısa bir hitabede bulunur. Müteakiben yemin merasimi başlar.

Yemin umumiyetle temyiz mahkemesi baş hâkimi tarafından idare olunur ve şu şekilde yemin ettirilir. (Birleşik Devletlerin Anayasasına ve bağlı bulunduğunuz state'in kanunlarına, bu state'in valisi olarak ofis vazifenizi sâdikane ifade edeceğinize yemin eder misiniz?) Umumiyetle cevap (yemin ederim) dir. Ve müteakiben vali mesajım veya küşad nutkunu umumî meclise sunar. Bu mesaj umumî meclise resmî bir hitap ise de halk dinleyebilir.

VALİLİK MÜDDETİ: Bu gün yirmi beş state'de valilik müddetinin dört yıl, yirmi iki vilâyette iki yıl ve bir state'de (New Jersey) üç yıldır.

Dört yıllık müddetin lehinde bulunanların mütalâalarına göre;

a — İdari faaliyette memnurluk verici bir inkişaf ancak bu müddet içinde kaabildir.

b — İdarede ekonomi mümkün olur. Zarurî masrafların azalmasında daha fazla şansa mâlikiyet mevcuttur.

c — Zarurî âmme hizmetleri seçmenlerin kendi veya parti hesabına kazanılması için ihmale uğramaz.

Bu gün umumiyetle valilerin tekrar seçilmeleri için hiçbir tahdidat mevcut değildir. Meselâ New York valisi Alfred E. Smith altı defa namzet oldu ve altısında da kazandı.

VALİLERE ÖDENEN PARA: Bütün valiler senelik maaş alırlar. Bu miktar üçbin dolardan yirmibeşbin dolar arasında değişir. Valinin maaşlarında son yıllarda mühim artmalar görmektedir.

1910 — 1945 yılları arasında valilerin maaşları:

Maaş	1910	1920	1930	1940	1945
2,500 — 4,999	21	12	6	4	4
5,000 — 9.999	21	29	31	34	30
10,000 — 14,999	5	6	7	7	11
15,000 — 25,000	1	1	4	3	3

Otuz dört state’de valilere ev, seyahat tahsisatı, hizmetçi, şoför tahsis edilmiştir ki bu suretle ödenen miktar cetvelde görünenen pek fazladır. Meselâ Maryland state’inde valinin senelik maaşı dört bin dolardır. Ev ve diğer tahsisatla bu miktar tahminen ellibeşbin doları bulmaktadır.

AZİL VE MÜNHALLIK: Daimi veya muvakkat münhallik için en aşağı altı şekil vardır: 1 — Ölüm 2 — İstifa 3 — Hastalık 4 — Diğer iktidarsızlıklar ve state’- den muvakkat yokluk için 5 — İtham 6 — Vazifeden alınma.

Teşriî meclis yalnız valiyi ithama salâhiyettar bir mercidir. Vali ancak vazifesinden ithamla atılabilir. Bu

da vazifesini çok habiŝçe kullanması ile mümkündür ve mahkemesi âyanda olur.

Birçok state’lerde teşriî meclis âzaları hususî toplantıya vali tarafından davet olunurlar. Bu duruma göre valinin ithamı umumî meclisin ancak muayyen ve mutad içtimai esnasında yapılması lâzımdır. Bazı state’lerde meclislerin toplanması iki senede bir defadır. Bu müddetlerin sonunda hususiyle dört senelik bir müddete mâlik olan valilerin ithamı gayri mümkündür.

VALİYİ KİMLER İSTİHLÂK EDEBİLİR? Birçok statelerde vali muavinleri valinin vazifesini herhangi bir münhallikte görürler. Birkaç state’de vali muavinleri mevcut değildir. Böyle state’lerde inhilâl vukuunda bu vazifeyi state âyân reisi veya teşriî meclisin sözcüsü ifa eder.

VALİ NASIL OLMALIDIR? 1 — Vali yaratıcı, yapıcı, hamleci ve dikkatli bir disipline mâlik olmalıdır. Bütün teşkilâtın işleyiş tarzını yakından kontrol ve direktifi altında tutmalıdır. Onun kırtasiyeciliğe kaçmaması esastır. 2 — Halkın bir lideridir. Yarinin devlet reisliğine namzet insanıdır. State faaliyetlerinin halk üzerindeki hoşnutsuzluğundan bizzat mesul olmalıdır.

State içindeki halkın sıhhati ile ve her hali ile yakından alâkadar olmalı, umumî ihtiyaç ve arzularını öğrenmelidir. İçtimaî, mahal i hareketlerle alâka sını toplantılarla, yıl dönümleri ile, merasimlerle, gençlik teşkilâtlarla yakmen göstermelidir. O Noelde Noel Baba rolünde görünmeli fakir ve kimsesizlere, çocuklara hediyeler takdim etmelidir. Münasip zamanlarda evlenme ve ölüm merasimlerinde bulunmalıdır. Büyük ziyafetlerde, resmî günlerde umumî hitabeler vermeli ve muayyen bir program altında daima halk tabakalarile temas etmelidir. O, hususile karşılaşacağı insanların hüviyetile de yakından ilgisini göstermelidir.

VALİLERİN SALÂHİYETLERİ: Bu mevzu için en

ileri ve modern bir state Anayasasına malik olan Michigan State'inin Anayasasının dördüncü faslını kısaca aşağıya yazıyorum.

Madde 2 — İcra amirliği salâhiyeti valiye âittir.

Madde 3 — Vali, kanunların sadıkça tatbikine dikkat etmeli ve state memurlarile zaruri hizmetleri tedvir etmelidir ve state'm İdarî ve icraî bütün memurlarından yazılı raporlar isteyebilir. - Bu memurlar seçilmiş veya tayin edilmiş olsunlar. -

Madde 4 — Vali state ordu ve donanma kuvvetlerinin âmiridir.

Madde 5 — Vali mesajı ile teşriî meclis âzalarma state'm şartlarını bildireceği gibi bu hususta tavsiyelerde de bulunur.

Madde 6 — State teşriî meclisinde ve senatoda vuku bulacak münhaller için intihap yapılması hakkında alâkadarlara tebligat yapar.

Madde 7 — Fevkalâde bir hal vukuunda meclisi davet eder.

Madde 8 — Meclisi başka bir mahalde içtimaa davet edebilir. - Bunun için state merkezinin bir düşman tehlikesi ile karşılaşması veya sâri bir tehlike altında olması lâzımdır.

Madde 9 — İhanet ve itham halleri müstesna vali bütün suç işleyip de mahkûm olanların suçlarını affa veya azaltmaya veya tecile salâhiyettardir.

Madde 10 — Vali state memurlarında vuku bulacak münhaller için tâyin salâhiyetine maliktir. Eğer kanunen tayin edilecek memuriyet için ayrıca âyanm rızası şart ise bunun için de âyanm içtima halinde olması gerekir, aksi takdirde derhal tâyini yapar.

VALİLERİN SALÂHİYETLERİNİN MEMBAİ:

1 — State Anayasası

2 — Diğer state kanunları

3 — Parti adat ve ananesi

4 — Federal anayasa

5 — Federal teşriî meclisin ve âyanın (Kongrenin) kanunları

6 — Husûsile valinin şahsiyeti kaydedilebilir bir salâhiyet membairdır.

Valilerin salâhiyetleri üç umumî mevzu içinde mütalâa edilmektedir.

A — İdarî ve icraî, B — Teşriî, C — Adlî.

A — İDARÎ VE İCRAÎ SALÂHİYET: Birleşik Devletler Anayasası der ki icraî kuvvet devlet reisine aittir. State Anayasası bu kadar ileri gitmeyerek sadece valiyi baş yahut icraî otoriteye sahip gösterir.

Birleşik Devletler Reisi federal hükûmetin bütün icraî kuvvetlerine sahiptir. Bütün departman başlarını tâyin ve azledebilir. Böylece devlet reisi millî hareketlere çok geniş şekilde tesir eder.

Valinin state idaresinin icraî başı olması neticesi olarak: 1 — Tâyine, 2 — Nakle, 3 — Mesuliyeti altında muayyen hallerde kanunun tatbiki için zor kullanmaya, 4 — Bütün idareleri altında bulunanların faaliyetlerini İdarî kontrole ve teftişe salâhiyettardır.

Otuz dört state Anayasasile vali bütün icraî şube âmirlerinden vazifelerde münasebeti olan her husus hakkında yazılı rapor istemek hakkına malik bulunmaktadır. Sekiz statede ise bu türlü raporları valinin yazılı talep etmesi lâzımdır.

Geniş statelerde valilerin ağır ve yüklü vazifeleri clolayısıyle idareleri altında bulunan bütün şubatin faaliyetlerini kontrol ve tanzime vakitleri imkân vermez. Esasen iyi bir icra adamı bütün enerjisini çok mühim meselelerin halli için kullanmalı, diğer teferruat ve tâli derecedeki mevzularda da departman başlarını mesul tutmalıdır.

1 — TÂYİN SALÂHİYETİ: İktidarsız departman başları ve büro şeflerde muvaffak olmaya imkân olmadığından valinin bizzat kabiliyetli, hünerli, çalışkan memurları bulup hiçbir tahdidata tabi olmadan tâyin etmesi kabul olunmalıdır. Bu valinin muvaffakiyeti için en mühim zaruri salâhiyetlerinden birisidir.

Eğer zayıf ve iktidarsız, ehliyetsiz kimseleri vali idari mevkilerin başına getirirse yalnız enerjisini beyhude sarfetmiş olmaz aynı zamanda idaresi altında bulunan statede ciddi tehlike ve fenalıkların zuhuruna da sebep olur.

On dokuzuncu asırda bazı tâyin salâhiyetleri teşriî meclislere bırakılmıştır. Bu asrın nihayetinde valilerin salâhiyetlerinin genişlemesi neticesi olarak departman başla r ile beraber ikinci derecedeki tâli memurları da tâyin ettikleri görülmektedir. Bazı statelerde birinci derecedeki memurlar doğrudan doğruya halk tarafından seçilmektedirler. Bu memurlar da: Muhasebeci, murakıp, baş müddeiumumi ve state umumî kâtibidir.

Bazı statelerde valilerin tâyin salâhiyetleri hudutlanmıştır.

1 — Valinin tâyini icraî bir komite tarafından - meselâ Maine, New Hampshire ve Massachusetta - onanmalıdır.

2 — Yahut senato tarafından onanmalıdır. Bu gün senatonun bu salâhiyetinin aleyhinde bir cereyan vardır. Hakikatte senatonun valinin tayinini reddettiği hemen hemen görülemez.

3 — Üçüncü olarak valinin tâyin salâhiyetini tahdit eden sivil hizmet kanunlarıdır. Bu kanunla yalnız partiye mensubiyet ile iş başına gelmeyi önlemektedir.

VALİLER YALNIZ BAŞINA MI BÜTÜN STATE İDARESİNDEN MESUL OLMALI, YOKSA BU MESULİYET DAĞITILMALI MIDIR?

Mesüliyetin dağıtılması neticesi olarak valiyi state- in umumî faaliyetlerinden ötürü mesul tutmaya imkân yoktur. Kaçınılmaz netice; a - Müşterek çalışmada noksanlık, b - Zarurî hizmetlerde ihmal veya kusur, c - Âmme için gayri kâfi bir hizmet, faaliyet, d - Hoşnutsuzluk ve ademi itimada sebep olanı bulmak güçlüğü.

Mesüliyetin bir merkezde toplanması neticesinde bü-

tün state idaresinden valiyi mesul tutmak tek kanaat verici bir hal yoludur. O hiçbir müdahale ve engelle karşılaşmadan mutlak tâyin salâhiyetine malik olmalı ve icap ederse işden çıkarabilmelidir. Yukarda işaret ettiğim veçhile bazı statelerde halk tarafından seçilen state umumî kâtibi, murakibi muhasibi ve baş müddei umumisinin tâyinlerinde de mutlak salâhiyete malik olmalıdır. Hattâ bazı statelerde mevcut senatonun tasdiki salâhiyeti kalkmalıdır (*). Vali bütün aktivitilerden mesul olmalı ve mesuliyeti başkalarına atamamalıdır.

Bu iddiaya zıt fikirlere de rasgelmekteyiz. Bunların iddialarına göre de salâhiyetin bir elde toplanması demokratik bir usul değildir. Onun bu otoriteyi namuslu ve akıllıca kullanacağına dair hiçbir garanti mevcut değildir. Belki o bir zalim olacaktır. Onlarca en iyi sistem salâhiyetin tevziindedir. Bu fikrin ilk zamanlarda taraftarları çoktu. Çünkü iptidai ve geri cemiyetlerde hükümetin başlıca vazifesi halkı haricî hücumlara karşı muhafaza için ordu, dahilde huzuru temin için polis kuvvetlerine, mahkeme sistemine malikiyet idi.

Bugün hükümetten istenilen çok fazladır. Mektepler, yollar, caddeler, köprüler, çiftçiye yardım, sıhhatin korunması, yangına karşı tedabir, şehir sularının ıslah ve tanzimi ve milyonlarca diğer hizmetlere ihtiyaç neticesi olarak salâhiyet ve mesuliyetin bir noktada toplanması lehindeki cereyan ekseriyet kazanmıştır.

Mesuliyet ve salâhiyetin bir elde toplanması aleyhinde bulunanların ileri sürdükleri tehlike bâkidir. Fakat valinin salâhiyetle mücehhez olarak bunun kötüye kullanması atalet tehlikesinden daha çok az ciddidir.

2 — AZİL SALÂHİYETİ: Şüphesiz ki tâyin salâhiyetini bu salâhiyetin takibi lâzımdır. Anayasa ve statü ile bu salâhiyet valiye verilmiştir. Ekseriyetle kabul olunan esasa göre valinin azledemeyeceği memurlar;

(*) Prof. Austin F. Mac Donald (American State Government)

1 — İntihap neticesinde vazifelenenleri, 2 — Adli memurları, 3 — Kontrolünün haricinde kalan yahut kontrol edemediği mahallî memurları.

Eğer valinin tâyin salâhiyeti senatonun tasdikile tahdit edilmiş ise azilde de bu muvafakati almak lâzım gelir. İntihap ile vazifelendirilenlerin azli ancak itham ile mümkün olur; mâ'm'afih Michigan State'inin Anayasaysile vali bu gibileri de azle salâhiyettar kılmıştır. Mahalli intihapla seçilmiş mahallî memurları valinin azledememesi umumiyetle kabul edilmiş ise de New York, Michi- gan, Wisconsin da müntehap mahallî memurları valinin azledeceği kabul olunmuştur. Bu mahallî memurlara misal olarak müddeiumumiye ve county şerifini gösterebiliriz.

Bazı statelerde intihap ile vazifelendirilen hâkimlerin de vali tarafından azilleri kabul edilmiştir. (İstitra- en kaydedeyim ki Amerikada hâkimler iki suretle vazifelendirilir. 1 — Tâyin, 2 — İntihap.

Ekseri statelerde tâyin usulü mevccuttur. Ki bu tâyine statelerde vali, federal idarede devlet reisi salâhivettardır.

Azil için ekseriyetle kabul edilen haller şunlardır.

1 — Kifayetsizlik - Kabiliyetsizlik

2 — Vazifeyi ihmal

3 — İşi fena kullanış

3 — KANUNU TATBİK SALÂHİYETİ: Valiler Anayasadan aldıkları salâhiyete istinaden vatandaşların mal ve canlarını muhafaza, emniyet ve âsâyişin temini için kanunları tatbik etmek vazifesile mükellef kılınmışlardır.

Valilerin bu salâhiyetlerini kullanmaları yalnız tehlikeli zamanların vukuuna münhasır değildir. Vukuu muhtemel hadiseleri de görüp ona göre tedbir itihaz etmeleri başlıca vazifelerindendir. Bunun için de idaresi altında polis ve state askerî birliği vardır.

a — Polis aşağıdaki vazifeleri ifa ile mükelleftir.

1 — Suçlunun meydana çıkması ve yakalanması ve takibine yardım.

- 2 — Seyrüseferin tanzimi
- 3 — Suçun hudusuna mani olmak
- 4 — Cinayetlere mani olmak
- 5 — Tasarruf emniyetini temin

b — Askerî salâhiyeti: Valinin icraî salâhiyetleri içinde en mühimlerinden birisi de askerî ve bahri kuvvetlerin başı olmasıdır. Vali bu birliklerin ofislerini tâyine salâhiyettardır. 1916 tarihli Millî Müdafaa akit kararile bu kuvvetler federal hükümete bırakıldı. Bu teşkilât bu gün daha ziyade polise yardımcı olarak State için de kullanılır. Umumiyetle valilerin askerî birlikler üzerindeki salâhiyetlerini kullanmaları için şu hallerden birinin vukuu gerekir:

a — Büyük yağın, b — Sel, C — Kasıfğa, d — İsyân.

1917 de Ohio State'inde vuku bulan büyük feyzanda ve maden amelesinin grevinde askerî birliklerin kullanıldığını görüyoruz.

4 — VALİNİN TEFTİŞ SALÂHİYETİ: Vali teftiş neticesi zarurî gördüğü takdirde county, city, town memurlarını değiştirebilir. Bazı statelerde bu salâhiyetin tahdit edildiğini yukarda ifade ettim. Kansas, Illinois, Michigan, Ohio statelerinde vali bazı şartlar altında teşriî meclisin muvafakatiyle mahallî memurları değiştirebilir.

New York valisi Franklin D. Roosevelt 1932 de New York belediye reisini vazifesinden uzaklaştırdı. Belediye reisi Walker valiyi mahkemeye verdi. State temyiz mahkemesi kararında: İcraî, teşriî ve adlî selâhiyetlerin anayasa ile hudutları tesbit olunmuştur, bundan dolayı vali icraî ve İdarî faaliyetlerinden ötürü adlî bir kontrole ve adlî usule tabi değildir diyerek belediye reisi Walker'ın iddiasını reddetmiştir.

B — TEŞRİÎ SALÂHİYETİ: Vali statede kanun yapmak kudretini elinde bulunduran teşkilâtın şefi olarak kabul edilirse bu salâhiyetin garip görünmesi mevzuubahis olamaz. Esasen Anayasa icraî ve teşriî kuvvetler arasında sıkı ve yakın bir münasebet ihtiyacını tanımıştır. Vali

otoriteye sahip olması neticesi olarak zaman zaman umumî meclise state şartlarını, tatbikattan aldığı durumları da gözönüne getirerek tavsiyelerde bulunması zarurî bir ihtiyacın cevabıdır. Valinin bu teşriî salâhiyetlerinin membaı ikidir: 1 — Anayasa; 2 — Şahsiyeti.

Anayasa ile valiye verilen teşriî salâhiyetler:

- 1 — Umumî meclisi hususî toplantıya çağırarak,
- 2 — Her iki meclisin tatil zamanını tesbit,
- 3 — Mesaj göndermek a) Muntazaman mesajlar göndermek, b) Hususî mesajlar göndermek.

1 — Hususî toplantıya davet: Her statede vali meclis âzalarını hususî içtimaî davete salâhiyetlidir. Şüphesiz ki vali umumî istek ve ihtiyacı gözönünde bulundurarak bu salâhiyetini istimal eder.

Bazı statelerde meselâ Virginia'da valinin bu salâhiyeti ancak meclis âzalarının üçte ikisinin kabulü ile mümkündür. West Virginia'da ise bu nisbet beşte üçtür. Ve Newhampshire ve Massachusette, North Carolina'da valiler bu salâhiyetlerini danışma meclislerinin muvafakatiyle kullanabilirler.

2 — Tatil zamanını tesbit: Eğer her iki meclis tatil zamanını tesbitte anlaşmadıkları takdirde vali bu müddeti tesbite salâhiyettardır. Bu müddet mütad toplanma günlerinden sonraya bırakılamaz.

3 — Mesaj salâhiyeti: Vali meclis âzalarına state şartlarını bildirir, tavsiye mahiyetinde mesaj göndermek hakkına maliktir. Otuz dokuz state Anayasasıyla valilerin teşriî meselelerde tavsiye salâhiyetini onun fiilî hayattaki tecrübesi ve bilgisi gözönüne alınarak kabul edilmiştir.

Ekseri statelerde bu mesajı kısa bir zaman içinde bütçe mesajı takip eder ki bu da gelecek malî yılın malî programı içinde İdarî tavsiye ve işaretleri ihtiva eder. Yirmi iki statede valinin bir rapor hazırlayıp tavsiye mahiyetinde muntazaman meclise vermesi kabul olunmuştur. Sekiz statede ise her meclis içtimamda bu raporlar talep olunur.

Valilerin hususî teşriî salâhiyetlerinden birisi de veto salâhiyetidir. Her lâyiha umumî meclisten geçtikten sonra tatbik için valiye gönderilir. Eğer vali kabul ve imza ederse lâyiha kanuniyet kesbeder. Eğer vali lâyihayı kabul etmezse (veto) meclise iade eder. Umumiyetle kabul edilen esasa göre her iki meclisin ekseriyeti yani üçte ikisi vetoyu kabul etmese valinin tasdiki haricinde lâyiha kanuniyet kesbeder.

Valiye gönderilecek lâyihayı valinin tasdik veya reddi için umumiyetle üç günlük bir mehil müddeti kabul edilmiştir (Pazar müstesna). Eğer vali bu muayyen mehil müddetinin nihayetinde lâyihayı geri çevirmezse lâyiha tasdiksiz kanuniyet kesbeder. Fakat bunun için de umumî meclisin içtima halinde olması şarttır. Eğer meclis lâyihayı meclisin kapanmasından iki gün evvel (Pazar dahil) valiye gönderirse ve vali de kabul ederse lâyiha kanuniyet kesbeder. Eğer vali lâyihayı tasvip etmeyip bir kenara bırakırsa bu lâyiha asla kanuniyet kesbetmez. Buna (Pocket Veto) cep vetosu denmektedir.

Valinin teşriî meclis üzerindeki en büyük muvaffakiyeti şahsiyetine ve siyasi rolüne bağlıdır. Eğer iyi bir kaş ve sevimli bir şahsiyete malik ise umumî meclis âz' ları üzerinde tesirini her lâyihanın tanziminde kuvvetlice hissettirir.

VALİLERİN DANIŞMA MECLİSİ: Ma ine, Massachu- sette, Newhampshire, N. Caroline, statelerinde müstemleke devrinden kalma vali danışma meclisleri vardır. Bu meclis âzalarının adedi statelere göre dört ile dokuz arasında değişir. Vali icraî ve İdarî mevzularda bu meclisin istişarî reyini alır. Massachusette, Newhampshire'de bu meclislerin âzaları teşriî meclis tarafından tâyin olunurlar. Diğer statelerde ise bu danışma meclisi azaları vali tarafından nasbolunurlar.

Iowa state'ında mevcut buna benzer bir teşkilât mevcut ise de danışma meclisi mahiyetinde değildir.

1931 de Winsconsin state'mda da böyle bir fikirden

mülhem olarak bir teşkilât kurulmuştur. Vazifesi istişari olmaktan ziyade İdarîdir.

C — ADLİ SALÂHİYETİ: Vali fırsat düştükçe İdarî şefkat salâhiyetini istimal eder. Bu salâhiyetin kullanmîması umumî efkâr için çok mühimdir.

Valinin bu salâhiyetleri şunlardır:

- 1 — Af,
- 2 — Söz ile tahliye,
- 3 — Tecil salâhiyeti,
- 4 — Cezayı azaltma.

Vali af salâhiyeti ile suçluyu ceza çekmeden kurtarır. Söz ile tahliyede muayyen şartlar dahilinde suçlu cezadan kurtulmaktadır. Eğer suçlu ikinci bir suç işlerse her iki suçunu beraber çekecektir.

Tecil ise daha ziyade ölüm hükümlerinde suçluya muayyen bir müddet vermek için kullanılır. Bu da ekseriyetle otuz gündür ki bazı dâvalarda mevcut umumî heyecanın zail olmasına veya dâva ile ilgili aramaların genişlemesine yardım eder.

Meselâ New York valisi Dewey Mart 1944 de iki kaa- tii için altmış saat tecil hakkını kullandı. Valinin cezaı azaltma salâhiyetine gelince bu salâhiyet ölüm cezasının müebbet hapis cezasına veya ceza çekeceği seneleri azaltmak suretiyle olur.

Bu şefkat salâhiyeti bütün statelerde bazı şekiller altındadır. Onbeş statede valinin af salâhiyeti af komisyonunun izhar edeceği bir rapor ile tahdit olunmuştur.

Massachusetts, Newhampshire statelerinde valinin bu salâhiyeti danışma meclislerinin muvafakatiyle hudutlanmıştır. Diğer statelerde Vali bu salâhiyetini doğrudan doğruya kullanır. Yirmi bir statede de vali bu salâhiyetini kullanmakla beraber teşriî meclise bu af sebebini bildirir bir rapor vermelidir.

Yirmi yedi statede bu af salâhiyeti itham mevzulanna kadar genişlemez. Sekiz statede de bu salâhiyet ihanet mevzularında istimal edilemez. Yirmi iki statede bu salâhiyet cinayet dâvalarında kullanılamaz.

Bu İdarî şefkatin kullanılması için en umumî mantıkî sebep ne olmalıdır. N. Carolina state'mda kabul edilen esası olduğu gibi arz ediyorum:

- 1 — Mahkeme hâkimi tarafından tavsiye,
- 2 — Daimî hemşehriler tarafından tavsiye,
- 3 — Suçlunun hastalığı,
- 4 — Suçlunun gençliği veya çok yaşlılığı,
- 5 — Suçlunun suçu ika ettiği hakkında şüphe,
- 6 — Jüri âzaları tarafından tavsiye,
- 7 — Hüküm neticesi hasıl olan durum,
- 8 — Ailesinin ihtiyacı,
- 9 — Suçlunun akıl zayıflığı,
- 10 — İzzar edilmiş taraf tarafından tavsiye,
- 11 — Suç ortaklarının cezalandırıl原因aması,
- 12 — Suçlunun değerli hizmetler ifa ettiği,
- 13 — Hapisedeki durumunun iyi olması,
- 14 — Mahkemenin hatasını doğrultmak.

**1869- 1930 yılları arasında N. Carolina state'ında
valiler tarafından suçluya bahşedilen**

İdarî şefkat tipleri

Sene	Valiler	Aflar	Şartlı aflar	Tecil	Yekûn
1869 – 1870	Holden	95	1	12	108
1873-1876	Caldwell ve Brogden	219	2	18	139
1877 - 1880	Vance ve Jarvis	150	1	21	172
1881 - 1884	Jarvis	187	—	25	212
1885 - 1888	Ssales	82	—	24	106
1889 - 1892	Fowle ve Holt	122	8	42	172
1893 - 1896	Cari'	213	3	24	240
1897 - 1900	Russell	327	2	75	404
1901 - 1904	Ayeock	369	4	85	458
1905 - 1908	Glenn	89	76	27	192
1909 - 1912	Kitchin	45	368	98	511
1913 - 1916	Ciaig	366	96	83	545
1917 - 1920	Biekett	97	695	205	997
1921 - 1924	Morrison	101	693	69	863
1925 - 1928	Melean	27	907	78	1012
1929 - 1930	Gardner	11	909	91	1011
	Yekûn	2500	3765	977	7242

Bugün valinin bu salâhiyetinin lehinde geniş bir cereyan mevcuttur. Hususiyle ananelerin, âdetlerin, görüşlerin kısa bir müddet içinde değiştiği bugünkü medeniyet dünyasında dünün ihtiyaçlarına, görüşlerine uygun mevzuatı olduğu gibi halk efkârının kabulüne imkân yoktur.

Hâkim elindeki katî hükümlü kanunu tatbik ile mükelleftir.

İstifade ettiğim eserler:

American State Government - Graves

State Government - Oliver F. Field and Frank Bates

American State Government - Macdonald

State and Local Government - Sikes

ve Indiana Üniversitesi sınıf notlarından.

SORUMLULUK ZEVKİ

Fazlı GÜLEÇ

Sorumluluk; elden çıkan kötü suçlar karşısında utandırıcı ve üzücü bir durumdur.

Sorumluluk korkusu, kötülüğü engellemek bakımından âme nizamının koruyucusudur.

Sorumluluk; her iki bakımdan kişilere suçtan sakınca duygusu aşıladığı için saygıya değer kazanır.

Kişilerde sorumluluk duygusu yer almayan bir toplumda huzursuzluk hâkim olur. Onun içindir ki toplum terbiyesinin başında sorumluluk duygusu yer alır.

Sorumluluğun koruyucuları arasında ön plânda vicdan gelir.

Kanun ve tüzük korkusu âdem oğlunun kötülöklere karşı tek bekçisi olamaz. Kanun ve nizamlara uymağı yalnız onların vereceğı cezalar beklerse, ele geçmeme güveni karşısında onlara karşı gelme mümkündür. Maddi sorumluluk duygusu toplum terbiyesinin yarattığı vicdan sorumluluğuna dayanmadıkça hakkiyle kanun ve tüzük koruyuculuğunu yapamaz.

Bir işe kanun ve tüzük yasağı tek basma suç demekle ve şeklen ve hukukça suç olur, fakat toplum samısın- ca suç olabilmesi için onu, halkın da suç bilmesi ve kanun, tüzük tarafını tutarak ona suç göziyle bakması gerektir.

Böyle oluncadır ki teker teker kişiler; toplu olarak da küme de onu bekler. Hatta bu durumda her kişi kendi kendilerini bekler.

Bunu bir temsil ile açıklayalım:

Yurdun her hangi bir köşesinde bir katil suçuna karşı bütün yurtdaşları duygulu ve uyanık görürüz. Sebebi

açıktır; çünkü: Bu işin suç olması kanun ve tüzükler kadar toplum vicdanınca da perçinlenmiştir.

Fakat, meselâ bir çok belediye yasaklarına rağmen sokaklara öteberi atma vesaire gibi hareketlere cesaret edilmesi, cezaların hafif olmasından değil; kişilerin onun suç olduğuna inammamalarındandır.

Bu noktaları açıkladıktan sonra “Başlığımızın” vadettiği sorumluluğun zevk olması tarafına geçiyoruz.

Sorumluluk hazan kaideye göre suç manzarası taşıdığı halde suç olmayabilir. Başka bir deyimle, bazı unsurların eklenmesi ve eksilmesi yüzünden suç kılığında; kanun ve tüzüğü, tarafında bulduğu halde küme vicdan ve inanını karşısında bulur. İşte o zaman sorumluluk durumu, sorumlu için bir zevk olur. Çünkü: O takdirde sorumluluk ya kümeyi, ya bir kişiyi, yahut bir yurdu felâketten kurtarmış olur.

Kötüye kullanma düşüncesiyle ve bir kaideye bağlanma imkânsızlığından kanunların sayıp dökmediği bu kabil fiilleri, sorumluluk pahasına göze almak ilgililerin takdirine ve fedakârlık duygularına terk etmektedirler.

Zevkin büyüğü de buradadır.

Suç karakterinde olan işi yapan kişi, hâkimin müsamahasını, cemiyetin tarafında olduğunu hesaba katmadan gerekirse ceza görmeği de göze alır. Onu yapacak kişi toplumun ona müsamahasını ancak bir şans olarak kabul eder.

Buna olaylardan misal verirken millî mücadele tarihini ele almak en doğrusudur.

Başta Ebedî Şef ATATÜRK olarak millî mücadeleye görevle katılanlar, işlemlerinin şekil bakımından devlete karşı gelme vesaire olarak en ağır suç olduğunu, fakat yurdun kurtarılması bu işleme bağlı olduğunu çok iyi takdir ettiler.

Vatan kurtulursa kendileri için de kurtuluş şansı belirecek; (Tanrı esirgesin) vatan ortadan kalkarsa kendi fânî varlıkları da onunla birlikte yok olacaktır.

Ne mutlu bize ki yurtdaşlarımız arasında bunlar bir kaç kişi değil, sayılamıyacak kadar çoktur.

Bunun bir başka misalini de vereceğim.

Adını zaptedemediğimden ötürü üzüldüğüm Trabzon ili bucak müdürlerinden birini ATATÜRK'e şikâyet etmişler, şikâyeti davet eden hâdise şuydu:

Onaltı köyün kurulu olduğu bir alanı nasılsa tapuya bağlamışlar. Sahibi mahkemeden karar almış, onaltı köyün halkı çıkacak, yerleri ona teslim edilecekti. Karar kanuna uygundu, Yargıtayca da onanmıştı. Fakat yürürlüğe gireceği sırada bucak müdürü o kararı arkalamamıştı.

Büyük ATA onu davet ederek sormuş: “Mahkeme kararı neden icra edilmedi?” Bucak müdürü cevap vermiş: “çünkü cumhuriyet prensibine aykırıdır, bir kişiye onaltı köy halkı feda edilemez, gerekirse yerler devletçe satın alınarak yer sahibi parayla kandırılmalı, köylünün düzeni bozulmamalıdır.”

Bu cevap ATATÜRK'ün çatık yüzünü güldürmüş ve bucak müdürü takdir edilmişti.

İşlem de onun reyine göre yürüterek iki tarafın hakkı korunmuştu.

Burada bir noktayı ışıklandırmadan geçemiyeceğiz.

Yukarıda bazı belediye nizamlarında da toplum vicdanının kanun ve tüzüğü teyit etmediğini yazmıştık.

Mücerret bu unsurun eksikliği onları da fedakârlık defterine geçiremez. Çünkü: Onlarda küme kanun ve tüzüğe arkacı olmamakla sadece ilgisizdir, halbuki fedakârlık olan fiillerde küme işi yapan fedakârın tarafındadır.

Bizim kanunlarımız bu fedakârlığı yalnız âmme işini gören memurlar için açık değil, işaret olarak kabul etmiştir. Memur kalitesini tayin için sicillerde (olağanüstü hallerde sorumluluk alabilir mi?) yolundaki soru ile memurda bu niteliğin arandığı ima edilmiştir.

Jüri sistemini kabul eden bazı memleketler her suçta, toplum vicdanının kanunu perçinlemesini şart koşmuş olduğundan bu nokta çözülemeden fiillere ceza tâyin edilmemektedir. Sözü uzatmamak için burada bahis mevzuu edilmeyecek olan bu sistemin daha iyi olduğuna şüphe yoktur.

Ancak, olgunlaşmış sistemleri kabul ve tatbikte millet yapısının da buna elverişli olmasını kollamak inkâr kabul etmez bir hakikattir.

İDARİ İSLÂHAT ÜZERİNE: DANIŞTAYDA KANUN SÖZCÜLÜĞÜ MÜESSES ESİNE LÜZUM VAR MI?

Cildi Özal
Danıştay üyelerinden

Halkı ve Hükümeti tatmin edemiyen idare tarzımıza rasyonel ve verimli bir şekil vermek için kanunî imkânlar sağlanmış ve her halde bütün idare teşkilâtımız birer birer ve inceden inceye tetkik edilmeğe başlanmıştır. Bu İslâhat teşebbüs ve hareketinin feyizli ve semereli olması için her halde idare teşkilât ehramının zirvesinde yer alan ve bütün idari faaliyetleri kontrol eden direktif veren yüksek müesseseleri ilk önce İslah etmek, bunları Cumhuriyet idaresine lâayık yüksek bir seviyeye ulaştırmak iktiza eder. Halkın (balık baştan kokar.) hükmü hikmetsiz ve isabetsiz değildir. Fakat, mevzua girmeden evvel, arzetmek isterim ki: müesseseler, bizatihi bir kıymet ifade etmezler, bunlar, bir 'bakımdan, alelâde mevhum varlıklardır. Onları teşkil ve temsil eden şahısların zatî meziyet ve kıymetleridir ki, müesseseleri değerdendir. Zaten siyasî ve idari bütün İçtimai müesseseler ve rejimler halkı hoşnut ve mesut etmek gayesi için halkedilmiş birer vasıttan başka bir şeymidirler?... Bunlar sırf bu gayeyi tahakkukla müekkel hizmet ve faaliyet cihazlarıdır. Âmmeye hayırlı büyük ölçüde hizmet ve faaliyetler ise, mevhum varlıkların değil ve fakat, ancak meziyet sahibi güzide insanların kârıdır. Böyle yüksek vasıflı memur, halk ve hükümet hadımı namına lâayık olmak için de umumî kültür, garp lisanlarından, hiç olmazsa, birine aşına olmak şarttır. Çünkü Sokrat'ın dediğı gibi “her şey gibi meziyet de, devamlı idman ve ekzersizlerle elde edilir.”

İdarede, tecrübenin kıymet ve tesiri inkâr edilmemekle beraber, artık idare ve İdarecilik sadece bir görgü ve basit atılğanlık olmaktan da çıkmıştır. Bu gibi yüksek makamlarda yer almağı lâayık bir idareci olabilmek için Hukuk, iktisat, Tarih ve daha nice nice bilgilerle mücehhez olmak, medenî memleketlerdeki

İdarî, İktisadî teşkilât ve harekâtı, Milletlerarası Kongrelerde bahis ve münakaşa mevzuu olan idari ve İktisadî ve İçtimaî meseleleri takip edebilecek kifayet ve kudrette bulunmak gerektir.

Bunun için, idari İslâhat teşebbüs ve icraatında ilk önce gözönüne alınacak esas, bu gibi, meziyetli ve değerli memurları yüksek idare makamlarına kazandırmak olmalıdır.

*

Şimdi, İdare teşkilâtı ehramının zirvesinde yer alan müesseselerimizin belli başlılarından biri olan Danıştay teşkilâtına telnas etmek istiyoruz. Bu teşkilâtta, bizim eski tabirimizle Devlet Şurası Müddeiumumiliği, yeni ve isabetli tabirlerimizle Kanun Sözcülüğü müessesesinin vücudüne lüzum olup olmadığı hakkında meslektaşlar arasında münakaşalar baş göstermiştir. Malûmdur ki bu müessese, Cumhuriyet Danıştayının teşkilâtına dair 669 sayılı Kanunun 12nci maddesindeki: “İdarî dâvaların tahkikat ve muhakematında mütalâa beyan etmek üzere muavinlerden lüzumu kadarı Müddeiumumilik vazifesinin ifasına Şûrayı Devlet Riyasetince muayyen müddetle memur edilir. Müddetlerinin hitamında memuriyetlerinin temdidî caizdir.” metniyle tesis edilmiş; 3546 sayılı kanunla da istiklâlleri şu şekilde sağlanmıştır: “Devlet Şûrasında başmuavin veya birinci sınıf muavinler arasından İcra Vekilleri Heyetince intihap ve millî irade ile tâyin olunacak enaz beş zat münhasıran Müddeiumumilik vazifesini görürler. Her Müddeiumumi, kanunî mütalâasının dermeyerinde tamamiyle serbest olup hiç bir makamın emrine tâbî değildir.” 4904 sayılı Kanun ise, bu müessese mensuplarına, adliyedekilerin istiklâllerini aşan salâhiyeti şu metinle sağlamıştır: “Danıştayda bakılacak dâvalar hakkında, hukuk bakımından,, işin durumunu belirtmekle ödevli bir baş kanun sözcüsü ile dokuz kanun sözcüsü bulunur. Kanun sözcüleri, yardımcılardan aranan nitelikleri haiz olmak üzere, Danıştay Birinci Başkanının teklifi, Başbakanın kararı ve Cumhurbaşkanı onayıyla tâyin olunur. Kanun sözcüleri, düşüncelerini bildirmekte, tamamen serbest olup yalnız dâva dosyalarının dağıtımında ve idare işlerinde başkanın sözcüsüne bağlıdır.” Görülüyor ki, bu müessese üzerinde teşriî otorite daima itinasını artırarak durmuştur.

Şûra ana müessesesini, bir çok medenî memleketler gibi bizde, Fransızlardan iktibas etmiş olduğumuzdan kanun sözcülüğü müessesesi hakkındaki etraflı malûmatı ve yaptığı hizmetlerden dolayı kazandığı kıymet hakkındaki kati hükmü salâhiyet sahibi olan bir Fransız Şûra âzasma bırakarak bu müessesenin vücudüne lüzum olup olmadığına dair meslekdaşlar arasındaki münakaşaların kısaca nakline başlayalım:

Vücuduna lüzum olmadığına kani olanlar diyorlar ki: bu müessese Adliyedeki savcılık müessesesini tanzir ve temsil ettiği halde Adliyedekinin haiz olduğu salâhiyetlerden hiç birine mâlik değildir. Ne dâva açabilir, ne de kararlara karşı bir kanun yoluna başvurabilir: yapıp yapabileceği iş sadece bir mütalâa bildirmekten ibarettir. Esasen, bu işi aynı derece ve seviyede bulunan yardımcı raportörler de yapagelmekte olduğundan bu müessese fazladır, füzulidir ve işleri geciktirmekten, bütçeye yük olmaktan başka bir tesiri yoktur. Bu müessese Fransada tutunmuş ise, bu sırf tarihî bir bergüzar oluşundandır. Esasen içtimaiyatta da hükmünü süren Atalet Kanunu mevcut müesseselerin muhafazasına insanları, cemiyetleri sevkeder. Bu teşkilât aklî ve mantikî olmadığı gibi adaletin vaktinde tecellisine de engel olmaktadır. Binaenaleyh, ademi, vücudüne müreccahtır.

Lüzum ve vücudüne kail olanlar ise şu tarzda müdafaada bulunuyorlar; bu müesseseyi savcılık müessesesiyle kıyaslamak doğru değildir. Çünkü, hizmet ve faaliyet sahaları ayrıdır. Şûradaki hukuk, Adliyedeki ceza sahrasında iş görür. İdareye karşı dâva açmak hak veya menfaati haleldar olan şahısların hakkıdır. Pek tabii olarak bu hususta kanun sözcüleri rol sahibi olamazlar. Mutat kanun yollarına müraccaat ise, Şûra ilk ve son derecede hüküm verdiğiinden dolayı imkân haricindedir. Fevkalâde kanun yolları için de, icabında, o da kanunun nefine olarak, böyle bir salâhiyetin tefvizine hukukî bir mâni yoktur. Bu da bir ilga değil islâh meselesidir.

Asıl mesele, ilk ve son derecede hüküm veren heyetlerin, velev mütalâa yoluyla olsun, muavin bir adalet hizmet ve teşkilâtından müstağni olup olamayacakları meselesidir. Mevcut derecelerine rağmen bir de İstinaf derecesinin tesisine Adliye teşkilâtımız ihti-

yaç görür de; kanunlar karma karışık, umumî prensipleri belirtmemiş ve hâkimleri kâfi derecede ihtisaslaşmamış yüksek idari mahkememiz böyle bir müesseseden nasıl müstağni olabilir? İşler gecikirse asıl sebep bu mudur? ve hem adalet, mutlaka sürat midir?... İdarî kaza teşkilâtı, adliye gibi dereceler üzerine kurulmuş olsaydı, gecikmeler nasıl önlenebilirdi? Teslim ve kabul edilmelidir ki, serî adalet umumiyetle hüküm heyetinin ve bilhassa muhakemeyi sevk ve idare eden zatın ihtisas ve maharetine bağlıdır.

Savcılık müessesesi de Fransız Büyük İhtilâlinin yadigârıdır. Fakat bu müessese hemen bütün medenî memleketlerde tutunmuş ve adalet cihazından ayrılma kabul etmez bir unsur olmuştur. Çünkü, kıymetli bir adalet teminatıdır. Esasen müesseseler, cemiyete hadim oldukça, vazifelerini gördükçe pâyidar olurlar. Aksi halde, tabiat kanunu iktizası, her vazife görmeyen uzuv gibi onlar içinde yok olmak mukadderdir.

Maruf bir kaç Fransız İdare Hukuku Müelliflerinin bu husustaki düşüncelerini de nakledelim:

Hauriou: “Kanun Sözcülüğü teşkilâtı, Şûrada pek mesut bir kuruluş oldu. Zira, ekseriya karar halini alan onların mütalâanameleridir, diyor ve ilâve ediyor: Mösyö Berthölemy, kanun sözcülerinin mürätebeye tâbi tutulmamalarını, Adliyedekilerden farklı olarak kendi mesuliyetleri altında hareket imkânına mâlik olmalarını sena eder. Ben de ona iştirak ederim. Bu ferdiyetçilik mesut bir şeydir. Madem ki, bütün dâvalara bir hukuku umumiyeye mümessilinin mütalâanamesi lâhik oluyor; icabeder ki kanun sözcüleri vicdanlarından maada hiç bir merätebe âmirinin tesirine tâbi olmasınlar. Ben o kanaatteyim ki, eğer onlar merätebeye tâbi tutulmuş olsalardı; Şûra içtihatlarının tesisinde hâiz oldukları yüksek vaziyeti kaybederler, rolleri azalır, kıymetten düşerlerdi.”

Bonard, kanun sözcüleri hakkında: “Devlet Şûrasının kazaî teşekküllerinde, içtihatların tesisi hususunda, kuvvetli yardımları vardır. İctihadın tekemmülünün büyük bir kısmı onların eseridir. Karar mecmualarında en mühimleri neşredilmiş olan mütalâana- meleri, bazı İdarî meselelerin tetkikinde başta gelen vesikalardandır.” diyor.

Valine, 1946 tab’ılı İdare Hukukunda şöyle yazar: “Devlet Şûrasında kanun sözcülerinin mütalâanameleri, ekseriyetle, tahlil

modelleridir. La Ferriere mümtaz kanun sözcüleri idi. Bunlardan sonra Romieu'yü yâdetmek gerektir. Bu zat, 1895 - 1910 seneleri arasında idari içtihadın teşekkülünde ölçsüz rol oynadı. Laferriere'den beri Şûrada icra edilmiş olan en derin nüfuz ve tesiri kanun sözcüleri yapmış, Laferriere'in izi takip edilmiştir.

Tardieu, Jacques, Tessier, Leon Blum ve Pichat'ı da zikretmek icabeder. Devlet Şûrası, 1900 - 1910 senelerindeki içtihadının ahenkli terakkisini bu beş kanun sözcüsüne borçludur.

Yine pek yakın zamanlardakilerden: Chardenet, Corneille, Rivet Josse, Lataurnerie v. s .yi zikretmek yeridir.”

Şimdi bu müesses eyi ve bunun idare hukukunun tekâmülüne yaptığı mühim hizmetleriyle kazandığı değeri, bize de modellik yapan Fransız Devlet Şûrası manzumesinden bütün tarihi ile, şerefli ananeleriyle en salâhiyetli bir meslek adamının ifadesinden takip edebiliriz. Aşağıda tercümesini sunduğumuz ve Fransada ve ecnebidde Âmmе Hukuku ve Siyasî İlim Mecmuasının Ocak - Mart 1949 tarihli nüshasında yayınlanan makale Fransız Şûra âzalarından Mösyö Tany Sauvel'in imzasını taşımaktadır. Bu kıymetli etüd bize aynı zamanda Şûranın ve idari muhakeme usulünün güzel bir tarihçesini de nakledecektir.

Danıştay Dâva Dairelerindeki Hükümet Komiserlerinin (Kanun Sözcüleri) Menşei

Danıştayda, 31 Temmuz 1945 tarihli kanun kuvvetindeki emirnamenin 29 uncu maddesinde yer alan, hükümet mümessillerini bihakkın ifade eden, (Hükümet Komiserlerine) raslanır. Bu maddede mezkûr Hükümet Komiserleri Bakanlıkların memurları olup - ister Danıştayın İdarî Daireleri önünde olsun ister Genel Kurulda olsun - mensup oldukları dairelerin bakanlarını temsil etmek, projelerini desteklemek ve görüş ve düşünüş tarzlarını muvaffak etmekle vazifelidirler. Bunlar, gerçekten bakanların memurları ve mümessilleridir, mensup oldukları yegâne, temsil salâhiyeti veren zata vazifelendirildikten işler hakkında hesap verirler. Burada kelime medlûlüne sadık ve mutabıktır.

Fakat, Danıştayda bunlardan başka da, Hükümet Komiserleri bulunur. Bunların vaziyetleri ve vazifeleri ise pek farklıdır.İşte,

bunlar Dâva Dairesindeki muavin ve mülâzımlardır. Dâva Dairesi bir dâvaya vaz'iyet ettikte işi tahkik etmek ve karar projesini hazırlamakla mükellef olan Dâva Dairesi Şubesinin mesaisine işti- râk ederler ve bu proje üzerinde, leh ve aleyhte rey sahibi olmaksızın, münakaşada bulunurlar. Komiserlerin bu karar projesinin muhteviyatını tasvip etmeleri aslâ icabetmez. Dâva, aleni celseye intikal edince raportör, dosyanın sadece bir hülâsası olan ve asla Dâva Dairesi Şubesinin rey ve kanaatini ihtiva etmeyen raporunu okur, avukatlar lüzum görürlerse müdafaalarda bulunurlar. Nihayet bundan sonra, hattâ müdafî avukattan sonra Komiser ayağa kalkar ve son sözü söyleyen bu olur.

Komiser dâvayı etraflı olarak izah ve teşrih eder; bütün delilleri, sübut vasıtalarını tahlil ve tenkit eder; ve hattâ ileri sürülebilecek mahiyette olan bütün içtihat kaidelerini de tahlil ve tenkit eder; ekseriya, bu içtihatm tâkip ettiği seyri ve tekâmülû gösterir, bu suretle aşılın merhaleleri tesbit eder ve istikbalde atılması icabeden hatveleri belirtir ve nihayet dâvanın kabul veya reddi hakkında mütalâasını bildirir. Bütün bunlar hep şifahen, asla yazılı olmaksızın cereyan eder. Bütün bunlar hep şahsı namına, Şubenin reyine uymak mecburiyeti olmaksızın ve bir yüksek âmirden emir de almaksızın yapılır; zira onun müratebe cihetinden asla bir mafevki, bakam ve başkam yoktur.

Onun biricik bağı olduğu varlık vicdanıdır. O, idari muhakeme usulünde esaslı bir çarktır ve hakikî varlığını belki de ona borçludur. Hükümet Komiserlerinin birçok mütalâaları, hâdiseleri aşarak, ilmi içtihatlar sayfalarını teşkil eder ve müdafî avukatlar olsun, idare Hukuku Müellifleri olsun bunları bol bol iktibas ve nakil ederler.

Bunlara (Komiser) ünvanını pek de yaraşmadığını söylemek mûtattır ve bunda da isabet vardır; mamafih, bunların hangi ölçüde hakikî bir müddeumumilik - Savcılık - teşkil ettikleri pek bilinemez. Çok yakından tetkiki icabeden mesele işte budur. Bunu izaha çalışalım.

Metinlere müracaat bizi pekiyi tenvir, tatmin etmez ama, bu hususa dair eski ve yeni bütün metinlere temas edelim . Bunlar aşağıda yazılı şekilde hülâsa edilebilir:

İlkin müddeiumumi olarak tavsif edilmişlerdi (emirname: 12 Mart 1831, madde: 12). Her işte dosyalardan malûmat alırlar (aynı madde). Dâva Dairesinin müzakerelerinde hazır bulunurlar (Emirname: 18 Eylül 1839, madde: 28; Kanun: 24 Mayıs 1872, madde: 16). bir dâvanın Dâva Dairesine veya Dâva Daireleri Genel Kuruluna tevdiini talep edebilirler. (Emirname:31 Temmuz 1945, madde:37). Alenî muahekeme celseleri listesini hazırlarlar ve bu listeyi Daire Baş- kanının tasvibine sunarlar (kararname: 31 Temmuz 1945, madde: 40). Nihayet, bu celselerde, her iş hakkında, mütalâalarını beyan ederler (kanun: 24: Mayıs 1872, madde: 18). Bazı metinler onlar hakkında (söz nâkilidir) diyor. (Kararname: 31 Temmuz 1945, madde: 40). Bütün bunlar, onların vazifelerini tarif ve beyan etmekten çok uzaktır.

Oldukça muhtasar olan bu ifadeleri tefsir ve tavzih etmek için maziye teveccüh etmek iktiza eder.

Eski rejimde bir (Kıral Meclisi - Şûrası), daha doğrusu (Kıral Meclisleri- Şûraları) vardı. Zira bu müessese, aynı zamanda tek ve fakat muhtelif şekiller arzeden bir teşekkül idi. Bir çok vazifeleri arasında, bu gün idari dâva dediğimiz, yani Devletin menfaati mevzuubahis olduğundan ve parلمانların vazifelerine bırakılmak istenilmeyen dâvaların, ihtilâfların faslı da vardı. Taraflar, meclislerin avukatlarına müracaat ederlerdi. Bunlar ihtilâfın, dâvanın mahiyetine göre meclislerden biri veya diğeriyle kendi namlarına lâyhalar (memoire) tanzim ederler ve hattâ Tolozan'm 1786 da yazdığına göre "hâkimleri tenvir etmek için lüzumlu gördükleri halde yüksek sesle dâvaları müdafaa edebilirlerdi. O vakit, ne aleni muhakeme ve ne de Müddeiumumilik - Savcılık teşkilâtı vardı. Bunlar şüphesiz gayri mahsus olarak tezahür etti. Fakat, arzedilmeğe şayan bazı muhakeme usulü kaideleri mevcuttu.

Her iş, tahkikat için pek geniş salâhiyete mâlik olan bir (raportörün) tâyinini gerektirirdi. Mutlak Hükümdarlık devrinde, bu vazifeye tâyin edilen zat, daima Şûra muavinlerinden biri idi; çünkü Şûra âzaları çoktanberi bu vazifeden el çekmişlerdi. Raportörlük vazifesi "muavinlerin vazifesinden ayrılmak kabul etmez bir keyfiyetti." deniliyordu ve yine onlara "bütün muhakeme safhalarının Hukuk Komiseri" de deniliyordu. Bu formüller ifade

ve beyan ediyordu ki onlara bu vazifeyi tevcih etmek için hususî bir vekâletin” müdahalesi asla lâzım değildir.

Fakat, raportör muavinler işi tetkik etmek ve bütün teferruatına ıttıla peyda etmek hususunda inhisarı, imtiyazı hâiz değildirler. Bir kısım Şûra âzaları da nasp edilmişti ki bunlara (Komiser) deniliyordu; (kararlarda Komiser Beyefendiler, Şûra Komiserleri diye yazılıyordu). Şûraya arzedilmeden önce bunların işi inceden inceye etraflı bir surette tetkik etmeleri iktiza ederdi.

Tolozon "dosyadaki evrak, vesaik ve usulü muameleler tetkik edilerek, ve bunların hüküm vermeğe müsait mükemmel bir halde bulunduğu anlaşılarak” diyor; ve bunun "adaletin hayrı için çok faydalı” bir kaide olduğunu ilâve ediyor.

İşte böylece ister muayyen bir işi, isterse aynı zümreden bir sürü işleri tetkikle mükellef olan Komiserler Heyetine (bureau) denilirdi. Şûra karara bağlamak üzere bir meseleyi müzakereye giriştiği sırada ilk önce komiserlerin reyine müracaat olunurdu. Çünkü bunlar işi kavramış bulunuyorlardı. Bazı müşkül, çetin meselelerde reyleri yazılı olarak alınırdı.

Malûmdur ki, her ne kadar bu devirde, mefhumun bütün şiddeti ile bir “bağlı adalet: - yani: Şûraya kıral başkanlık eder veya öyle farzolunur. - carî idise de” bu usul taraflara kıymeti hafifsenmiyecek bir teminatı sağlamış olurdu.

İhtilâl, bir yenisini ikame etmeksizin, bu teminatı ortadan kaldırdı. Adliye Mahkemeleri “ idari teşkilâtın muamelelerine karışmamak”, idari faaliyete müdahalede bulunmamak kesin emrini almakla (kanun: 16-24 Ağustos 1790) ve Şûra - meclisler - ilga edilmekle (kanunlar: 27 Nisan ve 25 Mayıs 1791) idari otoriteler büsbütün, hattâ davâ rüyet salâhiyetini haiz olanları dahi, birden Nazırların ellerinde toplanmış oldu. İşte, bu devirdedir ki (Nazır-Hâkim) nazariyesi zuhur etti. Bizim âmme hukukumuz, bunun vücudunu ortadan kaldırmak için ne uzun zamanları, bu uğurda sarf ve heba etti.

Böyle bir nazariyenin kadim telâkkilere ne derecelerde aykırı olduğunu iyice kavramak için Hükümdarlık Nâzırlarının ve Müsteşarlarının Hâkim sıfatını hâiz olduklarını asla iddia etmediklerini hatırlamak kâfi olur. Şüphesiz bunlar, Şûrada-Meclislerde taraf

olurlar ve meslekten yetişme âzaların yanında heyetin mesaisine iştirak ederlerdi; fakat alman kararlar toplu halde ittihaz edilmiş Şûranın-Meclislerin kararları olup bizzat Nazırın kararı değildi. Bundan başka (Şûra kararı) umumî hukukun idari bir akdi tasarrufu idi; bunda bir tek şahsın eseri olan nüzzarî karar mefhumu yoktu, İdarî dâva ve ihtilâflara verilecek hal tarzı bakımından 1791 ve sene VIII yılları tarihleri ve bilhassa Directoire devri zâhir bir rücuu kaydeder. Bizim bugün anladığımız mânada idari kazayı, yavaş yavaş ve fakat büyük bir ceht ile meydana getirmek için alman hareket mebdעי pek geri olmuştur.

İlk adım Sieyet tarafından atıldı. Sene VIII Anayasasının yepyeni birçok müesseseleri arasında, Unvanı ve esaslı kaideleri maziden iktibas edilmiş bir (Devlet Şûrasını) tasavvur etmek fikri bu zattan sudur etmiştir. Bonaparte bu fikri kabul etti. (Devlet Şûrasının teşkilâtına dair) 22 frimaire Anayasasının 52 nci maddesi ve 5 nivôse consulat kararnamesinin 11 inci maddesi bu suretle meydana geldi. Şûra “takdimen Nazırlar tarafından karara bağlanmış olan meselelerden çıkan ihtilâfları, dâvaları ” fasletmekle vazifelendirildi. Hiç bir hususî muhakeme usulü derpiş edilmemişti. Şûra ihtilâfları, dâvaları öbür işlerde carî aynı şartlar dâhilinde tetkik eylerdi. Şûra Dairelerinden biri, meselâ Harbiye veya Maliye Dairesi Konsüller tarafından yapılmış bir taleple işe ancak vaziyet edebilirdi. Âzalardan birinin raporu ve ekseriya Başkanın - ki reisler yalnız bir sene için tâyin olunurlar ve bu sebeple bu makam bir vazifeden ziyade bir rütbe idi - raporu üzerine daire bir karar projesi tesbit eder; reis de bizzat Konsüllere arzederdi. Eğer Konsüller karar metnini tasvip ederlerse bu metin onlar tarafından Şûra Genel Kuruluna havale edilir ve Kurula Konsüller başkanlık ederlerdi ve nihayet yine onlar Kurulun kararını imza ederek bu karara nifaz verirlerdi. Bu, çok bağı bir adalet halidir Bu çok sıkı bir hükümet kararı vaziyetidir.

Hiç bir Şûra âzası mütehasıs bir hâkim değildi. Hukukşinaslar ne kadar çoksa, askerler ve denizciler de o kadar çoktu. Dâvalar üzerine alman kararlar, sair İdarî işler hakkında alman kararlar gibi aynı usul ve şartların meydana gelirdi. Bu hususa ait hiç bir metin yoktu.

Fakat, bütün bunlar arasında ve en ufak bir metnin yokluğu karşısında sene VIII ile 1806 tarihleri arasında pek dikkate şayan iki şey belirir.

Bunlardan biri, dâva kararlarının (mucip sebepli) oluşunun ilk cehdi ve tecellisidir; bu hâkim vasıf, 1789 dan evvel hiç bir hükümde şûra kararlarında olduğu gibi parلمانların kararlarında da görölmüş değildi. 18 inci asır, âmir ve mucip sebepsiz kazaî karar lara o kadar alışmış idi ki bu hal pek tabii telâkki olunurdu. Müellifler, hakikî sebepleri anlaşılmadıkça mahkeme kararlarına karşı itimat hasıl olamayacağını hararetle neşir ve beyan ediyorlardı. 1785 te bir Şûra kararı bu hususa girişilmesini bile meneder. Hükümlerin, kazaî kararların mucip sebepli olması kaidesi ihtilâlin zaferlerinden biridir, bu belki arzu edilmiş bir zafer de değildir. Matlûp olan şey mahkemelerin tahdit edilen vazifelerini tecavüz etmelerini önlemektir. (Kanun: 16 - 24 Ağustos 1790), Müessisler Meclisinin mahkemeler koyduğu bu kayıt, onlar için bir şeref oldu.

Müessisler Meclisi, aynı kaideyi 7-11 Eylül 1790 kanunuyla, o vakit, vasıtasız vergilerle Nafia işlerine dair müracaatları rüyetle mükellef olan Nahiye ve Vilâyet Direktuvar idarelerine de koydu; sene VIII de böyle bir Şûra için sevkedilmemişti. Halbuki, Şûranın ilk metni malûm olan 19 fructidor sene VIII tarihli kararı, şimdiki kararlarımızı andırır; esbabı mucibeli bir karardır. Bunda, dâvacının dermeyeran ettiği delil ve vesikaların ve metinlerin tetkiki ile bütün mucip sebepler bulunur. Bu tahrir tarzı, bu sâik dâvacıya dâvasının kavrandığını, tetkik ve münakaşa olunduğunu gösterir. Bu ise başlı başına bir teminattır. Bu bize şunu da öğretir: 1790 Kanunlarından doğmuş fikir hareketleri öyle bir tesiri hâiz olmuştur ki kabule icbar eden bir metin delâleti olmaksızın Şûra o kaideye derhal ittiba etmiştir.

Bunların İkincisi ise, Şûra kararlarının hemen hususî bir hürmet ve riayete mazhar oluşudur. Bu kararları tenkit etmekten çekiniliyordu. Birinci Konsül bütün kararları, asla tadilde bulunmaksızın, imzalıyordu, imparator da böyle hareket etti ve kararlardan bir şey anlamadığını da itiraf ediyordu: “Ben bir imzacıdan başka bir şey değilim” diyordu, işte böylece bir anane belirliyordu.

14, 15 ve 16 inci Louis'ler de, ekseriya böyle hareket etmişlerdi. Bunlar müşavirlerinin reylerine imtisal ediyorlardı. Şüpheli vaziyetlerde dâvayı devletin kaybetmesini kabul ediyorlardı. Fakat bu vaziyet kaidesiz olarak uzun müddet devam edemezdi. Bizzat İmparator bu hale son vermeğe karar verdi. Palet de la Lozere İmparatora atfen şunları nakleder: “Şûranın kararlarında, her gün fasledilen bir sürü dâvalar arasında vatandaşların şeref ve servetlerine dokunan bir takım dâvaların bulunduğunu gördü ve bu kararların hakikî hükümler olduğunu anladı; bu sebeple meclislerin - Şûranın sinesinde mûtat şekillere göre muhakemede bulunan ve bilhassa tarafları dinliyecek olan (hakikî bir mahkeme) teşkilinin lüzumunu hissetti. “İşte bu suretle Şûranın sinesinde dâvaları tahkik etmekle vazifeli (Dâva Komisyonunu) ihdas eden ve esaslı kaideleri halâ bâki ve mer’i olan bir muhakeme usulü tesis eyleyen 22 Temmuz 1806 tarihli kararname meydana geldi.

Aynı zamanda bu Komisyona iştirâk etmek üzere yeni Şûra mensupları da ihdas edilmişti ve kadim muavin (maitre des recjutes) ünvanı bunlara verildi.

İdarî Muhakeme Usulü, Hukuk Muhakeme Usulünden ve d’Aguesseau’nun eseri olan 1738 Şûra Nizamnamesinden iktibasen tanzim olundu. Bu usulde tarafların teşkili ve dinlenmesi yoktu. Bunda, muhakemelere vicahi denilmesi yazılı muhakeme usulünden, avukatlara tebligat yapılmasından ve bunlar tarafından lâyhalar verilmesinden nâşidir. Kadim müesseselerin hatırası bütün bunlarda tecelli eder. Fakat, metinler bunları asla göstermez. Bu hususta tatbikatı görmüş olanlara baş vurmak gerektir. İmdi, Cormenin 19 uncu asrın ilk yarısında Şûranın bütün tarihine namı karışmış olan bu zat, tâkip edilen hareketin nasıl cereyan ettiğini bize gösterir: 1806 Komisyonu, kadim Şûranın büroları gibi mahsus surette aynı tarzda faaliyette bulunuyordu. Büyük Hâkim tarafından dan bir mülâzım (auditeur) tâyin olunmuştu. Bu hususta, Cormenin diyor: “raporunu hazırlar, tarafların mütekabil maddî vakıalarını ve hukukî delillerini teşrih eder, bir de kararname projesi arz ve takdim eylerdi. Bu proje Komisyonunda münakaşa ve bir muavin tarafından tetkik edilmiş, Şûraca müzakere ve Hükümet Şefi tarafından tasvip olunmuştu; bu suretle proje, icra katî kararnamesi halini almıştır”. Kadim mekanizma hemen hemen budur. Komisyon büro-

yu istihlâf eder. Mamafih, metnin sâkit olduğu bir yenilik vâki olur; o da, Komisyon âzalanndan biri, tahsisen, raportörün projesini tetkikle ödevli olmasıdır. Bu hakikaten bir yenilik midir? Bunda şüpheye yer vardır, zira bu mukaddeme bütün büro âzalarının yaptıkları bir iştir.

İşte bu suretle teşkil edilmiş olan Dâva Komisyonu pek büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bu müessese başlı başına bir tarihtir. O, “halkın hayırkârı”, “Hürriyetin şûlesi” oldu. Çok sonradan Cormenin böyle diyor.

Bütün bu hareketi durduran Kırallığın iadeten tesisi vuku bulur. Komisyonun yerine bir (Dâva Komitesi) konulur. Çok sakil haller olur, Kırallık Şûra âzalarını, bir sene müddetle ve tekrar tâyin edileceğine asla emin olmayan, mensup muvakkat bir memur haline sokar ve Şûra Genel Kurulunu toplantıya dâvetten vazgeçer; Kırallık, bu Komitenin kararlarını doğrudan doğruya imzalıyordu. Şûranın açtığı bütün feyizli sahalara artık daralmıştır.

Fakat bu Kırallık devri, öyle bir devir oldu ki bu zamanda fikirler vuzuhlaşır, münakaşalar olur; sene VIII den beri yapılmış olan şeylerin şümülünün kavranmasına çalışılır. Bazan kalemle, bazan da sözle hattâ Şûranın mevcudiyeti ve daha ziyade bir idari kaza prensibi şiddetli münakaşa ve mücadele mevzuu olur. Bir Müddeiumumilik - Savcılık fikrini ilkin ve pek erkenden ortaya atarak bu prensibin müdafilerin den biri olan Cormenin’dir.

Bu zat, bu nevi bir kazanın lüzumunu iltizam ve teyit ediyor ve fakat bunun hususî bir (idari mahkeme) ye tevdi edilmesini istiyordu. Bu suretle Şûranın, bu mahkemenin kararlarına karşı yapılmış temyiz müracaatları mahfuz olmak üzere, yükü hafifletilmiş olacaktı. Buna göre, idari mahkeme aleni muhakemeler ya olacak, orada avukatlık, müdafilik bulunacak ve müddeiumumilik teşkilâtı mevcut olacaktı. 1818 denberi bu zat tarafından neşir ve teşrih edilmiş fikirlerde ve 1829 da Mebuslar Meclisinde irad edilmiş uzun bir nutukta bütün sistem görülür. Yine evvelâ aleyhte mücadelede bulunup da sonradan bu fikre iltihak edenlerden 1828 de Mongalvy, aynı tarihte Routhier ve nihayet 1830 da Henrion de Pansey tarafından da bu sistem ifade ve tavzih edilmiştir.

İşte bu suretle Müddeiumumiliğin beklenilmekte olduğunu bi-

ze gösteren bir sürü delillerle mâlik bulunuyoruz. Hiç kimse bu adlî cihazın Şûrada tesisinden bahsetmiyor. Onun mevcudiyeti yalnız idari mahkeme nezdinde tasavvur edilmiştir. “Bilhassa devletin menfaatlerinin müdafaası ile mükellef” olacaktı; o “Hükümetin gözü, idari mahkemenin vaziyet ettiği işler üzerine dikilmiş daima açık bir gözü olacaktı. (Cormenin); o, “tarafaların dâvalarına ve hakimlerin salâhiyet tecavüzlerine karşı devletin menfaatini gözetecek ve icra kudretinin serbestisini geniş ölçüde himaye etmiş olacaktı”; o, “kaza icrası zımında idare ve hükümet işlerine müdahale ile hükümeti kösteklemekten” bu mahkemeyi menetmekle vazifeli “uyanık bir nöbetçi” olacaktı. (Cormenin); o, “Devleti temsil etmiş” ve icabında” Nazırlar tarafından dermeyan edilmiş olan müdafaaları ikmal etmiş olacaktı (Mongalvy).

O, müratebe silsilesine tâbi tutulur. Çünkü Rauthier ve Mongalvy bir başmüddeimumiden ve muavinlerinden bahseder, bunlara idari mahkemenin hükümlerini Şûrada temyiz etmek salâhiyeti tanınır.

Bütün banlara bu güne has mülâhazalarla hüküm verilemez. Çünkü kazaların çift oluşu, şimdi bize basit sâkin ve sâlim ve muvazene noktasını bulmuş bir hukuk kaidesi halinde tecelli eder. İhtilâf kelimesinin medlûlü de böyledir, bu kelime önünde fikrimizi derhal uyuşmazlıklar halinde bu ihtilâfî fasletmekle mükellef bitaraf bir mahkeme vârit olur; ilk mâna şiddetini kaybetmiştir; bu kelime vaktiyle rakip iki müessese arasındaki hakikî bir çarpışmayı ifade ediyordu. 1830 adamları ihtilâfin medlûlünü, mânasını böyle anlarlardı. Çünkü devamlı surette vazife ve salâhiyet hudutlarını aşan ve siyâsî mücadelelere karışan eski Divanların hatıraları bu tesiri, telâkkiyi yaratmıştı. Yeni tesis edilen mahkemelerin aynı hareketlere girişmesi ihtimalini önlemek için alman teşriî tedbirlerin saiki de yine bu idi. Nihayet, bu bapta ve fakat aksine olarak, biliyorlardı ki Direktuvar’dan biri idari otorite geniş ölçüde intikam almış ve ekseriya ihtilâf usulünü, Adliye Mahkemelerinin vazife ve salâhiyetlerini “al aşağı” etmek vasıtası yapmıştır. Hülâsa herhangi bir kaza tarafından yapılmış “tecavüz” medlûlü onları kolaylıkla tesir altında bulundururdu. Bu sebeple, hakikî bir idari mahkeme kurarken hâkimleri nezaret altında bulundurmağı onlar tabii görürlerdi.

Buna nasıl hayret edilir? Daha 1806 da, Dâva Komisyonunun ihdası sırasında hattâ, bizzat İmparator “Devlet Şûrası çok kudretli oluyor dememiş miydi?..

İdarî kaza prensibine şiddetle hücum edildiği bir devirde bu prensibin müdafileri mürevviçleri tarafından fikirlerini kabul ettirmek için yalnız mücerret kanuniliğin değil ve fakat bizzat devletin ve daha doğrusu icra kuvvetinin müdafii olmak üzere bir Müddeiumumilik tasavvur ve teklifinde bulunmalarında şaşılacak bir hal yoktur.

Şüphesiz, çok sonraları bu müessesenin vazifesini alâkalı idarelerin faaliyetleriyle ahenkli bir hale koyan hususî bir tarz bulunmuştu. Bu suretle müddeiumumilik, İdarelerin yanında ihtisaslı, emin ve bizzat kendilerinden daha “uyanık” bir müdafî oldu.

1830 ihtilâli oldu. Kral Louis Philippe’in Başvekil Banger Laffite, Liberal sisteme muhalif olanların bazı tenkitlerini hükümsüz bırakmak istedi. Evvelâ, Şûranın personelini islâh etti (Emirname: 1 Eylül 1830). Sonra, hepsi değilse de, Cormenin’in bir kısım fikirlerini tesahüp etti.

Hususî idari mahkeme mevzuubahis olmadı. Bizzat Devlet Şûrası, İdarî kaza uzvu olarak islâh edilmiş bir muhakeme usulüne kavuştu. Kanunlara başvurulmaksızın sadece (dâva işleri hakkındaki) 2 Şubat 1831 tarihli bir Emirname ile muhakemenin aleniliğini, mürafaa imkânlarını tesis etti. Bu suretle muazzam bir adım atılmış oluyordu. Gizli olarak hüküm verme usulü sona ermiş, Şûranın kapıları tıpkı bir mahkemede okluğu gibi dâvaya dâhil olanlara açılmış bulunuyordu.

1831 tarihi, 1806 dan sonra mühim bir tarih teşkil eder.

Mamafih, teferrüata ait bir husus, avukatların derhal infiallerine, itirazlarına sebep oldu. Şubede tanzim edilmiş olan karar projesinin, aleni celsede, usulen raporör tarafından, ilk önceden, okunması icabederdi. İtirazen diyorlardı ki, böyle bir kiraattan sonra müdafaada bulunmak kendilerini pek fena bir duruma sokuyor. Çünkü işe yarım da olsa hükmedilmiş demektir.

12 Mart 1831 tarihi hulûl eder (ki Laffite Bakanlar Kurulunun düşme tarihinin arifesidir). İlkini tâdil eden bir emirname, aleni celsede raporun okunması usulünü ortadan kaldırmış olu-

yor. Bu usul tekrar tesis edilmemiştir. Artık ve halâ, celse, teklif edilmiş bir hâl tarzını asla ihsas etmeyen, şahsî bir raporun okunmasıyla açılır.

Bununla iktifa edilmez, emirnamenin 2 nci maddesi şu hükmü de ihtiva eder: “Devlet Şûrasının Bakan Reisi” her üç aylık devrenin başlangıcında “Müddeiumumilik vazifesini görececek olan üç muavin”, tâyin eder. Her dâvada bunlardan birinin dinlenmiş olması lâzımdır. Bu hususta malûmat edinmek üzere dosya kendilerine tevdi olunur.

Emirnamenin mukaddemesinde şöyle deniliyordu: “taraf lar alenilikten ve şifahî müdafaada bulunmaktan istifade ettiklerine göre, mutat mahkemelerin huzurunda olduğu gibi, İdarelerin ve âmme teşekküllerinin de mümasil müdafaavası talarına mâlik olmaları münasip olacağı mülâhaza olundu”.

Bu âmme nezareti mümessilleri, kanun sözcüleri derhal (Kıral Komiserleri) unvaniyle maruf oldular, sonraki metinler de bunu teyit etti. İlk üç Kıral Komiseri şunlardır: Marchand, Ger- main, Chassloup - Loubat. Bunlar, 1832 Ocak ayında, vazifeye başladılar. 12 Eylül 1839 tarihli bir emirname hizmet müddetini altı aya, 19 Temmuz 1845 tarihli kanun ise bir seneye çıkardı. Yalnız, 3 Mart 1849 tarihli kanun müstesna olmak üzere, bunlar hep zamanla mahdud vazife almışlardır. Diğer metinler de şu hususlara taallûk eder: Adet ve derecelerine (mülâzımlar, 13 Mayıs 1831 Emirnamesi mucibince bidayettenberi tâyin olunurlardı) ; Şûranın muhtelif teşekküllerine (Şube, dâva dairesi, Dâva Genel Kurulu) memur olmalarına, bu hususlara ait teferruat mevzuumuza temas etmez. 1831 den beri prensip mevcut tur. Yalnız bunun izahı kalıyor.

İlk şarih olan Duvergier, 1831 de şöyle diyor: “bu Müddeiumumiliğin vazife ve salâhiyetlerini tâyin eder, hiç bir şey yoktur. Şüphesiz, mutat mahkemelerdeki Müddeiumumilik teşkilâtına dair hükümler tatbik olunur.”

Bununla, kanun olmasa da, kısa bir metin talep ediyor ve onu bulamıyordu. Bu teşkilâtta Müddeiumumilikte bir (müstakil taraf) görmek, onda dâva açmak, kanun yollarına müracaat etmek, Şûraya bizzat dâva sevk etmek, hakkı tanımak istiyor ve bütün bunları istinbata imkân veren bir satır bulamıyordu. Ona her şeyden ev-

vel, dâvada taraflardan olan idarelerin hareketi ile bu Müddeiumumiliğin hareketini telif edebilen pek hususî tarzlar tasavvur etmek lâzım geliyordu. Onu bizzat teşkilâtlandırmak, Adliye Mahkemelerindekilerin esaslı vasıflarından biri olan müratebe silsilesi ona vermek ve daimilik vasfı vererekten onu bir (müessese) yapmak lâzım geliyordu. Halbuki 1831'in Kırıl Komiserleri bunları asla haiz değildi, üç ay için tâyin olunurlardı. Onlara tek rol düşüyordu. O da hükümetin lehinde olmaktan ziyade, çok mücerret, kanuniliğin menfaatine hareket eden bir müşahit, müdekkik, rolü idi. Hülâsa bu hukuk dâvalarında taraflardan birine iltihak edenin vaziyetidir. İşte Kırıl Komiserleri bu rolü almışlar ve onu muhafaza etmişlerdir. Sadece şu hal bunu ispat eder: Bunlar ilk gündün beri, esaslı taraf olduklarında müddeiumumilerin yaptıkları gibi, mürafaada ilk önce söz almıyorlar ve fakat avukatlardan sonra, hattâ taraflardan birine iltihak halinde bulunan bir müddeiumumi gibi söz söylerler. Bütün bunlar açık ve mükemmel bir mantıkî hal asla arzetmez. Mesele ibhamlara boğulmuş ve bu halden kurtulamamış oluyor.

Bir kaç sene sonra 1837 de Cermenin (idare Hukuk Mesleleri) eserinin yeni tab'ında şöyle yazıyordu: “Komiserler, Onnes sumus procuratores cxsaris) düsturuna imtisalen muavinler arasından a- lınırlardı. Bunun anlaşılması kolay olmadığından bir az izahı yerinde olur. Bu düstur, her hâkim aynı zamanda müddeiumumidir, düsturudur. d'Aguesseau'ya göre bu, vaktiyle sarayda zebanzet idi.

Modern kanunlar, Hukuk Muhakeme Usulü Kanununun 235 nci maddesi, adliye teşkilâtı hakkındaki 20 Nisan 1810 tarihli Kanunun 11 nci maddesi bunun hatır nişanıdır. Mahkeme bazı hallerde yalnız dâvayı rüyet değil ve fakat dâvayı tahrik de edebilir. Ona emir verebilir ve nezarette bulunabilir.

Bunun menşei çok uzaklardadır. Müddeiumumilik mevcut olmadığı devirlere çıkmak iktiza eder. Cermenin idari dâva teşkilâtının hakikî bir kaza olmasını, unsurlarını hâkimler teşkil etmesini istiyordu. Şüphesiz, eski bir atalar sözünü, bazı uzuvlarına tevdi edilmiş olan rolü izah etmek için dermeyeran , ediyor. Maksadı bellidir. Fakat o, bizzat zıt bir unsuru ihtiva eder: zira Şûra muavinleri müddeiumumi olarak tavsif ve tanzif edildiklerinden

beri hiç bir vakit hâkim gibi hareket etmiş değillerdir. Esasen ne yapmışlardır? işi tavzih etmek, kanuniliği kontrol etmek ve lüzumu halinde âmmе nizam ve inzibatından bazı delilleri dermeyeran etmek mi? Bu kadar bir şeyi 1806 danberi zaten Şûranın her uzvu yapmağa salâhiyetti idi. Bunların hiç biri Komiserlerin mevcudiyetini lüzumlu gösteren bir sebep teşkil etmez. Cormenin izaha çalışmış, fakat doğrusu buna muvaffak olamamıştır.

İdarî dâvalar teşkilâtında yer alan Komiserlik meçhuller, karanlıklar içinde doğru demekle iktifa edelim. Esaslı vasıfları buradan geliyor. O, ihzari safhada münakaşalar cereyan etmeksizin tanzim edilen pek muhtasar bir metinden, basit bir emirnameden doğmuştur. Halbuki, mantiken, aklen bu hususta bir kanunun tedvini lâzımdı. Bu emirname hükümleri kaabili temyiz olan bir istinaf Mahkemesi münasebetiyle dermeyeran edilen bir fikri, kararları kati ve sonuncu dereceli olan Şûraya tatbik ettirdi. O, Şûranın kazaî bir müessesе olduğu asla bilinmediği bir devirde doğdu. Daha 1842 de Serrigny Şûranın kaza müessesesi olmamasını temenni ediyordu ve komiserlerin hizmet müddetini üç aydan altı aya çıkaran 1839 Emirnamesi münasebetiyle, daha deriye gidilmemesini, tavsiye ediyor ve şayet bu müddet senelik olursa Şûranın adli heyetler haline düşerek dejenere olacağından korktuğunu beyan ediyordu. Vâzıh, sabit olmayan bir temel üzerinde onu inşa ve teşkil etmek belki de güçtü.

Bu müddeiumumilik (teşkilâtı hakkında) hiç bir metin sâdır olmadı. Bu cihetten tebrike lâyıkHz sanırım. O bizzat kendisini teamül ile ve karşılaştığı ihtiyaçlar ve yaptığı hizmetler nazarı iti- bare almaraktan tâyin ve tarif edebildi. Mevcudiyeti 1831 den 1945 e kadar neşredilen bütün kanun ve nizamlarla teyit edildi. Fakat hiç bir metin onun karakterini târif ve mekanizmasını tasrih etmiş değildir. O, her bakımdan tekâmülden doğmuş bir uzuv, bir organizmadır. Bir asırdan fazla olan varlığı esnasında, onun çok değişmiş olmasını ummam. Şûranın kazaî salâhiyeti genişledikçe bu müessesenin önemi de artmaktadır; o, tatbik edilecek metinlerin tarihine ve daha ziyade Şûra içtihatlarının tekemmülüne bağlıdır. Onun tam ve kâmil istiklâline asla şüphe düşmemiştir. 1852 de Hükümet Komiseri Roverchon, uğradığı tebliğlere ve telkinlere rağmen, hükümet darbesi ferdasında, Orleans Hanedanına

karşı ittihaaz edilmiş olan tedbirlerin muhafazasını talep etmekten imtina ettiğinden dolayı azledilmişti. Bu tebliğ ve telkinler ve bu azil ve bunların bais olduğu velveleler gösteriyor ki otoriter bir hükümette bile, tevdi ile mükellef olduğu yazılı mütalâa ve taleplerinden onu vazgeçirmek mümkün değildir. “Kalem esir, kelâm hürdür.” vecizesi bunlar hakkında “kalem esir” kelimelerini ihtiva etmez. Bağlı adalet prensibini kati olarak reddeden ve salâhiyet tecavüzü için iptal dâvalarına tam vüs’at veren 24 Mayıs 1872 tarihli Kanunun ferdasında bir nam belirir ki bu Laferriere’dir Bu zat kanunun ilk tatbikat devrinde yüce rol oynamıştır. Onun tesir ve nüfuzu halâ da mahsustur. Çok yakın tarihlerde ve ekseriya çetin yollarda Şûra içtiharına rehberlik etmesini bilen Reis Romieu, Pichat onun asil haleflerinden sayılır.

Mevcudiyeti bir asrı geçen devrede, Şûra sinesinde, Hükümet Komiserlerinden ziyade, daha iyi bir ad vermek lâzımsa, (Kanun Komiserlerini) topladı. Onların fonksiyonları, vazifeleri tarifi kolaylaştıracak derecede, bu gün oldukça eskidir; teamül ile de oldukça tasrih edilmiştir. Onlar Adliye Mahkemelerinde bulunan müddeiumulikten bir takım mahdut mefhumlar iktibas etmişlerdir.

Bir müddeiumumiden farkları, onların dâva ikamesi hususunda olsun, dâva hükme bağlandıktan sonra kanun yollarına müracaat hususunda olsun hiç bir salâhiyetleri olmayışıdır. Dâvada taraf da olmazlar. Şûranın bir kararı herhangi bir kanun yoluna müracaata müsait olsa da (muhakemenin iadesi, v.s.) bu müracaat onlar tarafından yapılamaz. Bu salâhiyet taraflara aittir; alâkalı bakana taallûk eder; aksine, onlar mahkemeye intikal etmiş bir dâvada taraflardan birine iltihak etmiş olan müddeiumumiye benzerler. Bunun gibi onlar da taraflarca ileri sürülmüş deliller üzerinde, âme intizamından olan delillerin dermeyanı müstesna olmak üzere, durmak mecburiyetindedirler. Yine bu suretle, müdafaada bulunan avukattan sonra, söz söylemek onlara düşer.

Fakat, böylece hakikî bir müddeiumumiye pek benziyen Hükümet Komiseri, bundan iki noktada, pek bariz bir surette ayrılır: Birinci nokta, evvelce bildirmiş olduğumuz gibi, Hükümet Komiserlerinde müratebe silsilesi yoktur; bu mesleğin âmiri bulunmaz ve emirle hareket etmezler. Yazılı emir de telâkki etmezler fakat, her biri kendi namına mütalâa ve taleplerini serdedir.

İkinci nokta da mahkemede müddeiumumi bir tarafa iltihak ettikte dâvanın filân veya falan noktasına mütalâasını hasredebilir. Şûrada ise, aksine Hükümet Komiserinin “her işin, dâvanın her safhasında onun dinlenmesi lâzımdır..” Bu basit bir hukuk kaidesi değildir: Komiser, Şûranın, heyetin isabetli reyine, takdirine arz ve havale ederim; demekle iktifa edemez. Usulün büyük prensibinden en basit teferrüatma kadar her işi tam ve kâmil olarak tetkik etmesi sert bir meslek an’anesi icabındandır. İster dâvacı, ister dâvâlı olsun ve eğer dâva mevzuu olan akit kendinden başka bir otoriteden sâdır olmuşsa ister dosya tebliğ edilmiş olsun her dâvaya bir bakan karışmış oluyor. Bir çok dâvalarda bakanlar kendilerini Şûrada ve Temyiz Mahkemesinde bir avukatla temsil ettirirler. Muayyen bir dâvada bir çok bakanlar da bunu yapabilirler. Şimdi, devlet menfaatleri birden ziyade müdafaa edilmiş oluyor. Bütün bunlara rağmen Hükümet Komiseri her şeyi tekrar eie almak ve hepsini tetkik etmekten kendisini vareste tutamaz. Eu tetkikin vasfı yalnız mecburi değil ve fakat tam ve kâmil; bu da onu en iyi tarif eden vasıflardan biridir.

Bu vasfı tebarüz ettirmek için yukarda cahsi geçen “evrak, vesaik ve usulî muameleler görüldükten ve bunların hüküm vermeğe müsait tam bir halde oldukları anlaşıldıktan sonra” diyen eski rejimin (Şûra Komiserlerini) re yine Raportörün projesini tetkikle mükellef bulunan 1806 Şûra muavinlerini hatırlamaktan kendimizi alamıyoruz. Fakat, bunlar arasında aynıyet yoktur.

Zira bu sonuncular, hâkim idiler; Hükümet Komiserleri ise hâkim değillerdir. Bunlar, rey toplandığı sırada reye iştirâk etmezler; rey sahibi değillerdir. Fakat, aynı fikir cârîdir; aynı bir işin bir çok kimseler tarafından tekrar tekrar tetkik edilmesi keyfiyetidir. Ben öyle sanırım ki bu, Şûranın bütün kazaî faaliyetinin üzerine dayandığı temel fikirlerden biridir; mazinin derinliklerine kadar dayanır. Halihazırda, herhangi bir ehemmiyette olursa olsun, hiç bir dâva yoktur ki bütün teferi-üatıyla, enaz üç defa, dosya el altında, dairelerin sessizliği içinde, tetkik edilmiş olmasın, işi evvelâ raportör, sonra karar projesini tevdiyle mükellef şube reisi ve nihayet Hükümet Komiseri tetkik eder.

Vaktiyle komiser Beyefendiler, büro halinde toplanırlardı. Bunlar, Meclisin içtimandan evvel işin tahkikatını yaptıklarından Şûranın tahkikat teşekküllerine model olmuşlardır: Genel kurul-

dan evvel işin tahkikatını yapan daire sene VIII den itibaren), daireden evvel işin tahkikatını yapan şube; onlar, diğer taraftan da işin tahkikatı gibi hükmün teşekkülüne ait mesaiye iştirak hususunda Hükümet Komiserlerine model olmuşlardır; Münakaşada bulunmakla, kararı tesis eden reylerle muhalif mütalâada bulunabilmekle ve şahsî mütalâa ve kanaatlerini muhafaza etmekle onlar, asla rey vermezler. Lâkin söylerler ve onlar aleni olarak söylerler, mütalâa dermeyan ederler, öyleki, müzakerenin gizliliği icabı şu veya bu çeşit reylerin açığa vurulmasını önerler; işte bu suretle, eski rejimden gelen bir fikirle muhakemenin aleni olmasını gerektiren bir fikir mezcedilmiş oluyor.

Onlar bu suretle halk huzurunda, ekseriya bir raportörden daha yüksek ve daha tam ve mükemmel olarak işin tenkidini yapmak durumunda bulunuyorlar. Elleri pek büyük salâhiyetlerin geçtiğini görerek ve el koydukları işler basitleştikten sonra sözlerine pek sade ve fakat aynı zamanda pek tam ve mükemmel ve mutlaka vuzuhlu bir şekil vermek mecburiyetini görerek kolaylıkla bir nevi (karar notu) tanzim etmeğe varmış olurlar. Onların fikir ve kanaatleri Şûranın kararına uygun düşmeyebilir. Pek sık vâki olduğu üzere, bazı yeni (hukukî inşaların) yavaş yavaş tebellür ettiği devrelerde, Şûra Komiserlerin mütalâasını tamamen tasvip ve kabul etmediği de olabilir. Herhalde onların mütalâaları, Şûra kararlarının esbabı mucibelerinden daha iyi işi tenvir eder. Onda iş, bütün manzaralarıyla görülür, bütün nüanslar tecelli eder. Kanunun mecburî kıldığı, an'anenin tam ve mükemmel bir halde istediği ve Şûra kararlar mecmualarının memnuniyetle neşrini kabul ettiği bu mütalâalar sayesinde ki Şûra kararları esbabı mucibeli olmaktan daha kemallidirler. Kararın iyi anlaşılması için hiç bir unsur eksik olmamalıdır. İşte alenî celseye hakiki bir vicahilik kıymeti veren bunlardır.

Bir nevi ikiye ayrılış oluyor. Hâsılı, komiser mensup olduğu Şûradan ayrılmış oluyor; Komiser, Şûranın fikir ve kanaatini değil ve fakat, Şûrayı teşrik etmek istediği, kendine has, fikir ve kanaatini ifade ve beyan eder. Birbirine zıt olabilse de, samimî bir rabita ile bu iki fikir ve kanatı tevhit eder. Bunu târif etmek için, bilmem, bir kelime, bir (hukuk istilâhı) var mıdır? Bu rabitayı bir menşe birliği, fikrî terbiye ve yetişme birliği ve birlik halinde çalışma keyfiyeti târif ve izah eder.

MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ KANUNU ÜZERİNDE BAZI DÜŞÜNCELER

Enver Saatcigil
Erbaa Kaymakamı

Memleketimizin girmiş olduğu çok partili idare rejiminde seçimlerin emniyet, huzur ve mevcut mevzuatın teminatı altında, yapılması memleketin üstün menfaatları icabındandır. Zira seçimler halk çoğunluğunun istek ve arzularının tezahürlerini en kuvvetli şekilde belirtmesi bakımından üzerinde nekadark çok hassasiyetle durulursa yerindedir. Bu yüzden gerek 4918 ve gerek 5258 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununun tatbikatta raslanan aksaklıklarım ve bu aksaklıkların ne suretle giderilebilmesi mümkün olduğunu kısaca gözden geçirmeyi faydalı buldum.

1 — 4918 sayılı Kanunun 5 inci maddesi gereğince Milletvekilleri seçimi işinde başta defter tanzimi esası konulmuş bulunmaktadır. Yine mezkûr kanunun 6 ncı maddesi gereğince bu defterlerin biri 22 yaşma kadar diğeri 22 yaşından yukarı olanları ihtiva etmek üzere iki kısım halinde yapılması icabetmektedir. Ancak Seçim Kanununun 25 inci maddesinde seçim günü defterde isimleri olanlar oy verebilmekte, deftere isimleri her hangi bir suretle yazılmamış olanların ise oy vermelerine imkân bırakılmamış bulunmaktadır. Bu hal tatbikatta bazı haksızlıkların ortaya çıkmasına âmil bulunuyor. Kanaatımızca defterde ismi olmayan fakat seçim niteliğini haiz vatandaşların mevcudiyeti halinde bunların yine seçim komisyonu ve ihtiyar heyetinin mes'uliyeti altında ve asıl defterlerin altına isimleri eklenmek ve komisyon, ihtiyar heyeti üyeleri tarafından onaylanmak şartıyla oylarını seçim günü kullanmalarına imkân vermek lâzımdır. Gerçi vazı kanun

deftere isimleri yazılmamış vatandaşların 19 ncu madde deki açıklamaya göre seçim kurullarına baş vurmaları ve bu kuruldan şayet red cevabı alırlarsa gene mezkûr maddenin son fıkrasına göre Asliye Hukuk Mahkemesine yoksa Sulh Hukuk Yargıçlığına baş vurmaları kanun yolunu açık tutmaktadır. Fakat tatbikatta pratik olmaması yüzünden hiçbir vatandaşın kanunun göstermiş olduğu mercilere baş vurmamakta olduğu, buna mukabil seçim günü defterlerde isimlerini arayıp bulamaması yüzünden üzüntü duyarak oyunu kullanmamış birçok vatandaşlara raslanmakta bulunduğu gerçek olaylardandır. Binaenaleyh ya seçim defterleri yazdırılırken ihmallik veya sair her hangi bir şekilde unutulmuş yazılmamış vatandaşlar olursa defterleri tanzim eden mercilere ağır mes'uliyet yüklemek suretiyle defter harici hiçbir vatandaşın kalmamış olmasını sağlamak veyahut seçim günü oy hakkını haiz vatandaşlardan defterde isimleri olmayanlar bulunduğu takdirde yine seçim komisyonlarının mes'uliyeti altında oylarını kullanmak imkânını vatandaşlara vermek lâzımdır. Esasen defter haricinde bırakılan vatandaşın bu durumu, elinde olmayan sebeplerle ortaya çıkmış bulunmaktadır. Binaenaleyh defterde ismının olmaması yüzünden her hangi bir vatandaşa oy verilmemesi hak ve adalet prensipleriyle kaabili izah değildir, ancak bu halin bir karışıklık doğurmaması için komisyonun bu yoldaki kararlarına mahalle muhtarlarına da iştirak ettirmek faydalı olur.

2 — 5258 sayılı Kanunun 15 inci maddesine göre “300 seçmeni olan köylere behemahal bir sandık konulması ve bir sandığa bağlanan köylerin o sandık merkezinden 10 Km.den fazla uzaklıkta olmaması” mecburiyeti vardır, aslında her köyü bir seçim bölgesi addederek bu köylere ayrı ayrı seçim sandıkları konulması, köylülerimizi seçim günlerinde saatlerce oy vermek için yürütmekten elbette ki daha çok hayırlıdır. Ancak köy topluluklarımızın çoğunun dağınık ve büyük bir kısmının da çok küçük olduğuna göre her köye bir seçim sandığı konulmasına maddeten imkân yoktur, bu durum karşısında köylüleri köyle-

rinden uzaklaştırmadan seçime iştirak ettirmek çareleri üzerinde düşünmek lâzımdır. Bu kabil ahvalde istisnaen birkaç köyü ihtiva edecek seçim bölgelerinde seçim sandığının gezdirilmesinde acaba ne gibi bir mahzur olabilir? Gerçi ilk akla gelen sandığın gezdirilmesi halinde seçime fesat karıştırılması veya bu yolda doğru da olmasa bazı iddiaların ortaya atılabileceği düşüncesidir, fakat seçime girecek partilerin müşahitlerinin gözü önünde ve bundan başka seçimin bütün mesuliyetini omuzunda taşıyan seçim komisyonları üyeleri ile birlikte seçim sandığının bir köyden diğer bir köye götürülmesinde esaslı bir mahzur vârit değildir. Bu taşınmada sandığın mühürlenerek kapatılması ve diğer köyde açılırken tutanaklarla tesbiti faydalı olur. Bir seçim bölgesine giren ve bir seçim sandığı elan iki köyden birisinde öğleden önce, diğerinde öğleden sonra seçime devam edileceğine göre birinci köyde oya her hangi bir suretle yetişemeyen oy vermemiş vatandaş olsa dahi (ki pek az çıkabilir) oyunu diğer köye gidip vereoilmesi de imkân dâhiline sokulmalıdır.

3 — Seçim kurulunda seçime katılacak çeşitli partiler mümessillerine yer verilmesi, seçimin emniyeti bakımından çok faydalı olmuştur. 15 inci maddenin son fıkrasında “parti ve bağımsız adayların temsilcileri seçim komisyonlarında secim muamelerini tâkip edebilecek durumda ve bütün muamelelerde hazır bulunabilirler, ancak müdahale edemezler, itirazları olursa tutanak defterine geçirilir” hükmü konulmuş bulunduğundan bu hal, çeşitli partilerin seçime girmeleri halinde seçime karşı bir itimatsızlık doğurabilir. Bu mahzuru önlemek için seçime girecek parti mümessillerine de tutanakların tanziminde imza yetkisi verilmesi seçimin emniyeti bakımından faydalıdır. Ancak seçime iştirak edecek partilerin çokluğu karşısında bu partilerin mümessil veya müşahitlerinin hepsine seçim tutanaklarına imza atmak salâhiyeti verildiği takdirde belki seçim komisyonu üyelerinden daha fazla bir müşahit kafilesinin tutanak tanziminde yer al-

ması mahzuru, ortaya çıkabilir. Bu mahzuru önlemek için seçim kuruluna iştirak edecek parti mümessillerinin seçilmesi gibi bir usule baş vurularak seçim komisyonunda bulunacak mümessillerden hangisine imza yetkisi verilmiş olduğunun tesbiti de mümkün bulunmaktadır.

4 — Milletvekili Seçimi Kanununun 24 üncü maddesinin ikinci fıkrasına göre “seçim komisyonu seçmenlerin içinde oy pusulalarını yazmaları ve zarfa koymaları için seçmen adedine göre münasip görülecek miktarda kapalı oy yerleri hazırlar “hükmü mevcut bulunmaktadır. Bir defa kapalı oy yerlerinin hazırlanmasının seçimden bir gün önce seçim bölgesine gitmek, seçim komisyonlarına bırakılmasında bir isabet yoktur. Öte taraftan çoğu okur yazar olmayan köylü vatandaşlarımızı böyle kapalı oy yerlerine sokmakta da hiç bir amelî fayda mevcut değildir. Bu bakımdan hücre usulü füzuli masrafi mucip olacağı gibi oy verme işinde vatandaşın lüzumsuz olarak bir çok zamanını da almış olmaktadır. Binaenaleyh şehir ve kasabalarımızın merkezlerinde oy verme hücrelerinin ih- dasedilme sebebi her ne kadar anlaşılmakta ise de köyler için hücre usulü en küçük bir menfaat sağlamaktan uzak bulunduğundan terkedilmesi lâzımdır.

5 — Seçim Kanununun 25 inci maddesinin son fıkrasına göre oy verme süresi sekizden on sekize kadardır. Halbuki hepimizce bilinen bir hakikattir ki köylerimizde hayat, çok erken başladığından kanunda oy vermeye saat 6 - 8 de başlanır kaydı konursa köylülerimizin çoğu oy verme için uzun müddet bekleyip iş ve gücünden kalmak sıkıntısından kurtulmuş olur.

6 — Seçim Kanununun 27 nci maddesine göre oy verme işi bittikten ve seçim komisyonunca tutanak tanziminden sonra hesaba katılan oy pusulalarının mahallinde yakılması icabetmektedir. Halbuki, bu pusulaların mahallinde yakılmadan muhafaza edilmesi ilerde vukuu muhtemel bütün iddiaları çürütmek bakımından çok fay-

dalı görülmektedir.Bu pusulalar mühürlü bir zarf içinde seçim kurullarına teslim edilmeli ve seçim işlerinden doğacak her türlü iddialarda tetkike hazır bulundurulmalıdır.

7 — Yine Seçim Kanununun 28 inci maddesinde “seçim kurulu 27 inci maddede yazılı tutanaklar tamamen teslim alındıktan sonra aynı esaslar çerçevesinde tutanakları birleştirmek suretiyle” oy pusulalarının sayılmasına ve birleştirilmesine cevaz vermektedir. Halbuki bir ilçenin veya bir ilin geniş bulunan seçim sahalarından tutanaklar geldikçe seçim kurulunca bu tutanaklar teslim alınır alınmaz tasnife başlanması zaman kazanmak bakımından çok lazımdır. Bütün seçim komisyonlarının tutanaklarını beklemek bir fayda temin etmeyeceği gibi seçim işinin de daha uzun sürmesine yol açmış olacağından bu hükmün ihtiyaca cevap verecek şekle sokulması lazımdır.

8 — 5258 sayılı Kanunun 3 üncü ek maddesinin son fıkrasına göre vazife a[lanlar için “seçim gününden en az 48 saat evvel seçim kurullarına bu görevi kabul edemeyeceklerini bildirenlere ceza verilmez” hükmü mevcut bulunmaktadır. Seçim kuruluna ve seçim komisyonuna seçilmiş vatandaşların tatbikatta çoğu birer sudan mazeret beyan ederek görev almaktan kaçındıkları görülmektedir. Seçimin sevk ve idaresini üzerinde toplayan bu teşekküllere seçilmiş vatandaşların bu kabil hareketlerini önlemek için Seçim Kanununa ağır hükümler koymak lazımdır.

Seçim Kanununun tatbikatta raslanmakta olan aksaklıklarına birer birer temas edilmiş bulunmaktadır. Ancak bu konuya son vermeden önce kanunda bulunmayan fakat mahzurları dolayısıyla söylenmesinde faide umulan bazı noktalar üzerinde durulmak yerinde olacaktır.

9 — Seçim günleri seçim neticelerinin çok acele olarak üst makamlardan istenmesi, seçim işlerinin selâmetle yürütülmesine mani olması bakımından mahzurlu görülmektedir. İl ve İlçelere bağlı bulunan bazı köylerimizin 50-60 kilometrelik mesafelerde, bazı köylerimizin fev-

kalâde arızalı arazide ve bir kısım köylerimizin de çok dağınık durumda olduğunu düşünecek olursak seçimin bir günde neticesinin istenmesi halinde ortaya çıkacak mahzurlar kendiliğinden anlaşılmış olur. Süratle netice almağa gitmektense çok dürüst ve kanunun tamamen istediği şekilde hareket edilebilmesi için seçim kurularına geniş zaman bırakılmasında faide vardır.

10 — Seçim günü seçmenlik niteliğini haiz vatandaşların seçim sandıkları başında fazla bekletilmemesi için tatbikatta gayet pratik görülen seçmenlerin hangi defterin hangi sahifesinde yazılı olduğunu gösterir seçimden önce birer küçük fiş halinde vatandaşlara pusula verilmesi çok faydeli görülmektedir. Bilhassa büyük şehirlerde bu usule baş vurulduğu takdirde hem vatandaş sandık başında bekletilmek üzüntüsünden kurtulmuş hem de seçim işinde fazla zaman kaybedilmemiş olur.

11 — Seçim işleri bittikten sonra bazı kötü düşünceli kimselerin oya iştirak etmiş olan vatandaşları sırf yıldırma, ilce veya bucağa tahkikat ve saire ile lüzumsuz yere gidip gelmelerini temin için mesnetsiz asıl ve esastan âri bir takım düşüncelerle şikâyetlerde bulunduklarına şahit olunmaktadır. Seçim hakkında şikâyetle bulunup şikâyetlerini isbat edemiyen veya kasden bu türlü harekette bulunanlar hakkında Seçim Kanununda bir müeyyide bulunması faydalı olur kanaatindeyim.

MİLLET ve DEVLET

Yazan:

Münif SERAV

Millet mefhumu, bugün anladığımız mânada, nisbeten modern dir. Devlet tâbiri için de aynı müşahede yapılmıştır. Fakat burada mefhumdan, daha doğrusu fikirden ziyade tâbir daha yenidir. Eski devirlerdeki Site minyatür halinde bir devlet değil mi idi? Eski devirler bir kaç büyük devlet tanımamış mı idi? Bu gün münakaşası bir hayli ilerlemiş bulunan devlet ve millet hakkındaki iki telâkki, devlet ve millet arasındaki münasebetlerden ayrı olarak ele alınınca, teşkilâtlanmış beynelmilel bir cemiyet ortaya çıkar. Milletlerle devletler ve devletlerle milletler cemiyeti arasındaki bu karşılıklı reaksiyonları anlamak için evvel emirde “Millet” ve “Devlet” tâbirlerini açıkça belirtmek lâzımgelir.

Millet

Bir millet veya milliyet nedir? Bundan ayrı olarak bu iki tâbirin mânası bir midir? Milliyet bazı kere hatalı olarak millet tabinle aynı mânaya alınmaktadır; bu suretle “Milliyetlerin hepsi Devlet olarak teşkilâtlanmağa müncer olurlar.” Klâsik formülünde milliyet daha ziyade bir milleti teşkil eden karakterlerin hey’eti mecmuası mânasına alınmıştır. Meselâ: Bir milliyet bir diğerile tearuz ettiği zaman milliyet tâbiri bu mânaya gelir. Filhakika bir fert için bir devletin millî veya tebaa karakterine sahip olması hiç olmazsa millet ile devletin bir araya geldikleri ahvalde mevzuu bahis olabilir.

Milliyet, bir milleti bir diğerinden ayırt etmeye yarayan karakterlerin hey’eti umumiyesi ise, bizatihi millet ne demektir?

Zamanımızın müellifleri bu hususta MANÇİNİ’nin ve RENAN’ ın bir çok tariflerini almışlardır. Hakikatta millet bir halitadır. Milletin birliğine halel gelmeden ayrı ayrı eksilebilen büyük sayıdaki unsurlar onda birleşir ve onda erir. Bu çeşitli unsurlar burada basit olarak ancak sayılmaya konu teşkil ederler. Irkın en az

bu sahada rol oynayan bir unsur olmasına rağmen Almanlar tercihan bunun üzerinde ısrarla durmuşlardır. Kelimenin İlmî mâna- sile ırk nazariyesi bir hata teşkil eder. Büyük modern bir devlette istilâlar, fütuhât, muhaceret âlâmetleri,- bilhassa şarktan garba kadar fütuhât yolu üzerinde bulunmuş elan Almanya'da saf ırk bir hayal haline girmiştir.

İrk bertaraf edilince, filhakika bir milleti teşkil için hesaba katılan dil, din, ahlâk ve müşterek an'aneler gibi maddi unsurların hepsi "Müşterek yaşama arzusunun" yaratmağa iştirâk ederler. Bunlar milletin hakikî harcını teşkil etmekle beraber, her biri münferiden ele alındığı takdirde milleti teşkil etmeğe gayri kâfidir. Dil birliği önemine rağmen ancak halkın milliyete kıstas addettiği ahvalde esaslı bir unsur olur. Din de asırlarca ecnebi işgali altında bulundukları müddetçe milliyetlerini muhafaza hususunda bazı memleketlere bir hayli yardım etmiş olan unsurlardan biridir. (Balkan Devletleri. İrlanda, Polonya ve Çekoslovakya) gibi, müşterek hayatın arzu edilmediği yerde yabancı sahibe karşı kin beslenmediği takdirde istiklâl arzusu şiddetlenmektedir. Mesahai sathiesinin küçüklüğüne rağmen İsviçre nüfusunun üç lisana sahip ve başlıca iki dine ayrılmış olduklarını görüyoruz. Bununla beraber millî his hepsinde çok kuvvetlidir. Bu hal müşterek yaşama isteğinin açıkça izhar edildiği ahvalden biridir. Umumî tarzda mütecanis bir millet yaratmak için objektif ve sübjektif unsurların kaynaşması lâzımdır. Ferdî arzu hissinin tefevvuk etmesi anarşiye yol açar. İrk, dil veya tarihi hakkın tefevvuku ise, kapitalizme götürür.

Millet, hukukî olmaktan ziyade İçtimâî bir varlıktır. Esasen millet ancak vâzıh bir İdarî birlik olarak organize edildiği takdirde bir şahsiyete sahip olur. (Dominyon, az çok muhtariyete sahip müstemleke veya eyalet).

Ekalliyetler, muahedeleri de bizatihi bu ekalliyetleri beynelmilel hukuktaki şahıslardan telâkki etmeyi reddetmişlerdir. Ekalliyetlerle milletleri karıştırmamağa dikkat etmek lâzımdır. Zira himaye edilen ekalliyetler (İrk, dil ve din ekalliyetleri) bir topluluk halinde bulundukları zaman bir millet teşkil edebilirler. Bunlar dağınık bir halde bulunsunlar bile millî ekalliyetler gibi beynelmi-

lel hukukun himayesine mazhar olurlar.

Hülâsa, millet, tam mânasile vatan da değildir. Ekseriya şöyle diyorlar: Vatan, doğmuş olduğumuz memlektir. Bu cümle daha açık bir tarzda şöyle ifade edilebilir: “Millet, nefesine sahip olunca kendi üyeleri tarafından minnet ve aşk esasına dayanan bir nevi mezhebin, hususî bir vatanseverlik hissinin mevzuu”dur. Vatan, yukarıki bütün unsurların, içtimai faktörlerin, asırlar boyunca müştereken duyulan sevinç ve ıstırapların bir araya gelmesinden hasıl olmuş bir terkip olup bir arada yaşamak istemek gibi mânevi ve entellektüel unsurlardan evvelâ bu faktörler meydana gelir ve müteakiben inkişaf eder. Fransa’da olduğu gibi devlet ve milletin bir araya geldiği yerde her şeye basitleştirilmiştir, ikisinin arasında mücadele olan yerde vatanseverlik hissi hiç şüphe yok ki devlete sahip olan milletin malı olmuştur.

Devlet

Asırlardanberi devletin mevcudiyeti, siyasî ve adlî nizamın en önemli hâdisesi olarak mütalâa edilmektedir. Bu mevzu teşkilât bakımından tetkik edilecek olursa devlette derecelenmenin zirvesine çıktığımızı hiç şüphe yoktur: Irk-Millet-Vatan-Devlet Bununla beraber burada yalnız bir sosyolojik fikir (Millet) veya his (vatan) bahis mevzuu olmayıp siyasî, hukukî İktisadî “servislerin” bir halitası gibi bir münasebetler şebekesi suretinde mütalâa edilmektedir.

Bazıları için Devlet, iptidâî ailenin genişlemesi (Patrik Sistemi), başkaları için devletin menşei sadece mukaveledir (İçtimai Mukavele Sistemi), yine diğer bazıları için bir ganimet organizmidir. Oppenheimer’e göre devlet, “siyasî vasıtalar teşkilâtıdır. Müellif mesaiyi âdilâne mübadele ile karşıkârşıya bırakarak şu neticeyi çıkarmaktadır. “Başkalarının mesaisini ivazsız olarak istismar etmek”. Bir diğer bilgin: “Her devlet tarihî menşesinde galip gruptan mağlup gruba kabul ettirilen bir İçtimai organizasyondur.” diyor. Bir diğeri, bu târife göre: “Şu halde her devlet bir sınıflar teşekkülüdür, şekli tahakkümdür”; esası, “Efendiler grubu tarafından tebaalar grubunun iktisaden istismarıdır” diyor. Bu kadar takribî tarifler üzerinde fazla ısrar etmek lüzumsuzdur. Bunların çoğu tarihen yanlıştır. Bunlar ancak çok uzaktan modern

devlete uymaktadır. Bu hususta ESMEN'in daha ciddi olan tarifleri üzerinde de daha fazla durulmayacaktır." Devlet, milletin bir şahsiyeti hükmiyesidir"; derken milletle devlet arasındaki münasebetler meselesi hakkında peşinen hüküm vermek ve Anglo-saksonlar tarafından kabul edilmeyen bir sıkı kefaleti müteselsileye bağlamak gibi bir hataya düşmektedir. Devletin tam bir tarifini yapmak için evveleminde unsurlar tesbit etmeyi araştırmak lâzımdır. Bu unsurların her biri ayrı bir madde teşkil ettiği için çok kısa bir tetkikten geçirilecektir.

Devletin Unsurları

Bu unsurların birincisi, muayyen sayıda insanın veya daha ziyade asgarî teşkilâta sahip, müştereken yaşamak itiyadında olan veya hiç olmazsa müşterek hayata tahammül edebilen bir insan kollektivitesinin mevcudiyetidir. Zira bağlantısız, mücerret adamlar bir devlet teşkiline ehil değildir. Bir devlet teşkil etmek için bu insan topluluğunun baliğ olması iktiza eden insan sayısına gelince, bu hususta sarîh bir şey söylemek mümkün değildir. Bazıları, yarım milyonluk nüfusa mâlik olan merkezî Amerikanın küçük cumhuriyetleri, diğer bazıları 400 ve 450 milyon nüfusları ile Çin ve Britanya İmparatorluğu gibi muazzam imparatorluklardır.

Devletin ikinci esaslı unsuru, topluluğun yaşamasına lâzım olan kararları almak için salâhiyete sahip bir otoritenin mevcudiyetidir. Bu prensip hakkında bütün dünya mutabık ise de bu otoritenin mahiyeti etrafında ardı arkası kesilmeyen münakaşalar cereyan etmektedir. Bu otorite geçen asırda uzun uzadıya konuşulmuş olan mahut hâkimiyet meselesidir. Eski rejimin sonunda kanun-şiiiaslar ve nazariyeciler hemen hemen mutlak bir hâkimiyet fikrine sapmışlardı. Hassaten Alman müellifler tarafından şişirilen bu nazariye o kadar suiistimale uğramıştır ki modern kanunşinaslar ekolü bu nazariyeyi baştan aşağı reddetmiştir. Çünkü bu, zıt bir hataya düşmek olurdu. Mutlak hâkimiyet çok şükür bir hayali muhaldir. Buna mukabil nisbi hâkimiyet yalnız mümkün değil, aynı zamanda lâzımdır da. Zira bütün insan teşkilâtında nihayet salâhiyet verilmiş bir kuvvet tanımak icabeder. Bundan başka ayrıca prensip olarak vahdet haline gelmiş bir kollektivitede karşılaşılmaması mümkün ve muhtemel olan bütün zorlukla-

rı halletmeğe kaadir genel salahiyetli bir otoriteye ihtiyaç vardır. Hükümette de bir taksim düşünmek mümkündür; meselâ 1914 harbindenberi cismanî hükümet içinde yeni bir inkisam zuhur etmektedir. Kendi âzasma karşı bazı salâhiyetlere mâlik olan Milletler Cemiyeti kurulmuştur ki bazı beynelmîl servislerin teşkilâtı bu cemiyete verilmiştir.

Devletin üçüncü unsuru olan toprak ta İkincisinden ziyade münakaşalara yol açmıştır. Filhakika bir otoritenin lüzumunu herkes kabul ve tasdik etmekte ise de ihtilâf ancak bu otoritenin mahiyeti ve şümulu etrafında mevcuttur. Burda üçüncü elemanın mevcudiyeti (hiç olmazsa sabit ve müstakar unsur olarak) bahis mevzuu ise de bu da hassaten kabile ve aşiret devletinin karakterini kabul edenler tarafından bazı kere red ve inkâr edilmektedir. Bununla beraber muayyen arazisi olmayan devlet yoktur. Ancak münakaşalar başka bir nokta üzerinde tekrar ortaya çıkıyor: Tâdilâtının herbirine yeni bir devlet tekabül edecek tarzda arazi, devlet için esaslı bir unsur teşkil ediyor mu? Toprağın bir karakteri yok mu? Betahsis içinde devlet kuvvetinin hüküm sürdüğü hudutları tesbit etmeğe yarar mı? Filhakika toprak devletin esaslı bir unsurudur, o suretle ki arazisiz, topraksız bir devlet tasavvur edilemez. Göçebe kabilelerin de toprakları vardır. Kabilenin bir tek an ikamet ettiği yerde topraksız kalmasına imkân var mı? Asıl olan toprağın mevcut olmasıdır, yoksa bir çok kilometre arazi bir şart değildir. Devletin nüfus sayısı değişebilir ve bu değişiklik devletin olduğu gibi kalmasına mâni teşkil etmez. Bunun gibi arazinin çoğalması veya azalması de devlet karakterinde değişiklik olmaz. Zira böyle bir değişiklik bahis konusu olmuş olsaydı, 1871 denberi üç ayrı Fransız devletinin mevcut olması iktiza edecekti. Bunların birincisi Alsace-Lorraine'in Almanlar tarafından işgal edilmesini müteakip, İkincisi ilhaktan sonra, üçüncüsü de Versailles muahedesinden beri tarafa. Onuç eski İngiliz müstemlekesinin tevhidile başlamış ve bugün bayrağında 48 yıldız balığ olmuş olan Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Meksikayı da takip edecek olursak bu nazariyeye göre otuz altıncı devlet ortaya çıkar. Böyle bir noktai nazar ciddiye alındığı takdirde halli imkânsız zorlukların ortaya çıkmasına sebep olur. Bunun aksine olarak toprağın ancak devlet faaliyetinin cereyan

ettiği hudutları tesbit etmeğe yaradığı da doğru değildir. Çünkü devletin faaliyeti yalnız kendi topraklarının hudutları dahilinde cereyan etmez, hudut haricinde de devletin faaliyeti vardır. Zira devlete ve şahısların ehliyet ve kabiliyetine müteallik kanunlar tebaayı yabancı memleketlerde takip eder. Diğer taraftan devlet zarurî olarak yalnız hususî veya hükümete ait arazide değil, fakat aynı zamanda kendi ülkesinin hudut çerçevesi içinde de sarîh haklara sahiptir. Kendi topraklarında bir mülk bulunmayabilir, burada hakikî bir hakkın bahis mevzuu olmadığı da kabul edilebilir. Fakat muhakkak olan bir şey varsa o da devletin kendi ülkesinde çok önemli haklara mâlik olduğudur: (ister umumi, ister bir şahsa ait olsun, kendi emlâkı olduğu takdirde derhal ve aksi takdirde istimlâkten sonra) her türlü âsarı nafia vücade getirmek, hava alanı, limanlar ve tahkimat yapmak, yeni yollar vücade getirmek vesaire için o araziye kullanma hakkına mâliktir.

Devletin Tarifi

Devlet, yapılan tetkik ve müşahedelerle her yerde mevcut olduğu sabit olan bu üç unsurdan teşekkül ettiğine göre şimdiden bir târif yapmağa kalkışmak mümkündür: “Grupun müşterek refahını tahakkuk ettirmekle mükellef müstakîl bir makama riayet eden bir grup insanın muayyen bir arazide toplanmasından teşekkül eder.”

Bir hukuk devleti bahis mevzuu ise, “Devletin birinci yardımcısı olan hukuk prensiplerine riayet etmek suretile” ibaresini ilâve etmek iktiza eder.

Filhakika devlet, ırk, millet ve vatan mefhumlarını bir arada nasıl telif edebiliyor? kendi âzalarının, tabii şahıslarla hükmi şahısların, Şehirlerin, müstemlekelerin, meslekî topluluklarla ilmi cemiyetler gibi İdarî birliklerin faaliyetlerini nasıl tanzim edebiliyor ve hiyerarşi esaslarını nasıl tesis edebiliyor? Bunları hukuk yoluyla yapmaktadır. Ekseriya birbirile rekabet eden, bazan da mücadele halinde bulunan bu çeşitli faaliyetleri telif edebilmek için bir yüksek otoritenin onlar arasında hukuku tanıtabilmesi lâzımdır. Çünkü adalet aynı zamanda organize bir cemiyetin ilk ihtiyacı ve birinci gayesidir. Devlet hukuku tatbik etmekle mükellef olunca, devlet siyasî ve hukukî hayatın esaslı organizmi olarak meydana çıkmaktadır. Devlet hakka sahip olmakta yalnız da

değildir. Her cemiyetin ve hiç değilse kalabalık bir topluluğun biricik hakka ihtiyası olduğu söylenebilir. (Ubi Societas ibi jus): Fakat bu haklar birbirleriyle tearuz halinde bulunmamalıdır, hukukî ve adlî nizamın en büyük nâzımı devlettir.

Bütün bunlardan sonra devletin bir hükmi şahsiyet olup olmadığını araştırmaya kalkışmak lüzumsuzdur. O, yalnız haklara ve kendine has vazifelere sahip olmakla kalmayıp bundan başka diğer tabii veya hükmi bütün şahısların haklarının sureti istimalini kontrol etmektedir.

Hukuken organize bir milletlerarası cemiyette küçük devlet, büyük devlet gibi bir varlık düşünebilir mi? Bu da ayrıca incelenmesi iktiza eden bir mevzudur. Burada bilhassa daha radikal bir evolüsyon bahis konusudur. Devirlere ve mmtakalara göre devletin şu veya bu elemanına tercihan bir aksan konabilir. Bu keyfiyet bilhassa zamanın büyük hukuk sistemleri arasında (Anglo - sakson, Lâtin ve Cermen) büyük intilâflara yol açmıştır.

Millet ve Devlet Arasındaki Münasebet

Milleti ve devletin hiç olmazsa şahsiyeti hükmiye olarak mevcut olduğunu inkâr eden infiratçıların nazariyeleri üzerinde durmayacağız. Georges Scelle ancak milletin yani fertlerin bir cemiyeti hükmiye teşkil ettiklerini kabul ediyor. Onun için yegâne hak mevzuu ferttir. Milliyetler prensibi, kendi nontai nazarına göre milletleri istipdada ve iptidai vahşete götürür. Devletçilerden farklı olarak o, ne devlete ne de millete inanır. Buna mukabil enternasyonaizm en başta gelen bir hâdisedir. Devletle millet arasındaki münasebetleri meselesini halletmek için müşahede metoduna sadık kalınmak istenirse evveleminde insan cemiyetleri tetkikinin meydana koyduğu sarîh vakıaları anlamak lâzımdır. Muhakkak olan bir şey varsa o da devletle milletin daima müttehit olmadıklarıdır. Bazen bir devlet bir çok milletleri ihtiva etmekte, bazen de bir tek millet bir devletler arasında taksim edilmiştir. Bir milletin bir çok devletler arasında taksim edilmiş bulunması nadir vakılardan ise de gitgide milliyetler prensibinin tatbiki ile o yola doğru gitmektedir. Uzun müddet üç devlet arasında taksim edilmiş olan Polonya milletinin hali bu idi. Almanya, ile İtalyanın ittihad-tan evvelki durumları bu idi. Ayrı ayrı iki, üç devlet arasında paylaşılmış olan Flâmanların ve Basklarını hali de budur. Bunun tamamen aksine olan durumlara daha sık rastlanmaktadır. Müstem-

lekeci devletleri buna misal olarak zikredebiliriz. (Britanya İmparatorluğu, Fransa) bütün büyük devletlerin (Rusya, Çin, bugünkü Japonya, iskoçya ve Gal eyaleti ile bizatihi İngiltere anavatanı, Yugoslavya ile Çekoslovakyanın ve tahminen bütün Federal devletlerin hali bu idi. Buna mukabil ırkları başka, milliyetleri de farklı olan milletler vardır ki daha evvel ırk ve milliyet farkları gözettikleri halde aynı devlet hükümetinin otoritesi altında uzun süren bir müşterek hayat sayesinde tamamen birleşmişlerdir. Fransınlı orta çağdaki hali ile yakın tarihlerde Almanya ve İtalya da böyle olmuştur.

Toprak

Tarihin vücade getirdiği devlet, nüfus, hükümet ve toprakla ifade edilmektedir. Toprak devamlı olarak istimal edilmediği için ilk kolektivitelerin şefleri, mülkleri ve kanunları vardı. Halbuki iptidai insanları bir yerden diğer yere göçtükleri ve bir yerde sabit kalmadıkları için kendi olgunluklarını tamamlamak için son bir eleman noksandı: Muayyen bir mıntakanın devamlı olarak işgali. Toprak, yeni kuvvetler nakleden grubun hayatına girer: Bu da ancak sabit olmakla, devamlı, kolektif tasarrufla kuvvetle, ferdi tasarruf ve serbestii ikametle mümkün olur.

Toprak Mefhumu ve Devlet Mefhumu İçindeki Mevkii

Muhtelif sebeplerle devleti zayıflatmağa çalışan nazariyeciler, toprağın kıymetini de tenzil etmek istiyorlar, içerde devletin hukukuna daha büyük kuvvet, dışarda beşer hukukuna ve devletin şahsiyeti hükmiyesini hükümsüz bırakmaktan sakınmayan müellifler hukukuna daha büyük bir kıymet vermek maksadıyle toprağı ya basit bir hudut veyahut devlet nizamının bir itibar çerçevesi bir salâhiyet mıntakası, otorite ve selâhiyetin ifadesi addediyorlar ki bu formül milletlerin hislerine tevafuk etmemektedir. Bütün milletler, ekseriya Anayasalarının birinci maddesinde buna büyük bir mevki vermektedirler. Bunlar öyle formüllerdir ki, siyasi cemiyetlerin teşkilinde toprağın coğrafi ehemmiyetine ve tarihî rolüne nüfuz etmeğe de imkân vermemektedirler.

Toprakların dağıtılması, devletin fevkattasarruf veya hâkimi-

yetini katmerleştiren şahısların tasarruf hakları mefhumuna götürmektedir. Devlet için istimlak, istila ve vergi bu hakka dayanmaktadır. Bundan hangi nam ile olursa olsun menfaatleriyle veya şahsen toprağın hudutları içinde bulunanlar üzerinde devletin kumanda etmek hakkı meydana gelir. Senek şöyle diyordu: (Le roi possede tout par souverainete et les particuliers par propriete), yani kiral her şeye hükümdarlıkla eşaş ise tasarrufla sahiptirler.

Bir grup insan toprağa kati olarak yerleşmeden devlet'in mevcut olmayacağını ileri sürecek derecede toprağın devlete lüzumu nedendir? Toprak devlet için lâzım değil elzemdir. Çünkü, toprak devlet için yalnız bir kudret ve kuvvet menbaı değil, fakat aynı zamanda kendi misyonunu ikmal etmesi için de en zaruri bir vasıttır. Filhakika toprak devletin elinde bulunmasa bile himaye ettiği fertler için mevcuttur. Tabiat Kanunu Hukuku Beşer dünyanın ilk zamanlarında yaşamış olan bütün insanların, toprağın gayri kaabili ifraz olduğunu düşünerek yaşadıklarını farzetmektedir. İlk topluluklar, toprağı ekmek ve orada yerleşmek için hissei şayiayı iptidaî bir şekilde işgal etmek suretile işin içinden çıktılar. Bu işgal neticesinde devletin doğması, toprağın millete tahsis edilmiş olmasının bir neticesidir. Fakat bu iş için hukuku beşerin vasıflandırdığı bu topluluğun bazı salâhiyet ve mesuliyetleri hâiz olması iktiza eder. Bu salâhiyet o topluluğun topraktaki istikrarı ile artar.

Bahis konusu olan topluluk daha ziyade mütemerkiz bulunduğu takdirde kontrol kolaylaşır. Mesuliyet (Exclusivite) ister. Salâhiyet ve hükümte (Exclusivité) ancak muayyen bir toprak çerçevesi içinde câridir.

Devletin ancak toprakla başlaması, siyasî cemiyetin toprakla kendisine ait hususî bir misyon almakta olmasındandır, toprağın muayyen bir mıntakasinda sulhu sükûn ve nizamı sağlamak gibi bir vazife yüklenmiş olmasındandır. Şu hale nazaran toprak bir salâhiyet çerçevesi gibi arzı endam etmektedir. Toprak bir salâhiyet çerçevesi olduğu gibi bir hareket ve faaliyet üssüdür de. Ancak nüfus ve toprağı ilâve etmeden evvel göçebe kabilelerin çadırları altında yargıçlar ve icracılar, kanunlar ve cezalar bulunabilir. Fakat bunlarda gidip gelememek veya bulundukları yerde kalama-

mak ihtimali mevcuttur. Toprağı ve milleti ihtiva ettikten sonra daha az kolaylaşmış olacak olan firar, topluluk otoritesinden kurtulmak için baş vurulacak vasıtaların en tehlikelisidir, ikamet hakkı toprağı kullanmak, onun semerelerinden faydalanmak ve orada sabit olarak yerleşerek evler inşa etmek gitgide artan itirazlara yol açmıştır. Burada toprak mesuliyet sahasından başka bir şey değildir. Toprak icrayı hükmetmek için en zarurî mesnettir. Zira otoritesiz mesuliyet olmaz. Otorite ise ancak toprakla sağlanabilir.

İnsan grupları toprakları kendi âzalarına taksim ederler: Bunlar o topraklarda yerleşince, onlar tu topraklara bağlanınca devlet kendiliğinden doğmuş olur, insan grubunun hareket ve faaliyet vasıtaları artınca otoritesi de artar; devlet ulvî gayesine erişince bir maksadın usulüne - toprağı beşeriyetin emrine amade bulundurmak - yarayan bir vasitadan ibaret olduğunu anlar. Bida-yeten bir fütuhât vasıtası gibi tasavvur edilen toprak bilâhare sulhperverane bir hareketin sebebi olur. (Muayyen sahadaki insanlar arasında sulhü ve nizâmı muhafaza etmek).

Bu âna kadar şahsî olan hukuk mülkî oluyor. Yani devlete tahsis edilen toprakta bütün insanlar kanuna tâbidir. Maahaza bu da toprağı içine almak için kâfi değildir. Zira bayrak yolu ile taifeleri ve yolcuları devletin otoritesi altında toplayan gemi bu manada toprak hükmündedir.

Devletin hudutları dışındaki hakları

Toprağın kıymeti hukukîyesini her türlü tefehhümlerden kurtarmak için bir devletin salâhiyetini gerek kendi hudutları dahilinde ve gerek yabancı bir devletin hudutları dahilindeki tatbik şekilleri ile tetkik ve mukayese etmek lâzım gelir. Birinci şıkta devlet, tedvin, idare ve icrayı hükmeder, ikinci halde ise, devletin şefi bir teamül mucibince bir kalem darbesile yabancı topraklarda hattâ teşriî bile bir tedbir alabilir ki bu tedbir kendi topraklarında kaabili tatbik olacağı gibi aynile yabancı topraklarda da tatbik edilecektir. Devlet bir elçi, bir konsolos vasıtasile harîçteki menfaat- larını idare eder, fakat icrayı hükmedemez. Hiç bir mahkeme yabancı bir hükümdar namına bir sefarethanede icrayı adalet edemez. Diplomatik muafiyet yoluyla yabancı memleketlerde mahalli

kanunların dışında kalmak mümkün ise de 1563 te Kanuni Sultan Süleyman ile birinci Fransua arasında imzalanmış olan muahede mevzuunu teşkil eden imtiyaz mucibince kapitülâsyonlar memleketinde bu işin başka türlü cereyan etmiş bulunması, müslüman için din bağının toprağa olan rabıtayı kesretmiş olmasındandır. Karşılıklı olmayan bu imtiyazlar bilindiği gibi 1923 te Lozan Muahedesile ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Sulh zamanında bir yabancı prensip olarak bir yabancı ülkeye girebilir. Yabancı ile birlikte o ülkede ona yardım etmek, ona rehber olmak ve onu himaye etmek maksadıyla konsoloslar ve o yabancıнын mensup olduğu milletin umumi ve hususi menfaatları- nı korumak için elçiler veya büyük elçiler girebilir. Fakat yabancı topraklara kadar uzanan bu faaliyet ne teşriî, ne adlî, ne de icradîdir. Aynı faaliyeti kendi toprağında da yapar.

Bir modern Anayasa, devletin misyonunu şöyle tarif ediyor: “Milletin istiklâl ve tamamiyetini muhafaza etmek, sâkinlerin hürriyet ve hukukunu sağlamak, memleketin umumi nizamını temin ve moral, entellektüel, maddî ve İktisadî terakkisini tâkip etmek”.

Toprağı ve insanı zaptu rapt altına almak maksadıyla devlet müessesesini teşkil eden hukuku beşer devletin mevcudiyetini ancak toprakla irtibat peyda ettikten sonra Vazifesini ifaya hazır olduğunu beyan ettiği andan itibar ettirebilir, ülke, bir kısım toprağın bir millete tahsisi ile beraber devlet için misyonunu ifaya yarayan bir vasıtaadır. Bu itibarla esasında bir teessüstür. Avusturya ekolüne nazaran ülke devletin bir vasfını gösterir.

Kendi emniyetlerini sağlamak maksadıyla insanlar tarafından vücade getirilen devlet, muhtelif insan grupları arasında toprağın tevzii gibi bir gayeye vusul için dünyanın muhtelif yerlerinde aynı tipte birçokları tesis edilmiştir. Demokrasinin câri olduğu memleketlerde idaresini üzerine aldığı kürrei arzın bu kısmından hükümet nasıl devlete karşı mesul ise devlet te umumiyet itibarile beynelmilel cemiyete ve hassaten diğer devletlerin her birine bunun hesabını vermeğe mecburdur. Devlet bu arazi taksimi olmazsa misyona sahip olma, zira mesuliyetini tâyin eden ulvî vasıtaya, toprağa mâlik değildir. Bu bakımdan ülke haddi tâyin ettiğine ve kuvvet olarak bu vasıtayı kullanmakta olduğuna göre toprak devletin bir teessüs elemanıdır.

Max über'in dediği gibi "ülke hâkimiyeti bir devletin icrayı faaliyet etmekteki exclusivitesidir. Bu bir hak ise, bu hakkın tabii neticesi bir vazife olup o da ülkenin hudutları dahilinde diğer devletlerin haklarını ve hassaten tamamiyet ve masuniyet haklarını sulh zamanında olduğu kadar harb zamanında da kendi tebaasının yabancı topraklardaki hakkı gibi korumak mecburiyetidir. Devlet hadiselerine uygun bir tarzda hakimiyeti mülkiyesini izhar etmeden yapamaz.

Ülke ve Vüsat

Devletin, insanlara emniyet sağlamak için taksimin lüzumlu olduğu yerde onları, tâkip etmekten başka bir misyonu yoktur. İnsanlar, kendi hayatlarını temin etmek üzere ülke menbalarından faydalanmaları için toplu bir halde bulunmaları gerekmektedir. Hususî topraklar istimlak edilir. Fertlerin sâbit hakları bulunmayan yerde devlet için devamlı bir müessese kurmak icabetmez. İnsanların paylaşacak hiç bir şeyleri bulunmayan yerde devletin tevzi edecek hiç bir şeyi olmaz.

İspanya büyük elçisi İngiliz gemilerinin ticaret maksadıyla garbi Hindistan sularına girmelerinden bahsile kara ve denizlere ait Aleksandr VI' ın bir kararını hatırlaması üzerine Kraliçe Elizabet şu cevabı vermiştir: "Deniz hava gibi bütün milletler arasında müşterektir". Ne deniz, ne hava ülke sayılmazlar. Bu uçsuz bucaksız boşluklar içinde de ne vapur ne de tayyare ülke değildir ve olamaz. Beynelmilel Daimî Adalet Divanı kararma, rağmen vapur bir yer değil, fakat bir mobilyadır. İngiliz hâkiminin âdil kararına göre vapur, devletin bayrağı altında sâbih ülke olup kaptan tarafından temsil edilen bir devlet otoritesine taifelerin ve yolcuların mutavaat etmesile Hukuku Beşere göre bu devletin kanunu altında, sayılırlar. Tayyareler de öyledir.

Deniz

Denizden başlayarak deniz sahasının karşısında devlet ülkesini tâyin etmek bahis konusu olduğu zaman bir çekingenlik hasıl olmaktadır. Limanlar, iskeleler, körfezler, toprakların mahremiyetine giren sahil ile çevrilmiş olan saha mevzuu teşkil etmekte olup nehirler gibi "Deniz ülkeleri" veya "Millî Deniz" denilen bu

sular mirî emlâktanchr. ihtimal ki Milletuer Arası Cemiyet, gerek beynelmilel nehirlerde ve millî deniz üzerinde ticaretin netine olarak bir serbesti duhul hakkı muhafaza etmekte olup bu hak limanlarda âdiyen ticaret gemilerinden harb gemilerine kadar teşmil edilmektedir. Fakat deniz ülkesi denilen bu denizle devletin ülkesi hudutlanır. Siyasî coğrafyacî RATZEL şöyle diyor: “Sahil hudutları en iyileridir. Devlet bir kere deniz kenarına gelince her türlü ric’attan beri addedilir ve bizatihi deniz vasıtasile korunmaktadır.

Bu suretle başlayacak olan deniz sahası üzerinde devlet kendi istihsalinin nefine olarak sahilden itibaren bazı haklardan faydalanabilir: Üç mil dâhilinde balıkçılık, kabotaj hakkı, harb halinde yabancı harb gemilerinin altı milden fazla bir mesafede yaklaşmalarına mâni olmak hakkı, iki miryametreye kadar tâkip ve gümrük muayenesi hakkı; fakat arazi bahis mevzuu olsaydı burada umumî bir hâkimiyet cereyan edecekti. Bütün diğer hâkimiyetlere muhalif olacak olan bu umumî hâkimiyet karakterini iktisap edecekti.

1930 La Haye’de Milletler Cemiyetinde mülkiyeti bahriyeye ait milletlerarası bir mukavele mucibince deniz sahilinde olan bir devlet yalnız bu denize sâhip olmakla kalmayıp aynı zamanda bu. denizin örttüğü araziye ve onun altındaki toprağa da sâhiptir. 13 Ekim 1919 tarihli Paris Hava Mukavelesinin birinci maddesinin birinci bendinde (Her devlet kendi topraklarının üstündeki hava üzerinde tam ve mutlak hâkimiyete sâhiptir) denilmektedir. Bu suretle devletin arazisi mücavir kara suları da dâhil olduğu halde umumî mânada, toprağa ve havaya da şâmil suretinde anlaşılmaktadır,

TERCÜMELER

BİR BELEDİYE REFORMUNA DOĞRU

Yazan:
Jean FABEUN

Çeviren:
İsmail Vehbi BERK
Tetkik Kurulu Müşaviri

Aileleri ve sanatları içine alan komünler, fertlerin faaliyet ve hareket halinde bulundukları çevrelerdir. Komünler, Fransız milletin dayandığı temel taşlarından birini teşkil eder. Bunlara, idare olunanların menfaatine uygun ve memleketin menfaatiyle kaabili telif olacak bir gelişim vermek faydalı hatta zaruridir.

Bu gayeye eriştirecek reformlarla karşılaşlmıştır.

Halen bu reformlardan- hangisinin en önemli ve Kolayca gerçekleştirilebilir olduğunu tetkik edelim:

Harbden evvel belediye teşkilât] bir başkan bir veya bir kaç yardımcı ve belediye üyelerini ihtiva ediyordu. Bunlardan üyeler doğrudan doğruya genoyla belediye başkan ve yardımcıları da bilvasıta intihap ile belli olurdu.

1884 tarihli Kanuna göre belediye üyelerinin sayısı, nüfusun ehemmiyetine göre 10 - 36 arasında değişiyor. Böylece nüfusu (500) den aşağı komünlerin 10 üyeli 2501 - 3500 kadar olanların 21 üyeli ve 10001 - 30000 kadar olanların da 27 üyeli birer meclisi bulunur.

Fakat herkesçe bilindiği gibi bukadar uzunca bir listeyi tesis etmek oldukça nâziktir. Paris Belediye Başkan- larından (Leon Vieljeuvv)in bir çok hallerde müşahede ettiği gibi bir seçim bölgesinde 20 yahud 30 kişinin admı bir araya getirmek kadar güç bir şey olamaz.

Yirminci adaydan sonra güçlük başlıyor, çünkü siyasî işleri faydalı bir surette görmek isteyenlerin çekingen davrandıkları görülmüştür. Köy komünlerinde, on adayın adını ihtiva eden bir listenin orada hazır bulunma

yanlar çağrılmadıkça tanzim edilemediğini de ilâve edelim. Bundan maada, şehirlerde yirmiden fazla üyesi bulunan bir meclisde, bilhassa halkın Meclis oturumunda yer aldığı zamanlarda meclisleri çok kere köstekleyen engellerle, karşılaşıldığı görülmekte ve toplantı güçlüklerini unutmadan, hitabet işlerinde fazla bir temayül ve bundan dolayı müzakerelerde bir betaet müşahade olunmaktadır. Bunun içindir ki birinci reformun, üye adedini azaltmakla başlaması gerektiği görülmüyor. Meselâ on üye yerine altı, otuz üye yerine onbeş gibi. Hakikatte, mahallî icab- lar saikasıyla meclis üyeleri adedinin tamamlanması bahis konusu olduğu zamanlarda, Belediye meclislerine sert bir nizamın uygulanmasını teklif etmemenin önemi vardır. Belediye Başkan ve yardımcılar hakkında tatbik olunduğu gibi yedek üyelerin de genel oyyla azami bir had dahilinde seçilmesini teklif ediyoruz. Bu tarzda intihap olunan üyelerin, meclise katılmaları, meclisin kıymetini artırdığı kadar ihtisas sahibi ve tecrübeli şahısların belediye işlerinin başlarında yer almaları ve bu suretle tesadüfe bağlı bir seçim kampanyası entirikaları arkasından koşmadan mümkün olacağı aşîkardır.

Fakat yedek üyelerin vazifelerini doğrulukla ifa edebilmeleri için, intihap mücadelesinde hile ile bertaraf edilmiş namzetler arasında kur'a ile tefrik edilenlerden değil, doğrudan halkın reyini kazanmış ve buna dayanmış kimselerden olmaları gerektiğini tahmin ediyoruz.

Hakikatta, belediye hey'eti, gen oy tasnifinde bira- kılmış olanlarla yardımlaşarak bu gibi seçmenlerin durumunu kuvvetlendirmek intibainı vermemelidir.

Belediye üyeleri, belli olur olmaz, belediye başkannıyla yardımcılarını seçmek üzere derhal toplanırlar. Belediye yardımcılarının adedi, filhal mevcut bulunan duruma göre azaltılmıştır. Bu tedbir, belediye üyeleri hakkında yukarda teklif edilmiş bulunan tedbirlere de uygundur.

Bilhassa şehirlerde komün işlerinin tedviri, nazik ve yorucu olduğundan ve belediye konseyinin, başkanlığına

seçeceği kimsenin bazı malûmatla mücehhez veyahud verilen bir süre devamınca amme hizmetini ifa ile sorumluluğu tecrübe edilmiş bir şahsiyet olması gerekecektir.

Bir genel idare tüzüğü, belediye âmirleri hakkında nazara alınacak diploma ve vazifelerini katiyetle tasrih ve tâyin etmelidir. Hakikatdâ belediye âmirliği, şehirler için hakikî bir meslek olacaktır.

Köy komünlerinde İdarî güçlükler, normal zamanlarda azaltılmıştır. Belediye Başkam seçiminde mecburî bir tahdid olmayacaktır. Halen olduğu gibi hüsnü niyet ve liyakat sahibi namzetlere yer verilecektir. İdare, işleri ya bir Devlet memuruna (Müdür, Kâtip) veyahud komünler arası bir kâtibe gördürülecektir.

Şehirlerde, Belediye âmirliği yetiştirilmesi için lü- lüzumlu görülen ehliyet, belediye kâtip ve memurları hakkında da eşit bir surette tatbik olunmalıdır.

Bu şahısların olgunlaşması için yalnız tecrübenin tatbiki ile iktifa olunmayarak bunlara, belediye idaresinin en iyi şartlar altında işlemesini temin etmek üzere bir bilgi verilmelidir.

Diğer taraftan departman veya bölge kadroları dahilinde ve hatta millî birlik içinde bir istikrar ve ilerleme teminatının, işlerin ve komünlerin önemine göre bir tekaüt sandığının ihdası ile birlikte sağlanması kaçınılmaz olduğu görülüyor.

Tasarladığımız reform, komün temsilcilerinin ve bunların mesai arkadaşlarının alınma şartlarını ihtiva etmekle beraber belediye mekanizmasını teşkil eden çarkların irtibat ve işlemlerini de gözden geçirmeği istihdaf etmelidir.

Belediye Meclisinin selâhiyetleri, Başkan ve yardımcılara intikal edecektir:

I — Müstacel hallerde 2 - Konsey, belediyenin d'ela- gasyonu olduğu halinde: Delegasyon belediyenin muayyen bir işi veya zümreleştirilmiş bir çok nev'i işlerini yüklenebilecektir. Fakat bu daima geçici olacaktır: azami bir

yıl. Delegasyon bu miadı geçirmiş ve yenileştirilmemiş ise ise değişecektir.

Bu delegasyon, 10/Ağustos/1871 tarihli kanun ile umumi konseyden departman konseyine, 29/Haziran/ 1865 kanunu ile sendikalar şirketinden mülk sahipleri genel konseyinde 22/Mart/1890 tarihli kanun ile de Komün sendikaları bürosundan sendika komitesine tahavvül ederek lehinde derpiş ettiğimiz delegasyona yaklaşmış olacaktır.

Bundan maada Belediye Başkanı, Belediye kâtibine imazaları tasdik ve İdarî mukavelelerin musaddak suretlerini ve sicil nüfusu teslim etmek hakkını devir edebilmesini de telkin ediyoruz. Vazı kanun bu çeşit imtiyazları, ihtilâl devrinde zabıt kâtiplerine bahş etmişti. lüzumu halinde belediye başkanlarma, ammenin bu sadık hâdimlerine mukaddema tevfiz edilmiş olan salâhiyetleri tekrar vermek müsaadesi fevkalâde sayılmamalıdır.

Buna, benzer bir delegasyon, halihazırda muttariden takip olunan tatbikatla daha iyi işe yarayacaktır.

1884 tarihli kanun, genel bir tarzda belediye konseyi için (komünlerin işini tanzim eder) hükmünü ihtiva etmiştir. Bu ifade geniş ve zahırda katidir. Hakikatda kanun metninin hangi şartlar altında tatbik olunduğunu bilmek mes'eleşi vardır. Fransız vazı kanunu, Belediye ve konseyinin gen oyun bir sonucu olduğunu ve halkın bunda biricik amil olduğunu derpiş ederek muhtelif mes'ele- ler hakkında serbestçe fakat hakikî suretde tahdid edilmiş şartlar altında karar verebileceğini tasrih etmiştir. (Kazançlar, İstikrazlar, işler vesaire gibi) tatbikatda, bilavasıta vergilere selâhiyetsiz konulan zamlar mükelleflerce fedakârlık yapılmasını istilzam ederse vacibülicra değildir. Bu suretle, aşikâr olarak bu sonuçların malları konunmuş oluyor. Daha fazlası için selâhiyet.

Selâhiyeti tecavüz edildiği söz konusu olduğu zamanda idârî vesayet az veya çok bir tarzda şiddetle hükmünü icra eder: (ihaleler, mukavelelerin tasdiki yahud pa-

zarlıklar vesaire) Bu kanunu hafifletmek vasıflarını genişletmek lâzımdır.

Birinci Reform, komünlerin serbest bir surette tasarruf ettikleri malî istifadeleri genişletmek suretiyle İdarî makamın topluluklar üzerinde tatbiki daraltılmış olur.

Bilhassa, hayalî esaslar üzerine hesap edilmiş munzam hisseli sistemin ya tamamen tadili ve yahud daha ziyade ortadan kaldırılması mecburiyeti hasıl olacaktır. Bilhassa komünler, mecburiyet he sil olduğu bazı is- tisna'î hallerde, hususî ferdlere karşı, âmmе imtiyazlarına başvuracak, meselâ bir istimlâk işi mevzubahs olduğunda, İdare, derhal ve doğrudan malî vasıtalarını kullanmaya muktedir olacak ve vazıı kanunca malî ve bütçeye müteallik kabul edilen hududlar dahilinde vazıı otoritenin muvafakatim istihsal etmeksizin pazarlığa girişecek ve istikraz akdedecektir.

Belediyelerin faaliyeti Sosyal ve Ekonomik sahalarda his edilir derecede genişletilmiş olabilecektir. Komünlerce tecrübe edilmiş olanlardan bazılarının toplulukça komünler arası bir şekil altında gerçekleştirmeğe çalışılmak üzere (halkın ibate ve iaşesi, sıhhi yardım müesse- seleri, ve imâr işleri vesaire) gibi işlere teşebbüs edilmesini göstermeğe imkân bulmayacaktır. Ve kısaca, 5 Kasım 1925 tarihli (Paincare) kararnamesiyle tadil edilmiş olan 5/Nisan/1884 tarihli kanunun 12 inci 68 inci maddeleri hükümsüz addedilmelidir.

Bazılarınca, komünlerin bu sahada muvaffak olduklarına dair müşahadeleri ve gelecekteki gerçekler, bu hükmün değiştirilmesine saik olabilir. Bu mümkündür. Fakat, bütün faraziyede hiç bir kimse, gelecek için evvelden hüküm veremez, ve sonra belediye sosyalizminin muhtelif partiler programlarında yer almış olduğunu unutmamalıdır. Bu takdirde komün sakinlerinden çoğunluk partisi programının tatbikine taraftar görünüyorsa şanslarını denemeğe bırakmak muvafık olur.

Yüksek bir otoritenin muvafakati altında farz edelim ki tahsis olunan malî vasıtalar, topluluğun tasarruf edebildiği kaynakların hududuna nazaran müsaitse bunların sarfına müsaade olunmalıdır. Geniş bir arazi ve mahalde elde edilen tecrübelerin, mahdud bir sahada ve nisbetein muhataralı şartlar altında tatbik etmek komünler için bir muvaffakiyettir.

Bittabi komünlerin, şahsî teşebbüslere terk ve muhafaza edilmiş bir sahada tesis edilmiş eserlere müdahalesi, hususî teahhütlerle kanunsuz bir tarzda rekabet tevhit etmesine bais olmamalıdır. Bilhassa, işletmeleri ağırlaştıracak külfetler, müteamil şartlar altında bulunan ticaret ve Endüstri için hesap edilmiş olmalıdır. Fransız kamunu bu manada inhisarlar için kıymetli izahatı ihtiva eder. Lüzumu halinde derpiş edilmiş olan tedbirler mücrred memur ve mükelleflerin ciddi ve tarafsız bir mürakabesiyle kuvvetlendirilmiş olur.

Hürriyet mesuliyetsiz olmaz. Su'istimal cezayı müstelzimdir. Belediye başkanlarmun hukukî veya cezaî sorumluluklarını mucip olan müstesna halleri bir tarafa bi- rakarak bu amirlerin yalnız siyasî ve İdarî sorumluluklarını müstelzim olabilen halleri derpiş ve teemmül edeceğiz.

Bu mes'uliyet, en ziyade malî sahada araştırılmalıdır. Eğer genel bir tarzda, Belediye fena icraat ve ihtiyatsızlıktan ve bu kötü idaresiyle komünü harabiye sürüklemek tehlikesini gösteriyorsa derhal gayet şfert ve şiddetli bir miirakabe altına koymak gerekir.

Bu münasebetle departman ve komünlerin idaresiyle ilgili 12/Aralık/1938 tarihli kanun atideki hükümleri derpiş etmiştir:

Bütçenin tatbikinde, bütçe açımğmı, adi varidatın %10 na müsavi veya fevkinde ise, belediye konseyi tarafından kabul edilen bu bütçe, Valinin veya delegesinin başkanlık ettiği bir komisyona havale edilir, bu komisyon komünün belediye başkanı ile belediye konseyinden iki

üye ve üç memur ve teknisiyen maliyecilerden mürekkebdır.

Bu Komisyon, belediye konseyinin bütçe müvazenesini, dikkatle temin etmek üzere nizamnamesine uygun aldığı tedbirlerle son bütçe açığını kapatmamış veya bu tedbirlerin yersiz oldukları tesbit edilmişse mafevk idare, bazı şartlar altında bütçeyi durdurur ve yeniden tanzimini emreder. Bu emir derhal tatbik mevkiine konulmalıdır. Fakat bir bütçenin değiştirilmesi; bir komünün yalnız malî durumunun islâhı için olsa, kâfi eglmez, filvaki, bütçenin bir tahmin hali olduğunu, herşeyin onun tatbik şekline mütevakıf bulunduğunu unutmamalıdır.

Eğer Belediye Başkanı ve yardımcıları, yetki dışında masraflar ihtiyar ederlerse, bu topluluğun malî durumu iyileşemez ve hatta daha kötüleşir, böyle bir hadise ile karşılaşıldığında az veya çok idarecilere şamil bir sorumluluk tesis edilmelidir. Bilhassa bundan sonra müeyyedesı tatbik edilebilecektir.

Büyük masraflar ihtiyarını veyahud Belediye Başkanı ile muavinlerinin diğer bütün hatalarını müteakip, bütçenin değiştirilmesi ameliyesi, komünün malî durumunun tekrar düzeltilmesine kâfi gelmez. Sorumlular, derhal müstafi ad ve konseyden tard ve ihraç edilecek ve meclisçe yeni bir konseyin seçimi yapılacaktır. Yeni seçimler, Meclis mevcudunun ikmalı için zaruri ise, sakıt belediye başkanı ile yardımcılarının namzetler arasında yerler almalarına müsaade olunmayacaktır. Eğer yeni belediye hey'eti, önceki hataları ika ederse fesh edilecek ve yerine gelecek hususî bir delegasyon, evvelce iskât edilmiş belediye konseyinin selâhiyetlerine sahip olacaktır. Bu delegasyon, memurlar veyahut müstakıl ve mütehasıs şahıslardan mürekkep olacaktır. Komisyon, Belediye Meclisi ve bulunmadığında mafevk idare tarafından tablodaki sırayı takiben seçilecek temsilcilerini ihtiva edecektir. Bittabi görevlerini kötüye kullanmış olan sorumlu belediye erkanının bunların arasına giremeyeceğini zikretmek zaidır. Hususî delegasyonun vazife başında bulun-

duğıu sırada sitatü seçimi gerektiğinde, konseyin, üyeleri sitatü delegelerinin vazifelerini üzerlerine almış oluyorlar.

Fransız Anayasası bir senatonun veyahut meclis üyelerinin mahalli toplulukların iştirakiyle seçileceğini emreden esasa müstenittir, hülâsa olarak İdarî vesayet aşağıdaki prensiplere göre tatbik edilmiş olmalıdır.

1 — Bazı vergiler için tâyin edilmiş azamî hadlerden fazlasına baş vurmayı ihtiyaç his etmeksizin malî idarelerini sağlıyan komünler için muhtariyet, mümkün olduğu kadar tevsi edilmiştir.

2 — Bu azami haddi tecavüz eden topluluklar hakkında, İdarî vesayet normal surette icrası, en çok sık sık kararlarının tasdiki şeklinde tezahür etmiştir.

3 — Bir nevi iflâsın tehdid ve tatbik ettiği komünlerde, vazifeyi terk, istifa veya tatil gibi vukubulan hallerde islâh maksadiyle İdarî vesayetçe tâyin edilmiş bulunan hususî bir delegasyon Belediye Başkan ve yardımcıları ve üyelerinin vazifelerini deruhde ederek faaliyet icrasına tevessül edilmişse de bittabi, İdarî vesayetin işleme şartları yenileştirilmiş olacaktır. Ayrıca mafevk idare, kararlarıyla seri bir surette müdahale etmeli ve vâli temsilcileri tarafından yerinde sık sık ve ciddî bir surette kontrol ve teftiş yapılmalıdır.

Ele alınması gereken iki mesele kalıyor, Banliyö komünleri ve köy komünleri:

Banliyö Komünleri

Bu mes'ele mahalli hesaplara nazaran alınmalıdır. Banliyö komünlerinin karşılaştığı güçlük varımdır? Bir şehir komşu komünlerin arazisi üzerine taşarak inkişaf eder, bu halde bir çok idarî topluluklar bir yığıncağ gibi arzı mevcudiyet ediyorlar. Eğer muhtelif topluluklar aynı durumda iseler daha fazlalaşır. Fakat ekser ahvelde, zengin ve müreffeh bir merkez, fakir ve sefil banliyölerle çevrilmiş oluyor.

Bir tarafda kaynaklar, diğerinde banliyö komünleri, alelade mevzuatla bütçelerini denkleştirmeyi temin ede-

iniyorlar. Müstesna durumları vardır. O halde müstesna tedbirlerin tatbiki uygun olur. Bu cümleden olarak atideki hallerle karşılaşmış olunabilir.

Yığınağı tesis eden toplulukların imtizacı halinde zengin ve müreffeh mahalleler, fakir mahallelere yardım ederler, Pariste hasıl olmuş bir duruma göre, Belville ve Menilmontant'ın masrafları ChampsElisie ve Passiy tarafından ödenmiştir. Böyle şartlar altında birleşme zengin komünler sakinlerince hoş görülmemiştir. Bu, birinci ve ciddi bir güçlükler. Bunlardan başka da siyâsî ve Pisikolojik mahiyetde hatalar vardır. Mevcut olan mahallî bir fikire göre, imtisas olunmamak ve muhtariyetini ve hareket vasıtalarını muhafaza etmek taraftarıdır. Bunlardan başka siyâsî sebepler, arasına firen vazifesini görmüş olurlar. Meselâ, 1875 anayasasına tabi bulunan senato seçimleri gibi.

Komünlerin ilgası keyfiyeti, senatoların intihap işlerinde tadilatı mucip olacak ve bu hal ne seçmenler ne de seçilecek olanlar tarafından iyi bir nazarla karşılanmayacaktır. Başka bir plân, geri kalmış şehirlerin, bir inkişaf devresini manısız geçirmeyecekleri nazarı itibare alınamaz mı? İmar idaresi, ticarî ve endüstriyel müesseselerinde müşahade olunan mümâsil kaide ve esaslara riayet etmeyecek midir? Şu veya bu sebeplerle aynı hadiselerde, az, çok önemli bir birleşmeden sonra geri dönmeyi düşünenler bulunuyor.

Birleşmeden önce, komünler arası hizmetlerin idaresi için bir veya müteaddid şirketlerin teşekkülü ile bir birlik meydana getirilmesi mümkündür (Su, Gaz, Elektrik, taşıtlar, Kanalizasyon vesaire) bazı menabiin müşterek hale vazî ile bunların tevzii öyle bir tarzda yapılmalıdır ki fakir komünler, zengin komünlerde müşahade olunan gelir fazlalarından faydalanabilsinler. Perakende satışları, ödünç verme masrafları üzerine müesses vergilerden alınan faiz miktarı, kolaylıkla birleştirilerek ve bilhassa bu çeşit ameliyeye müsait bulunan komünlerden müteşekkil bir kitleye tatbiki mümkün olabilsin.

Nihayet bazı masrafları birleştirerek öyle şartlar altında tevzi etmeli ki en gayrı müsait komünlerin külfetlerinden bir kısmı, diğer müsait komünlere aktarılmış olsun - meselâ: masrafların tevzii, nufuz miktarına ve santim rayicine göre olsun, (Seine) deki durum biraz özeldir. Çünkü bu topluluğa katılmış bulunan komünlerin bir çoğu, aynı departmanda yer almış bulunanlardır.

Bunun içindir ki komünlerarası Su, Gaz, Elektrik için az çok kabul edilmiş olan bir hal sureti, departmanların müdahalesidir meselâ müşterek taşıtlar ihdasında olduğu gibi.

Diğer cihetten (Seine) Genel konseyi çok sık olarak banliyö komünlerine bilhassa okul inşaatında müteaddit ve önemli yardımlarda bulunmuş veyahut bu meclis, bazı nev'i masrafların santim rayicine göre komünlere tevziini mecburî kılmıştır. Öyleki, komünler santim rayici yükselmiş olduğu zamanlarda en düşüğü üzerinden ödemiş olacaklardır. Departman, tevzi keyfiyetinde bir organ rolü oynuyor.

KÖY KOMÜNLERİ

Bilhassa, nazarımızda bu nam altında komünleri meydana getiren cüz'üler, herkesçe malûm olan ve nüfusları yüz rakamının içinde bulunan ve en iptidai ihtiyaçları karşılamaya müsait olmayan yetersiz kaynaklar tecessüm ediyor. Bir mukayese, durumu sür'atle izah etmeğe müsaade edecektir.

Şimendöfer hatlarının işletmelerini tetkik edelim:

Malî bakımdan, bazıları çok varidatlı, diğerleri çok masraflı, köy komünleri bu sonunculardır. İdarelerinin açığını kapatmak için kazançlarını veya başka gelirlerini tahsis etmeleri lâzımdır. Belediye plânında iki hal vardır: Komünlerin yahut tahsisatın kaldırılması.

Komünlerin kaldırılması, ancak birleştirme ile teemmül olunarak evveleminde hudutları müşterek olan bu topluluklardan bir veya birkaçının birleştirilmesi usulünün tetkiki muvafık olur.

Eğer komünlerin hudutları tâdil edilmemiş bulunuyorsa iki veya daha çok komünlerin birleştirilmesi, Genel Konsey kararı veya Damştayın bir kararnamesi veyahut 5 Nisan 1884 tarihli Kanunun 6 ncı maddesine tevfikân ilgili belediye konseylerinin mutabık kalmalarıyla olur. Fakat bu usulün tatbiki terk edilmiş, bazı köyler müstesna tutularak nadiren vukubulmuştur.

Komünlerin kaldırılması fiiliyatta ruhî, siyasî, İçtimâî güçlüklerle sebep olabilir. Banliyö komünlerinde bunlara benzeyen sebeplerden bahsetmiştik.

Âhiren (Vichy Hükümeti), bir inancı, Cumhuriyetin 3 üncü yılında yeni bir şekil altında ele alarak lağvetme- mekle beraber köy komünlerinin adedini azaltmış oldu.

16 Aralık 1941 tarihli Kanuna ek 28 Şubat 1942 tarihli Kanun, bin nüfuslu veya daha aşağı komünleri şümülû dairesine alarak birleştirmeyi, komünlere veya komünlerarası hizmetler bakımından faydalı görerek derpiş ediyor ve ortak komünlerin âmme servislerinin ifasını teminat sayıyordu. Aynı hal ortak küomünlerin âmme servislerinin birlikte idaresini temin edecekti.

28 Şubat 1942 tarihli Kanunun lüzumsuzluğu demokratik eşitliğin tekrar tesisi ile ilgili Cezayir Kanununda beyan edilmişti. Bu kanun mer'iyette kalmış olsaydı 3 üncü yıldan daha çok başarılı olur muydu? Biraz Şüpheli..

Köylerin elektrikle tenviri, nadir olarak hastahane inşaatı, içme suyu tevziyatı, yangınlara karşı korunma hususlarında kurulan komün sendikaları bazı müstesna ahvalde belediyeler için müşterek büro vazifesini görürdü. Bu teşebbüsler harbden öncesine ait olup bilhassa halihazırda beledî sendikalar teşekkülü, köy birlikleri bakımından muayyen bir durgunluk arzetti.

Bundan mâ'da, sefaletin ve daha doğrusu sefillerin ortaklaşmasının mucib olduğu bazı genel masraflarla malî bir meseleyi halletmiş olmuyor. Hakikatte asıl müessir görünmeyen bu ahval ile Devlet veya Departman yardımları tahsisatı varidatsız köylere daha fazla sefalet çekmeden yaşamk imkânım vermeğe benzemiyor.

Bahsolunan masraflar iki çeşitti: Biri âdi bütçe denk- sizliğini gideren tahsisler, diğeri özel bir surette, fevkalâde masrafları karşıyan tahsisler: Bir belediyem okul inşa ve idare masrafları, bir yolun tâmir ve ıslâhı, içme suyu tevziatı gibi şeyler. Harb sonrası büyük meselelerden biri, varidatsız komünleri gözönünde tutarak sâkin- lerini asrî bir çiftçilik rekabetine ve belki endüstrileşmeye tâbi tutmak politikası olacaktır.

Devlet, bu lâtif manzaralı köy komünlerine yeter nisbette ve modern ekonomi hudutları içerisinde yardım etmek mevkiinde bulunacak mıdır?

Yoksa, bu sonuncular, kendi kaderlerine mi terk edileceklerdir? Eğer bu ihtimal gerçekleşirse, komünlerin ölümüne sebep olacaktır. Gençler bir ölümle veya daha az yavaş buraları terkedecek, ihtiyarlar ise buralardan kaybolup gideceklerdir.

Ancak turizm ve orman işletmelerinde hayat ve saadetin elemanı olanlardan gayri, gençler bir ölümle veya daha az yavaş buraları terkle ihtiyarları tâkibedecekler. Bu kısa çalışmamızda, Fransacla bir belediye teşkilâtının reformunu yükseltecek olan bütün meseleleri halletmiş iddiasında değiliz. En az, büyük hatların engellerinden kurtulmak ve hal çarelerinin taslak plânını yapmak mecburiyetindeyiz. Bu sonuçlar, temiz bir fikrin doğuşu gibi evvelden hazırlanmış ve sunulmuş değildir. Bunlar halihazır mevzuat ve tatbikatından neş'et etmiştir.

5 Nisan 1884 tarihli kanun bir güzel yapıdır. Zemin katlarının inşası 1837 ve 1867 ve III. Cumhuriyete raslar.

III. Cumhuriyetin, vaznı kanunun bu eserini tashih etmek ihtiyacını hissetmiş ise, harbde olduğu kadar istilâ zamanlarındaki karışıklıklara ve ızdıraplara komün içinde mukavemetli ve sabit bir cihaz bulmuş olan halkın ihtiyaçlarına ve mazinin tecrübesine daha az saygı göstermemelidir.

BELÇIKADA NÜFUS SİCİLLERİNİN TUTULUŞU

KİTAP : I
UMUMÎ HÜKÜMLER

Yazan:
Th. PİRON

Professeur Agregd de l'En-
seignement Moyen Directeur
au Ministre de l'Intérieur

Çeviren:
A. H. KALKANDELEN
Adıyaman Kaymakamı

BÖLÜM: I

NÜFUS KAYITLARININ ORGANİZASYONU
VE FAYDASI

- 1 — Nüfus kayıtlarının organizasyonunun kısaca izahı:
- 2 Haziran 1856 tarihli Kamin, bütün komünlere, nüfus kayıtları tutma mükellefiyetini yükler:

1) Nüfus sicilli, daimî olarak komünde oturan bütün şahısların ad ve soyadlarını,, doğum yeri ve tarihini aile reisi ile akrabalık bağıni, medenî halini, kanunî ikametgâhını, mesleğini, vazife veya memuriyetini ve tâbiyetini ihtiva eden bir listedir. O, bundan başka, ilk ikametgâh veya doğumu ve son ikametgâh veya ölüm yer ve tarihini, kayıt ve terkin tarihini ve muhtemel olarak ilk ve son ikametgâhını gösterir. Orada, aynı şekilde bir komün halkının mütevali ikametgâhlarının katalogu ve aynı ev içerisinde birbirini tâkip eden aile reislerinin listesi vardır.

Nüfus sicillerinin tutulması usulünü tesbit etmek Bourgmestre ve Echevins'ler Heyetinin yetkileri arasındadır ve nüfus sicil memuru, tesbit edilen bu kaidelere riayeti sağlamakla görevlidir.

Nüfus sicillerine, nüfus yazımı sırasında, komünde daimî ikametgâhları bulunan Belçikalı veya yabancı, reşit veya küçük, mevcut veya geçici bir zaman için komünden ayrılmış olan bütün şahıslar kaydedilir.

Sicillere geçirilecek bilgiler her on yılda bir genel nüfus sayımı sırasında yapılan aile bültenleri yardımı ile elde edilir.

2) İki nüfus sayımı arasındaki ikametgâh değişmelerine taallük eden kaideler aşağıdadır:

Bir komünde ikamet eden Belçikalı veya yabancı her şahıs nüfus siciline kaydını istemek ve bu mevzuda gerekli bilgileri edinmek üzere komün idaresine baş vurmağa mecburdur.

İkametgâh adresini değiştiren kimse, hareketinden evvel terkettiği komün idaresine, bunu bildirmeğe mecburdur. O, aynı şekilde 15 gün içinde yeni ikametgâhının komün idaresine, geldiğini beyan etmelidir. Aynı komün içerisindeki ikametgâh değişmeleri sekiz gün içinde bildirilmelidir.

Birçok komünlerde fasılalı olarak ikamet eden şahıslar, bunlardan herbirinin nüfus sicillerine kayıt edilirler.

Evlerin veya apartmanların sahipleri ile asıl kiracıları, aynı şekilde üç gün içerisinde kiracılarının ve ikinci kiracılarının (kiracılarının kiracısı) geliş veya ayrılışını bildirmeğe mecburdurlar. Aynı mükellefiyet, yanlarında ikamet eden hizmetçi, işçi veya memur için ev sahipleri ile patronlara düşer. Bu hükümlere aykırı hareket eden, 25 frangı geçmemek üzere bir tazminat ile cezalandırılmıştır.

3) Bir şahsın komün içine girişi, orada ikameti ve çıkışı; esas kayıt, giriş kayıtları, çıkış kayıtları, ikamet

eden kimselerin alfabetik endeksi ve nüfus hüviyet cüzdanı ve aşağıda bahsedilecek nüfus sicilleri üzerinde kayıtlar yapılmasını gerektirir. Bundan, tutulmakta olan muhtelif kayıtları izah etmek için bu kitapta verilmiş olan misallerden anlaşılabileceği üzere, yeter derecede karışık bir yazı oyunu çıkar.

4) Bir kimse, ikametgâhını değiştireceğini komün idaresine bildirdiği zaman, komün idaresi, iki numaralı ikametgâh değiştirme sertifikasını ve dört numaralı ihbarnameyi doldurur. İki numaralı sertifika beyan sahibine verilir ve dört numaralı ihbarname, aynı gün posta ile evvelki komün idaresi tarafından yeni ikametgâh komün idaresine gönderilir.

Alâkadar, çıkış beyanından itibaren onbeş gün içerisinde yerleşeceği yer idaresine gitmeğe ve taşıdığı iki numaralı sertifikayı göstermeğe mecburdur. İstisnalar dışında kayıt ancak sertifikanın görülmesi ile yapılabilir. Kırallıkta oturan yabancılara gelince; onların kayıtları gayrimahdut bir zaman için vize edilmiş millî bir pasaport ve kat'î ikametgâh için bir vizeye sâhip oldukları takdirde yapılabilir. Komün idareleri, bundan başka, nüfus sicillerine kaydedilmiş olsun veya olmasın, komünde ikametgâh tesis eden yabancılar için hususî bir kayıt veya bir liste yaparlar. Komün idareleri, aynı şekilde orada diğer bir Belçika komününden gelen yabancıları da gösterirler.

İkametgâh değişmesi beyanında bulunmayan ve kaydedildikleri son yerde ikamet etmeyen kimseler iki numaralı sertifikayı alamazlar, onlar Echevinal Heyeti'nin (Komün Daimî Encümeni), bu heyet görüşmelerine ait sicilde gösterilen kararından sonra resmen kayıt edilirler.

Alâkadarların kaydından sonra evvelki ikametgâh yerinin idaresi, üç numaralı sertifikanın gönderilmesi ile bundan haberdar olur. Terkin, bu sertifikanın kabulü ile yapılır. Yabancı memlekete gidecek olanlar bundan istisna edilmişlerdir. Onlar için, ayrılış beyanı kâfidir. Beyan yapmaksızın komünü terkeden ve yeni ikametgâhı

bilinmeyen şahıslara gelince; onlar nüfus kayıtlarından resmen silinirler. İkamet değişmesini beyan etmeyen kimseler için de aynı usûl tatbik edilir. Her resmî terkin, bir araştırmayı gerektirir ve heyet görüşmelerine ait defterde görüldüğü şekilde Echevinat Heyeti'nin (Komün Daimî Encümeni'nin) bir kararına bağlıdır.

5) Nüfus hüviyet cüzdanı ve nüfus sicilline kayıt evrakı, komün idaresi tarafından komünde daimî olarak oturan ve 15 yaşını geçmiş olan her şahsa verilir. Bu cüzdanın her zaman taşınması ve polisin her arayışında gösterilmesi mecburîdir.

Bu cüzdan, komün içindeki her ikametgâh değişmesinde, her beyanda, sertifika talebinde ve hüviyetini isbat etmek gereğinde gösterilmelidir. Bu cüzdan, evlenme halinde ve alâkaların ikametgâhını her değiştirmesinde, yani bir komünden diğerine naklettiğinde yenilenmelidir.

Şahsı artık cüzdandaki fotoğrafına benzemiyen kimselerin cüzdanları ile eskiyen cüzdanlar değiştirilmek suretiyle aynı vec'hile yenilenir.

6) Nüfus sicilleri, komünlerde yetkileri dâhilindeki hususlarda arondisman komiserleri tarafından ve bunların yetkileri dışındaki hususlarda da eyalet idarecileri (Les Gouverneurs des Provinces) veya onların komündeki delegeleri tarafından teftiş edilir. İçişleri Bakanı, bu iş için istatistik merkez konrsvonu âz'alarını veya diğer yetkili şahısları görevlendirebilir.

7) İçişleri Bakanı, nüfus sicillerinin tutuluşunda riayet edilecek kaideleri tesbit ve vatandaşların daimî ikametgâhları merkezinin tâyininde karşılaşılabilecek güçlükleri ve anlaşmazlıkları halletmekle mükelleftir.

Nüfus sicillerinin tutulması ve nüfus hüviyet cüzdanı hakkındaki hükümleri ihlâl edenler 25 francı geçmemek üzere tazminata mahkûm edilirler.

II — Nüfus sicillerinin faydası:

Nüfus sicilleri zamanımızda büyük bir önem kazanmışlardır. Onlar, komünler teşkilâtının başlıca unsurlarından biridirler. Nüfus sicilleri, komün teşkilâtı için, eğer

onlar uzun ve yorucu araştırmalardan çekiniyorlar ise, her an başvurulacak bilgilerin bir listesidir. Nüfus sicillerinin faydaları:

A) *İstatistik*: Nüfus sicilleri memleketler arasındaki yıllık muhaceret hareketlerini gösterirler. Yabancı memleketler ile münasebetlerin büyük önem kazandığı devrimizde, memleketi terkeden şahısların nereye gittiklerini ve memlekette oturan yabancıların nereden geldiklerini bilmek çok faydalıdır. Halkın kat'î sayısını bilmek için milletlerarası hareketler hakkındaki bu bilgilere ihtiyaç vardır.

İstatistik bakımından bu siciller, aynı şekilde, nüfus sayımı işlerini de kolaylaştırır. Bunu da sayımın neticelerini teyit etmek, tasrih etmek ve tamamlamak suretiyle yaparlar.

B) *Seçim Listeleri*: Nüfus sicillerinde bulunan bu bilgiler sayesinde komün idareleri, temsilciler meclisi, senato, provens ve komün meclisleri seçmenlerin listelerini gözden geçirirler.

Seçim bakımından nüfus kayıtları önemli bir rol oynarlar. Gerçekten Seçim Kanunun 58 nci maddesine göre; seçim ikametgâhının gösterilmesi ve bu ikametgâhın değişmesine ait bilgiler, sicilleri tahkik memurları tarafından, “resmî terkin hâli dışında” siciller sayesinde veya alâkadarın gereğinde kayıt ve ikametgâh değişmesi talebinde bulunduğu dair ibraz ettiği bir evrak ile elde edilir. İhtilâf halinde, siciller, aksi ispat edilinceye kadar üçüncü şahıslar için muteberdir. Diğer taraftan aynı kanunun 57 nci maddesine göre, bir komünden diğerine ikametgâhını nakleden seçmen, hareketinden evvel eski ikametgâhının komün idaresine nakil beyanında bulunmaması veya naklinden itibaren bir ay içinde yeni ikametgâhının nüfus siciline kaydını istememesi dolayısıyla, gerekiyorsa, teşriî ve provens meclislerinin, seçmenleri bir yıl müddetle, eski ikametgâh komününün listesi üzerinde gösterilirler, bu iki beyandan birinin yapılması, seçmene haklarını kullanmak imkânını verir. Bu halde ye-

ni seçim ikametgâhı, 1894 tarihli Kanunda gösterildiği gibi, çıkış beyânı tarihinde değil, yeni ikametgâha tescili tarihinden itibaren elde edilmiş olur.

Bu beyanların târihleri, her iki komünün de nüfus kayıtlarında ve bu işle görevlendirilmiş memurların beyan sahibine vermeğe mecbur oldukları evrakta gösterilirler (30 Nisan 1910 tarihli Kanun - 30 Haziran 1910 tarihli Bakanlık Tamimi).

Komün idareleri, aynı şekilde patron ve işçi meclisleri ve endüstri ve çalışma meclisleri seçmenlerinin listelerini yapmak için nüfus sicillerinden faydalanırlar.

C) *Polis*: Nüfus sicillerinin bu konuda büyük önemi vardır. Bir şahıs arandığı veya tâkip edildiği zaman, polis, o şahsın ikametgâhını, mesleğini öğrenmek, hüviyetini tesbit etmek için nüfus siciline başvurur. Bundan başka, nüfus sicillerine savcılık makamından ve Genel Emniyet İdaresinden istenecek bilgileri bulmak için de sık sık başvurulur. Cınaî istatistik ve merkez sabıka sicilli teşkilâtının yeniden kurulmasındanberi bu çeşit taleplerin sayısı çok artmıştır.

Medenî hal: Nüfus sicilleri halkın medenî halinde husule gelecek değişmelerin öğrenilmesine imkân verir ve doğum, evlenme, ölüm vesaire evraklarını yapmak veya tamamlamak için faydalı bilgileri temin eder.

Askerlik işleri: Nüfus sicilleri, askere çağrılan gençlerin kayıtlarının yapılacağı yeri tâyin ve bu kaydın tarihini tesbit etmeğe yararlar, yardım ederler ve moral sebeplerden dolayı muafiyet taleplerinin yapılmasını kolaylaştırırlar. Kayıtlarda görülecek intizamsızlık ve ihmaller, ailelerin durumu ve teşkili hakkında yeter derecede bilgisi olmayan komün idarelerini, bu ailelerin menfaatlerine çok zararlı olabilecek ağır hatalar yapmağa sevkedebilir.

F) *Yardım ikametgâhı*: Fakir kimse reşit olduktan veya vesayetten kurtulduktan sonra, devamlı olarak üç

sene ikamet ettiği komünde bir yardım ikametgâhına sahip olur. (Genel Yardım Hakkında 27 Kasım 1891 tarihli Kanun, madde: 5).)

Yardım ikametgâhının sahibi olabilmek için gerekli şart üç sene müddetle, devamlı olarak ikamet, nüfus sicillerine kayıt ile tesbit edilir. Adalet Bakanlığı tarafından kabul edilen bir içtihadı göre, bu kayıt, aksi ispat edilmeye kadar ikamet edildiğine delil sayılmaktadır.

Bu kayıttan çıkan ikamet karinesi sadece, aksi isbat edilebilen *juris Tanıtım* bir karinedir. Gerçek ikametgâh, yani, devamlı ikamet edilen yer, nüfus sicilli kayıtlarından başka her türlü vasıta ile de ispat edilebilir.

Adalet Bakanının 22 Nisan 1905 tarihli tamiminden anlaşıldığına göre, yardım ikametgâh konusunda çıkan ihtilâfların hallinde, gerçek ayrılış tarihi, yeni ikametgâha kayıt tarihi değil, fakat, eski ikametgâhtan çıkış beyan tarihidir. İki numaralı ikametgâh değiştirme sertifikasına da esas olan bu tarih, alâkadarın terkettiği komünün esas nüfus sicillinin 8 inci sütununun B litterasına ve yeni ikametgâh sicillinin 6 ncı sütununun B litterasına yazılır.

Gelir Vergileri:

G) 15 Ekim 1920 tarihli Kırailık Emrinin birinci maddesinin ikinci fıkrasına göre, komün idareleri, vergi tahsildarlarına yetkileri içindeki hususlarda, her yılın sonundan evvel, o yıl içinde nüfus sicillerine kayıt edilmiş veya nüfus sicillerinden silinmiş şahısların bir listesini vermekle görevlidirler.

İşi kolaylaştırmak için komünler, adı geçen tahsildarlara, her ay ya kopyalı ikamet değiştirme beyannamesini veya bakanlığı tarafından yapılmış, A modeline uygun bir fiş göndermekle yetinirler.

Tebliğ modelinden istifade etmek imkânı hasıl olmadığı zaman yıl sonunda elde edilecek veya komün idaresi

tercih ettiği takdirde aylık releve evi teşkil eden muhtelif şahısları veya, hiç olmazsa, 16 yaşından büyük olan kimseleri ihtiva edecek ve herbirinin aşağıdaki vasıflarını belirtecektir:

1. Alâkadarların ad ve soyadlarını,
2. Doğum yılını,
3. Medeni halini ve aile reisi ile akrabalık bağıını.
4. Mesleğini,
- 5,6. Eski ve yeni daimi ikametgâhını ve meskenini, (Komünü, Sokağı ve numarası) (Maliye Bakanlığının 17 numaralı ve 12 Kasım 1920 tarihli talimatı, vasıtasız vergiler ikinci müdürlüğü).

H) Özel menfaatler: Genel idare, komünü terkeden şahısların adreslerinin öğrenilmesinde ve aranmalarında mahallî otoritelerin yardımına sık sık başvurur. Bu bilgiler sicillerden çıkarılırlar. Posta idaresi, yanlış adresleri tashih veya havaleleri alacak kimseler bulunmadığı zaman, bunların adreslerini tesbit etmek için komün idaresine başvurur.

İ) Diğer konular: Diğer bilgiler, hususiyle kadastro, kayıt vesaire için nüfus sicillerine sık sık başvurulur.

III— Nüfus kayıtlarının muntazam tutulması lüzumu:

Yukardaki misallerde görüldüğü üzere, nüfus sicilleri, komünün maddî ve moral menfaatlerinin temini bakımından gayet büyük bir rol oynarlar. Gerçekten, iyi tutuldukları takdirde, onlar, bu işi ve komün idaresinin idare edilenlerle olan münasebetlerini kolaylaştırırlar. Aksi halde bu intizamsız durumdan birçok güçlükler ortaya çıkar ve komün mâliyesi de bundan büyük zararlar görür. Bu, o kadar gerçektir ki, bir ihmâl, genel yardım idaresine, komünü terkeden şahısların hareketleri sırasında terk edilmeleri ile sakımlamıyacak masrafları yükler. Diğer taraftan zatî mallardan ve komün malları fazlasından vergi tarhına taallük eden hususlarda, o komünde ikamet

eden kimselerin adetlerini saymayı ihmâl ederek, komüne, nüfusunun artması dolayısıyla gelebilecek menfaatleri kaybettirir.

İdarî ve malî menfaatlerinin korunmasına büyük dikkat sarfeden komün idarelerine, nüfus sicillerinin kat'ı ve muntazam tutulmasına büyük bir ihtimamla nezaret etmesini tavsiye etmek yerinde olur.

Birinci Bölümün Sonu

İNGİLTERE ve GAL'DE MAHALLİ İDARELER

(1)

Çeviren:

Sıddık TÜMERKAN

Mahallî İdareler Genel Müdürü

Seçimlerde; tehdit ve kuvvet kullanmak, başkasının yerine oy kullanmak, seçim muamelelerine taallük eden işlerde yalan beyanda bulunmak da memnudur.

Bu suçların aday veya destekleyicileri taraflarından işlenmesi, seçimin bozulmasını mucip olabilir. Bu hususlara taallük eden dâvalara, bu işler için kurulmuş mahkemelerde bakılır. Bundan başka yukardaki suçlardan birini işleyen adaylar hakkında hapis ve para cezalarına ilâveten suçun mahiyetine göre ayrıca beş seneden yedi seneye kadar mahallî seçimlerde seçilme veya oy kullanma haklarından mahrumiyet cezası da hükmolunabilir.

Oy verme : (The Poll) : Oy verme günü, tesbit edilen saatler içinde seçmenler oylarını kullanırlar. Okuma, yazma bilmeyenler veya bedenî bir ârıza dolayısıyla bizzat oylarını kullanamayanlar akrabalarından birini beraberlerinde getirerek bunlar eliyle veya seçim komisyonu başkanı eliyle oylarını yazdırırlar. Ziraî tice Meclisleri ile Şehir İlce Meclisleri seçimi aynı günde yapıldığında (ki çok defa her iki seçimler aynı günde yapılır her iki seçimler için de aynı oy sandığı kullanılır.

Oy verme muamelesi bittiğinde, bütün oy sandıkları polis muhafazası altında, tasnif mahalline nakledilir.

Oyların tasnifi (Sayılması) (The Count) : Bir seçimin en kritik safhalarından biri, oyların sayılmasıdır. Seçim memuru oy sandıklarını adayların ve temsilcilerinin huzuru ile açar. Adayların temsilcileri, oyları sayan memurların mürakibi durumundadırlar. Evvelâ bu sandıktan çıkan bütün oy pusulaları sayılır ve böylece

(1) Baş tarafı 199 sayılı idare Dergisi'ndedir.

oy pusulaları yekûnu tesbit olunur. Sonra pusulalar tekrar karıştırılır ve secim memurunun emrindeki memurlar tarafından her adayın kaç oy aldığı tesbit edilir. Münhal üyelik bir tane ise bu sayma muamelesi kolay olur. Zira bu takdirde her seçmen, pusulaya bir tek isim yazmıştır. Bu takdirde,oy pusulaları adayların adına göre ayrı ayrı istif edilir. Bunlar ellişerlik demet yapılır ve seçim memurunun gözü önünde bu ellişerlik demetler adayın ismine göre üstüste konur.

Açık olan üyelikler müteaddit ise, sayma ve tasnif işi daha güç olur. Münhal meclis üyeliği sayısının altı, aday sayısının 12 veya 16 olduğunu farzedelim. Bu vaziyete göre her seçmen, adaylardan altısına oy verecektir. Ancak oy pusulasına bir adayın ismini altı defa yazamaz. Fakat arzu ederse altı adayın değil, bir tek adayın adını yazabilir. Bu şekilde, bir tek namzedin diğerlerinden daha fazla oy alması sağlanır. Seçmen, altı ad yerine beş veya üç adayın adını yazmakla da iktifa edebilir. Oy pusulasına, münhal üyeliklerden fazla adayın ismi yazılmış ve meselâ münhal altı üyelik olduğu halde seçmen oy pusulasına yedi veya daha çok aday ismi yazmış ise bu seçim pusulasındaki isimlerin hiçbirisi nazarı dikkate alınmaz, bu oy pusulası sandığa atılmamış sayılır.

Birden ziyade münhal üyelikler için yapılan seçimlerin tasnifinde, biri tarafından pusuladaki adlar okunur ve diğer biri de adayların adı yazılı liste üzerine aldıkları oyları birer birer isimleri hizasına işaret eder. Bilâhare bu listedeki her isim hizasına konan işaretler sayılarak, her adayın kaç oy aldığı tesbit olunur.

Bu oy tasnifi sırasında adaylar, temsilcileri hazır bulunur ve tasnifin yolunda yapılıp yapılmadığını görürler. Yazısı okunmayan münhal üyelik sayısından fazla aday ismini ihtiva eden oy pusulaları, bunlar hakkında seçim memuru tarafından gereken karar verilmek üzere bir kenara ayrılır. Hakikaten bazı kimselerin bu işlerde pek de anlayışlı hareket etmedikleri görülür. Meselâ bu kimseler, altı münhale mukabil matbu oy pusulasında 18 adayın adını gördükleri vakit bu adayların altısının adının kenarına işaret koyacakları yerde onsekizini de işaretlerler. Bazıları (-f) işaretini adayın adının tam hizasına değil, iki aday adının arasına koyarlar. Bir kısım seçmenler oy pusulalarına teşci edici ve-

ya müstehcen kelimeler yazarlar, bir kısımları da matbu oy pusulasındaki aday isimlerinden hiç birinin hizasına işaret koymazlar. Bütün bu pusulalar seçim memuru tarafından tetkik edilir ve gereken karar verilir. Tasnif bitince, seçim memuru neticeyi ilân eder. Bu ilânı çok defa alkışlar ve nutuklar takip eder.

Oylarda eşitlik olursa; mahallî idare seçimlerinde, seçim memuru (Londra hariç) karar alma hususunda büyük zorluklar çeker. Bu eşitlik karşısında meselâ yapılacak bir muamele olmadığına karar verir. Bu takdirde seçimin yeni baştan yapılması icap eder. Yahut, Seçim memuru haiz olduğu (bir fazla oy verme) yetkisini kullanır. Bu oyunu ya şifahen yahut da yazılı olarak verir. Bu iş, yapılacak muamele olmadığına karar vermekten çok daha güçtür. Londra seçimlerinde ise, seçim memuru vazifesi daha kolaydır. Oylarda eşitlik olursa kur'a çektirir.

Her hangi bir çeşit seçimde olursa olsun, oylarda eşitlik hasıl olursa, seçim memuru (bir fazla oy verme) yoluna gidip gitmemeyi kararlaştırmadan önce lüzum görürse oyların yeni baştan sayılmasını emredebilir. Hakikaten yeni baştan sayma neticesinin çok defa eskisinden farklı olduğu görülür. Bundan ötürü, seçimi az farkla kaybeden bir aday, seçim memurundan oyların tekrar sayılmasını talep edebilir. Seçim memuru bu talebi kabul edip etmemekte serbesttir. Tasnif neticesi ilân olunduktan sonra, yeni baştan tasnif yoluna gidilemez. Seçim sonucunun ilânından sonra yeni baştan saymaya ancak mahkeme karar verebilir.

Üyelik ne zamandan başlar: Belediye meclisi üyeliğine seçilenlerin üyelikleri seçim gününden başlar. Belediye meclisinin eski üyelerinin görevleri Kasımın birinde sona erer. Belediye seçimleri de Kasım ayının birinde (ayın biri pazara rastlıyorsa ikisinde) yapılır. Şu hale göre, yeni meclisler üyeleri seçilir seçilmez, boş olan üyelikler seçim günü dolmuş olur.

Şehir İlçe Meclisi veya Ziraî İlçe Meclisi üyelerine gelince: Seçim Nisanın ilk Pazartesi ile ilk Çarşamba günleri arasında yapılır. Bunların yerine geçtikleri eski Meclis üyelerinin üyelikleri seçimle beraber hemen sona ermez, Nisanın Onbeşine kadar devam eder. Bu itibarla, Meclisin yeni üyelerinin seçimi ile eski üyelerin üyeliklerinin nihayet bulması arasında bir kaç gün geçer. Yeni üyelerin vazifesi 15 Nisanda başlar.

Kontluk Meclisi üyeliklerinde ise; Meclisin eski üyelerinin üyelik vazifeleri 8 Martta sona erer, aynı gün yeni üyelerin üyelikleri başlar. Seçim Martın biri ile sekizi arasında yapılır.

Tabiatıyla üyelerden birinin ölmesi gibi arızı sebeplerle açılacak üyeliklerde bu müddetler uygulanmaz. Bu gibi hallerde seçim işlerine ait muamelelerin ikmal edilmesi maksadiyle seçimler, inhilâlin vuku bulduğu tarihten bir ay sonra yapılır. Yeni seçilen üyelerin üyelikleri ara seçimin yapıldığı günden başlar.

Üyelik vazifesini kabul : Bütün bunlardan sonra dahi, yine riayet edilmesi zaruri bir takım formaliteler vardır. Kanunlar, bir kimsenin bir mahallî idare meclisi üyeliğini isteyip istemediğinin kesin olarak belirtilmesini lüzumlu görmüşlerdir. Seçimden önce adaylığının konulmasına, yazı ile muvafakat etmesine ve seçim mücadelesine katılmış olmasına ve seçilmiş olmasına rağmen, bu kimsenin seçimden sonra, üyeliği kabul ettiğini yazılı olarak bildirmesi gerekir, özel bir formüle göre düzenlenen bu muvafakat- name, ilgili mahallî idare meclisinin kâtibine tevdi edilir. Seçim den itibaren iki ay zarfında üyeliği kabul ettiğini bildirmeyen kimselerin üyelikleri sakıt olur ve bu üyelik boşalmış addedilir.

Mahallî idare meclislerinin toplantıları; kanunî toplantı: Bütün mahallî idare meclisleri her sene bir "yıllık toplantı" ve ayrıca en az üç toplantı yaparlar. "Kanuni toplantı" (Statutory meeting) adı da verilen yıllık toplantıda, önce meclis başkanı veya belediye başkanı seçilir. Sonra; eğer meclis bir Kontluk Meclisi veya belediye meclisi ve o yıl aldermanların kısmî yenilemeye tabi olduğu bir yıl ise, "alderman"lar intihap edilir.

Bu kanunî toplantıda komite seçimleri yapılması da mutaddır. Yine kanunî toplantı döneminde meclis başkan vekili intihabı da yapılır. Kendi şeriflerini kendileri tayin eden belediyelerde, bu memur da yıllık toplantı sırasında tayin olunur.

Meclis Başkanı veya belediye başkanlığı seçimi: Meclis Başkanı ile Belediye Başkanını, Meclis üyeleri intihap eder .Müddeti sona ermiş olan "alderman" lar, meclis başkanı seçiminde oy veremezler. Ancak böyle bir alderman. bu seferki seçimde meclise mün- hap üye olarak girmiş ise, alderman sıfatıyla değil, yeni meclis üyesi sıfatıyla meclis başkanı veya belediye başkanı seçimine iş-

tırak eder. 'Seni Meclis Başkanı veya belediye başkanı seçili nciye kadar, meclise eski meclis başkanı veya belediye başkanı riyaset eyler. Oylarda eşitlik olduğu takdirde; içtimaa başkanlık eden zat ikinci ve ek bir oy (Casting Vote) kullanır. Bu başkan meselâ eski belediye başkanı ise ve bu defaki belediye meclisine üye seçilmesi dolayısıyla yıllık toplantıda oy hakkı bulunmasa dahi bu ek oyu kullanır. Yeni Meclis Başkanı veya Belediye Başkanı, Başkan vazifesini kabul ettiğini meclis huzurunda acık olarak beyan etmekle mükelleftir.

“Alderman” larm seçimi: “Alderman” lar meclisin yalnız mün- tahap üyeleri tarafından seçilirler. Yeni alderman seçimlerinde,, meclise dahil “alderman” ların oy verme hakları yoktur. Her mün- tahap üye, seçeceği “alderman” ların adlarını yazdıktan sonra altım imzalıyacağı oy pusulasını Başkana verir. Her müntahap üyenin, açık her aldermanlık için bir tek oy hakkı vardır. Münhal “aî- derman” lıklar için üyelerin teklifte bulunmalarına, aday gösterilmeğe lüzum yoktur.

Müntehap bir üye, aldermanlığa seçildiği takdirde, bunun müntahap üyeliği sona erer. Bu takdirde bir üyelik açılmış olur ve açılan meclis üyeliği için ara seçimi yapılır. Oylarda eşitlik olursa, Başkan ek oy kullanır. Aldermanlığa seçilenler, bu görevi kabul ettiklerine dair bir beyanname imzalarlar. Aldermanlar,, ayrı bir odada değil, müntahap üyelerle birlikte otururlar. Aldermanlar, müntahap üyelerin haiz oldukları hak ve yetkilerin aynına sahiptirler. Velhasıl alderman ile müntahap üye arasında fark yoktur. ikisi de aynı meclisin üyeleridirler.

Bucak meclisi üyeliği: Bucak meclisi üyelerinin seçilme tarzı diğer tip meclis üyelerinkinden oldukça farklıdır. Bucak Meclisi üyeleri dernek tarafından intihap edilir. Dernek toplandığı zaman. Dernek Başkanı, hazır bulunanlara; Bucak Meclisi üyeliği için aday göstermelerini tebliğ eder ve adaylık teklif edilmesi maksadiyle toplantıya onbeş dakika ara verir. Bu müddet zarfında Başkana adaylık kâğıtları verilir. Aday teklif kâğıtlarının iki mahallî idare seçmeni tarafından imza edilmesi lâzımdır. Başkan, namzetliklerin usulünde konulup konulmadığını tetkik eder. Seçmenlere, adaylara sual sormalarına müsaade edilir. Adaylar sayısı, Bucak Meclisi münhal üyelikleri sayısından fazla değilse, dernek

başkanı bütün adayların üyeliğe seçilmiş addolunduklarını bildirir. Aday mikdarı, münhaller sayısından fazla ise seçim, işarı oy ile yapılır.

Eğer beş seçmen, veya (hazır bulunanlar daha az ise) hazır bulunanların üçte biri, seçimin yazılı oy ile yapılmasını istediği takdirde, bu yola gidilir. Bu gibi hallerde, seçimler diğer meclis üyeleri intihabında olduğu şekilde gizli oy, seçim komisyonları teşkili, oy sandığı kullanılması vesaire suretiyle klasik usul dairesinde yapılır.

Kontluk Meclisi, ilgili Bucak meclisinin veya derneğinin teklifi üzerine bu bucaktaki meclis üye seçimlerinin her zaman gizli oy usulü ile yapılmasına karar verebilir.

Mahallî idare meclisleri üyeliklerine mâni haller: Oya müracaat suretiyle halkın oyunun büyük bir kısmını alarak bir mahallî meclise üye seçilseniz bile, üyeliğe mâni bazı halleriniz varsa, meclis üyesi seçilmiş sayılmazsınız. Bu mâni haller yalnız seçiminizi hükümsüz kılmakla kalmaz, seçimden sonra bu durumunuz meydana çıktığı takdirde, üyelik sıfatı takınmak suretiyle suç da işlemiş olursunuz. Kanunun üyeliğe mâni telâkki ettiği bazı halleri bulunan kimselerin bu menedici hükümler sayesinde hem pü- rüssüz şahsiyetlerin mahallî, meclislere girmeleri sağlanmış; hem de fırsat düşkünü, arzu edilmeyen vasıflı kimselerin meclis üyeliğini istismar etmelerinin önüne geçilmiş olur.

Ücretli bir vazife vesaire görenler: Üye olarak seçilmek istediğiniz mahallî idare teşekkülünde ücretli bir vazife görmekte veya bu teşekkülden her hangi bir menfaat sağlamakta iseniz meclise üye seçilemezsiniz. Ezcümle mahallî idare tarafından malî yardım gören okulların öğretmenleri, mahallî idareden maaş alan adli tahkikat memurları (Coroner) yoksullara yardım işleri memurları, tescil (nüfus vesaire sicil memurları) memurları (recor- ders) meclise üye olamazlar. Ancak mahallî idareden ücret alan belediye başkanları, meclis başkanları, beldenin şerifleri meclise üye olabilirler.

Kanun mahallî idare meclis üyeliğini, maddî menfaatle okadar bağdaşmış bir vazife telâkki etmiştir ki, bu meclislere üye seçilen bir kimse, her hangi bir suretle üyeliği nihayete erdikten en az 12 ay sonra bu idarede ücretli bir göreve tayin olunabilir.

Londra Kontluğu meclis üyeliği için bu konuda konmuş olan takyitler, çok daha şiddetlidir. Filhakika Londra Kontluğunun mukavil veya müteahhitleri veya bu mukavele veya müteahhitlerin doğrudan doğruya veya dolayısıyla hissedar veya ortakları veya bu taahhütlerle alâkalı bulunan kimseler, meclise üye olamazlar. Ancak bu takyitli hükümler, bir meclis üyesinin Kontluğa ait bir evi kiralamasına veya Kontlukla mümasili sözleşmeler yapılmasına mani teşkil etmez.

İflâs (Bankruptcy) : İflâsına hükmedilen veya alacaklariyle konkordato akteden kimseler de meclis üyeliğine seçilemezler. Bazı özel haller müstesna bu memnuiyet, hükümden itibaren beş yıl devam eder.

Yoksullara yardım: (Poor relief): Yoksul sıfatıyla yardım görenler de hiç bir mahallî idare meclisine üye olamazlar. Bu gibi kimselere yapılan yardım kesilse dahi, ancak yardımın kesildiği tarihten on iki ay sonra üye olabilmek vasfını kazanabilirler. Bununla beraber, İctimai yardım müesseselerinden tıbbî yardım görenlerle, körler hakkındaki kanuna göre yardımlardan faydalananlar üyeliğe seçilebilirler.

Suç işleyenler: İngiltere Birleşik Kırallığı dâhilinde üç aydan fazla hapse mahkûm olup da bu mahkûmiyetlerinin para cezasına tahvilî mümkün olmayan suçlular, beş sene müddetle üye seçilme hakkından mahrum kalırlar.

Mahallî idareye 500 sterlinden fazla vergi borcu olanlar da üye intihap edilemezler.

Yukarda açıklandığı gibi, seçim suçlarından birini işlemek de üyeliğe mani hallerdendir.

Toplantılara gelmeyenler: Bunlardan başka; ordu hizmetine alınanlarla, mazeretleri mahallî idare meclisince kabul edilenler müstesna olmak üzere; meclis toplantılarına devamlı olarak altı ay veya daha fazla bir müddetle gelmeyenlerin de azahlıkları sakıt olur.

Hastalık hali müstesna olmak üzere, vazifesinden devamlı olarak iki aydan fazla bir müddetle ayrılan belediye başkanları (Londra belediyeleri hariç) nın başkanlıkları sona erer.

Yukarıda sözü edilen sebepler, mahallî idare komitelerine üye olmağa da mâni sebeplerdir.

Meclis üyelerinin üyeliklerine itiraz: Bir mahallî idare teşekkülü seçimlerinden her hangi biri bir meclis üyesinin:

- a) Üyelik vasıflarını haiz olmadığını veya
- b) Üyeliğe mâni bir halin bulunduğunu
- c) Seçilmiş olduğu üyeliği kabul ettiğine dair beyanda bulunmadığını
- d) üyelikten istifa etmesine rağmen üyelikte devam eylediğini,
- e) Mazeretsiz olarak altı ay müstemirren meclis toplantılarına icabet etmediğini,

f) Üyeliğe seçildiği halde bilâhare seçiminin mahkemece iptal edildiğini iddia eyleyerek mahkemeye itirazda bulunabilir. Belediye Başkanları hakkında da aynı suretle itirazda bulunabilir. Bu itirazlar, âzalığa veya başkanlığa mâni halin vuku bulduğu tarihten itibaren altı ay zarfındır. yapılmak gerekir. Bu itirazlar mahkemece vârit görölürse ilgili başkan veya üye hakkında 50 sterlin para cezası hükmolunur.

Londranın (City) belediye idaresi: Londranın (city) bölgesinin mahallî idaresi, memleketin diğer yerlerindeki mahallî idarelerden çok farklı bir manzara arzeder. City idaresi, ortaçağ belediyelerinin bugün İngilteredeki tek ve tipik bir misalini teşkil eyler. Bu hükmi şahsiyetin bütün işleri “avam salon divanı” (Court of common hail); “aldermanlar divanı” (Court of alderman); “avam meclisi divanı” (Court of common council) adları ile anılan üç meclis tarafından yürütülür.

Avam salon divanı yılda iki defa toplanır. “Lord Mayor” denilen belediye başkanı (belediye lordu) ile aldermanlar, şerifler, hemşhriiler temsilcisi veya “Liveryman” adı ile anılıp “City companies-Şehir ortaklıkları”, denilen müesseselerin temsilcilerinden tereküp eder. Bu şehir ortaklıklarının menşe’i orta çağdaki zenaat loncalarıdır. Liveryman (1) denilen bu lonca temsilcileri, avam salon divanının toplantılarına temsil ettikleri meslek ve sanata mahsus kıyafetle ve divan üyesi olarak iştirâk ederler.

Avam salon divanı City’nin iki şerifini ve diğer bazı memurlarını seçer ve belediye lordluğu (belediye başkanlığı) vazifesini

(1) Liveryman: “süslü elbise giyen adam” demektir. . .8.T.

görmek üzere, şeriflik yapmış kimseler arasından da iki tane alderman tâyin eder. Divanda, genel olarak oylar işarı usulle (el kaldırarak) verilir. Mamafih yazılı pusula ve gizli oy usulüne de müracaat olunabilir. Bu takdirde oylar, diğer mahallî idare meclislerindeki usule göre kullanılır.

Aldermanlar divanı ise, belediye lordu ile aldermanlardan teşekkül eder. City'nin her seçim şubesi bir alderman seçer. Bu divanda 21 alderman ve bir belediye başkam (lordu) bulunur. Aldermanlar, City seçmenleri tarafından ve kaydı hayat şartıyla intihap olunurlar. Bu ölümlük seçimlere ‘-Wardmote’ denilir.

Seçim muameleleri, aldermanlık vasıfları, diğer belediye ve kontluklardaki aldermanlıklarının aynısıdır. Bu divan itham usulü ile yargılamaya tâbi bir kısım kabahatleri muhakeme eden bir mahkemedir. Londra tescil işleri (nüfus noter vesaire işleri) memurunu bu divan tâyin eder. Yine bu divan, avam salon divanınca belediye lordu (başkanlığı) vazifesini yapacağını belirtir.

Avam meclisi divanı; belediye lordu ile aldermanlar ve 206 adet avam meclis üyesinden (common council men) tereküp eder. Avam meclisi üyeleri de mahallî seçmenler tarafından kaydı hayat şartı ile seçilir. Seçim muameleleri, diğer mahallî idare seçimleri esasları dairesinde cereyan eder, üyelik şartları, belediye ve kontluk meclislerindeki aynısıdır, işte City bölgesinin bu avam meclis divanı, üç meclisin en mühimi olup hemen bütün mahallî idare vazife ve yetkileri bu divanda toplanmıştır. Görev ve yetkileri aşağı yukarı diğer belediye ve kontluk meclislerinin görev ve yetkilerinin aynısıdır.

Avam salon divanı ile aldermanlar divanı tarafından müştereken seçilen belediye lordunun intihabına taallük eden evrak, saltanat makamının tasvibine arz olunmak üzere Başbakanlığa tevdi edilir. Seçimi Krallıkça tasdik edilen belediye lordu (başkanı) yüksek mahkeme yargıçları önünde and içer. Bu andiçme, her yıl alaylar tertibine vesile olur. Belediye lordu, avam salon divanı, aldermanlar divanı, avam meclisi divanı toplantılarına riyaset eder. Bu lordluğun geleneğe taallük eden birçok vazife ve ödevleri, imtiyazları vardır.

Londranın City bölgesinin yüzölçüsü çeyrek mil karedir. Bu bölgede ikamet edenlerin sayısı 10.000 dir. İş gücü sahibi olanların

miktarı ise (1939 sayımına göre) 39.000 dir. City'nin büyük adı ve prestijine kıyasla gördüğü mahallî işler pek mahduttur. City'nin vergi gelirinden başka, önemli bir gelir kaynağı da özel mülkleri hasılatıdır. Bu şefkat, eğitim işleri, City Sulh mahkemeleri, yeşil saha ve ormanların bakımı, yerli ve yabancı seçkin misafirlerin ağırlandmaları masrafları bu özel mülkler geliri ile karşılanır.

KESİM — IV **MAHALLÎ İDARE MAKAMLARI NE GİBİ İŞLER GÖRÜRLER**

Vazife ve hizmetlerin mahallî idare cüzütamları arasında taksimi

Mahallî idare cüzütamları iki suretle teşekkül eder: 1) Belediyelerde olduğu gibi Kırallık fermanıyla, 2) Diğer mahallî idare cüzütamlarında olduğu gibi parlamentoca kabul edilecek kanunla. Bir mahallî idare teşekkülünün (cüzütamının) hangi işlerle vazifeli kılındığını anlamak için, bu teşekküle taallük eden Kırallık fermanı veya kanun metnine bakmak icabeyler.

Fermanla teşekkül eden bir hükmî şahsiyet, hakikî şahısların sahip olduğu bütün hak ve yetkileri haizdir. Meğerki ferman veya kanunlarla bazı hak ve yetkileri takyit veya tâdil oluna. Kontluk durumunda olmayan bütün belediyelerin birer fermanı vardır. Kontluk durumunda olan belediyelerin ekserisi de keza fermanlıdır. Mamefih bütün bu fermanlara rağmen, diğer mahallî idare teşekkülleri gibi belediyeler de birçok kanun hükümleriyle bağlı bulunmaktadır.

Mahallî idarelerin hâiz olmaları zarurî bulunan yetkileri : Modern mahallî idare sistemi tamamiyle âmme hizmeti görme esasına dayanır. Bu âmme hizmetlerinin görülmesi de bu hizmetlerin finanse edilmesiyle, başka bir tâbirle birtakım vergi ve resimlerle sağlanır. İngiliz Anayasasının başta gelen prensiplerinden birini de hiçbir şahıstan kendisinin veya parlâmentonun rıza ve muvafakati olmaksızın vergi ve resim namı altında para almamıyacağı keyfiyeti teşkil eder. Bundan ötürü,

parlamanter bir mükellefiyet müeyyidesi ve hükmü bulunmadığı takdirde herhangi bir mahallî idare teşekkülünün kendisine tevdi edilmiş olan âmmе hizmetlerini görmekte büyük güçlüklerle karşılaşacağı şüphesizdir. Böyle bir hüküm bulunmadıkça vergi tar- hedemez, âmmenin parasını harcayamaz. Buna karşılık, parlamento; mahallî idare teşekküllerini birtakım hizmet ve vazifeleri behemahal yapmakla ödevli kılmış bulunmaktadır.

Bu cümleden olarak, meselâ 1944 tarihli Eğitim Kanununa göre, Kontluk Meclisleri ile Kontluk durumunda olan belediye meclisleri, bölgelerinde halkın ihtiyacına yetecek miktarda Okul açmakla mükellef tutulmuşlardır.

Bundan başka, yapı işlerini düzenlemek, yönetmelikler yapmak, sinemalar, konser salonlarına, akaryakıt merkezlerine ruhsat vermek, şehir ve kasabaların plânlarını tanzim etmek gibi ferdî hak ve mülkiyete şu veya bu şekilde takyitler koymak suretiyle birtakım müdahaleleri istilzam eden çeşitli hizmetleri de bu arada saymak mümkündür. Bu gibi hizmetlerin yapılabilmesi için mahallî idare teşekküllerine vatandaş hak ve hürriyetlerine müdahale yetkisinin tanınması da şüphesiz parlamentonun çıkaracağı kamunlar sayesinde mümkün olur.

Parlamento kanunları; her çeşit mahallî idare teşekkülünün vazife ve yetkilerini hemen hemen teferruatlı bir şekilde tâyin, tarif, tavsif edip sınırlarını belirtmiş, bu teşekküllerin hangi hizmetlerle mükellef olduklarını belirtmiş bulunmaktadır. Bir mahallî idare teşekkülünün (cüzütamının) neleri yapabileceğini, neleri yapamayacağını anlamak isteyen bir kimse, bu teşekkülle ilgisi bulunan muhtelif parlamento kanunlarına bakmalıdır.

Mecburî ve ihtiyarî vazife ve yetkiler (Obligatory and permis- sive Povvers): Parlamento; yoksullara yardım, millî eğitim, ölçü ve tartıların ayarlanması gibi bir takım mahallî hizmetlerin te'sis ve yürütülmesini isterse; bu isteğini genel bir kaide olarak, bu yolda bir kanun çıkarmak suretiyle ifade eder ve hizmetinin idare teşekkülü eliyle yerine getirilmesini mecburî kılar. Bu kanunda, bu vazifelerden hangisinin hangi mahallî idare teşekkülü tarafından yapılacağı ve bu mahallî idare teşekkülü tarafından ne çeşit yetkiler kullanılacağı belirtilir.

Bazan da, kanun halka genel vazifeler yükler ve bu vazifelerin vatandaşlarca yapılıp yapılmadığını kontrol vazifesini de mahallî idarelere verir. Meselâ dükkânlar hakkındaki kanuna göre; dükkân sahiplerine; kapanma saatlerine, buradaki müstahdemlerin tatil günlerine, çalışma saatlerine taallûk eden bazı mecburiyetler tahmil eder. Kanunun koyduğu bu mecburiyet ve şartların yerine getirilip getirilmediğine bakmakla da mahallî idare teşekkülünü vazifeli kılar.

Bazı görevler de, mahallî idarelere ihtiyarî olmak kaydıyla tevdi edilmiştir. Bu türlü vazifeleri o mahallî idare teşekkülü uygun veya zarurî gördüğü takdirde yapar. Meselâ, mahallî idareler, âmmе hizmetlerinin görülmesi için lüzumlu olan binaları inşa edebilirler. Parlamento onlara bu müsaadeyi vermiştir. Fakat bu binaların behemahal yapılmasını emretmemiştir. Meselâ ilgili mahallî idare meclisi bir belediye veya kontluk binasına sahip olup olmamakta serbesttir. Meclis üyeleri ve aldermanlar dilerlerse, Sakson ataları gibi açık havada bir ağaç altında toplanabilirler. Bu itibarla “bina edinme” işi mahallî idarelerin ihtiyarî işlerindendir.

Şu izahlar da gösteriyor ki mahallî idare teşekküllerinin yapabileceği işler ile yapmak mecburiyetinde oldukları işler yekdiğerinin aynı değildir; başka bir ifade ile bunların yapıp yapmamakta serbest oldukları işlerin listesi, yapmakla mükellef bulundukları işlerin listesinden farklıdır.

Mecburî ve ihtiyarî hizmetlerin bir mahallî idareden diğerine göre değişmesi: Her nekadâr, mahallî idare teşekküllerinin gördükleri vazifeleri ana hatları itibariyle belirtmek, bu çeşitli hizmetleri ana gruplar halinde mütalâa etmek oldukça kolay ise de; hattâ aynı nev’iden her mahallî idare teşekkülünün, ayrı ayrı ne gibi vazifeler gördüğünü teferrüatıyla ifade eylemek müşküldür. Yetki ve vazifeler mahallî icaplara göre büyük değişiklikler gösterir. Bazı belediye meclislerinin, diğer belediye meclislerinkinden daha fazla ve çeşitli yetkileri bulunduğu görülür. Aynı hal Kontluk ve İlçe Meclisleri hakkında da vardır. Her mahallî idare tipinin vazifeleri o kadar çok ve çeşitli ve aynı tipe dâhil iki mahallî idarenin vazifeleri yekdiğerinden o kadar farklıdır ki; bir belediye kâtibinden, kendi belediye meclisinin vazife ve yetkilerini göste-

ren bir liste isterseniz, kendisini çok uzun ve teferrüatlı bir işe koşmuş olursunuz. Alelade bir vatandaşın; bu makamın yardımı olmazsa, mahallî meclisin vazife ve yetkilerini eksiksiz tesbit hususunda kılı kırka yararcasına inceleme ve soruşturmalar yapmak zorunda kalır.

Vazife ve yetkilerin mahallî idare teşekkülünün nev'ine göre arzettiği değişiklikler: Her şeyden önce, mahallî idare teşekküllerinin yetkileri, mensup olduğu mahallî idare grubuna göre değişir. Kolayca anlaşılacağı üzere kontluk durumunda olan belediye meclisleri, belediye sınırı içinde her çeşit mahallî idare vazifelerini gömdükleri için, bunların vazife hacmi Kontluk Meclisinininkinden çok daha geniştir. Çünkü Kontluk Meclisleri; kontluk durumunda olan belediye meclislerinin belde sınırı içinde gördükleri vazife ve hizmetleri tek başına değil, kendi sahaları dâhilindeki “Kontluk durumunda olmayan belediye meclisleri”, “Şehir İlçe Meclisleri”, “Ziraî İlçe Meclisleri” ve “Bucak Meclisleri” ile paylaşmak suretiyle ifa ederler. Fakat, vazife ve yetki bakımından “Kontluk durumunda olan iki belediye meclisi ” arasında da farklar vardır. Aynı suretle iki “Kontluk Meclisi” dahi yekdiğerinden farklı vazifeler görürler, yetkilere sahip bulunurlar.

Kontluk durumunda olmayan belediye meclislerinde, şehir ilçe meclislerinde de vazife ve yetkiler belediye veya ilçenin nüfusuna göre tehalûf eder. Meselâ, nüfusu onbinden fazla olan bir “Kontluk durumunda olmayan belediye meclisi”nin yetkileri, nüfusu onbinden az olanmkinden daha fazladır. Aynı hale şehir ilçe meclislerinde de raslanır. Bu durum, tabiatıyla vazifelerin de Kontluk, Belediye, ilçe Meclisleri arasında taksiminde müessir olur.

Fakat mahallî idare makamları arasındaki vazife ve yetki farkları yalnız mahallî idare tip ve nevilerinin, nüfuslarının değişik olmasından ileri gelmez. Bu farkların başka sebepleri de vardır.

Mahallî Kanunlar: Bucak meclisi hariç olmak üzere her mahallî idare meclisi, parlamentodan kendisine özel bir takım yetkiler verilmesini talep edebilir. Parlamento çok defa bu dileği kabul eder ve sadece o mahallî idare meclisine taallûk eden özel bir kanun çıkarır. Tabiatıyla bu özel kanun, hangi mahallî idare için çıkarılmışsa yalnız orada uygulanır. Bazı mahallî idare meclisleri hakkında çıkarılmış böyle pek çok kanunlar vardır. 1939 dan

önce, Londra Kontluk Meclisi, özel bir takım yetkiler almak üzere her yıl parlamentoya müracaat ederdi. Bunun neticesi olarak bugün münhasıran Londra Kontluğunu ilgilendiren ve özel ihtiyaçlarını karşılamak maksadiyle bu Kontluk Meclisine özel bir çok yetkiler veren yüzden fazla hususî kanun mevcuttur. Diğer büyük mahallî idare teşekküllerinin ekserisinin ve küçüklerin de bir kısmının özel kanunları vardır.

Bunlardan bazıları; özel mülkiyete müdahale ve istimlâk keyfiyetlerini istilzam eden ve tramvay işletme, yolları genişletme vesaire bir takım hizmetleri görebilme yetkilerini tanıyan kanunlardır. Bazıları da tamamiyle mevzii mahiyetteki zaruretlere cevap veren kanunlardır. Bir zamanlar Londrada, Trafalgar Meydanı civarında Saint-Paul Kilisesi avlusu ile diğer yerlerdeki güvercinler o kadar çoğalmıştı ki, bunların yaptıkları zararları normal yollarla bertaraf etmek mümkün olamamış; City idaresi ile Başkent Belediye Meclislerine, bu zararları önleyebilecek tedbirleri alabilmeleri maksadiyle, özel bir kanunla yetki verilmişti.

Bazı mahallî idareler de meselâ bir belediye tiyatrosu veya bir belediye bankası kurmak isterler. Bu istekleri ancak o mahallî idare için çıkarılacak özel bir kanunla yerine getirilebilir. Aynı veçhile; iş acenteleri, seyyar ticaret, eğlence ve oyun yerleri gibi kontrol edilmemeleri halinde vatandaşlara büyük zararlar verecek olan birtakım yerlerin ve müesseselerin oradaki mahallî idare teşekkülünce mürakabe edilmesi istenir. Bu türlü yetkiler de ilgili mahallî idareye özel bir kanunla verilir. Şu izahlardan da anlaşılacağı üzere, özel ve mevzii kanunlarını bulup tetkik etmedikçe, bir mahallî idare ctiz'ü tamının (teşekkülünün) yetkilerini tesbit etmek mümkün olmaz.

Mahallî idare sisteminin başlıca gayelerinden biri de (belirli bir sınır dâhilinde olmak şartıyla) mahallî halk temsilcilerinin, mahallî ihtiyaçları ve mahallî işleri en iyi bir şekilde tatmin ve ifa edecek yolu seğmede serbest olmalarıdır. Bu prensibin icabı olarak, bir takım mesailde, kanunlar; bazı kayıtlarla, mahallî meclislere arzu ettikleri takdirde bir kısım yetkileri kullanma imkânını verir. Bu çeşit mevzuata misal olarak Halk Kütüphaneleri Kanunu gösterilebilir. Bu kanuna göre, hangi tip ve neviden olursa

olsunlar mahallî idare meclisleri, kanunda belirli şartlar altında, halk kütüphaneleri açmağa ve idare etmeğe karar verebilirler. Bu türlü kanunlara “adoptive acts” denir. Filhakika tatbikatta da bir mahallî idare meclisi bu türlü kanunlarda yazılı yetkileri kullanırken komşusunun çok defa bu yetkileri istimal etmediği görülür. İşte bu gibi kanunlar da, mahallî idare meclislerinin gördükleri vazifeler arasında büyük farklar husule gelmesinde önemli birer âmil olurlar.

Yetkilerin devri: Bir kısım kanunlarda da, belirli bir tip veya gruptaki (meselâ belediyeler gibi) mahallî idarelere tevdi edilmiş olan bir takım vazife ve yetkilerin ilgili mahallî meclisin kararıyla, diğer neviden bir mahallî idareye (meselâ bir kontluğa) devrolun- masma cevaz verilir. Bu cümleden olarak kasaba ve köy plânlarının düzenlenmesi hakkındaki (Town and country planning act) 1932 tarihli Kanuna göre kasaba plânlarını düzenlemek yetkisinde bulunan meclisler kontluk durumunda olan belediye meclisleri ile Kontluk ilçe Meclisleridir. Fakat herhangi bir Kontluk ilçe Meclisi, (Kontluk Meclisinin rıza ve muvafakatiyle) bu işi Kontluk Meclisine devredebilir. Bu, mahallî idare kademeleri bakımından küçük bir meclisin vazife ve yetkilerini, kendisinden daha büyük bir meclise terk edişine bir misaldir.

Mağaza, ve dükkânların kapanma saatlerinden, dükkânda çalışan çırak ve müstahdemlerin istihdam şekil ve şartlarından bahseden, 1912 tarihli Dükkânlar Kanununda (shops act) Kontluk Meclislerine bazı yetkiler verilmiştir. Kontluk Meclisleri uygun gördükleri takdirde, bu kanunda yazılı salâhiyetleri kullanmak üzere Ziraî tice veya Şehir tice Meclislerini tevkil edebilirler. Bu da, mahallî idare kademeleri bakımından büyük bir meclisin vazife ve yetkilerini, kendisinden küçük olan meclislere devredişine misaldir.

Yukarıda sözü edilen her iki halde de, ayrı ayrı inceleme yapmaksızın hangi mahallî idare meclisinin plânlarını düzenlemek görevini üzerine aldığını Dükkânlar Kanununun yazılı yetkilerini kullanan merciin hangi meclis olduğunu kestirmek mümkün olmaz.

Mahallî meclisler arasında yetki ve vazife alıp vermeğe cevaz veren bu özel kanunlardan başka, Sağlık Bakanının, Şehir tice Meclisince görülmekte olan bir kısım vazifeleri Ziraî tice Mec-

üslerine de teşmile yetkili bulunduğunu ilâve etmek lâzımdır. Yine Sağlık Bakanlığı, kontluk ve belediyelerde faaliyette bulunan “Ham- maliye Heyetleri”nin vazife ve yetkilerini, bilâhare parlamentonun tasvibinine arzylemek kaydıyla, Kontluk Meclislerine ve kontluk durumunda olan belediye meclislerine devretmeğe salâhiyetlidir.

Londra bölgesi müstesna olmak üzere, Kontluk Meclisleri; kendilerine ait olan herhangi bir vazife ve yetkiyi Kontlukları dâhilindeki tice Meclisine devredebilme yolunda genel bir salâhiyeti hâizdir. Bu takdirde İlçe Meclisi, bu gibi işlerde Kontluk Meclisinin ajanı (temsilci) sıfatıyla hareket eder.

Yine Sağlık Bakanlığı, ilgili meclislerin muvafakatiyle, Londra Kontluk Meclisi, City'nin Avam Meclisi, Başkent Belediye Meclisleri arasında vazife ve yetki devri yapabilir.

Mülhak komiteler, mülhak heyetler: İkinci kesimde bahsedildiği gibi, mahalli idare meclislerince mülhak komite (joint commitees) kurulması halinde mahallî idare işlerinin belirli bir bölge dâhilinde tevzii işi daha karışık bir hal alır. Kendilerine verilmiş olan bir hizmeti görmek maksadiyle, bir mahalli idare meclisi, diğer bir mahallî idare meclisi ile mutabık kalarak mülhak komite kurabilir. Bu çeşit komiteler en çok şehir ve kasaba plânlarının düzenlenmesi, mahalli idare alanlarındaki nüfus kesafetinin ve servet durumunun müsaadesizliği dolayısıyla tek başına yürütülmesi mümkün olmayan sağlık hizmetlerinin ifası hususlarını başarabilmek maksadiyle kurulur.

Mülhak heyet (joint boards) ise, yine ikinci kesimde izah edildiği üzere, su, gaz, elektrik, kanalizasyon, hastahane, tathir (kurutma) tesisleri vücade getirmek ve işletmek maksadiyle teşkil olunur.

Mahallî idare teşekküllerinin vazife ve yetkilerinin genel çerçevesi: Yukarıda açıklanan sebepler dolayısıyla, teferrüata kadar girmeksizin kılı kırk yararcasına tetkikler yapmaksızın, herhangi bir mahallî idare cüzü tamının ne gibi vazife ve yetkileri hâiz olduğunu tam mânasıyla ve eksiksiz olarak belirtmek mümkün olmaz. Bu idarelerin her birinin (aynı neviden mahallî idare teşekkülü olanların dahi her birinin) hizmet ve vazife sahaları çok geniştir, Muhtelif mahallî idare teşekküllerinin gördükleri işler arasında-

ki farkları bütün ayrıntılarına kadar tesbit ve ifade etmek çok müşküldür.

Bu isteğinin yerine getirilmesini veya şikâyet zımında meselâ belediye dairesine giden bir vatandaşın, bu işle uğraşmanın o belediye dairesinin vazifesi cümlesinden olmadığı, bununla başka bir mahallî idarenin meşgul olduğu cevabıyla karşılaşması çok muhtemeldir.

Fakat bütün bunlara rağmen, İngilteredeki mahallî idare tiplerinin vazifeli oldukları hizmetlerin her bir tipe göre (Kontluk, tice, Bucak, Belediyeye göre) genel bir takım gruplara ayrılmış olduğu bir tipe dâhil mahallî idarenin gördüğü hizmetlerin diğer tipe dâhil olamnkinden genel olarak ayrı bir kategori teşkil ettiği görülür. Bu itibarla burada, umumiyetle hangi çeşit mahallî kudretlerle hangi mahallî idarelerin bulunduğunu belirtmek faydalı olacaktır. Bu ilginin şümülünü ve sınırlarını kesin olarak tebarüz ettirmekten ziyade, her mahallî idare tipinin ne çeşit hizmetlerle görevli olduğunu, hizmetlerin bu idareler arasında bulunuşunu ana hatlarıyla kaydeylemekle yetineceğiz ve kesimin nihayetine de hizmetlerin bir listesini koyacağız.

MAHALLÎ İDARELER TARAFINDAN GÖRÜLEN HİZMETLER

I — Sağlık Hizmetleri

Sağlık hizmetleri keyfiyet bakımından çok hacimlidir. Bu hizmetlerin başlıcaları şunlardır: a) Önleyici sağlık işleri: (Lâğım, kanalizasyon tesisleri, bunların kontrolü, sağlığa zarar verici âmilleri bertaraf etme, yiyecek ve içecek maddelerinin kontrolü) b) devâm ettirici hizmetler (Services for the promotion of health), hamam ve banyo yerleri, analık ve çocuk bakım işleri, c) Şâfi sağlık hizmetleri (Services for the cure of ili health); hastahane ve tedavi merkezleri tesisi ve idaresi.

a) önleyici Sağlık İşleri:

Lâğım ve kanalizasyonlar: Lâğım ve kanalizasyon, birden ziyade evin veya binanın kirlı sularının aktılmasını sağlayan tesisattır. Bunlar ya özel olur, bu takdirde mal sahibi olan şahıs tarafından inşa edilir; yahut da genel olur, bu takdirde mahallî idare tarafından yapılır, özel lâğım ve kanalların bakım ve onarımı-

nı, idamesini; mülkün sahibi olan kimseler sağlamakta ödevlidir. Bunlar bu mükellefiyetlerini mahallî idare makamlarının mürakabe ve deneti, direktifi altında yerine getirirler. Mahallî İdareler, yapıların sağlık tertibat ve teşkilâtını kontrol eylemek, bu hususta yönetmelikler (bye laws) yapmak yetkisindedir.

Mahallî idare makamları, umumiyetle kanalizasyona yüz ayak veya daha yakın mesafede bulunan yapıların sahiplerini, bu yapıların kanallarını umumî şebekeye bağlamaya mecbur tutabilirler. Bu hüküm sayesinde, nüfusu ve bina kesafetinin bulunduğu yerlerdeki kanalizasyon tesisatı hemen tamamiyle umumî kanalizasyon tesisatına bağlanmış bulunmaktadır. Köylük yerlerde, ziraî bölgelerde ise, her evin özel bir lâğım tesisatı veya Fos septiği mevcuttur. Buralarda her evin behemahal bir özel lâğım tesisatı veya fus septiği bulunmasını sağlamak ve bunları kontrol eylemek mahallî idarenin vazifesidir. Maamafih bu bölgelerde de umumî kanalizasyon şebekesi tesisine mâni bir hüküm yoktur.

Ancak sınaî veya ticarî müesseselerin kirli sularının behemahal umumî kanalizasyona akıtılması gerekir.

“Drainage” işlerine gelince: İngilizcede “drain” kelimesi bir bakıma, bir gayrimenkulu kanalizasyon şebekesine bağlayan ayak mânasına gelir. “Drainage” m diğer bir mânası ise “yol ve binalardaki ve bunların zeminlerindeki su birikintilerinin bir kanalla akıtılması” dır. Bu gibi birikintiler de, umumî kanalizasyona akıtılır. Ziraat işleri dolayısıyla yapılan drenaj ise bir çok bölgelerde “arazi tefcir kurulları” (1) tarafından yapılır. Bu kurullar ilgili mahallî idare meclisinin temsilcileri ile hariçten alınacak şahıslardan tereküp eder.

Mahallî idareler, sağlık hizmetleri cümlesinden olarak:

Akarsular ve su tesisleri: Genel olarak kanunlar, nehir veya ırmak kenarındaki gayrimenkullerin sahiplerine, bunların sularını, kullanma ve bu suların istifade hakkını tanımış bulunmaktadır. Bununla beraber, kamu menfaati düşüncesiyle mahallî makamlar bazı bakımlardan akarsular üzerinde kontrol yetkilerini hâizdirler.

(1) Catchment Board of Land Drainage Board.

Bu cümleden olarak balık avlanan ırmakların temizliğini koruma yolunda, “Balıkçılık Kurulları”nın birtakım mürakabe yetkileri mevcuttur.

Fabrikaların kirli sularının, çöp ve enkazın, lâğım sularının dökülmesi suretiyle nehir veya ırmakların kirletilmesi yasaktır. Bu yasağa aykırı hareket edenler hakkında ilgili mahallî idarece kovuşturma yapılır. Ancak maden ocakları veya fabrikalar aleyhinde takibata geçilmesi Sağlık Bakanının muvafakatine tâbidir. Bakanlık bu yoldaki takdir hakkını mahallî icapları ve zaruretleri gözönünde bulundurarak kullanır.

İnsanların yıkanma, içme ihtiyaçlarına tahsis edilmiş akarsuların, musluk, kuyu vesairesinin mikrop ve kirli olduğu anlaşıldığında su kaynakları mahallî idare makamlarınca kapatılır, iptal edilir.

Bazı yerlerdeki tazyikli su tesisatı doğrudan doğruya ilgili mahallî idarece ve işletme esaslarına göre yapılır ve işletilir. Bir kısım yerlerde ise özel kumpanyalar yapar.

Sağlığa zarar verici haller ve gayri sıhhi müesseseler: Mahallî idareler, sağlık müfettişleri istihdam etmek mecburiyetindedirler. Bu müfettişler, bölgeleri dâhilinde sağlığa, zarar verici nesnelerin bulunup bulunmadığını araştırırlar. Fabrika, imalâthanelerin sağlık durumlarını, içme ve kullanma sularının temizliğini teftiş ederler. Mahallî idare makamları bu hususlarda sağlığı koruyucu bilcümle tedbirleri almak, sağlığa zararlı işleri ve şeyleri gidermek görevindedir.

Fena ve zararlı kokular neşreden müesseselerin açılması ve işletilmesi mahallî idare makamlarının müsaadesine tâbidir. Bu gibi yerler bu makamlarca daima mürakabe altında bulundurulur. Kan, kaynatma, kurutma, yağ imal ve eritme yerleri[^] tutkal, sabun, kum, barsak imalâthaneleri kemik ve paçavra satış yerleri bu müesseseler arasındadır

Temizlik işleri, çöp toplama (1) : Mahallî idareler; lüzum gördükleri takdirde evlerin çöplerini kaldırmak, helâ çıkurlarını, fus septikleri temizlemek üzere bir teşkilât kurabilirler. Sağlık Bakanlığı emrettiği takdirde bu teşkilâtın kurulması mecburîdir. Ev çöp-

(1) Refuse collection.

Leri, standar ve çöp kutularıyla ve belirli bir ücret mukabilinde de toplanabilir. Ücret karşılığında temizlik usulü, fabrika çöpleri, hela çukurları için de uygulanabilir.

Mahallî idareler sokakları sulamak süpürmek ve temizlemek görevini de deruhte edebilirler. Sokakları temizleme işi Sağlık Bakanlığınca mecburî kılınabilir.

Mahallî idareler binaların dezenfeksiyonunu, insanların temizlenmesi işlerini de üzerlerine alabilirler.

Yiyecek ve içecek maddeleri: Yiyecek ve içecek maddeleri hakkındaki kanunlarda; süt, tereyağı, margarin yağı, ekmek ve un gibi gıda maddelerinin vasıflarına ve temizliğine müteallik olarak birçok sıkı hükümler konmuştur. Bu gibi maddelerin imalî, ambalajı, depo ve satışına dair birçok kayıtlar mevcut olup bu hususlar mahallî idarelerin mürakabe ve tensibine tâbi tutulmuştur.

Süt tâkimhaneleri, hayvan kesim yerlerinin açılması ve işletilmesi ruhsata gıda maddelerinden zehirlenmeler mecburi ihbara tâbidir. Şüpheli gıda maddeleri muayene edilir. Çarşı ve pazarlar teftiş altında bulundurulur. Bütün bu görevleri başaramak maksadiyle, mahallî idarelerce müfettişler istihdam edilir. Yiyecek ve içecek maddelerinden alınan nümuneler kimyahanede tahlil ettirilir. Mahallî idareler, ıstıdye temizleme yerleri, mezbaha, pazar yerleri, soğuk hava depoları tesis edebilir ve işletebilirler. Yiyecek ve içecek gıda maddelerinin satış ve istihlâkını sağlık maddelerine uygun olarak sağlamak maksadiyle mahallî yönetmelikler tanzimine de yetkilidirler.

Bulaşıcı hastalıklar, ihbar mecburiyeti, dezenfeksiyon: Bulaşıcı hastalıkların önlenmesi maksadiyle mahallî idarelere birçok yetkiler tanınmıştır. Bu yetkilerin kullanılma tarzı Sağlık Bakanlığınca yapılmış yönetmeliklerde belirtilmiştir. İhbara tabi hastalıkların mahallî sağlık hekimine bildirilmesi mecburidir. Bu hastalıkların listesi zaman ve icaplara göre değişir. Bu çeşit hastalığa yakalanan kimselerin, evlerinde tecridi mümkün olmadığı takdirde, hastahaneye kaldırılması mecburidir. Bulaşıcı hastalığa yakalanan hastaların ailelerinin başka bir yerde barınma ihtiyaçları geçici olarak mahallî idarelerce sağlanabilir. Bulaşıcı hasta-

lığa yakalananların evleri, giyim eşyası, yatak vesairesi mahallî idarelerce dezenfekte edilir. Bu hastaların evine bakıcı hemşire gönderilir.

Aşılama: Mahallî idareler, ana-baba muhalefet etmedikleri takdirde, altı aylığa kadar olan çocukları bedava aşılayabilirler.

b) Sağlığı devam ettirici hizmetler: Hamamlar ve çamaşır yıkama yerleri: Mahallî idareler halkın yıkanmasına mahsus umumî hamamlar, yüzme yerleri, yıkanma yerleri tesis ve işletebilirler. Mahallî idareler aile kadınlarının makul bir ücret mukabilinde evlerinin çamaşırlarını yıkayacakları bir çamaşırlık açma yoluna da gidebilirler. Bu çamaşırlıklarda sıcak su ve kaynatma vasıtaları bulundurulur.

Ana ve çocukların bakımı: Müstakbel neslin sağlığını temin etmek üzere; mahallî idareler, anne yurtları ve klinikleri tesis edebilirler. Buralarda annelere doğumdan evvel ve sonra nasıl hareket edecekleri öğretilir. Anneler bu müesseselerde parasız veya malî durumlarına uygun bir ücretle tedavi olunurlar. Çocuklara bakım işine de, okul çağına kadar devam olunur. Okul çağına gelen çocukların sağlık durumlarıyla de, mahallî eğitim makamlarınca teşkil olunan okul sağlık teşkilâtı alâkalanır.

Bir mahallî idare bölgesindeki bütün doğumlar o yerin sağlık memuruna bildirilir. Bu bildiriş üzerine bu memurlar veya göndereceği ziyaretçi sağlık elemanları tarafından gereken tıbbî yardımlar yapılır, öğütler verilir. Doğuran ananın ev işlerine yardım olunur, icabında süt anne de temin edilir.

Ebeler: Her mahallî idare teşekkülü, kendi bölgesi dâhilinde münasip yerlerde ve miktarda ebe bulundurmak mecburiyetindedir. Bu ebeler ya mahallî idare tarafından aylıkla temin edilir veya gönüllü, fahrî teşekküllerce sağlanır.

Çocukların hayatını koruma: Çocuk bakım ve yardım makamları, çocukların bakım ve terbiyesini üzerine alan dadı ve mürebbi- yeleri de mürakabe altında bulundurulur. Mahallî idare aynı zamanda, birer yoksullara yardım makamı olmak sıfatıyla anormal veya korunmaya muhtaç çocukların durumu ile de yakından alâkalanmak ödevindedirler.

c) Safi Sağlık Hizmetleri: .

Hasta/ıane, klinik ve dispanserler: Mahallî idare sağlık hizmetlerinin mühim bir kısmını da, hastahane ve diğer tıbbî tedavi merkezleri tesis ve idare keyfiyetleri teşkil eder. Hastahane, sanatoryum, nekahet evleri umumiyetle büyük mahallî idareler veya küçük mahallî idarelerin bir araya gelerek teşkil edecekleri mülhak kurul veya komiteler tarafından tesis ve idare olunur. Tek başlarına bu büyük müesseseleri idare edemeyecek olan küçük mahallî idareler çok defa ayakta tedaviyi çeşitli usullerle uygulayan dispanser veya klinikler kurmakla iktifa ederler.

Özel kanunlar hükümlerine göre, anne ve çocukların bakımı, tüberküloz, zührevî hastalıklarla ihbarı gerekli bulaşıcı hastalıklarla uğraşma vazifeleri umumî hastahanelerle (1) Umumî Tıbbî Teşkilât arasında taksim edilmiştir. Yoksullara Yardım Kanunu konusuna giren hastalarla da bu teşekküller meşgul olur. Sağlık hizmet ve teşkilâtı geliştikçe, mahallî idarelerin sağlık konusuna taallük eden çeşitli vazife ve hizmetleri birbirini tamamlayacak şekilde düzenlemek zarureti hasıl olur. Bu cümleden olarak yalnız bir cins hastalığın tedavisini sağlamak üzere kurulan bir has- tahananin faaliyet sahasının çok geniş olması icap edecek ve bu itibarla bu çeşit hastahanelerin bu özelliğe göre tertiplenmesi gerekecektir. Buna karşılık, kaza, doğum vesaire gibi faaliyet sahası çeşitli hastalık ve vakaları ihtiva eden umumî hastahanelerin hizmet alanının geniş olması zarureti yoktur. Çünkü bu türlü hastalıklara ve vakalara sık sık ve her yerde raslanır. Bu itibarla, muhtelif mahallî idareler arasında çeşitli Sağlık hizmetleri tertiplenirken her mahallî idare bölgesinin veya mahallî idare bölgeler gruplarının ihtiyaç ve icaplarının gözönünde bulundurulması, hizmet ve servislerin bu icap ve ihtiyaçlara en uygun bir şekilde teşkilâtlandırılması gerekir. Bu tertipleme,, aynı zamanda, okul sağlık teşkilâtına mütenazır olacak tarzda yapılmalıdır. Zira öğrenciler bu teşkilât tarafından muayyen zamanlarda muayyeneden geçirilir, gerekirse tedavi müesseselerine gönderilir. Mahallî ida-

(1) Buradaki umumî hastahane tâbîTinden, yalnız bir çeşit hastalığı değil birçok hastalıkları tedavi eden hastahaneler kastedilmiştir.

reler, hususî hayır teşekkülleri tarafından kurulmuş parasız hastahaneleri idare eden teşkilâtlar da işbirliği yaparlar.

Mahallî idareler, kazaya uğrayanları, hastaları hastahanelere götürüp getirmek maksadiyle sıhhi imdat servisleri kurabilirler.

Bütün bu sağlık işlerinin tamamlayıcısı olarak, patolojik muayene ve kimyevî tahlil işleri için laboratuvar tesisi hususunda da mahallî idareler yetkili kılınmışlardır.

Özel çocuk bakım yurtları: Bu yurtların da kayıt ve tescili işleri mahallî idarelerce yapılır. Tabiatıyla bu kayıt ve tescil işleri yapılırken, yurdun sağlık şartlarını hâiz ve kuruluş maksadını sağlayacak durumda olup olmadığı da incelenir.

Körler: Kontluk durumunda olan belediye meclisleri ile Kontluk Meclisleri körlerin durumu ile alâkalanmak ödevindedirler. Lüzumu halinde bunlara muntazam para yardımları yapılır, eğitimleri için müesseseler ve imalâthaneler, geçimleri için iş bulunur. Körlerle evlerinde ilgilenmek üzere, ziyaretçi sağlık elemanları istihdam edilir.

II) Meskenler, şehir ve kasaba plânları, yapılar, parklar

Mesken işleri: Halkın vücut sağlığı sadece mütat ve klâsik sağlık hizmetleri ile temin edilemez. Vatandaşın sağlığı üzerinde mesken şartlarının da büyük tesiri vardır. Bundan ötürü, yukarıda belirtilen umumî sağlık tedbirlerinin yanıbaşında, mahallî idarelere, halkın mesken ihtiyaçlarını giderme yolunda bazı vazifeler verilmiş bulunmaktadır. Esas itibariyle bu vazife daha ziyade işçi sınıfını sıhhi mesken sahibi kılma hususna taallük etmekte ise de, son senelerde “işçi sınıfı” tâbirinin mânâsını geniş tutma yolunda bir temayül belirmiştir. Bir kısım orta sınıf halk tabakası da “işçi sınıfı tâbirinin şümulüne girmiş bulunmaktadır.

Harbin doğurduğu mesken buhranı; mahallî idareleri, hangi sınıf halka ait olursa olsun harb tahribatına uğramış meskenleri tamir; meskensiz kalan halka geçici meskenler temin etme mecburiyetleri karşısında bırakmıştır.

Normal zamanlarda, mesken inşası yolunda mahallî idarelere verilmiş olan yetkiler sayesinde memleketin her tarafında, işçi evleri inşa edilmiştir. Mahallî idarelerin Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki mesken inşaa faaliyetleri hakikaten gözleri

kamaştıracak hacimde olmuştur. Mesken inşası yolunda mahallî idarelere verilmiş olan yetkiler bu idarelerin sınırlarıyla de mukayyet tutulmamıştır. Bu idareler, kendi sınırları dışında da bina inşa etmek salâhiyeti tanınmıştır. Bu imkânlar sayesinde, büyük şehirlerin banliyösünde mahallî idareler tarafından inşa edilmiş muntazam mesken blokları meydana gelmiştir. “Mesken inşası yetkisinin şumulüne, mahallî idarelerce yapılan mesken gruplarında oturanların zarurî ihtiyaçlarını temin edecek dükkân vesaire gibi yapılar inşa etme keyfiyeti de girer. Bu meskenler, bir çatı altında ve blok halinde olabileceği gibi münferit mesken, küçük evler şeklinde de inşa edilebilir.

Salaş ve izbelerin kaldırılması: İnsanların barınmasına elverişli olmayan ve insan sağlığına zararlı yapıların teşkil ettiği sahalار üzerinde mahallî idarelerin iki çeşit yetkileri vardır. Şöyle ki; bu gibi yerlerin bir haritası yapılır ve yıktırılacağı ilân olunur. Yıkma sahası dâhilindeki gayrimenkullerin sahipleri yıkma kararma karşı Sağlık Bakanlığına başvurabilirler. Bakanlık, mahallî idarece alman bu yıkma tedbirinin haklı olup olmadığını inceleme işi kesin olarak karara bağlar. Yıkma kararı tebliğ edilip kesinleştikten sonra, ilgili mahallî idare, mal sahiplerine binalarını yıkmalarını emredebileceği gibi; bu binaların arsasını satın alarak bizzat da yıktırabilir.

Yıkılan kötü yapılar için mahallî idare tarafından herhangi bir tazminat ödenmez. Ancak bu binaların arsası idarece satın alınabilir. Yıkma sahasındaki iyi binaların bedeli tabiatıyla tazmin edilmek gerektir. Mal sahibini vahim duruma sokan hallerde de keza münasip bir yardım parası ödenir.

Bu suretle temizlenen sahalar, mahallî idare makamınca (‘imar sahası’ olarak ilân edilebilir. Bu takdirde, bu bölgenin imar plânları düzenlenerek Sağlık Bakanlığına gönderilir. Bundan başka, bu gibi temizlenecek sahalardaki gayrimenkul sahipleri de, isterlerse bölgelerinin imar plânlarını yaparak mahallî idare makamına tevdi ederler. Bu makamlar plânları tasdik ettikleri takdirde, bölgenin plân mucibince imarı mal sahipleri tarafından sağlanır.

Savaş tahriplerine uğramış bölgelerin imarı için de mahallî idare makamlarına yukarıda izah edilen şekilde, cebri satmalına (ka-

mulaştırma) yetkisi tanınmıştır. Bu cihet şehir ve kasaba plânlarının düzenlenmesi hakkındaki kanunda yer almıştır. (Bu hususta aşağıda izahat verilmiştir.)

Haddinden fazla kalabalık nüfusu barındıran meskenler: Mahallî idare makamlarının diğer bir vazifesi de, bölgelerindeki meskenlerde haddinden fazla nüfus kalabalığının barınıp barınmadığını incelemek ve kontrol etmektir. Meskenlerde haddinden fazla kalabalık nüfus barındırılmasına müsaade eden malsahipleri veya şağilleri hakkında kanunî koğuşturma yapılır. Mahallî idare makamları, bölgelerindeki meskenlerde haddinden fazla kalabalıklaşmayı önlemekle vazifeli olup; bunu gidermek maksadiyle yeni meskenler ve evler yapılmasında Bakanlığa teklif etmekle mükelleftir.

Oturmaya elverişli olmayan evler: Kanunlar, her evin, insanlar tarafından oturulmaya elverişli şartları hâiz olması mecburiyetini koymuş bulunmaktadır. Meskenlerin ne gibi şartları ihtiva etmesi lâzımgelceceği yolunda mahallî idare makamlarına yönetmelikler yapmak ve uygulamak yetkisi tanındıktan başka, bu makamlar işçi sınıf mensuplarının oturdukları meskenleri teftiş etmekle de mükellef tutulmuşlardır. Bu gibi meskenlerin sahiplerini, binalarında mahallî idare makamları tarafından lüzum gösterilen tamir ve tâdilleri yapmak mecburiyetinde olup, bu emirleri yerine getirmiyenlerin yapıları mahallî idare makamlarınca hedmettirilir ve hedim masrafı da mal sahibinden tahsil olunur.

Küçük mesken edinme: Bizzat kendisi oturmak maksadiyle küçük tipte mesken edinmek isteyen evsizlere elverişli şart ve vâdelerle ödünç para verilmesi hususunda mahallî idarelere yetki verilmiştir. Mahallî idarelerin sık sık kullandıkları bu yetkiler sayesinde birçok evsizler mesken sahibi olmuşlardır.

Binaların kontrolü : Mahallî idareler makamları, kendi bölgeleri dâhilindeki her çeşit yapıların fen ve imar, sağlık kaidelerine uygun olarak yapılıp yapılmadığını kontrol eylemek ve bu yasaların bu kaidelere uygun bir surette yapılmasını sağlamak görevindedir. Bu görevlerin icabı olarak, yapılacak binalar arasındaki mesafeleri tâyin etmek, bu yapıların su vesaire tesisatının ne suretle yapılacağını, yapıların irtifamı, sağlık şartlarını tesbit

eylemek yetkisindedirler. Bu maksatla mahallî idare makamları birtakım yapı yönetmelikleri yaparlar.

Tehlikeli yapı fennine uymayan yapıların, mahallî idare makamınca mahzurları bertaraf ettirilir.

Umuma açık barınma yerleri: Umuma açık barınma yerleri (otel vesaire) de mahallî idare makamının müsaadesiyle açılır ve bu yerlerin bir sicili tutulur. Bu gibi mahallerin hâiz olması lâzımgelen şartlar da bu makamca tesbit olunur.

İnsanların barındıkları, nehir vapur ve kayıklar da aynı hükümlere tâbidir.

Çadır, baraka, tekerlekli barınaklar veya vagonlar gibi insanların barındıkları yerler, kamp mahalleri de mahallî idare makamlarının müsaadesine ve yapacakları yönetmelikler hükümlerine tâbidir.

Belde ve köy plânlarının düzenlenmesi: Diğerlerine nisbeten yeni ihdas edilmiş olan bu görev de mahallî idarelerin vazifeleri arasında bulunmaktadır. Bugün şehir ve köy plânlarının tanzimi işi büyük bir önem kazanmakta, umumî ilgiyi çekmektedir. Bilhassa harb tahriplerine maruz bölgelerin plânlarının düzenlenmesi ve bu plânlara göre disiplinli inşaat yapılması işine çok büyük bir ehemmiyet atfolunmaktadır. Mâzideki mülkiyet rejiminin başıboş olarak gelişmesi birçok elem verici sonuçlar doğurmuş, bu başı boşluk yüzünden endüstri bölgeleri ile mesken bölgeleri birbirinin içine girmiş, şehir ve kasabalar içinde vatandaşın temiz hava alacağı meydan ve yeşil sahalar azalmış veya yok olmuş, eğri büğrü, dar sokaklar meydana gelmiş velhasıl bir şehrin bütün sâkinlerinin malı olduğu vakıası ve düşüncesi, şahsiyeti mülkiyet fikrine feda edilmiş; şehrin “güzellik ve sâkinlerinin ihtiyaçlarına cevap verecek durumda olması bakımlarından” kamu menfaati mefhumu ile sıkı sıkıya alâkalı olduğu akla gelmez olmuştur.

Binaların şekil ve yapı tarzını düzenleme keyfiyetine ilâveten, plânları düzenleyen ve uygulayan mahallî makamlar nerede ve ne maksatla inşaat yapılabileceğini, şehrin hangi bölgelere doğru inkişaf edeceğini belirtmek ve bu cihetleri kontrol eylemek yetkisini de hâiz bulunmaktadır. Bu maksatla, bu makamlar şehrin hangi bölgesinin ticaret ve endüstri, hangi kısmının mesken bölgesi olacağını tesbit etmek, yapı tiplerini bu bölgelerin çeşitlerine göre belirtmek hususunda yetkili kılınmışlardır.

Bu makamlar, mahallî idareye inkişaf alanı temini için arazi istimlâkine yetkilidirler. Savaş tahriplerine maruz kalmış bölgelerde imar işlerini esaslı bir şekilde başarabilmek maksadiyle bütün mahallî idare sahasını “yeniden imar” mıntakası olarak ilâna ve bölge dâhilindeki bütün arsa, arazi gayrimenkuller hakkında istimlâk yetkisini uygulamayağa salahiyetlidir. Bugünün icaplarına uymayan bölgeler hakkında da benzeri salâhiyetler uygulanır. Malı istimlâk edilen veya belde plânının uygulanmasından zarar gören kimselere tazminat verilir.

Parklar ve açık sahalar: Bütün mahallî idareler, satmalma veya bağış yolu ile edinecekleri arazi ve arsalarda parklar, bahçeler ve açık sahalar tesis edebilirler. Eski mezarlıklar da bu maksada tahsis olunabilir. Yine bu makamlar, parklarda yüzme, kayık yarışırma havuzları, müzik ve oyun yerleri gibi eğlence ve spor tesisleri vücade getirebilirler. Bazan da bir mahallî idare makamı, kendi sınırları dışında da arazi satın alarak buralarda açık sahalar tesis eder ve bu maksatla çok defa diğer bir mahallî idare teşekkülü ile iş birliği yapar. Londra’yı çevreleyen yeşil kuşak, bu çeşit faaliyetlere güzel bir misal teşkil eder.

III) Eğitim İşleri

Eğitim ilk defa 1870 de, ilk öğretimi sağlamakla görevli Okul Kurulları teşkili suretiyle bütün vatandaşlar için mecburî bir hale getirilmiştir. O zamandan bu yana millî eğitim sahasında, eğitim metodları ve öğretim politikası cephelerinden hayrete değer gelişmeler kaydolunmuştur.

Bugünkü mevzuata göre; Kontluk Meclisleri ile, kontluk durumunda olan belediye meclisleri, ilk, orta ve daha yüksek öğretim işlerini üzerlerine alarak topluluğun ruhî, ahlâkî, fikri ve bedenî inkişafını sağlayacak tesirli ve yetkili eğitim müesseseleri vücade getirmek görevini üzerlerine almışlardır.

Diğer mahallî idare makamlarına da, yukarıdaki makamların bu konudaki çalışmalarına katılabilmek imkânı verilmiştir.

Artık eğitim veya öğretim mefhumunun sınırları sadece, okuma, yazma ve aritmetik konularına inhisar etmekten çıkmış, dinî, ahlâkî, bedenî, meslekî, teknik eğitimi de şumulü içine almış bulun-

maktadır. Eğitim aynı zamanda sağlık icaplarına da tamamiyle uygun bir eğitim haline gelmiştir.

Ana, babalar; yaş, kabiliyet ve istidatlarına göre beş yaşından itibaren ya devamlı olarak mektebe göndermek veya başka bir yolla ve yeter derecede okutmak suretiyle çocuklarına gerekli tahsili vermek mecburiyetindedirler. Onlara bu eğitim ve öğretim imkân ve vasıtalarını sağlamak ise mahallî idare eğitim makamlarının ödevidir. Muntazam tıbbî kontrol ve tedavi usulleriyle çocukların sağlığını ve vücut sağlığını; gerektiğinde çocuklara süt ve yemek vesaire gıda maddeleri barınacak ve yatacak yer, ana-babanın hal ve vaktine uygun giyecek eşyası, sosyal ve bedenî terbiye, boş zamanlarını iyi geçirme imkânlarını, lüzumu halinde çocuklarını okula getirip götürecek nakil vasıtalarını sağlamak görevleri de mahallî idarelerin vazifeleri cümlesindendir.

Eğitim ve öğretimden umulan faydanın elde edilebilmesi mak- sadiyle, mahallî idare makamları çocukların ve gençlerin iş hayatıyla, bunların ne gibi işlerde çalıştırılmaları uygun olacağı keyfiyetleriyle de alâkalanabilmek yetkisindedir. Mahallî idareler, üniversitede, halk okullarında ve diğer eğitim müesseselerindeki öğrencilerin durumu ile ilgilenebilirler. Bu makamlarca ilk okullarla, kolejlerdeki öğrencilerden herhangi bir nam altında ücret alınmaz. Ancak talebenin barınması, bakımı doğrudan doğruya öğretimle alâkalı bulunmayan hizmetler mukabilinde ana babanın malî durumuna uygun bir ücret alınması caizdir.

Mahallî idare makamları tarafından idare edilen ve Millî Eğitim Bakanlığının kontrolüne tâbi olan bu devletçi eğitim sisteminin yanıbaşında birtakım özel veya bağımsız veya parasız ilkokullar, kolejler ve üniversiteler de mevcuttur. Kendi gelirleriyle kendilerini idare eden bu müesseselere bazan devlet veya mahallî idare eğitim makamlarınca yardım yapılır ve bu suretle bu makamlar yapacakları anlaşmalarla; kendilerini terettüp eden eğitim hizmetlerini bu müesseseler eliyle de yürütebilirler.

Mahallî idareler, kör veya sağır veya bedenlen, yahut ruhen malûl çocuklar için özel okullar açmak mecburiyetindedirler. Bundan başka sanat ve ticaret okulları açmak ve işletmek de bu idarelerin vazifeleri arasındadır. Mahallî idareler tahsil çağı dışında

bulunan kimseler için de gece okulları, geçici kurslar tertip etmekle ödevlidirler.

Bütün bu görev ve ödevlere eğitim müesseseleri için gerekli öğretmenleri yetiştirmek ve temin etmek vazifeleri de ilâve edilecek olursa mahallî idare eğitim makamlarının nekadâr çeşitli görevleri bulunduğu anlaşılır. İkinci dünya savaşını takip edecek olan on yıl içinde devletçi eğitim sisteminde, büyük gelişmeler beklenmektedir.

IV— Yoksullara yardım (Poor relief)

İngiliz kanunları, hiç bir İngiliz vatandaşının kendi arzusu hilâfına açlıktan ölmesine, melcesiz kalmasına müsaade etmez. Yoksullara yardım hususunda, yüzlerce yıllardanberi, iyi kötü, az veya çok tesirli birtakım tedbirler alınagelmıştır. Yoksullara yardım teşkilâtı ve konusu çok şekil değiştirmiş, bu teşkilâta muhtelif zamanlarda çeşitli is'îâh ameliyelerine tâbi tutulmuştur. Bugünkü mevzuat ise fakirlere yardım işini Kontluk Meclisleri ile kontluk durumunda olan belediye meclislerine mecburî bir vazife olarak tahmil eylemiştir. Geçim vasıta ve imkânlarından mahrum bulunan veya gücü kuvveti sağık durumu hayatlarını çalışarak kazanmağa elvermeyen kimseler, mahallî idare makamlarınca tayin olunan ve yardım memuru (relieving officer) denilen memura başvurduklarında ayakta yardım, müessesede yardım gibi çeşitli şekillerde yardımlar görürler.

Ayakta yardım (out-relief): Para yardımı, gıda maddesi, giyecek, kömür yardımı veya mahallî bir ticarethaneye mahallî idare hesabına yoksula gerekli maddî yardımın yapılma emri verilmesi suretleriyle yapılır. Hastalık halinde, aynı zamanda yoksullara yardım memuru durumunda olan bölge hekimine başvurulur. ölen fakirlerin veya ailesi efradının cenaze masrafları da ödenir. Bütün bu yardımlara taallük eden masraflar kontluk veya belediye vergileri hasılatıyla karşılanır. Mahallî idareler, yardıma muhtaç olanın hali vakti yerinde akrabalarını da yardıma iştirâk ettirebilirler.

Müessesede yardım (Institutional relief): yardımın diğer bir şekli de çalışma yerleri veya (ihtiyar hastalar için) düşkünler evi gibi yoksullara yardım müesseselerine kabul edilmektir.

Serseriler, gezginciler gibi gelip geçici yoksullar da geçici koruma bürolarına (casual wards) alınarak buralarda kendilerine döşeme yıkama, odun kesme, kömür taşıma gibi işler gördürülür ve bunun karşılığında yatacak ve yiyecek temin edilir.

Sağlığı yerinde işsizler de kendilerine yardım edilmesini talep edebilirler. Bunların vaziyetleriyle millî yardım kurulu (National Assistance Board) denilen heyet meşgul olur. İşsizlik Millî Sigorta Teşkilâtı'na dâhil olan kimselere, işsiz kaldıklarında, para verilir. Ancak kendilerine bu ücretler ödenen kimseler boş ve aylak bırakılmazlar, devletçe gösterilecek işlerde çalıştırılırlar.

Ana babalan çok fakir veya ölmüş, hapiste bulunan çocuklar da yoksullara yardım makamlarının himaye ve ihtimamı altında olup özel çocuk yuvalarına alınırlar veya itimada değer kimselerin yanına verilirler. Bunların eğitimleri ya çocuk müesseselerinde veya alelade resmî okullarda sağlanır. Bu gibi çocuklara resmî teşekkül veya makamlar hesabına zanaat da öğretilir.

“Yoksullara yardım” usulünün dışında kalan diğer yardımlar:

1929 tarihli Mahallî İdareler Kanunu fakirlere yardım konusunda büyük yenilikler yaratmıştır. Bu kanunla, fakirlere yardım işleri Kontluk Meclisleri ile kontluk durumundan olan belediye meclislerinin vazifeleri arasına ithal edilmiş ve bu meclisler, yukarıda belirtilen “yoksullara yardım” usulünün şümulüne girmeyen diğer birtakım yeni yardım hizmetleriyle yetkili kılınmışlardır. Bu cümleden olarak, fakir çocuklar özel birtakım müesseselerde ve okullarda değil, normal eğitim sistemiyle yetiştirilebilirler, bunların yeme, barınma ve öğretimleri, tedavileri ve yoksullara yardım memuru tarafından değil, mahallî idarenin eğitim servisi tarafından temin olunur.

Aynı şekilde, tedaviye veya anne bakımına muhtaç fakirlere, alelade hastalar gibi, mahallî idareye ait hastahanelerde veya çocuk kliniklerinde de bakılabilir. Bu takdirde bu fakir hastalar da diğer hastalar gibi muamele görürler. Zengin, fakir diye bir tefrik yapılmaz. Tabii bu müesseselere yatırılan fakirler parasız tedavi edilirler. Bunun gibi, veremli veya gözü görmeyen fakirlerin de “yoksullara yardım” müessese ve teşkilâtına tevdiinden vazgeçilerek, bunlara mahallî idarenin normal servisleri tarafından gereken yardımlar yapılabilir.

Bu yola gidilmeden maksat, fakir kimselerle diğer şahıs» lar hakkında ötodenberi yapılmakta olan farklı muameleleri kaldırmaktır. Artık fakirlik, 19 uncu yüzyılda olduğu gibi cemiyet dışı olmağa mahkûmluk mânasına gelmemekte, fakirlik silinmez bir damga olmaktan çıkmış bulunmaktadır.

“Yoksullara Yardım Teşkilâtı” diye adlandırılan eski teşkilâtın bıraktığı iç sıkıcı intibai silmek maksadiyle, bu teşkilâta “İçtimai Yardım Teşkilâtı” adı verilmiştir. Bazı mahallî idareler bu adla da iktifa etmiyerek yoksullara yardım teşkilâtım “İçtimai İyilik Servisi” tarzında isimlendirmişlerdir.

Yerlilik, yabancılık: Fakir bir kimseye yapılan yardımlar, mahallî vergilerle karşılanır. Bu yardımı, yardımın yapılacağı anda, hakların bulunduğu mahallî idare yapar. Kendisine yardımda bulunulan fakir, yardımı yapan mahallî idare bölgesinin sakinlerinden değilse, mahallî idare makamı fakirin mensup olduğu mahallî idareye rücu eder.

Bazan fakirlere arızı olarak bulundukları yerde de yardım yapılmaz. Bunlar mensup oldukları mahallî idare makamına gönderilir. Yardımı bu makamlar yapar.

V — Şosa ve Köprüler

Âmme yollarının ve köprülerinin yapımı ve bakım işleri, mahallî hizmetlerin en eskisidir. Bu hizmet, yüz yıldanberi çeşitli parlâmento kanunlarına, hukuk tartışmalarına konu olmuştur.

Bugün, Londra Kontluğu hariç, İngilterenin her tarafında, millet ölçüsünde önem taşıyan millî şoseler, merkezî hükümetin görevleri arasında bulunmaktadır. Bu millî yollara (Trunk roads) ana yolları adı verilir. Diğer bütün yolların yapım ve bakımı ise mahallî idarelere tevdi olunmuştur.

Özel yollar, yeni yollar: Bir otele giden yol gibi özel yollar ile dükkânların, akaryakıt istasyonlarının, sinemaların ve diğer yapıların önündeki avlu ve meydanların tamiri (her nekad buraları da umumun gelip geçmesine veya durmasına mahsus yerler olmasına rağmen) mahallî idarelerin yapmakla ödevli bulundukları vazifelerden değildir. Bazan bir yolun veya geçidin kamu yol veya geçidi olup olmadığı kestirmek güçtür. Bu gibi yerler, mülk sahibi tarafından tahsis yapıldığı takdirde âmmeye ait olur. Bu yerler, ya halk tarafından uzun müddet kullanılma-

larından ötürü âmme mülkü olur veyahut da âmmenin istifadesine tahsis edileceği mülk sahibi tarafından tasrih olunmak suretiyle mahallî idareye terkedilağı takdirde kamu emlâki meyanına girer.

Mahallî idare makamları lüzumlu ve uygun gördükleri takdirde, özel yollar mahallî idarelerce tamir olunabilir. Fakat onarma masrafları, onarılan yolun iki yanındaki gayrimenkul sahiplerinden alınır. Özel bir yol bazı formaliteler altında, mahallî idare makamınca kamu yolları arasına konulabilir. Filhakika, bazı hallerde özel yolun sahipleri, bu yolun kamu yolu haline getirilmesini mahallî idare makamlarından talep edebilirler. Ancak bu türlü yolların kamu yolları arasına alınabilmesi, acele bir tamire ihtiyaç göstermiyecek tarzda iyi ve mükemmel yapılmış, bakılmış olmalarına bağlıdır. Eğer özel yolun durumu tatmin edici değilse, mahallî idare makamı, bu yolu kamu yolları sırasına ithal etmeden önce; gerekli tamir ve islâh işlerini yapar ve bu am- liyelerin gerektirdiği masrafları, o yol üzerinde gayrimenkulleri bulunan kimselere tevzi eder. Yol yapım masraflarının bir kısmını mahallî idare deruhte eder. Bir yol, kamu yolu olduktan sonra, artık bu durumunu muhafaza eder.

Yolların islâh ve tâdili: Mahallî idareler mevcut yollara ilâveten yeni yollar yapabilecekleri gibi mevcut bir yolu tâdil edebilir, genişletebilirler. Bu gibi yollar kamu yolları olup, bunların kamu yolları sırasına alınması yolunda herhangi bir formalite tatbik edilmez. Bazan da bunu genişletmek suretiyle veya diğer bir suretle islâh eden mahallî idare makamı ile, bu yolun bakımını sağlayan mahallî idare makamı ayrı ayrı makamlardır. Bu çeşit hallerde, yolu islâh veya tâdil eden makam, bu ameliyeyi yaptıktan sonra, bakımını diğer makama bırakır.

Yolların tasnifi: Bütün mahallî idare makamları yol yapmak ve yollara bakmakla vazifeli kılındıklarına göre, bu yollardan hangisinin hangi makama ait olacağını tesbit ederek bir tasnif yapmak icap eder. “Kontluk yolları” adı verilen yolları yapmak ve bunların bakımını sağlamak Kontluk Meclislerine; belediyeler ve şehir ilçeleri dâhilindeki mahallî yollar ve sokak, caddeler belediye ve şehir ilçesi meclislerine terettüp eder. Ziraî İlçe

Meclislerinin yol konusundaki ödevleri, yok denecek kadar mahduttur.

Sokakların yapım tarzı: Bir bölgenin imarını özel surette üzerine almış olan kimselerin bu bölgedeki binalar arasında açacakları sokak ve caddelerin yapım ve onarımı mahallî idare makamlarının mürakabesine tâbidir. Mahallî idare makamı, sokakların istikametlerini, seviyelerini ve genişliklerini ve bu sokaklarda yapılacak binaların cephe genişliklerini tâyin etmeğe yetkilidir. Sokaklara ad veya numara verme işi de bu makamların salâhiyetleri cümlesindendir. Ana yol ve caddelere açılan tâli yolların ve caddelerin sayısını tahdit edebilme yetkisi de mahallî idarelere aittir. Yol, sokak ve caddeleri ağaçlandırma, budama, elektrik direklerinin, çöp sandıklarının konacakları yerleri, otobüs duraklarını tesbit, yol ve seyrüsefer zabıtasını sağlama görev ve yetkileri de mahallî idare makamlarına tevdi olunmuştur.

Köprüler: Köprülerin inşa, bakım ve korunması hususlarında da, mahallî idare makamlarına, yollardakinin benzeri vazife ve yetkiler verilmiş bulunmaktadır. Bunlara ilâveten mahallî idare makamları, köprülerden geçecek nakil vasıtalarının azamî ağırlıklarını da tesbit edebilirler. Bugün umumun istifade etmekte olduğu köprülerden birçoğu da, demiryol, tramvay ve kanal kumpanyaları gibi özel müesseseler tarafından inşa ve tamir edilmektedir.

VI—POLİS

Polis makamları: Kontluklardaki polis teşkilâtı bir kısım Kontluk meclis üyeleri ile Kontluk sulh yargıçlarından mürekkep daimî mülhak komite (standing joint committee) tarafından idare olunur.

Belediyeler de ayrı bir polis teşkilâtına sahip olup bu teşkilât belediye meclisince teşkil olunan ve güvenlik komitesi (Vatch committee) diye anılan bir komite tarafından idare edilir. Başkent belediyeleri polis makamları hakkında ise, bu kitabın II nci kesiminde gerekli izahlar yapılmıştır. Memlekette yapılmış bütün bu çeşitli polis teşkilâtı arasındaki koordinasyon, içişleri Bakanlığınca (Home Office) temin olunur. Bu Bakanlık memleketteki her çeşit polis teşkilâtı üzerinde teftiş ve mürakabe yetkisini hâizdir.

VII— ÇEŞİTLİ VAZİFE VE YETKİLER

Millî ve mahallî ihtiyaçların icapları gözönünde bulundurularak (yukarıda sayılanların dışında) mahallî idarelere birçok munzam vazife ve yetkiler tevdi olunmuştur. Bunlardan bazılarını sayalım:

Kütüphaneler vesaire: Mahallî idareler halk için kütüphaneler, müze ve galeriler tesis edebilirler.

Anıtlar: Çeşmeler, havuzlar, heykeller ve harb anıtları yapabilmek de mahallî idarelerin yetkileri arasındadır.

Yabanî kuşların korunması: Bazı kuşları öldürmek veya yumurtalarını tahrip etmek suç teşkil eder. Mahallî idareler, bu yoldaki kanun hükümlerini uygulamakla görevlendirilmiştir.

Havagazi tesisatının, gaz ve elektrik saatlerinin kontrolü:

Vatandaşların havagazi ve elektrik tesisatından hakkiyle faydalanabilmelerini temin için mahallî idareler havagazi tesisatını, gaz ve elektrik saatlerini kontrol ederler. Bunu sağlayacak lüzumlu kontrol ve âlet vasıtalarını tedarik eyerler.

İş verme acenteleri: Tiyatro iş verenleri, tiyatro ve iş verme acenteleri kendilerini mahallî idareye kayıt ve tescil ettirmelidirler. Birçok mahallî idareler, hizmetçi idarehaneleri ile diğer birtakım iş verme acentelerine; mahallî idare kütüklerine kayıt ve tescil edilme, ruhsat alma mecburiyetlerini tahmil edebilirler. Böylece bu müesseselerin kuruluş maksatlarına uyguri olarak çalışıp çalışmadıklarının kontrol edilmesi imkânları hasıl olmuştur.

Sun'î köprü ve besin maddeleri: Mahallî idareler bu maddelerin belirli vasıflarını hâiz olarak, standart halinde temiz ve katıksız olarak imal ve satışını kontrol ederler, icabında bu yerleri teftiş ederler, nümuneler alıp tahlil ettirirler.

Yangın söndürme teşkilâtı (Fire Brigade): 1941 yılına kadar, her mahallî idare kendine mahsus bir itfaiye teşkilâtı kurmak mecburiyetinde idi. İkinci Cihan Harbi sırasında, harb icabı olarak itfaiye teşkilâtı mahallî olmaktan çıkarılmış ve Millî Yangın Söndürme Servisine (National Fire Service) bağlanmıştır. Ancak bu durum geçici olup, harbin sona erişini tâkip eden yıllar içinde, mahallî itfaiye teşkilâtının tekrar kurulması umulmaktadır.

Eğlence ruhsatiyesi: Sinema açılma ve işletilmesi, mahallî makamların iznine tâbidir. Londra ve civarındaki Kontluklarda dansing ve müzik yerlerinin açılması da mahallî bir makamın müsaadesine bağlıdır. Memleketin diğer taraflarında ise bu kabilruhsatiyeler (içki ruhsatiyeleri gibi) mahallî sulh yargıçlıklarınca verilir. Londramn ve memleketin bazı kısımlarında tiyatro açma müsaadesi “Lord Chamberlain” denilen bir makamca ita olunur. Memleketin diğer kısımlarında ise bu işlerle mahallî bir makam uğraşır. At yarışları ile diğer yarışlar da mahallî bir makamın ruhsatına tâbidir. Bütün bu gibi tesisat ve faaliyetlere müsaade edilebilmesi için bittabi faaliyette bulunulacak yerlerin vatandaşın emniyet ve selâmetini sağlayıcı şartları hâiz olması gerekir.

Petrol: Petrol depo edilen yerler, petrol doldurma istasyonları ruhsatiyeye tâbidir. Bu yerlerin ne gibi şartları hâiz olacağı da yönetmelik ve tüzüklerle belirtilmiştir. Bu şartların başında yangın tehlikesini önlemek konusu gelir.

Dükkânlar : Dükkânlar hakkındaki mevzuat, buralarda çalışanların sağlık, hak ve menfaatlerini koruyan hükümleri ihtiva eder. Çalışma saatleri, kapanma saatleri, tatiller, pazar günü çalışmaları, yemek zamanları, dükkânın ne gibi sağlık şartlarını hâiz olması gerekeceği bu kanunlarda tesbit edilmiştir. Bütün bu hükümlerin uygulanmasını sağlamak ödevi ise mahallî idare makamlarına terettüp eylemektedir.

Ölçü ve tartılar: Mahallî idareler, tâyin edecekleri müfettişler eliyle ölçü ve tartıları kontrol ederler, bu yolda suç işledikleri görülenler hakkında boğuşurma yaparlar.

İşletmeler (Kamuya yararlı servisler - Public utility Services):

Birçok mahallî idare makamlarının faaliyetlerinin mühim bir kısmını havagazı, elektrik, su, tramvay, omnibüs tesisleri ve işletmeleri, belde pazarları gibi ekonomik mahiyetteki faaliyet ve işletmeler teşkil eder. Mahallî idareler bu hizmetleri behemahal görmek mecburiyetinde olmamalarına rağmen, mahallî halkın bu önemli ihtiyaçlarını gidermek ditişüncesi ile bu teşebbüslere girmektedirler. Birçok yerlerde bu işler özel teşebbüsler tarafından belirli kontrol hükümlerine tâbi olarak yapılır.

IV — Kesime Ek

Aşağıda listede, hizmetlerin çeşitli mahallî idare tipleri arasında taksim edilişi oldukça mufassal olarak gösterilmek istenmiştir. IV üncü kesimde de belirtildiği gibi, bu liste tam ve eksiksiz olmaktan uzaktır. Hizmet ve yetkilerin aynı nevi iki mahallî idarede bile büyük tehالüfler arzettiği izah olunmuştı.

KONTLUK DURUMUNDA OLAN BELEDİYE MECLİSLERİNİN VAZİFE VE YETKİLERİ

—Parselasyon ve ifraz işleri.

- Hamamlar, yüzmeye, çamaşır yıkama yerleri.
- Doğum, ölüm ve evlenmelerin tescili işleri.
- Körlerin bakımı.
- Yapıların kontrolü.
- Muhtelif yönetmelikler yapmak.
- Mezarlıklar.
- Çocuklar. (Bakım, sağlık, yiyecek - giyecek temini, çocuklara iş bulma).
- Umuma açık barınma yerlerinin (otel vesaire) kontrolü.
- Eğitim işleri (Okul sağlık teşkilât ve okullarda yemek verme de dâhil).
- Seçmenlerin sicilini (defterini) tutma.
- Elektrik saatlerinin kontrolü.
- Eğlence yerlerinin (tiyatro, sinema, yarış yerlerine) ruhsat verme.
- Sun'î gübre tahlilleri.
- Yiyecek maddeleri (süt, et kontrolü) tahlili, bunlardan numune alma.
- Havagazı tesislerinin ve saatlerinin kontrolü.
- Hastahaneler, doğumevleri, çocuk bakım yerleri, sütineler, sıhhi imdat, akıl sağlığı.
- Mesken temini, salaş ve izbelerin kaldırılması.
- Bulaşıcı hastalıklar, ihbar, dezenfeksiyon.
- Tapu sicil işleri.
- Kütüphane ve müzeler.
- Morg tesisi.
- Motorlu vesair nakil vasıtaları ruhsat işleri.

-
- Zararlı hareketleri önleme (belediye yasakları mahiyetinde)
 - Çocuk bakım evlerinin kaydı.
 - Parklar ve açık, yeşil sahalara.
 - Petrol depoları ve istasyonları.
 - Polis.
 - Yoksullara yardım (İçtimai iyilik servisleri).
 - Suçlu çocuk ve gençlere mahsus nezarethaneler.
 - Yollar, sokaklar, köprüler (inşa, bakım, aydınlatma).
 - Önleyici sağlık işleri, (Kanalizasyon) çöp kaldırma, ırmakların kirletilmesini önlemek, duman ve kokulara mani olmak zirai işleri)
 - Dükkânların kontrol ve teftişi).
 - Şehir ve kasaba plânlarını düzenleme.
 - Aşılama.
 - Ölçü ve tartıların teftişi.
 - Yabani kuşların korunması.
-

KONTLUK MECLİSLERİ

(Londra Kontluğu hariç)

- Doğum, ölüm ve evlenme tescili işleri.
 - Körlerin bakımı.
 - Muhtelif yönetmelikler yapmak.
 - Çocuklar (bakım, sağlık, yiyecek, giyecek temini, çocuklara iş bulma)
 - Eğitim işleri (Okul sağlık teşkilâtı, okullarda yemek verme de dâhil).
 - Seçmenlerin sicilini (defterini) tutma.
 - Eğlence yerlerine (tiyatro, sinema, yarış yerlerine) ruhsat verme.
 - Sun'î gübre tahlilleri.
- Yiyecek maddeleri tahlili, bunlardan nümune alma. Çiftlik sütlerinin kontrolü.
- Havagazı tesislerinin ve saatlerinin kontrolü.
 - Hastahaneler, doğum evleri, çocuk bakım yerleri, süt nineler, sıhhi imdat, akıl sağlığı.
 - Ziraî bölgelerde mesken yapacaklara yardım.

- Arazi tapu sicil işleri.
- Kütüphane ve müzeler.
- Motörlü vasıtalar ve sürücülerine ruhsat verme.
- Çocuk bakımevlerinin kaydı.
- Parklar, açık ve yeşil sahalılar.
- Petrol depoları ve istasyonları.
- Polis.
- Yoksullara yardım (içtimai iyilik servisleri).
- Suçlu çocuk ve gençlere mahsus nezaretler.
- Irmakların kirletilmesini önleme.
- Yol ve köprü ve inşası ve bakımı.
- Dükkânların teftişı.
- Ölçü ve tartıların teftişı.
- Yabancı kuşların korunması.

KONTLUK DURUMUNDA OLMAYAN BELEDİYE MECLİSLERİ

- Parselasyon ve ifraz işleri.
- Hamamlar, yüzme ve çamaşır yıkama yerleri.
- Yapıların kontrolü.
- Muhtelif yönetmelikler yapmak.
- Mezarlıklar.
- Seçmenlerin sicillini (defterini) tutmak.
- Elektrik saatlerinin kontrolü.
- Dükkânlarda ve şişeye koyma yerlerinde sütlerin kontrolü (nüfusu 40 binden fazla olan belediyelerde resmî tahlilhane vücade getirme), maddelerinden nümune alma.
- Havagazı tesislerinin ve saatlerinin kontrolü.
- Hastahaneler, doğumevleri, çocuk bakımyerleri, sıhhi imdat.
- Mesken temini ve salaş, izbelerin kaldırılması işleri.
- Bulaşıcı hastalıklar, ihbar ve dezenfeksiyon.
- Arazi tapu sicil işleri.
- Kütüphane ve müzeler.
- Morg tesisi.
- Zararlı hareketleri önleme.
- Parklar ve açık, yeşil sahalılar.
- Petrol depoları ve istasyonları.

- Polis (bütün belediyelerde yoktur).
- Yollar, sokaklar, köprüler.
- Önleyici sağlık işleri (kanalizasyon, çöp toplama, duman ve kokulara mani olma, tathir işleri).
- Dükkânların kontrol ve teftişi.
- Şehir ve kasaba plânlarını düzenleme.
- Akarsuların sıhhi kontrolü.
- (Nüfusu 10 binden fazla olan beldeler için) ölçü ve tartıların teftişi.

ŞEHİR İLCE MECLİSLERİ

- Parselasyon ve ifraz işleri.
- Hamamlar, yüzme ve çamaşır yıkama yerleri.
- Yapıların kontrolü.
- Muhtelif yönetmelikler yapmak.
- Mezarlıklar.
- Umuma açık barınma yerlerinin kontrolü.
- Seçmenlerin sicillini (defterini) tutma.
- Elektrik saatlerinin kontrolü.
- Gıda maddelerinden nümune alma ve tahlil etme. Sütlerin dükkânlarda ve şişelere doldurma yerlerinde kontrolünü yapma. (Nüfusu 40 binden fazla yerler için) resmi tahlilhane vücade getirme.
- Havagazı tesislerinin ve saatlerinin kontrolü.
- Hastahaneler, doğumevleri, çocuk bakımyerleri, sıhhi imdat.
- Mesken temini, salaş ve izbelerin kaldırılması.
- Arazi tapu-sicil işleri.
- Kütüphane ve müzeler.
- Morg tesisi.
- Zararlı hareketleri önleme.
- Parklar, açık ve yeşil sahalar.
- Petrol depo ve istasyonları.
- Yol ve sokak, caddeler.
- Önleyici sağlık işleri (tefcir, kanalizasyon, çöp toplama, duman ve kokulara mani olma).

- Dükânları teftiş (Nüfusu 20 binden fazla olan yerlerde).
- Şehir ve kasaba plânları düzenleme.
- Akarsuların, sağlık bakımından kontrolü.

ZİRAİ İLCE MECLİSLERİ

- Muhtelif yönetmelikler yapmak.
- Yapıların kontrolü.
- Mezarlıklar.
- Elektrik saatlerinin kontrolü.
- Gıda maddelerinden nümune alıp tahlil etme.
- Havagazı tesislerinin ve saatlerinin kontrolü.
- Hastahaneler, doğumevleri, çocuk bakımyerleri, sıhî imdat.
- Mesken temini, mesken şartlarının kontrolü.
- Bulaşıcı hastalıklar, ihbar ve dezenfeksiyon.
- Arazi tapu-sicil işleri.
- Mezbahalarda elektrik kontrolü.
- Dükânlarda, şişeye koyma yerlerinde sütlerin kontrolü.
- Morg tesisi.
- Zararlı fiil ve hareketlerin önlenmesi.
- Parklar, açık ve yeşil sahalara.
- Önleyici sağlık işleri (lâğım, çöp kaldırma, kaza ve zararlı kokulara mani olma).
- Sokakları aydınlatma.
- Kasaba ve köy plânlarını düzenleme.
- Akarsuların, sağlık bakımından kontrolü.

BUCAK MECLİSLERİ

- Hamamlar, yüzme ve çamaşır yıkama yerleri.
- Muhtelif yönetmelikler yapmak.
- Mezarlıklar.
- Şose mahiyetinde olmayan kara yolları yaya yolları yapmak, tamir etmek.
- Mesken temini.

- Kütüphaneler.
- Morg tesisi.
- Zararlı fiilleri önleme.
- Parklar, açık ve yeşil sahalar.
- Sokakları aydınlatma.
- Akarsuların sağlık bakımından kontrolü.
- Harb anıtları.

LONDRA KONTLUK MECLİSİ

- Körlerin bakımı.
- Yapıların kontrolü.
- Muhtelif yönetmelikler yapmak.
- Çocuklar (bakım, sağlık, giyecek, yiyecek temini, çocuklara iş bulma).
- Eğitim işleri (Okul sağlık teşkilâtı ve okullarda yemek verme dâhil).
- Elektrik saatlerinin kontrolü.
- Eğlence yerlerine (tiyatro, sinema, müzik ve dans, boks yerlerine) ruhsat verme.
- Havagazı tesislerinin ve saatlerinin kontrolü.
- Hastahaneler, sıhhi imdat, sütineler, akıl sağlığı.
- Mesken temini salaş ve izbelerin kaldırılması.
- Arazi tapu-sicil işleri.
- Motörlü vasıtalar ve sürücülerine ruhsat vermek.
- Müzeler.
- Çocuk bakımyerlerinin kaydı.
- Parklar, açık ve yeşil sahalar.
- Petrol depo ve istasyonları.
- Yoksullara yardım (İçtimaî iyilik teşkilâtı).
- Suçlu çocuk ve gençlere mahsus nezarethaneler.
- Irmakların kirletilmesini önlemek.
- Yol ve köprü yapım ve bakım işleri.
- Kanalizasyon tesisatı.
- Dükkânların teftişi.
- Sokaklara isim verme.
- Times'in taşmalarını önleme.
- Şehir ve kasaba plânlarını düzenlemek.
- Ölçü ve tartıların teftişi.

BAŞKENT BELEDİYE MECLİSİ

- Parselasyon ve ifraz işleri.
- Hamamlar, yüzme ve çamaşır yıkama yerleri.
- Doğum, ölüm ve evlenmelerin tescili.
- Küçük köprüler.
- Muhtelif yönetmelikler yapmak.
- Mezarlıklar.
- Çocuk ölümlerini önleme.
- Klinik hizmetleri.
- Umuma açık barınma yerlerinin kontrolü.
- Mahallî tathir ve kanalizasyon işleri.
- Seçmenlerin sicilini (defterini) tutma.
- Yiyecek ve içeceklerin teftişi.
- Mesken temini.
- Kütüphaneler.
- Anne ve çocukların bakımı.
- Süt ve yağ, peynir imalâthanelerinin kontrolü.
- Morg tesisi.
- Hastalıkların ihbarı, dezenfeksiyon.
- Zararlı fiillerin önlenmesi.
- Parklar, açık ve yeşil sahalar.
- Çöpleri kaldırmak, sokakları aydınlatma, temizleme ve tamir etme.
- Sokak pazarları.
- Aşılama.

LONDRANIN CITY İDARESİ

- Sıhhi imdat servisi.
- Hamamlar, yüzme ve çamaşır yıkama yerle*
- Doğum, ölüm ve evlenmelerin tescili.
- Köprüler.
- Muhtelif yönetmelikler yapmak.
- Mezarlıklar.
- Çocuk ölümlerini önleme.
- Klinik kontrolü.
- Umuma açık barınma yerlerinin kontrolü.
- Elektrik saatlerinin kontrolü.

- Havagazı tesislerinin ve saatlerinin kontrolü.
- Yiyecek ve içecek maddelerinin teftişi.
- Mesken temini.
- Arazi tapu - sicil işleri.
- Kütüphane, müzeler, sanat galerileri.
- Pazar yerleri.
- Anne ve çocukların bakımı.
- Süt, yağ ve peynir imalâthalerinin kontrolü.
- Morg tesisi.
- Hastalıkların ihbarı, dezenfeksiyon.
- Zararlı fiilleri önleme.
- Parklar, açık ve yeşil sahalar.
- Petrol depo ve istasyonları.
- Liman sağlık işleri.
- Çöpleri kaldırma.
- Dükkânların teftişi.
- Sokakların bakımı.
- Şehir plânını düzenleme.
- Aşılama.
- Ölçü ve tartıların teftişi.

KESİM — V

MAHALLÎ İDARELER VAZİFELERİNİ NASIL YAPARLAR?

Mahallî idare meclislerinin faaliyetleri çok grift bir karek- ter taşır ve şumulü içine çeşitli hizmetleri alır. Nüfusu birkaç bini aşmayan ve meclis üye sayısı 20 veya 30 civarında olan küçük bölgelerde, mahallî idare meclisinin, yılda yapacağı birkaç toplantı ile bütün işlerini bitirmesi mümkündür. Bu toplantı devreleri arasında çıkacak pek te önemli olmayan iş ve meseleler ise, lüzumu halinde meclis başkanına veya bazı üyelere danışılmak suretiyle doğrudan doğruya mahallî idare memurları tarafından intaç olunabilir. Bu arada önemli meseleler çıkacak olursa, meclisi olağanüstü toplantıya çağırma imkânları da vardır.

Fakat büyük bölgelerin mahallî idarelerinde meclisler tek başına bütün işleri yeter derecede görme imkânından mahrumdurlar, Bilhassa Kontluklarda veya büyük şehirlerde mahallî işler

çok daha mufassal bir manzara arzeder. Hususile beledi mahiyetteki işler kamu hizmetleri gelişip tekemmül ettikçe, yıldan yıla artmakta ve grifleşmekte, mahallî idarelere parlamento, kanunlarla her gün yeni yeni vazifeler tahmil etmektedir.

Komiteler teşkili: Bütün bu zaruretler karşısında; mahallî idare meclislerinin ekserisi, kanunların kendilerine verdiği fırsat ve imkânları kullanarak, komiteler teşkili yoluna giderler. Hemen hemen umumî bir kaide olarak denilebilir ki, işler, bir çok kimseler yerine birkaç kimsenin bir araya gelmesiyle daha süratli yapılır. 12 veya 20 kişiden, işin mahiyeti gerektirdiği takdirde nihayet otuz kişiden mürekkep bir komite, bir mesele veya hususî yüz üyeli bir meclisten çok daha süratle görüşür, şekillendirir ve halledebilir. Parlamento dahi kendi bünyesinde böyle komiteler (encümenler) teşkili yolunu iltizam etmektedir. Parlametoya yapılan her teklif evvelâ Parlamento heyeti umumiyesi huzurunda okunur, sonra ilgili encümene havale olunur. Bu encümende teklif incelenir, gerekli tâdiller yapılır, böylece teklif olgun bir hale getirildikten sonra hazırlanan raporu ile birlikte Parlamento heyeti umumiyesinde müzakere ve kabul olunur.

Mahallî idare meclislerinin teşkil ettikleri komiteler de buna benzer şekilde çalışırlar. Mecliste bir meselenin müzakere edilmesi icabettiği, meclise bir teklif yapıldığı ve bu teklifin nazarı itibara alınması uygun görüldüğü ve meclisin de komiteleri bulunduğu takdirde; meclisçe nihaî bir karara varılmadan önce, bu mesele ve teklifler, incelenmek ve raporu hazırlanmak üzere bir komiteye havale olunur.

Mahallî idare meclislerinin komite sistemi ile Parlametionun komite encümen sistemi arasında bir bakımdan esaslı ve büyük bir fark müşahede edilir. Parlametoda, hemen hemen bütün meseleler ve teklifler evvelâ umumî heyete gelir, ondan sonra umumî heyetçe komiteye gönderilir. Mahallî idare meclislerinde ise umumiyetle tatbikatta, meclisin görev çerçevesine giren bazı grup işler, meclise niyabetle komiteler tarafından yürütülür. Bu kaidenin uygulanması sonucunda, komiteler teşkil etmiş olan mahallî idare meclislerine taallük eden birçok meseleler önce komitelere gider. Komiteler, belirli sınırlarla mukayyet olmak şartıyla, bu meseleleri meclise izafetle karara bağlar ve sonuçlandırır, An-

cak mahallî idare için büyük bir önem taşıyan konular, veya prensibe taallûk eden işler bu komitelerce kararlaştırılmayıp; sadece incelenmek ve raporu hazırlanarak meclise arzedilmekle iktifa olunur. Bu raporlarda, tabii mevzuu bahis meselenin nasıl halledilmesi gerekeceği yolunda, komite düşüncesi de tebarüz ettirilir. Böylece, kendisine olgunlaştırılmış bir şekilde getirilen konu hakkında meclisin sūratle ve daha salim bir karara ulaşması mümkün olur.

Komite sisteminin sağladığı faydalar: Komiteler ve meşgul oldukları konular çok çeşitlidir. Evvelâ meclisin vazifeleri, üyeler arasında taksim olunur. Böylelikle bir üyenin meclise ait bütün iş ve hususlarla inceden inceye alâkalanması yerine ; sadece, aynı zamanda üyesi bulunduğu komitenin görev sahasına giren meselelerle lâıyık veçhile ilgilenmesi sağlanır ve bu meselenin, komitece incelenip meclise intikal ettirilmesi halinde üyenin mecliste salâhiyetle konuşabilmesi imkânı temin edilmiş olur.

Bundan başka, meclis kendisine ait vazife ve yetkilerden bir çoğunu komitelere devretmekle, işlerin çok daha sūratlı yürütülmesini mümkün kılar.

Komite sisteminin yukarıdaki faydalarından başka, üçüncü ve en mühim bir faydası daha vardır. Bütün meselelerin evvelâ komitelerden geçirilmesi ve onun düşüncesi alındıktan sonra mecliste görüşülmesi sayesinde, âdetâ herhangi bir işin iki defa tetkik ve müzakeresi ve böylelikle daha sağlam esas ve kararlara varılması mümkün olur ve diğer bir ifade ile, mahallî idare meseleleri âdetâ derecattan geçirilmek suretiyle kararlaştırılmış olur.

İngiltere Parlamentosu ve diğer memleketlerin çoğunun millî meclisleri iki meclisten terekküp eder. Buralarda umumî kaide, bir meclis tarafından kabul edilen teklifler kanunlaşmış sayılmaz. Bu tekliflerin kanunlaşması ancak ikinci meclis tarafından müzakere edilip tasvip olunmakla mümkün olur. Medenî âlemin kabul ettiği bu sistem; devlet işlerinin bir yerine iki temsilciler grubu tarafından tezekkür edilmesi imkânını bahşeder. Fakat mahallî idare sistemlerinde böyle ikinci bir meclis prensibi uygulanmaz, Mahallî idarelerde bir tek meclis vardır. Her ne kadar meclisin Alderman denilen üyeler grubu, esas meclis üyelerinkinden ayrı bir

seçim usulüne tâbi; hizmet müddetleri münhehap üyelerinkinden farklı olmaları dolayısıyla bunları senato üyeleri ile kıyaslamak veya mahallî ayan ve eşraf telâkki eylemek mümkün ise de, bunlar ayrı bir meclis değil, bir tek meclisin bir kısım üyelerini teşkil ederler. Anayasa hukukundaki ikinci meclis prensibinin mahallî idarelerdeki az çok mütenazırı komite sistemidir.

Komitelerin sayısını ve çeşidini tesbite, bu komitelere, meclisin ne gibi vazife ve yetkilerinin devredileceğini belirtme, komiteler üzerinde meclisçe uygulanacak mürakabe tedbirlerinin derecesi, komitelerin kaç üyeden terekkep edeceği, bunların toplantı zamanları, vesaire gibi hususları hemen umumiyetle ilgili mahallî idare meclislerinin takdirine bırakılmıştır. Ancak parlamento, mahallî idare meclislerinin bu yoldaki serbestilerini bazı hallerde takyit eder.

Teşkilî kanunla mecburî kılınan komiteler (Statutory committees):

Komiteler teşkilinin faydalı olacağı mahallî idare meclislerince takdir edilmekte olmasına rağmen; kanunlar bazı işler için, mahallî meclisler tarafından behemahal komiteler kurulmasını mecburî kılmış bulunmaktadır.. Bu cümleden olarak; meselâ Kontluk Meclisleri ile, Başkent Belediye Meclisleri birer Maliye Komitesi; kendilerine eğitim hizmetleri tevdi edilmiş olan mahallî idare meclisleri de birer Eğitim Komitesi; ayrı bir polis teşkilâtına sahip bulunan belediyelerde de belediye meclisleri birer Güvenlik Komitesi teşkil eylemek mecburiyetindedirler. Kanunlar, bunlara benzer daha birçok komiteler kurulmasını emretmektedir. Bu türlü komitelere “teşkilî kanunla mecburî kılınan komite” (statutory committee) adı verilir. Mamafih muayyen bir konu hakkında bir komite kurulmasının kanunla mecburi kılınması keyfiyeti; bu konu ile ilgili olan esasında meclise ait bulunan bütün işlerin ve vazifelerin meclisten alınıp behemahal bu komiteye verileceği mânasını tazammun etmez.

Meclislerin, komiteleri üzerindeki mürakabe ve kontrol yetkilerinin derecesi hal ve icaplara, işin mahiyetine göre değişir. Meclisin emrine en az tâbi komitenin tipik misâlini belediyelerdeki “Güvenlik Komiteleri” teşkil eder. Kanuna göre, bu komitenin kararları belediye meclisinin tasvibine bağlı değildir. Belediye meclisinin; bu komite üzerinde, komite üyelerinden bir kısmını seçmek-

te ve komitenin ihtiyacı olan para meclis tarafından temin edilmekte bulunmaktan başkaca, bir nüfuz hâkimiyeti mevcut değildir. Bu itibarla, belediye meclisi Güvenlik Komitesi üzerindeki kontrolünü ancak sahip olduğu bu iki imkânlar dairesinde ve dolayısıyla icra eder. Polis işleri bakımından durum kontluklarda da hemen hemen aynıdır. İkincic kesimde izah edildiği gibi, kontluklarda polis makamı, Kontluk Meclisince seçilen üyelerle yargıçlardan terekkün eden daimî mülhak komitedir. Meclisin, komiteye üye seçmekten ve polis işlerine gerekli parayı temin ederek komite emrine vermekten başkaca komite ile herhangi bir ilgisi mevcut değildir.

Genel kaide, komite muamelelerinin ve kararlarının, meclisin tasvibine tâbi olduğu yolundadır. Bundan başka hiç bir komite vergi tarhetmek veya istikraz akdeylemek yetkilerini hâiz olamaz. Bu tasvip mekanizması sayesinde, meclisler; komitelerinin yaptıkları işleri devamlı bir şekilde kontrol ve mürakabe etmek imkânını bulurlar. Ancak bu kontrol ve mtirakabenin; genel kaidenin uygulama derecesini meclisler tesbit ederler.

Komite üyelerinin sayısı: Teşkili kanunla mecburî kılman komitelerde, üye sayısı ve üyelerin kimlerden terekkün edeceği keyfiyetleri çok defa kanunlarında tasrih olunur. Yoksullara yardım işlerini idare etmek maksadiyle Kontluk Meclislerince teşkil olunan “Koruyucular Komitesi” (Guardians Committee) 12 den az 36 dan çok olmayacak miktarda üyeden terekkün eder. Akıl hastalıklarının tedavisi işleriyle görevlendirilmek üzere Kontluk Meclislerince kurulacak “Ziyaretçi Yardım Komitesi” (Visiting Committee) üyelerinin sayısı belediyeden az olmamalıdır. Bir kısım komitelerin üyelerinin cümlesinin behemahal meclis üyeleri olması gerekeceği de bazı kanunlarda açıklanmıştır. Meselâ, bir eğitim komitesinin üyelerinin çoğunluğu, bu komitenin mensup olduğu meclis üyeleri arasından seçilir, kalanının behemahal meclis üyesi olması şart değildir. Hariçten de seçilebilir. “Umumî Hıfzısıhha ve Mesken Komitesi” (Public Health and Housing Committee) üyelerinin en az üçte ikisi meclis üyelerinden terekkün eder. Kalanı meclis dışından alınabilir. Buna mukabil; maliye komitesi üyelerinin hepsinin, meclis üyeleri arasından seçilmesi mecburidir.

Bazı kanunlar, komite üyelerinde ihtisas ve bazı özel vasıflar

arar. Meselâ, Eğitim Komiteleri, Koruyucu komiteler. Ziraatçı Yardım Komiteleri, analık ve çocuk bakım komitelerinde kadın üyelerin de bulunması mecburidir. Bir "Kontluk Tarım Komitesi"nde tarımla ilgisi veya tarım bilgisi olan kimseler bulunmalıdır. Aynı suretle, analık ve çocuk bakım komitelerinde, eğitim komitelerinde, akıl hastalıkları bakım komitelerindeki bir kısım üyelerin; çalışma konusuna giren meselelerde tecrübe ve ihtisas sahibi kimselerden olmaları şart koşulmuştur.

Meclis üyeliğine mâni veya üyeleğin zevalini mucip haller (üçüncü kesime bakınız) komite üyeleri hakkında da câridir. Başka bir ifade ile, komite üyelerinin, meclis üyeliği şartlarını ve vasıflarını da hâiz olmaları gerekir. Umumiyetle komiteler, başkan- larını ve başkanvekillerini kendileri seçerler. Bunların meclis tarafından seçildiği haller nadirdir.

Daimî ve özel komiteler: Mahallî idare meclisleri tarafından teşkil edilen komitelerin sayısı ve çeşidi, mahallî idarelerin gördükleri vazife ve hizmet gruplarının nevine ve çeşidine göre değişir. Fakat bir kanunla muayyen bir işin idaresi için kurulması emredilen bir komiteyi mahallî idare meclisi behemahal korumak mecburiyetindedir. Bu hususta onlara bir hıyar hakkı tanınmış değildir. Buna mukabil, kanunla kurulması mecburi kılman bir komiteye mahallî idare meclislerince, bu komiteye kanunla yazılı işler dışında birtakım vazifeler verilmesi de câizdir. Meselâ, Kontluk Meclislerinin; kontluk mâliyesini düzenlemek ve mürakabe etmek maksadiyle kurmağa mecbur oldukları Maliye Komitesine, kontluğa ait arazi ve gayrimenkullerin idaresi görevini vermelerini menedici bir hüküm mevcut değildir. Ancak teşkili kanunla mecburi kılınan bir komiteye, teşkili yine kanunla mecburî kılman diğer bir komitenin görevleri tevdi edilemez. Bu itibarla meselâ, Maliye Komitesine, Eğitim Komitesi görevleri tâhmil olunamaz.

Bütün bu izah edilen meseleler, ilgili mahallî idare meclisinin yıllık âdi toplantılarında ele alınır ve bu içtimalarda ne gibi komiteler kurulacağı kararlaştırılır ve komite üyeleri seçilir. Üyeleri her yıl yeniden seçilen ve normal ve devamlı mahallî idare işlerine bakan komitelere "Daimî Komite" (Standing Committee) adı verilir. Bunlardan başka, meclisler, mahallî idareyi ilgilendiren ve fakat arızî ve geçici mahiyet taşıyan hususlar için geçici mahiyet

te komiteler de teşkil edebilirler. Bu komitelere “özel Komite” (Special Committee) denir.

Yol ve sokakların yapım ve bakımı işlerini idare eden “Şosalar Komitesi” (Highways Committee); mahallî idareye ait mesken ve binaları idare eden “Yapı Komitesi” (Housing Committee); şehir ve kasaba plânlarını düzenleyen ve uygulayan “Belde Plânlaş- tırma, Komitesi ” (Town Planning Committee); kanalizasyon, bulaşıcı hastalıklar, hastahanelerle meşgul olan yiyecek ve içecek maddelerini kontrolla görevli bulunan “Umumî Hıfzıssıhha Komitesi” (Public Health Committee); elektrik tesisleri olan mahallî idarelerde “Elektrik Komitesi”; mezarlıkları idare eden “Mezarlıklar Komitesi”; vergi tarhı maksadiyle gayrimenkul kıymetlerini tesbit eyliyen “Vergilendirme ve Kıymet Takdiri Komitesi” (Rating and Valuation Committee); Parklar Komitesi, Kütüphaneler Komitesi, Pazarlar Komitesi gibi komiteler; daimî komitelere birer misâldir.

Özel Komite’ye misâl: Anı iş krizleri sırasında mahallî halka iş bulmak maksadiyle kurulan “İşsizlik Komitesi” (Unemployment Committee); harb zamanlarında, tehlikeli bölgelerden çocukları boşaltmak gayesiyle teşkil edilen “Boşaltma Komitesi” (Evacuation Committee). Bazan önemli bir hususiyet veya güçlük arzeden belirli bir meselenin tetkik ve incelenmesi için;taç giyme merasim ve şenliklerini idare için, vukua gelen olağanüstü bir olayla meşgul olmak maksadiyle de meclisçe, uygun görüldüğü takdirde özel komiteler teşkil olunabilir. Daimi komiteler ile özel komitelerin faaliyet tarzları arasında bir fark mevcut değildir. Aralarındaki yegâne fark, özel komitenin kurulmasını istilzam ettiren işin intacı halinde bu komitelerin faaliyetlerinin sona ermesidir.

Komiteleri bulunan her mahallî idarede, bu komitelerden başka “Genel Amaçlar Komitesi” (General Purposes Committee) adı altında diğer bir komite kurulması usuldendir. Baş komite durumunda olan bu komite, diğer komitelere tahsis edilmiş olan işlerle uğraşmaz. Çok defa, diğer komitelerin başkanları ile üyeleri bu komitenin üyeliğini yaparlar. Genel Amaçlar Komitesi, mahallî idarenin âdeta kabinesidir. Mahallî idarenin tâkip edeceği hattı hareketin ana hatlarını tesbit eder, diğer komiteler arasındaki uyuş-

mazlıkları telif ve halleder. Mahallî idarece girilecek geniş mikyastaki, şumullü faaliyetlerin program ve esaslarını bu komite hazırlar. Mahallî idarenin iç teşkilâtını, hizmet dairelerini, komiteler arasındaki iş bölümünü umumiyetle bu komite hazırlar ve meclisin tasvibine sunar.

Tâli komiteler (Sub - committees): Büyük mahallî idarelerde, her komiteye tevdi edilen işler dahi o kadar çeşitli ve fazladır ki, komiteler normal mesai ve toplantılarıyla bu işleri zamanında başaramazlar. Bu gibi hallerde komitelerce, birtakım tâli komiteler teşkili yoluna gidilir. Büyük bir kontluğun veya kontluk durumunda olan büyük bir belediyenin Eğitim Komitesinin çok defa altı ve hattâ daha fazla tâli komitelere ayrıldığı vâkidir. Bu tâli komitelerin herbiri muayyen bir grup eğitim işlerinin idaresini üzerine alır. Bu cümleden olarak öğretmenlerin tâyini işi, kitap, ders malzemesinin seçilmesi ve tedariki, okul binalarının yapım ve bakımı, kurs işleri, öğrencileri mükâfatlandırma, ilk öğretim, orta öğretim, teknik öğretim, gece okulları gibi işlerin herbiri için ayrı bir tâli komite teşkil olunur. Yoksullara yardım işini geniş bir alanda tatbik eden mahallî idarelerde de, Koruyucular Komitesinin, bu işleri mıntaka mmtaka idare etmek üzere tâli komiteler kurduğu görülür. Mahallî idareye ait bir hastahanenin veya iş yerinin veya diğer bir müessesenin idaresi için de “Tâli İdare Komitesi” (Mena. ging Subcommitte) adı verilen birtakım tâli komiteler kurulması da âdet haline gelmiştir.

Bu suretle teşkil edilen tâli komitelerin sayısı, büyük mahallî idarelerde pek kabarıp bir yekûn tutar. 1939 dan Önce Londra Kontluk Mecclisi tarafından teşkil edilmiş olan komite, tâli komite, tâli idare komiteleri sayısının bini aştığı görülmüştür. Bu tâli komitelerin işleri dahi bazı o kadar hacimli olur ki, bunların da şubelere, tâli komitenin tâli komitesi şeklinde bölümlere ayrıldığı vâkidir. Meselâ Yapı Komitesinin tâli komitesine bağlı bir şube yalnız yapı ruhsatiyeleriyle meşgul olur, özel bir dikkat ve ihtimam isteyen işler, hizmeti vatandaşın yanı başına kadar götürme düşünceleri de bu türlü şubelerin teşkilini zarurî kılar.

Komiteler ve daireler (Departments): Bir mahallî idare, dâhili teşkilât ve hizmetlerin istilzam ettiği personel bakımlarından çeşitli ve müteaddit daireleri ihtiva eder. Kontluk durumunda olan

tipik bir belediyede bir Kontluk Meclisi ve meclisin vazifelerini paylaşan komite ve tâli komiteler grubu bulunur. Bu meclis ve heyetler kalabalığının arkasında da daireler teşkilâtı mevcuttur. Meselâ, meclisin giderlerini karşılayacak gelirleri tahsil eyleyen bir maliye dairesi vardır. Bunun yanıbaşında sağlık dairesi, parklar dairesi, mühendislik dairesi vesaire adlariyle daha birçok dairelere rastlanır. Bu idarelerin çok defa, komitelerle mütenazır olarak teşkiline dikkat edilir. Meselâ, Maliye Dairesi Maliye Komitesine bağlıdır. Umumi Hıfzıssıhha dairesi, Umumi Hıfzıssıhha Komitesinin emri altındadır. Mamafih bütün bunlara rağmen İngiltere’de, komitelerle daireler arasında tam bir ahenk ve tenazurun mevcut olduğu iddia edilemez. Bu tenazuru sağlamağa çok defa imkânlar elvermezse de, bu gayeye mümkün olduğu kadar yaklaşmakta şüphesiz büyük faydalar vardır.

Ana yönetmelikler (1): Komiteler olsun, daireler olsun bütün bu teşkilâtın üstünde ve hâkim vaziyette mahallî idare meclisi gelir. Meclis, mahallî idare teşkilâtının en yüksek âmiri durumundadır. Mahallî idarelerde, bütün yetki ve sorumlulukların son mercii meclislerdir. Komitelerin sadece ne gibi işler göreceklarını değil, bunların üyelik şartlarını, toplantı zamanlarını, bu işlerin lâıkiyle idare edilmesini sağlayacak şekilde tesbit yetkisi meclisindir. Komitelerin oy verme, rapor hazırlama şekilleri, komitelerin sarfedebilecekleri para miktarı, müzakere ve karar nisabı, hep meclis tarafından belirtilir. Bundan başka, başlıca memurlarının vazifeleri bunların komitelere karşı durumları, komitelerin memurlar üzerindeki yetkileri de meclisçe tâyin olunur. Bütün bu hususlar, meclisçe yapılacak ana yönetmeliklerde yer alır.

Yukarıdaki izahlardan da anlaşılacağı gibi, bu ana yönetmelikler mahallî idare meclislerinin nevilere, gördükleri işlerin mahiyet ve giriftliği derecesine göre büyük değişiklikler arzederler. Ana yönetmeliklerde, meclisin toplantılarına, müzakere usulüne, toplantılarda söz söyleme müddetine, teklifte bulunma, yönetmelik hükümlerinin değiştirilmesi usulüne taallük eden hükümler de bu-

(1) (Standing Orders). Bu kelimenin Türkçede tam karşılığı (daimî emirname, daimî talimat) dir. Ben “ana yönetmelik” şeklinde tercüme etmeği uygun buldum.

S. T.

lunur. Meclis ve komite toplantıları tutanaklarının tutulması, masrafların tasdikine, sözleşmelerin ne şekilde aktedileceğine, mahallî idare memurlarının tâyin şart ve şekillerine ait hususlar da ana yönetmeliklerde yer alır.

Mamafih bazı kanunlarda, meclislerin çalışma ve müzakere usullerine dair birtakım hükümlere rastlanır. Üçüncü kesimde sözü edilen aldermanların seçim tarzına taallük eden hükümler bu cümledendir. 1933.' tarihli Mahallî idare Kanunundaki üç numaralı listede (Londra için de Londra mahallî idaresi hakkındaki 1939 tarihli Kanunda) meclislerin yıllık ve üç aylık bir toplantıları, içtima davet, meclis üyelerinin asgarî sayısı, oy kullanma hakkında birtakım esaslar mevcuttur. Meclis görüşmelerinin tutanaklarla tesbit edilmesi, bu tutanakların üyeler tarafından imzalanması da bu hükümler arasındadır. Kanunlarda sarahat olmayan hususlar hakkında; veya kanun hükümlerine muhalif olmamak kaydıyla ve bu hükümleri izah maksadiyle mahallî idare meclisleri ana yönetmeliklere hükümler koyabilirler ve umumiyetle bu yola da giderler. Meclislerin çoğu kanunlarda belirtildiği şekilde yılda dört toplantı ile iktifa etmezler. Umumiyetle ayda bir içtima ederler, işleri çok olan mahallî idare meclisleri on beş günde bir ve hattâ haftada bir toplanırlar.

Mahallî idare meclislerince düzenlenen ana yönetmeliklerin tasdikli nüshaları, halkın okuyabilmesi için mahallî kütüphanede bulundurulur. İsteyenlere para mukabilinde satılır. 1934 yılının Aralık ayında, Sağlık Bakanlığı, meclislere kolaylık olsun diye, bir çok tipte ana yönetmelik nümuneleri bastırmıştır. Bu yönetmelikler, Devlet Müdevvenat Müdürlüğüne satılmaktadır.

Mes'uliyetlerin devri, ticarî müesseselerle mukayese: Mahallî idarelerin iç bünye ve teşkilâtını böylece kısa bir şekilde belirttikten sonra, bu teşkilâtla bir ticaret şirketi teşkilâtı arasında bir bakımdan büyük fark bulunduğunu müşahade etmek kolaylaşır. Ticarî bir şirkette, işleri yürüten ve idare eden üç çeşit şahıslar grubuna rastlanır: Müessese veya şirketin sahipleri (ortaklar); şirketin umumî idaresinden sorumlu direktörler heyeti (idare meclisi); şirketin memur ve hizmetlileri.

Bir mukayese yapmak lâzımgelirse; mahallî idaredaki seçmenleri, şirketin ortaklarına benzetmek mümkündür. Ortaklar, şir-

keti idare edecek olan direktörler heyetini, mahallî idare seçmenleri ise mahallî idare meclisini seçerler. Artık bu seçimden sonra gerek hissedarlar (ortaklar), gerek seçmenler, alâkalı bulundukları şirket veya mahallî idarenin idaresine doğrudan doğruya karışmazlar, bunların müdahaleleri dolayısıyla olur. Onlara niyabetle direktörler heyeti veya mahallî idare meclisi işleri çevirir.

Mahallî idare meclisinin çalışma sistemi izah edilirken, mahallî idarenin iç teşkilâtında komite denilen heyetlerden bahs olunmuştu. Mahallî idarelerdeki bu komiteler, mahallî idarenin umumî gidişatından sorumlu olan meclis ile, memur ve hizmetliler arasında bir kademe vazifesini görürler. Ticarî bir teşekkülde, memur grubuna dâhil satış müdürü, reklâm müdürü, idare müdürü gibi âmirlere oldukça geniş yetkiler ve sorumluluklar tevdi edilmiştir, icabında bu müdürler bir araya gelerek, şirketin işlerine müessir olacak, şirketin işlerinin daha iyi yürütülmesini sağlayacak karar ve tedbirleri alabilirler. Bunlar, emir ve direktif aldıkları idare meclisine karşı sorumludurlar.

Mahallî idarelerdeki normal komite sistemi ile bu sistem bir- biriyle mukayese edilmeyecek kadar farklıdır. Bu fark, iki sebepten doğmaktadır. Evvelâ; mahallî idare meclisleri yetkilerinden birçoğunu memur ve hizmetlilere devretmeğe salâhiyetli değildirler. Böyle bir yetkileri olduğu hallerde bile bunları memur ve hizmetlilere devretmeğe pek yanaşmazlar. Şüphesiz, mahallî idare meclisleri, kendi memurlarına birçok işler gördürürler, fakat mahallî idarelerde ana kaide; mahallî idarelere taallûk eden muamele ve tasarruflar ancak mahallî idare meclisleri veya bunların seçeceği komiteler tarafından yapılabilir. Çünkü, halka karşı memurlar değil, mahallî idare meclisleri sorumludurlar. Bu mes'uliyet şümullüdür. Şirketlerde olduğu gibi, idare meclisinin veya memurların hissedarlara karşı taşıdıkları cüz'î sorumlulukla kıyaslanamaz. Bundan ötürü, mahallî idare meclisleri, devretmek yetkisinde bulundukları işleri dahi memur ve hizmetlilere tevdi eylemekten çekinirler. Bu sorumluluğun memurlara devri, meclisleri umumî efkâr muvacehesinde mesuliyetten kurtarmaz. İngilterede bugünkü telâkki ve anlayış devam ettiği müddetçe, mahallî idare meclisleri kendilerine ait yetki ve sorumlulukları ticarî şirketlerde olduğu gibi bir tek

memura veya birkaç memura devretmekten daima içtinap edeceklerdir.

Bazı yabancı memleketlerde, birinci kesimde işaret edildiği üzere, mahallî idarelerde icra yetkileri bazı şahıslara verilir. Bu kimseler müntehap meclisin geniş mürakabesi altında yetkilerini kullanırlar. Demokratik kontrolü asgarî hadde indiren bu yabancı sistemi, ticarî şirketlerinki ile kıyaslamak mümkündür. Şehir müdürü sistemi adı verilen (City Menager) bu sistemin; demokratik kontrolü asgarî hadde indirdiğine göre, İngilterede uygulanma kabiliyeti olup olmadığını kestirmek pek mümkün değildir.

Kâr gayesi bulunmamak: Mahallî idarelerdeki komite sisteminin, ticarî şirketlerde mukabili bulunmayışına ikinci sebep, ticaret âleminde başarılı olma derecesinin maliyet ve kâr mefhumlarıyla ölçülmesidir. Ticarî teşebbüste başarılı müdür, başarılı idare demek, firmaya en çok kârı sağlayan müdür ve idare demektir. İş adamı, yeni verimli bir teşebbüse girmeye karar verirken, yeni bir mal imâl eder veya satarken, yeni bir iş tutarken kendi kendisine soracağı bir tek mühim sual vardır: “Nekadar para getirir?”. Birkaç hal müstesna, mahallî idare makamları ise kendilerine böyle bir sual sormazlar. Ancak, elektrik, tramvay, su işletmeleri kuracak olan bir mahallî idare bu işletmelerin nekadar para getirebileceğini araştırır ve bu işletmelerin tüccar gibi değil en geniş mânasıyla verimli olacağına kanaat getirdiğinde teşebbüse geçer. Bundan ötürü, bu gibi işletmelerin idaresiyle mahallî idare meclisi bizzat meşgûl olmaktan ziyade, bu işleri hemen tamamiyle memurlar tarafından idare etme yolunu tercih ederek, tramvay müdürüne, elektrik müdürüne, su işleri müdürüne bırakır. Halk bu çeşit hizmetlerden makûl bir bedel karşılığında lâıkiyle faydalanabiliyorsa maksat hâsıl olmuş olur ve böyle dürüst işlemekte olan İktisadî mahiyetteki teşebbüsleri memurlar eline bırakmakta devam eyler ve şirketlerdeki idare meclisleri gibi sadece işin ana hatlarıyla ve genel kontrolü ile meşgul olur.

Fakat bunların dışında kalan ve tamamiyle hür âmme hizmeti karakterini taşıyan ve mahallî idare meclislerinin vazifeleri arasında bulunan hizmetlerde kâr gayesi bahis konusu olamaz ve olmamalıdır da. Meselâ anne ve çocukların sağlıklarına ihtimam görevinde, kâr gayesi mevzuubahis olabilir mi? Böyle bir sual, ancak

sorunun bahseldüğünü göstermek için sorulabilir. İlk, orta öğretim, yol bakımı, ev çöplerini kaldırma gibi faydalananlardan kargılık olarak herhangi bir ücret istenmeyen hizmetlerde de kâr ve zarar mevzuubahis olamaz. Yüzme havuzlarından, kütüphanelerden, parklardaki oyun yerlerinden faydalanma gibi, bir ücret mukabili yapılan hizmetlerde dahi kâr gayesi değil, bu hizmetin masraflarının bir kısmını olsun karşılama amacı görülür. Zira bu gibi yerlerde alınan ücretler yapılan masrafa nazaran çok cüz'î bir miktar arzeder. Geliri, masraflarından bâriz bir surette fazla olan bir mahallî idare meclisi halka kendini sevdiremez ve tutunamaz. Zira, vergi mükellefi vatandaş, gelirin masraftan fazla olduğunu görerek kendisinden alınacak verginin, nihayet masraflara eşit olacak bir nis- bete indirilmesini haklı olarak ister. Hülâsa, mahallî idareler de devlet gibi malî bakımdan kâr ve menfaat gayesi gütmeyen birer idaredirler.

Anne ve çocukların bakımı işini tekrar ele alalım. Bu hizmette İktisadî ve malî mânasiyle tabiatıyla bir kâr ve menfaat gayesi mevcut değildir. Yalnız bu hizmetlerin vatandaşlara, genel mâ- nasiyle büyük fayda ve menfaatler sağladığını da unutmamalıdır. Ancak bu fayda ve menfaatlerin tutarını riyazi olarak ifade etmek mümkün olmaz. Böyle bir hizmetin sağladığı menfaat ve faydalar; sağlık, saadet, anne ve çocuğun selâmeti gibi kelimelerle ifade edilebilir. Mamafih bu hizmetlerin millî ekonomi üzerinde tesirleri olduğu da inkâr edilemez. Bu çeşit hizmetler, millî ölçü ve mânasiyle bilvasıta bazı tasarruflar sağlar. Meselâ hekim masrafları azalmış olur. Bütün bunlara rağmen, herhangi bir mahallî idare bir hizmet deruhte ederken, bu hizmetin müsmir, verimli olup olmayışını kâr ölçüsüne vurarak takdir etme yoluna gitmez. Hizmetlerde kâr gayesi görülmeyeceğine göre bunların idaresini şirketlerde olduğu gibi memurlara devretmek pek de politik bir hareket olmaz. Mahallî idare meclisi, işlerin en esaslı ve mühimlerini bizzat deruhte ve idare eylemek mecburiyetindedir.

Meclisler bu hizmetleri ve vazifeleri yaparlarken mahallî ihtiyaçlar, mahallî arzu ve zevkler, politik temayüller, mahallî halkın vergi ödeme kabiliyeti, hizmetin müsmir olması, parlamentonun arzusu, sosyal gelişme istikametleri gibi yekdiğerine tesir eden müdil birtakım âmilleri de nazarı dikkate almak mecburiyetinde-

dir. Her nekadâr, iş adamı da, işi ile alâkalı olduğu için az çok bu faktörleri gözönünde bulundurursa da bütün bu hesaplara işin hasbî ve iyi görülmesi için değil, kestirmek için başvurur. Bu âmillerden hangisinin kazanç, hangisinin zarar getireceğini; kazanıp kazanamayacağını, bir mahallî idare meclisinin üyesi ise muvaffak olup olmadığını ancak üç yıllık hizmet süresinin sonunda, yeni seçimlerde anlıyabilir. Hattâ, yeni seçimlerde bile bunu anlamak mümkün olmaz. Zira bir üyenin yeni seçimde kazanamaması, onun üyelik vazifesinde muvaffak olmadığına behemahal delâlet etmez. Çünkü, çok defa eski muvaffakiyetlerin, yeni seçimlerde kazanmak için bir garanti teşkil etmediği görülür. Seçimlerde çok defa kapisler hâkim olur. Bir mahallî idare meclisi üyesi, üyelikte kalmağı istiyorsa, her zaman ve atacağı her adımda uyanık ve ölçülü davranmalıdır.

Mahallî idarelerin çalışma temposu: Gerek yukarıki sebeplerden, gerekse mahallî idare makamlarının vazifelerini yaparken, umumî efkâr projektörünün daima kendisine çevrili bulunduğunu bilmelerinden ötürü; bu idarelerin ticaret âlemindeki çalışmalara nazaran oldukça batî işledikleri görülür. Bir mahallî idare makamına yazı ile müracaat eden bir kimse bu müracaatına belki bir iki günde karşılık alabilir. Fakat bu pek de olağan ve normal bir olay sayılmaz. Bir, iki hafta veya daha çok bir müddet geçtikten sonra cevap alması daha olağan ve normal telâkki olunur. Önemli meselelere taalûk eden esaslı bir cevap alabilmesi için ise çok defa bir, iki ay gibi uzun bir müddet geçer.

Bir kısım cevapların çabucak, bir kısımlarının da gecikerek verilmesi şu suretle izah olunabilir: Soru veya istek basit ve önemsiz bir meseleye taallûk ediyorsa, alâkalı memur, başka bir makamdan danışıp emir almaksızın hemen cevap verebilir. Tabîî bu mesele, memurun re'sen cevap verme yetkisinde bulunduğu meselelerden olmuyor. Soru veya istek nisbeten önemli bir konuya ait bulunduğu takdirde, iş ilgili komitede görüşülür ve dilekçiyeye verilecek cevap komitece kararlaştırılır. İşleri çok olan komiteler haftada bir; nisbeten az işi olanlar ise onbeş günde bir, ayda bir; hattâ bazan daha geç toplanırlar. Böylece verilecek cevap komitenin toplanmasına mûallak bulunduğu için, bir hayli gecikir. Cevaplar bazan çok daha geç verilir, istek veya soru öyle bir konuya ta-

allük eder ki, bunların komitenin ilk toplantısında halli mümkün olmaz. Komite, bu işlerde vukufu olan memurların mütalâasına müracaat eder. Memur, diğer memur arkadaşlarına danışır, bu arada birkaç gün geçer, meselenin tekrar komitede görüşülmesi gelecek toplantıya kalır. Yani böylelikle eski gecikmelere ilâveten aradan belki de bir ay, iki ay daha geçer.

Soru ve istek önemli bir mahiyet taşıyor ve buna karar verme komitenin yetkisi dışında kalıyorsa, konu, meclis heyeti umumiyesinde görüşülür. Meclisler çok defa üç ayda bir toplanır. Meseleyi önce komite inceler, düşüncesini ihtiva eden raporu meclise verir. Komite raporları umumiyetle meclisin matbu gündem kâğıtlarına dercedilir. Bu rapor üzerine iş mecliste görüşülür ve kararlaştırılan cevap ilgiliye tebliğ olunur. Tabî bu işlemler haftalarla gecikmelere sebep olur.

Tatbikatta çok defa, iki toplantı devresi arasında geçen zamanlarda, (meclis ve komitelerin toplantı halinde bulunmadıkları zamanlarda) meclis ve komitelerin, kendilerine ait bazı yetkileri meclis veya komite başkanlarma bilvekalâ kullandıkları görülür. Bu usul her nekadar işleri süratlendirirse de, gecikmelere ta- mamiyle mâni olamaz. Zira, öyle meseleler olur ki, meclis veya komite başkanı ya yetkisinin mahdut oluşu, yahut da meselenin önemi dolayısıyla işi üzerine almayarak meclis veya komitenin toplantısına talik etmeği tercih eyler. Bu takdirde meclis veyo komite toplantılarını beklemek zarureti hasıl olur.

Bütün bu mahzurları, mahallî idarelerde uygulanan demokrasi sisteminin birer bedeli addederek hoş karşılamaktan başka çare yoktur. Bu sistem uygulanmasaydı mesele gayet basitleşir, dilekçeyi alan memur, işi meclise havale edecek olan komiteye tevdi etmiyerek gereğini re'sen düşünür ve müracaat sahibine bir iki günde cevap verebilirdi.

Mahalli idarelerde vazife ve hizmetlerin idare tarzı: Bütün bu verilen izahlardan, bir mahallî idare meclis veya komitesi adı toplantısında ne gibi şeylerin ccereyan ettiğini az çok anlamak kabildir. Meclis ve komiteler toplantılarında meseleler; ya üyeler tarafından bu meclis ve komitelere teklif edilmek, yahut da mahallî idare memurları tarafından getirilmek suretiyle görüşülür.

Toplantılarda görüşülmesi gereken bütün hususlar, belirli toplantı gününden önce memurlar tarafından meclis ve komiteye sunulur. Bir mahallî idare meclisi kâtibi bu meclisin genel sekreteri durumundadır. Meclisin belli başlı yazışma işlerini idare etmek, meclis ve komiteler kararlarını ihtiva eden evrak ve vesaiki muhafaza etmek, bu kararları ilgililere ulaştırmak meclis kâtibinin vazifesidir. Gerek kâtip, (sağlık memur veya müdürü, mühendis veya muhasip hangisi olursa olsun) gerekse diğer daire âmirleri, meclis ve komitelerle daimî temas halinde bulunmak ve mahallî idarenin çeşitli dairelerinde olan bitenlerden meclis ve komiteleri haberdar eylemek mecburiyetindedir. Komitelerde konuşulan meseleler hakkında komitece bu âmirlerin malûmat ve mütalâasına da müracaat olunur.

Komite toplantıları: Bir komitenin toplanması icap ettiğinde, meclis kâtibi, üyelere tebliğat yapar. Bu dâvetname ile birlikte, sözü edilen toplantıda hangi işlerin görüşüleceğini gösteren bir gündem kâğıdı da gönderir. Bu gündem kâğıdı ve diğer meselelerle birlikte, komitece karşılık verilmesi gereken mektup ve yazıları, herhangi bir vasıta veya malzemenin satın alınması yolunda alâkalı daire adının tekliflerini, yeni ne gibi memurlar alınacağını, bir yolun veya mahallî idareye ait bir yapının tâmiri gibi bazı ameliyelerin icrasına taallûk eden teklifleri ihtiva eder. Bundan başka Daire âmirleri, kendi dairelerine taallûk eden işlerin gidişatını, komiteyi ilgilendiren diğer hususları belirten, aylık veya üç aylık raporlar düzenliyerek komiteye sunarlar. Bu da gündemde yer alır. Yine gündem kâğıdında, tetkik edilerek raporunun hazırlanması meclis tarafından komiteye havale edilmiş olan meseleler de yer alır. Bunlara ilâveten komitece müzakere edilip kararlaştırılması üyeler tarafından teklif edilen hususlar da gündeme alınır.

Gündem kâğıdı bütün bu meseleleri tam metin veya hülâsa şeklinde ihtiva eder. Çok defa raporlar ve komiteyi ilgilendiren diğer işler, mektup ve tezkere örnekleri ve diğer kâğıt ve vesikalar tamamiyle gündem kâğıdına dercedilmeyip, gündem kâğıdına bağlı olarak sunulur. Gündem ve bütün bu kâğıtlar ve vesikalar; incelenebilmeleri ve komiteye hazırlıklı olarak gidebilmeleri için üyelere toplantı gününden en az iki gün önce gönderilir. Şu izahlar da gösteriyor ki, büyük ve işleri çok olan bir mahallî idarede

meclis veya komite üyelerini ciddi suretle meşğûl edecek bir hayli meseleler mevcuttur. Bu itibarla böyle bir mahallî idarede (bir kısmı alâkayı çekici; bir kısmı iç sıkıcı istatistiklerle diğer resmî işleri ihtiva eden) tape edilmiş veya basılmış elli ve daha fazla sayfa tutarında yazı okumak mecburiyetinde kaldıkları olur. Bu meselelerden bazıları karışık ve hakikaten üstesinden gelinmesi güç, üzerinde çok düşünülmesini, esaslı tetkikleri gerektiren çetin konulardır. Bunlar, üyelerce para vesaire şeklinde maddî hiçbir menfaat beklenmeksizin yapılır, buna rağmen çok defa halk tarafından tenkit edilir. Velhasıl işi çok bir mahallî idare meclis veya komitesinin üyesi olmak pek öyle kârlı bir iş değildir.

Komite kararları: Komitenin gündem kâğıdında yazılı olan çeşitli meseleler üzerinde vardığı kararlar kâtip tarafından zapt ve tesbit edilir. Bu kararların icabı, toplantıdan sonra yerine getirilir.

Karar konusu olan iş, komitenin tetkik etmek ve cevap vermek yetkisinde bulunduğu bir hususa taallûk ediyorsa, kâtip müracaat sahibine komitenin kararını tebliğ eder. Karar herhangi bir eşya, malzeme satın alınmasına, herhangi bir ameliyenin yapılmasına taallûk ediyorsa, alâkalı daire âmiri, kâtipten bu kararın bir örneğini alır. Komitenin kararı, meclise şevki gereken bir karar ise, kâtip ve yardımcıları bu karara taallûk eden komite raporu müsveddesini hazırlar. Karar ve komitece kabul edilen rapor, meclise gönderilir.

MECLİS TOPLANTILARI VE HALKIN TOPLANTILARDA HAZIR BULUNMASI: Meclis Üyelerini toplantıya davet şekli ve meclis toplantıları, bu toplantılarda işlerin müzakere edilip karara bağlanması, komitelerdeki gibi aynıdır. Ancak meclis içtimaları, komitelerdekinden daha merasimli ve teşrifatlıdır. Üyeler umumiyetle ayakta konuşurlar ve belirli bir konu ve mesele üzerinde ancak bir defa söz alabilirler. Komitelerde ise oturularak konuşulur ve bir üye bir konu hakkında birçok defa söz alabilir. Meclis müzakereleri umumiyetle halka açıktır (1) ve halkın toplantıları takip etmesine mahsus bir yer ayrılır.

(1) Bucak Meclisi toplantılarının açık olması mecburidir. Diğer meclisler toplantılarının açık veya gizli olması meclisin kararına bağlıdır.

Basın mensupları da toplantıları takip ederler. Bu işe ayrı bir önem verilir. Basın mensuplarının bu hakları 1908 tarihli bir kanunda belirtilmiştir. Basının bu yoldaki hakları; Eğitim ve Yoksullara Yardım (koruyucular), Sosyal Yardım ve İyilik Komitelerinde ayrıca Meclisin tasvibine tâbi olmayan mesailin müzakere edildiği toplantılara da şâmilidir. Kamu menfaati, bir mesele veya işin mecliste veya sözü edilen komitelerde açık olarak görüşülmemesini gerektiriyorsa, bu konunun müzakeresi sırasında basın mensupları da dışarıya çıkarılabilir. Basının, diğer komite ve tâlî toplantılarında hazır bulunmağa hakları yoktur.

Toplantıları halk ve matbuatın tâkip eylesinin, üyelerin durumuna ve işin müzakeresine büyük tesiri olur. Sözler daha tartılı sarfedilir, hatip gözucu ile halka bakar, onun tasvip etmeyen tavırları karşısında daha ölçülü ve mâkul konuşur.

Meclisin gündem kâğıdı hemen hemen komiteler uhdesindeki görevlerin ne şekilde yürütüldüğünden kendisinin mütalâasına tevdi edilen bir iş hakkındaki en uygun karar ve tedbirin nelerden ibaret olabileceğinden bahseden komite raporlarını ihtiva eder. Müzakere edilecek işler hakkında üyelerin de teklif hakkı vardır. Herhangi bir müstacel veya umulmadık durum hasıl olduğunda, meclisin ana yönetmeliğine göre, üyeler toplantısının ertelenmesini de teklif edebilirler. Bu teklif kabul edildiği takdirde, meclisin toplantısı gelecek adı içtima gününe tâlik edilmiş olur.

Meclis toplantılarında oylar, el kaldırmak suretiyle verilir. Ancak, bir kısım üyelerin talebi halinde ayırma (division) usulü ile oya müracaat olunur. Bu usule göre her üyenin oyu yazı ile tesbit olunur. Şöyle ki, meclis kâtibi meclis üyelerinin adlarını teker teker okur, adı okunan üye yüksek sesle “kabul”, “vardır” veya “çekinse” der. Parlâmentoda “ayırma” usulünün başka türlü uygulanır. Parlâmento üyelerinden “kabul” veya “red” oyları kullanacaklar toplantı salonunun iki ayrı kapısından dışarıya çıkarlar. Kabul kapısından geçenlerin adları bir gurup, red kapısından geçenlerin isimleri de ayrı bir gurup halinde tesbit olunur.

Ayırma usulü ile oya; her üyenin mes’uliyeti tam bir şekilde müdrik olarak oyunu kullanmasını sağlamak maksadiyle müracaat olunur. El kaldırma suretiyle oy kullanmada; başkan veya kâtip

kalkan elleri saymak suretiyle çoğunluğun ne tarafta olduğunu tesbit eder. Bu usulde, konu hakkında kaç lehte, kaç aleyhte oy verildiğinin başkan tarafından açıklanması mecburî olmayıp “çoklukla kabul edilmiştir veya çoklukla reddedilmiştir” şeklinde bir beyanla da iktifa olunabilir. Tabî bu sistemde, yani işarî oy sisteminde, hangi üyenin lehte, hangi üyelerin aleyhte oy verdikleri isim zikredilmek suretiyle tasrih olunmaz. Ayırma usulü ise; gerek oyların daha doğru olarak savılabilmesini sağlaması, gerekse kimin lehte, kimin aleyhte oy kullandığını açık bir şekilde belirtmesi bakımlarından, işarî usul tercih edilir. Mahallî işlere, fazla miktarda politikanın karıştırıldığı meclislerde çok defa ayırma usulü ile oy kullanılır. Ayırma usulünde, hangi üyenin leh; hangi üyenin aleyhte oy kullandığı meclis zabıtlarına geçirilir. Meclis zabıtları bastırılır. Bu zabıtları; her seçmen, bir peniyi geçmeyen, cüzî bir ücret mukabilinde okuyup inceleyebilir, bu zabıtların dilediği kısmının örneğini çıkarabilir. Ekseri mahallî idareler, meclis zabıtlarını neşrederler ve satarlar.

Bu tedbirler sayesinde; meclis üyeleri tarafından ayırma usulü ile kullanılan oylar umumî efkârın malı olmuş olur. Bundan ötürü, muayyen bir konu hakkında ayırma yolu ile oy toplandığında, meclisteki hangi partinin hangi yolda oy kullandığını halk öğrenmiş olur ve bu oy usulü .politika liderlerine,parti mensubu meclis üyelerinin partileri, umdelerine sadakat derecelerini tesbit imkânım sağlar.

Mahallî idarelerde Politika: Umumî kanaat; mahallî idare işlerine politika girmemesi lâzımgelceceği yolunda olmasına rağmen fiiliyatta birçok mahallî idare meclislerinde, iyi organize edilmiş parti gruplarının mevcut olduğu görülür. Seçimler; çok kere parti listeleri üzerinde cereyan eder, parti teşkilâtının mütad ve disiplin esasları, mensubu olan meclis üyeleri hakkında da uygulanır. Londra Kontluk Meclisi, kuruluş tarihi olan 1889 dan bugüne kadar, belirli partilere mensup üye gruplarından terekküp edegel- miştir. İngiltere ve Gal’in büyük endüstri bölgelerinde de, mahallî idare meclisleri üyeleri de ekseriya çeşitli partilere mensup gruplar teşkil ederler. Ziraî bölgeler ve umumiytle kontluk meclislerinde ise pek okadar, politika teşkilâtlanmalarına rastlanmaz.

Hernekadar, demokratik idare sisteminde, âmme işlerinde

vazife görecekları, parti mülâhazaları dışında kalarak en iyi kimseler arasından seçmek gayesinin güdülmesi şüphe götürmez bir kaide olmasına ve yine bu idare sisteminde mahallî İdarî meclis veya makamlarınca görülen işlerin politikadan müteessir olmaması esası hâkim olmasına rağmen; tatbikatta, halktan alınan paranın ne şekilde ve hangi işlere sarfedildiği takdirde daha verimli neticeler alınacağı konusu yekdiğerinden ayrı iki istikamette düşünüşlere yol açmaktadır. Bir noktai nazara göre; hizmetlerin görülmesinde; kamu faydası esası; diğer noktai nazara göre ise hizmetin masrafı yüklenen vergi mükellefinin yararına olması gayesi tâkip olunur. Bu konuda tabîi daha başka çeşitli düşünceler de ileri sürmek mümkündür. Fakat tatbikatta, başlıca ayrılıklar; mahallî idare hizmetlerinde de devletçiliği müdafaa eden ve mahallî hizmetlerden bütün halkın parasız faydalanmasını gaye edinen sosyalist ve ferdiyetçi düşüncelerden doğmaktadır.

Parlamentoda olduğu gibi, mahallî idare meclislerinde de politik teşkilâtlanmanın; memlekette hâkim olan, memleketi idare eden uzuvlarla ahenkli çalışmayı sağlaması, bu uzuvların tâkip edeceği hareket hattına daha iyi ve daha belirli bir hüviyet vermesi bakımlarından büyük faydaları vardır. Partilerin iyi teşkilâtlandıkları ve disiplinli hareket ettikleri yerlerde;; bu türlü bir teşkilâtlanma ve disiplin bulunmayan yerlerdekinden çok daha süratle karara varmak mümkündür. Bunu, bilhassa meclis toplantılarında çok güzel müşahade etmek kabildir. Meclisteki ekseriyet partisi lideri (bir Başbakan gibi) kendi partisi adına salâhiyetle konuşur ve böylece, bir konu üzerinde muayyen bir noktai nazara uygun olarak karar verilmesini hemen hemen daha toplantının başında sağlamış olur.

Mahallî idarelere taallük eden işlerde öyle meseleler bulunur ki, bunların daha meclis veya komiteler eline getirilmeden önce konuşulup görüşülmesi icap eder. Ezcümle; tatbikî istimlâki istilzam eden birçok plânlar, yapılacak mübayaalar, mukaveleler; iki mahallî idare teşekkülünü ilgilendiren işlerin nasıl idare edilmesi uygun olacağı konuları; meclis ve komitelerde görüşülüp müzakere edilmeden önce, özel toplantı ve konuşmalarla olgun bir hale getirilir. Bu toplantı ve konuşmalarda, mahallî idare meclisini temsil edecek ve emniyetle konuşabilecek bir kimse hazır bulunduğu; ve

bu kimse tarafından konu hakkında meclis veya komite düşüncesinin ne yolda olabileceği izah edilebildiği ve bu konuşmalarda bir karara varıldığı takdirde; meclis toplantıları çok daha kolaylık ve süratle idare edilip sonuçlandırılır.

Kendi partisi adına büyük bir salâhiyetle konuşabilen (mahallî idare meclisindeki) ekseriyet partisi lideri veya temsilcisi, bu özel toplantılarda varılan kararları; mecliste veya komitede çok daha vuzuhla ve emniyetle görüşülmesini mümkün kılar ve bu meclis ve komite öncesi kararları hemen hemen aynen meclis ve komitelerde de kabul ettirmeğe muvaffak olur. Bunun aksine olarak arkasında böyle bir ekseriyet grubuna dayanmayan, meseleyi meclis ve komite öncesi özel toplantılarda görüşme imkânına sahip bulunmayan münferit bir üyenin ise mecliste önemli bir rolü olmaz.

Bütün bu izahlarımıza rağmen, yine parlamentoda olduğu gibi mahallî idarelerde de politikanın zararlı tarafları olduğunu da kabul eylemek gerekir. Parti disiplini, üyelerin hareket ve faaliyet serbestilerini takyit eder. Hakikî iktidar sadece birkaç politika önderinin elinde toplanabilir ve hâkim uzuv; müntehap meclis olacağı yerde parti teşkilâtı olabilir. Mamafih, bütün bunların tek ve toptan bir cevabı vardır: idare sistemi ve prensibi ne olursa olsun; idare makinesi kötü kişilerin elinde olursa, idare kötü olur. İdare başında namuslu, çalışkan iyi düşünen kimseler bulunursa (ki bunları halk da sever ve tutar) parti ve idare teşkilâtının mükemmel olmamasına rağmen, işler iyi gider. Herkes gibi politikacılar da bunu gayet iyi bilirler. Halkı her zaman oyalayıp aldatamazsınız. Bir idarenin devamı, uzun ömürlü olması arzu ediliyorsa, onu muhkem olarak kurmak gerektir. Diğer politikacılar gibi mahallî idare politikacıları da idareyi devamlı olarak ellerinde bulundurmağı şiddetle arzularlar. Bu itibarla kuracakları idare, tenkitlere karşı durabilecek, halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek iyi niyetli, müstakim ve namuslu bir idare olmalıdır.

Mahallî idare meselelerimle şahsî menfaat zihniyeti yer almaz: Yukarıdaki mülâhazalar, çok defa halk arasında yanlış kanaatlerin husule gelmesine yol açmış olan bir konunun buradaki aydınlatılmasını zarurî kılmaktadır. Birçok kimseler, meclis üyeliğine seçilmek isteyen kimselerin özel ve şahsî menfaat düşünceleriyle

hareket ettiklerini, üyelikten kendileri veya başkaları için doğrudan doğruya veya dolayısıyla para vesaire şeklinde birtakım maddî menfaatler sağladıklarını, zannederler.

Bu zan ve tahminler haksız ve isabetsizdir. Zan ve şüpheleri bertaraf etmek maksadiyle kanunlarda birçok hükümler konmuştur. Herhangi bir üye; kendisinin veya ortağının, karısının, üyesi veya görevlisi bulunduğu bir şirketin doğrudan doğruya veya dolayısıyla maddî ilgisi bulunduğu bir mukavelenin veya herhangi bir meselenin mahallî idare meclisinde veya komitesinde görüşülmesi sırasında toplantılara iştirak edemez, bu konularla ilgili meseleler hakkında oy kullanamaz. Bu hükümlere aykırı hareket etmek suçtur ve cezayı gerektirir.

Bütün bu kanunî hüküm ve mecburiyetlere rağmen mahallî idare işlerinde arasıra; skandallara, dedikodulara, şüpheli hareketlere rastlanır. Mamafih bu skandalların sayısı pek mahduttur. Bir meclis üyesinin veya aldermanın şüpheli ve kötü hareketleri daima büyük reaksiyonlarla karşılaşır. Canlı ve sert bir efkârı umumiye; suiistimallerin önlenmesinin en büyük teminatını teşkil eder.⁸

Tabii, bir adaya oy verirken) o adayın meclise üye seçildiği zaman üyelik nüfuzunu kendi lehine kullanmasını isteyen seçmen tiplerine de rastlamak mümkündür. Meclis üyesinin, bu çeşit isteklere mukavemet etmesi bazan müşkül olur. Genel düşünce ve temayüller; üyelerin seçmenlerin menfaatine hareket etmesi lâzım- geleceği merkezindedir. Ancak bu konuda takdiri müşkül olan cihet; bir meclis üyesinin seçmenler lehine hareket ederken, seçmenlerin hak ve menfaatlerini müdafaa eylerken, kamu menfaatine mi yoksa şahsî ve hususî menfaate mi hizmet ettiğini kestirmektir. Yapılan işin yerinde ve iyi olup olmadığını anlamak için bunu efkârı umumiyenin tasvip edip etmediğine bakmak gerekir. Bundan ötürü halkı temsil eden kimseler ve siyasî partiler her zaman halkın gözü içine bakarlar. Her yerde kusur aramak ve bulmak huyunda olan kimseler vardır. Küçük bir mahallî idarede sırlar pek öyle uzun müddet gizli kalmaz. Küçük kasabalarda az veya çok farklarla başkalarının işile uğraşmak ve alâkalanmak da herkesin şahsî işleri arasındadır. Büyük yerlerde de, idare mekanizması çok geniş ve teferruatlı olduğu için, sırlar bir iki kişi arasında kalmaz.

Bu yerlerde de idarenin yanlış yol tutup tutmadığını gözetleyen, fırsat kollayan kimselere çok raslanır.

Şurası muhakkak ve doğrudur ki; bir mahallî idare meclisine üye seçilen kimse, bir çok mahallî şahsiyetler ve nüfuzlu kimselerle tanışmak mevkiindedir. Bu tanışma insana sosyal bir heyecan verir. Bu, tanıştığınız kimseler sizinle meclis üyeliğinizi şahsî menfaatlerine alet etmek maksadiyle tanışmış değillerdir. Halk hizmetinde olduğunuz için hürmet görürsünüz, sizinle bunun için tanışmak isterler, bu menfaatinizden faydalanmak isteyen bir adam olduğunuz için değil.

Mahallî meclislerde vazife alan kimselerin ittifaka yakın bir ekseriyeti, maddî bir mükâfat düşüncesi beklemeksizin çalışırlar. Onları harekete getiren, onlara bu vazifeyi kabul ettiren sâiklerden başlıcası psikolojik olanıdır. Bir dereceye kadar idealizme de tesiri vardır. Şu veya bu şekilde, kendini gösterme merakı da âmil olur. Fakat bütün bu âmillerin hangisi olursa olsun, kötü ve takbihe değer bir tarafı yoktur. Bir kimsenin, kendi kaabiliyeti ve istidadına uygun meşgale araması tabîi bir insiyaktır, işte, bu cümleden olarak, bazı kimseler halk işlerinde ve emrinde çalışmak, bir toplantıda yer almak, meclis üyeliği veya aldermanlık titrini elde etmek, halk önünde söylev vermek, seçimlerde uğraşmak gibi işlerle meşgul olmak suretiyle kendi kendilerini tatmin etmek isterler. Bütün bu insiyak ve âmilleri çalışmak, iş yapmak isteği şeklinde ifadelendirmek mümkündür.

Bir kadın veya erkekte, kendini halk hizmetine verme arzusu bir kere belirdi mi, bu arzuya mukavemet etmesi pek güçtür. Diğer meş'um, ikinci derecede güdülere pek nadir rastlanır. Hattâ, başkalarına hükmetme, emir verme arzusu demek olan ve ağızlarda sık sık dolaşan iktidar hırsının dahi; bir kimsenin kamu hizmeti yükünü üzerine almasında pek okadar rolü olmaz.

Karşılığı para ile ödenmez ve ödenemez olan bu yük yüklenme hâhişkerliğinin şümul ve mahiyeti halk tarafından yeter derecede takdir edilmez. Yalnız para kazanmayı, zengin olmayı düşünen bir kimse mahallî bir meclise . üye olmağı istememelidir. Zira bu türlü kimseler, kazançları için tuttukları işlerinden vakit ayırarak kendilerini halk hizmetine vermezler, böyle bir üye şahsî işinden

vakit bulup da meclis ve komite toplantılarına gelemez. Bir meclis üyesi, kendisini hakikaten meclis üyesi telâkki eden bir kimse, vaktinin mühim bir kısmını meclis çalışmalarına vakfetmek zorundadır. Meclislerin temayüz etmiş üyeleri, uyanık olarak geçirdikleri saatlerinin yarısından çoğunu mahallî idare hizmetlerinde harcayacak kadar işi kendilerine kolaylıkla bulabilirler. Meclis toplantıları, komite müzakereleri, müesseseleri ziyaret, törenler vesaire bu işler cümlesindendir. Üyeler mahallî işlerin çoğunu da ağır dimağ yorgunlukları bahasına görürler. Onlar şüphesiz bundan zevk duyarlar, fakat zengin olmazlar. Arka sıralarda oturanlar gibi, kamu işlerine pek okadar vakit harcamayan üyelerde ise bu zevke doyma fırsatları az zuhur eder.

Gerek mahallî ve gerekse millî temsilcilerin tuttıkları ve tutacakları çalışma yolları tarzları dolayısıyla, demokrasiler büyük mükellefiyet ve sorumluluklara maruz bulunmaktadır. Filhakika İngiliz demokratik mahallî idare sisteminin bütün yükü memleketin her tarafında, doğrudan doğruya halk tarafından seçilmiş binlerce üye ve temsilcilerden mürekkep meclislerin omuzuna yüklenmiştir. Bu meclis üyeleri kendilerini gönüllü olarak vazifelerine vakfetmeselerdi, İngiliz mahallî idare sisteminin muvaffak olmasına imkân elvermezdi. Çok defa ağır tenkitlere uğrayan, birer tekme ile bir tarafa atılan bu üyeler, yaptıkları hizmetlerden ötürü gurur duyabilirler, kendi kendilerini manen tatmin etmiş sayabilirlerdi. Onların bunun ötesinde, başkaca bir kazançları yoktur. İngiltere halkı; mahallî meclis üyelerine karşı; nadiren kabul ve teslim ettiği cüz'i borcundan çok daha fazlasını borçludur.

KESİM VI

MAHALLÎ İDARELERDE MEMURLAR

Bütün mahallî idare meclisleri, kendi memurlarını kendisi tâyin edebilmek ve bunlara ücret verebilmek yetkisindedir. Bu yetkilerin şümul ve derecesi, ilgili mahallî idare statüsünde belirtilmiştir. Bucak meclisi sadece, kâtip ve sayman olmak üzere iki memur tâyin edebilir. Bu memurlar Bucak Meclis Üyeleri arasından olabileceği gibi hariçten de tâyin olunabilirler. Kâtip, meclis üyeleri haricinden tâyin edilecek olursa, kendisine ücret verilebilir. Bucak saymanlığı ise (1) ücretsizdir.

Tâyini mecburî olan memurlar : Kanunlar: bütün mahallî idareleri birer kâtip (2) istihdamına mecbur tutmaktadır. Bunlara belediyelerde belediye kâtibi (3); diğer mahallî idarelerde ise meclis kâtibi denilir (4) .Kanunlar, kâtibe muayyen ve mütedil bir ücret verilmesini emreder.

Diğer memuriyetlere gelince; bu bakımdan meclisler, komitelerdekinin benzeri durumundadırlar. Meclisler bazı memurlukları behemahal ihdas etmek ödevindedir. Bu mecburî ihdas ve tâyinler, mahallî idare meclisinin yapmakla mükellef olduğu vazife ve hizmetlerin nevine tâbidir. Bu cümleden olarak her kontluk meclisi; sağlık koruma ihtisas şubesinden diplomalı hekimlerden bir “Kontluk Sağlık İşleri Memuru” tâyin etmeli.; bir Kontluk arazi Ölçme Memuru, bir “ Kontluk Saymanı” istihdam eylemek mecburiyetindedir. Belediye meclisinin (kontluk durumunda olan ve olmayan belediye meclisleri, Başkent Belediye Meclisleri) de sağlık işleri memuru, arazi ölçme (5), Sağlık Müfettişi saymanı bulunur. Şe-

(1) Parish treasurer.

(2) Clerk.

(3) Town Clerk.

(4) Clerk of the Council.

(5) Surveyor.

hir ilçesi ve ziraî ilçe meclisleri de sağlık işleri memuru, sağlık müfettişi, arazi ölçme memuru, sayman tâyin eylemek ödevindedir. Yukarda bahsi geçen memurluklar, bu mahallî idarelerde behemahal mevcut olmalıdır. Londra hariç olmak üzere, belediyeler bir “gelir memuru” (1) da tayin edebilirler. (VII nci kesime bakınız)

Bütün bunlara ilâve olarak, meclisler, kanunlarla kendilerine verilmiş olan vazifeleri görebilmek üzere diğer bazı memuriyetler ihdası zorunda kalırlar. Meselâ; İctimaî yardım işleri kendisine mecburî bir vazife olarak verilmiş bulunan bir mahallî idare meclisi, yoksullara yardım işlerini çevirmekle görevli bir “yardım memuru”(2)f her bir “yoksullara yardım müesseselerinde” bir müdür, bir kadın bakım memuru, bir sağlık işleri memuru, bir rahip, bölge sağlık işleri memuru, İctimaî yardım memuru (bunnemur, meclis kâtipliği de yapabilir) bulundurmamak ödevindedir. Bütün bu memurlar, meclisin vazife ve yetki alanı içine giren yerlerde yoksullara yardım işlerini düzenler ve idare ederler.

Resmî tahlil memurları, dükkân ve mağaza müfettişleri, ölçü ve tartı müfettişleri, polis müdürleri (3), adli tahkikat memurları (4); doğum, ölüm ve evlenme teşkil memurları, seçim işleri sicil memurları gibi daha bir çok memurların; ilgili hizmet kanunlarının tatbiki ile görevli mahallî idarelerce tâyini mecburidir. Akıl hastahaneleri açmış bulunan mahallî idarelerde hastahane sağlık işleri memuru, nezaretçi, rahip istihdam ederler. Bütün bu tâyini mecburî memurlara ücret verilebilir.

Mahallî idareler, ihdası mecburî olan bu gibi memuriyetlere tâyinler yaparlarken; merkezî hükümet dairelerinin bir dereceye kadar kontrol ve mürakabesi altında bulundurulurlar. Meselâ, Londra hariç olmak üzere, diğer mahallî idare meclisleri kâtiplerine verilecek aylık miktarının Sağlık Bakanlığınca tasvibi gerekir. Meclis kâtipleri, bakanlığın muvafakatini almaksızın işten çıkarı-

(1) Auditor. kız).
(2) Relieving officer.
(3) Chief Constable.
(4) Coroner.

lamazlar. Bazı memuriyetlere alınacakların ne gibi vasıfları hâiz olması gerekeceğinin tesbiti yetkisi de merkezî hükümete aittir. Bu cümleden olarak, belediye ve Kontluk ilçelerindeki sağlık işleri memurlarının, ziyaretçi memurların, yoksullara yardım işleri âmirlerinin ne gibi şartları hâiz olmaları icap edeceği Sağlık Bakanlığınca, ölçü ve tartı müfettişlerinin vasıfları da ticaret kurulunca tesbit olunur).

Mahallî idarelerde bazı daire âmirleri, merkezî hükümetin tasdiki olmaksızın tâyin edilemeyecekleri gibi işten de çıkarılamazlar. Böylece; resmî tahlil memurları, yoksullara yardım işleri âmirleri, bir kısım sağlık müfettişleri ancak Sağlık Bakanının tasdiki ile tâyin edilebilir ve aynı suretle işten çıkarılabilirler. Sağlık işleri memurları da aynı usulle işten çıkarılabilirler. Sayısı nisbeten mahdud olan bu gibi memurluklar dışında kalanlar hakkında ise gerek tâyin, gerek aylık miktarın tesbit hususlarında mahallî idareler tam mânasiyle serbesttirler.

Mahallî idareler, yukarıdaki memurlara yardımcı veya vekil memurlar da tâyin edebilmek yetkisindedir.

Tâyni ihtiyarî memurluklar: Yukarıdakilere ilâve olarak, bucak meclisleri müstesna olmak üzere diğer bütün mahallî idare meclisleri, işlerin yürütülmesi için lüzumlu gördükleri memurlukları ihdasta, buralara diledikleri kimseleri tâyinde, bunlara uygun göreceği miktarda ücret vermekte tamamiyle serbesttirler. Tabiatıyla böyle memuriyetler ihdas olunurken, memurun göreceği işin ilgili mahallî idareye ait bir hizmete taallük etmesi şarttır.

Bu türlü memur ve müstahdemlerin sayısı ve çeşidi çoktur. Yüksek ihtisas ve tekniği, bilgiyi istilzam eden bir çok memuriyetler ihdas olunduğu gibi, büro kâtibi, hamal, müvezzi, işçi şeklindeki kadrolara da çok raslanır. Memuriyetlerin en yüksek derecelerinde bulunanlara (belirli bir hizmetin başında bulundukları için) memur (1) (officer); aşağı derecelerde bulunanlara da hizmetli “servant” denir.

Tâyni ihtiyarî memurluklardan en çok şunlara rastlanır: Eğitim müdürü (eğitim işlerini organize eder), kütüphane memuru, yiyecek ve içecek maddeleri müfettişi, öğretmen, hemşire, avu-

(1) Burada âmir mânasına kullanılmıştır.

kat, mimar, arazi memuru, mesken işleri müdürü, elektrik, havagazı ve su mühendisleri (tabii bu gibi işletmeleri bulunan yerlerde), eğlence yerleri veya neşriyat müdürü, bunlardan başka vatman, süpürgeci, çöpçü; mezarlık, yüzme yerleri, park bekçileri ve benzeri kimseler de mahallî idare personeli arasında yer alır.

Memurların hizmet şartları: Tâyin veya işten çıkarma keyfiyetleri merkezi hükümetin tasvibine bağlı tutulan ve bu itibarla özel bir durum arzeden memurlar dışında kalan bütün mahallî idare personeli, (özel mukaveleler bulunması hali müstesna) tamamiyle meclisin arzusu dairesinde tâyin olunurlar. Bu memurlar ve hizmetliler herhangi bir sebep gösterilmeksizin ve evvelden haber verilmeksizin dahi meclisçe vazifeden uzaklaştırılabilirler.

Bazı personel haftalık, aylık gibi geçici olarak kullanılır. İşçiler, bürolardaki küçük kâtipler, harb vesaire gibi olağanüstü veya anormal olaylar dolayısıyla ihdas olunan memurluklar ve vazifeler bu cümledendir. Büyük salaş ve izbe mıntakalarının temizlenmesi ve burada plânlı imar hareketine geçilmesi, yeni birçok okur binaları inşası suretiyle geniş bir eğitim programının tatbikine başlanması, olağanüstü durumların ihdas ettiği, geniş ölçüde mesken inşası faaliyetine geçilmesi, bir çok yeni yollar inşası gibi hallerde, mahallî idareler bu işlerin bitimi süresi ile mukayyet olmak üzere birtakım geçici memurluklar ve vazifeler ihdas ederler. Yine mahallî idareler, şehir plânı tatbikat müşaviri, sağlık müşaviri, belediye binası veya diğer resmî yapılar plânını yapmakla görevli mimar gibi bir hizmetin belirli bir parçasını görmek üzere memurlar da kullanırlar.

Genel olarak denilebilir ki, mahallî bir meclisçe, bir memuriyete tâyin edilen kimse, ancak iyi meziyetleri sayesinde, memuriyetinde devamlı olarak kalabilir.

Ücretler: Bir endüstri teşebbüsünün başında bulunan kimseler veya herhangi bir sanat ve meslek mensubunun kazançları ile mukayese edilememekle beraber, mahallî idare memurlarına devlet memurları gibi oldukça yüksek ücretler verilir. Tabii bu ücretlerin mikdarı, ilgili mahallî idarenin büyüklüğüne ve malî takatma göre değişir. Meselâ; İngilterenin belli başlı endüstri, veya liman şehirlerindeki bir “kontluk durumunda olan belediye”

kâtibine yılda üç bin sterlin kadar ücret verildiği vâkidir. Büyük ve işi çok Kontluk Meclis kâtiplikleri de bu miktarda ücret alırlar. Mahallî idarelerdeki bu en yüksek ücretler, aşağı yukarı devlet memuriyetlerindeki en yüksek ücretlere muadüldür. Bu miktarın üstünde ücret verilmesi halleri enderdir. Sağlık işleri âmiri, mimar veya mühendis gibi teknik ve meslekî bilgiyi gerektiren diğer memurlara da? yukardakilere yakın ücret verilir.

Daha küçük belediyelerin veya şehir ilçelerinin kâtipleri yılda çok defa 1000 - 2000 sterlin alırlar. Diğer âmirlerin de ücretleri bu miktarlara yakındır. Küçük belediye ve mahallî idare kâtiplerine ise yılda 500 - 800 sterlin verilir.

Bürolarda çalışan tâlî memurlara ve hizmetlülere, işçilere gelince; bunlara, özel ve ticarî teşebbüsler tarafından benzeri görevler için ödenmekte olanlara yakın ücretler verilir. Mahallî idare personeline, özel teşebbüstekiinden biraz noksan ücret verilmesinin sebebi; bunların vazifelerinin nisbeten daha devamlı olmasında, hastalık halinde tatil günlerinde de kendilerine ücret verilmesinde ve bir miktar emeklilik aylığı bağlanmasında aranmalıdır.

Mevkut memuriyetler (Part-time appointments): Daimî ve müsmir olarak çalışmayı icabettirecek derecede işi olmayan mahallî idareler mevkut memurlar (ara sıra iş gören memurlar) tâyin edebilirler. Birtakım küçük şehir ilçe meclisleri ile ziraî ilçe meclisleri; çok defa, meclis kâtiplerini serbest avukatlık yapan kimseler arasından tâyin ederler. Bu kâtiplikler mevkuttur. Hem avukatlık hem de meclis kâtipliği yaparlar. Mevkut sağlık işleri amirliklerine ve diğer mevkut sağlık teşkilâtı memurluklarına da rastlanır. Bazan da iki veya daha ziyade mahallî idare teşekkülü, müşterek memur kullanırlar. Bilhassa, mahallî idareler aralarında yaptıkları anlaşmalarla iki veya daha fazla mahallî idare bölgesi için bir tek sağlık işleri âmir veya memuru istihdam ederler. Bilhassa sağlık işlerinde, memurlarına; özel işleriyle uğraşmıyarak kendilerini münhasıran mahallî idare sağlık işlerine verebilmelerini sağlayacak miktarda bir ücret vermek takatından mahrum olan mahallî idareler bu yolu tercih ederler. Genel olarak söylemek gerekirse, mahallî idareler bu türlü mevkut memuriyetlere çok defa itibar etmezler. Bu usul daha

ziyade müzik ve sanat öğretmenleri gibi özel öğretim işlerinde uygulanır.

Serbest bir avukat veya hekim meclisin mevkut kâtipliğine veya sağlık işleri amirliğine tâyin edildiğinde, bu memurların resmî işler zararına olarak, daha ziyade kendi özel işlerine ehemmiyet vermeleri ve bu suretle hizmetleri aksaması, mahzuru başgösterir. Böyle bir memur nekadâr vicdanlı ve vazifesinas olursa olsun, şahsî ve kamu menfaatlerini uzlaştırmakta çok defa müşkülât çeker. İki veya daha ziyade mahallî idare teşekkülü tarafından müştereken istihdam edilen memurlar hakkında da aynı şeyler söylenebilir. Çok defa ilgili mahallî idarelerin aynı konudaki ihtiyaçlarının yekdiğerine takaddüm ettirilmesi zarureti hâsıl olur, müştereken kullanılan memur emrinde bulunduğu mahallî idarelerden hangisinin hizmetini tercihan göreceğini kestirmekte âciz kalır. Hepsine birden aynı zamanda hizmet etmek imkânlarını bulamaz. Bu mahzurlardan ötürü; iyi bir memur kullanacak derecede malî imkânlarla sahip ve bu memuru işgal edecek hacimde işi olan mahallî idareler umumiyetle, münhasıran kendisi emrinde çalışacak memurlar kullanma yolunu tercih ederler.

Fahrî memuriyetler (Voluntary appointments) : Yukarıda da belirtildiği üzere, bir kısım kanunlar, tâyinleri mecburi olan bazı memurlara behemahal uygun bir ücret verilmesini emrederlerken, diğer kanunlar bir kısım memurlara sadece “ücret verilebileceğini”) kaydeylemekle iktifa etmişlerdir. Tabii yine yukarıda tebarüz ettirildiği gibi bazı memurlara verilecek ücret miktarının ilgili merkezî hükümet dairesince tasdik edilmesi şartı da mevcuttur. Kanunların, bir kısım memurlara “ücret verilebileceği” yolunda koydukları “ihtiyar ifade eden” kayıttan faydalanılarak, mahallî idarelerce ücretli memurlar yerine fahrî memurlar kullanıldığı da vâkidir. Bilhassa bir zamanlar itfaiye teşkilâtı, tamamiyle fahrî ve gönüllü memur esasına dayanmakta, bütün itfaiye âmir ve memurları hizmetlileri ücretsiz vazife görmekte idiler. Bugün fahrî memur sistemi pek okadar revaçta değildir. Mamefih, ziyaretçi memurların, ücretsiz vazife görmeleri âdeti bugün dahi mevcuttur. Halen daha ziyade, hayır işlerine içtimai yardım konularına taallük eden hizmetler gönüllü olarak yapıl-

maktadır. Bundan başka, mahallî idare sayman ve veznedarlıklarının çok defa bir banka tarafından parasız olarak deruhte edildiği görülür. Bankalar, mahallî idarenin parasını muhafaza eder, idare adına ve onun emriyle tediyeler yapar, alacak-verecek hesaplarını tutar. Fakat bu hizmetler karşılığında hiçbir bedel almaz.

Birkaç memurluğun bir kişi tarafından yapılması: Bir zamanlar, muhtelif mecburî mahallî idare memurluklarının bir kişiye yaptırılması usulü çok taammüm etmişti. Böylece meselâ, bir mahallî idare avukatı; aynı zamanda ziraî ilçe meclisi kâtipliği, yoksullara yardım işleri kâtipliği, okul kurulu kâtipliği görevlerini yapar, bir taraftan da serbest avukatlığına devam ederdi. Bu usul bugün pek okadar revaçta değildir. Mamafih, halen dahi, mahallî idare meclis kâtibininin içtimâî yardım işleri âmirliğini yaptığı vâkidir. Londra hariç olmak üzere, Kontluk Meclisleri kâtipleri, hemen her yerde aynı zamanda Sulh Mahkemeleri (üç ayda bir toplanan kontluk mahkemeleri) kâtipliği vazifesini de görürler. Buna mukabil, kanun, mahallî idare meclisi kâtipliği görevi ile saymanlık görevinin aynı şahıs uhdesine tevdiini menetmiştir.

Mecburî memuriyetlerin, ihtiyarî memurluklarla birleştirilmesi hali ise oldukça taammüm etmiştir. Meselâ, mahallî idare meclis kâtibi çok defa, mahallî idarenin avukatlığını da; sağlık işleri âmiri, okul sağlık işleri memurluğunu da; arazi ölçme memuru mahallî idarenin mimarlığını veya mesken işleri âmirliğini de; ölçü ve tartı müfettişleri dükkânlar halikındaki kanunda yazılı müfettişlikleri de yaparlar. Seçim sicil memuru aynı zamanda mahallî idare meclisi kâtipliği görevini de üzerine alır.

Yüksek dereceli memuriyetlerin çoğu yüksek bir ihtisas, teknik ve meslekî bilgiyi istilzam ettiği için, bu gibi memuriyetlerden birkaçının bir tek kişi tarafından görülmesi fiilen hemen hemen mümkün olmaz.

Emeklilik: Bütün mahallî idareler, daimî memurları için bir emeklilik düzeni kurmak mecburiyetindedirler. Bundan başka kanunlarda, bazı kayıt ve şartlar altında, on seneden fazla hizmeti olan mevkut veya geçici memur ve hizmetliler için de emeklilik repiminin uygulanmasını emreden hükümler mevcuttur.

Birçok mahallî idarelerin, senelerce evvel, kendilerine mahsus bir emeklilik rejimi uygulanmağa başladığı görülmüştür. 1937 tarihli “mahallî idareler emeklilik kanunu” na göre (1) her mahallî idare teşekkülü bir “emeklilik plânı” yapmakla ödevli tutulmuştur. Bu kanunda gösterilen plânın teferrüatı; her mahallî idarenin, her hizmet sınıfının özelliklerine ve bilhassa 1937 tarihli Kanun'dan önce emeklilik rejimi uygulayan ve bir emeklilik plânı mevcut olan mahallî idarelerin bu hususiyetlerine göre değişir. Umumiyetle, memur ve hizmetlinin ücretinden, emeklilik fonu hesabına % 6 nisbetinde tevkifat yapılır. Ayrıca ilgili mahallî idare de, bu fona aynı nisbette iştirâk eder. Emeklilik keseneğine tâbi olmayan memuriyetler de vardır. İstifa eden veya ehliyetsizliği dolayısıyla işinden çıkarılan memura, kesilmiş olan % 6 1ar iade olunur. Kötü hal, suiistimal dolayısıyla işine son verilme hallerinde, mahallî idare, bu tevkifatı memurun karısına veya ailesine iade etmeğe yetkilidir.

Umumiyetle, on yıllık hizmetten sonra emeklilik aylığına hak kazanılır. Normal olarak bir memur 65 yaşında emekliye sevkederilir. Mamafih 60 yaşını ve aynı zamanda 40 hizmet senesini dolduran memur da emekliye şevkini isteyebilir. Her iki halde de memura emeklilik ücreti bağlanır. En az on yıl hizmet görmüş olmak şartıyla emekliliğe hak kazanırlar.

Emeklilik ücreti tutarının hesabında, emekliliğe takaddüm eden son beş hizmet yılında alman ücretin vasatısı esastır.

Emeklilik fonuna iştirâk eden memurlara verilecek emeklilik ücretinin miktarı; bu beş yıllık ortalamanın altmışta birinin hizmet seneleri sayısı ile çarpılması suretiyle bulunur. Böylece meselâ son beş yıllık ücretinin, senelik vasatısı 500 sterlin olan ve 40 yıl hizmet etmiş bulunan bir memura; emeklilik ücreti olarak

$$\frac{500 \times 40}{60} = 330 \text{ sterlin kadar para verilmek icap eder.}$$

Başka bir ifade ile, bu memur, son beş yıllık ücret vasatısının üçte ikisi nisbetinde emeklilik ücreti alacaktır. Emeklilik fonuna,

(1) Local Government Superannuation Act, 1937.

ücretinden belirli bir tevkifat yapılmadığı için iştirak etmeyen memura ise, bu miktarın yarısı tutarında emeklilik ücreti bağlanır. Her ne şekil ve surette olursa olsun, hizmet senesi nekadara fazla olursa olsun, bağlanacak yıllık emeklilik ücreti tutarı; son beş senelik ücret vasatısının üçte ikisini aşamaz.

Emeklilik ücretine ilâveten, memura emeklilik ikramiyesi adı ile (1) ikramiye de verilebilir. Emeklilik ücretine hak kazanmamış olan memurlara da böyle bir ikramiye verilebilir. İkramiye miktarı umumiyetle, memurun iki yıllık ücret tutarını geçemez. Emeklilik hakkını kasanamadan ölen memurun dul karısına da ikramiye verilebilir.

Normal olarak emeklilik ücreti, emeklinin ölümü ile sona erer. Fakat çok defa, emekliye ayrılan bir memur, emeklilik ücretini almağa başlar, birkaç yıl ve bazan da birkaç ay sonra ölür, arkasında geçim imkânlarından mahrum bir dul bırakır. Bu duruma bir çare olmak üzere, emeklilik ücret plânları ,emekliye ayrılan memurun; tam ücretini tam (ki bu emekli ücreti emeklinin ölümü ile sona erer) veya nakıs olarak mı (tam emekli nisbetinin üçte ikisi nisbetinde) almak yollarından birini tercih etmesini mümkün kılacak şekilde düzenlenir. Nakıs emekli ücretini (üçte iki bir) almağı tercih eden emeklinin ölümü halinde, sağ bulunan karısına bu ücretin verilmesine devam olunur. Evli kadın meurlardan emekliye ayrılanlar da yukarıdaki şekilde iki şıktan birini tercih eylemek hakkına sahiptirler.

Nakil ve tahvil: Emeklilik işleri bakımından kanunun koyduğu diğer bir hüküm de önemlidir. Bir mahallî idarenin emeklilik hakkı tanınan bir memuriyetinde vazife gören kimse, başka bir mahallî idareye naklettiğinde, eski mahallî idare, yeni mahallî idareye “transfer bedeli” namı altında bir emeklilik keseneği öder. Bu suretle meselâ; bir şehir ilçesinde kâtip mülâzımlığı yapmakta olan bir memur, daha iyi bir iş bulur ve yine meselâ bir belediye meclisinin daha yüksek rütbeli kâtipliğine tâyin olunur. Bu takdirde şehir ilçe meclisi bu memura taallük eden transfer bedelini, memurun yeni naklettiği belediye meclisine öder. Aradan birkaç sene geçer ve bu sefer memur, belediyedeki vazifesinden terfian

(1) Retiring Gratuity or Lump.

meselâ Kontluk Meclisi kâtip muavinliğine nakleder. Bu takdirde evvelki her iki transfer bedeli, Kontluk Meclisine ödenir. Bu memur emekliye ayrıldığında; Kontluk Meclisi kendisine, yalnız kontluklara değil, şehir ilçe meclisindeki memuriyetinden başlayarak bütün mahallî idarelerde geçen hizmet müddetine göre bir emekli ücreti bağlamak suretiyle tediyyatta bulunur.

Emeklilik mevzuatına bu hükmün konmasından maksat, muhtelif mahallî idareler arasında memur nakil ve becayişini imkân altına almak ve böylece mahallî idare memuriyetlerini memleketin her tarafındaki vatandaşlara açık bulundurarak, yurt ölçüsünde bir mahallî idare personel grubu yaratmaktır. Bu usul sayesinde, bir mahallî idare memurunun memleketin çeşitli bölgelerindeki mahallî idarelerde memuriyet yaparak geniş tecrübe ve bilgiler edinmesi, emekli haklarını kaybetmeksizin mesleğinde terfi eylemesi mümkün olur. Bugün İngiltere mahallî idarelerinin âmir durumunda olan birçok yüksek rütbeli memurları, muhtelif mahallî idare teşekküllerinde vazife görerek yetişmiş; değerli hizmetleriyle hem yükselmeği, hem de mahallî idarelere çok faydalı olmağı bilmişlerdir.

Devlet memurlarıyla mukayese: Her ne kadar 1937 tarihli Emeklilik Kanununun transfer bedeline taallûk eden hükümleri memleket ölçüsünde bir mahallî idare memur teşkilâtı vücade getirilmesi yolundaki düşüncelerin fiiliyat alanına intikal ettirildiğini göstermekte ise de, mahallî idare memurluklarına taallûk eden hizmet şartları, intihap ve tâyin, mürakabe ve işten çıkarma şekillerinin; devlet daireleri memurlarında olduğu gibi yurt ölçüsünde yeknesak ve insicamlı bir manzara arz etmediğini hatırdan çıkarmamak gerektir. Devlet memurlarının memurluk, imtihan şartları, maaş dereceleri, Devlet memurları komisyonu ve Hazine Dairesi denilen iki merkezî bir teşkilât tarafından düzenlenir. Halbuki mahallî idarelerde, memurlara verilecek ücret miktarı, memurların tatil ve istirahat günleri, çalışma saatleri, memuriyete alınma şartları her mahallî idare tarafından re'sen tesbit olunur. Bunun başka türlü olmasına da imkân yoktur. Zira şartlar ve icaplar, mahallî idareden mahallî idareye değişir. Bazı meclisler gündüzün, bazı meclisler geceleyin içtima eder. Bazıları üç ayda bir, bir kısım meclisler ayda bir, haftada bir toplanır. Ma-

hallî idarelerin sahası, meclislerin vazifeleri de idareden idareye değişir. Mamafih; devlet memuriyetlerinde, emeklilik keseneği namı altında bir para kesilmemesi^ bundan devlet memurlarının işvericisinin saltanat makamı olması gibi birtakım farklar bir yana bırakılacak olursa, tatbikatta devlet memurlukları ile mahallî idare memurlukları arasında birçok noktalardan büyük bir ahenk ve benzerlik mevcut olduğu görülür. Her iki çeşit memuriyetler de müstemir ve devamlıdır, her ikisinde de ücretler hizmet senesi fazlalastıkça artar, memuriyetler dereceler halinde gruplandırıl- mıştır, terfiler bir derece grubundan diğer derece grubuna geçmekle olur. Tatbikatta; tâyin işlerinde, memurluklar ihdasında mahallî idareler bir taraftan birbirlerini kollayıp yekdiğerine uymağa çalışırlarken diğer taraftan devlet memurlukları şartlarını da gözden kaçırmamağa gayret ederler.

Memurların temsili : Mahallî idare makamları arasında, tatbikat alanında yeknesaklığın sağlanmasında, memurları temsil eden birtakım memur birliklerinin büyük ve önemli rolleri olmuş ve olmaktadır. “Mahallî idare memurları millî derneği” (1) adı verilen cemiyetin her dereceden mahallî idare memurları arasında birçok taraftar ve mensubu vardır. Kol kuvveti ile çalışanlar, amele, park bekçileri, hamallar, hastahane hademe ve bekçileri vesaire gibi mahallî idare personeli ise alelade meslekî birlikler veya bu meslekî birliklerin özel kolları tarafından temsil olunurlar. Mahallî idare meclisleri üyelerinin ve memurlarının temsilcilerinden tereküp eden ve Whitley bölge meclisleri (2) adı altında kurulmuş olan bölge konseyleri de memuriyet şartlarını müzakere; ve iş verici durumda olan mahallî idare makamlarına her türlü memuriyet şartlarına müteallik olarak muayyen tip kategoriler ve esaslar teklif ederler. Bu teklifler, mahallî idarelerce çok defa kabul olunur.

(1) The National Association of Local Government Officers.

(2) Regional Whitley Counells,

BAŞLICA MEMURLARIN GÖREVLERİ

Meclis kâtibi, belde kâtibi: Mahallî idare meclisinin kâtibi; meclisin müsteşarı, o mahallî idare teşkilâtına dâhil bütün memurların İdarî şefidir. Onun durumunu, müteaddit şubeleri ve her şubenin başında âmiri bulunan bir ticarî firmanın baş direktörüne benzetebiliriz.

Modern bir mahallî idarede kâtibin başlica vazifesi; bütün teşkilât üzerinde nafiz olmak ve bu teşkilâtı; meclisin kanunî vazife ve yetkilerine, meclisin koyduğu esaslara uygun olarak idare etmektir. O, idare şube müdürlerinden mürekkep bir takımın kaptanıdır. Meclis üyeleri ile memur zümresi arasında mutavassıt rolünü oynar, her iki grubun da sözcülüğünü yapar. İş sahiplerine ve halka, merkezî hükümete karşı, meclisin resmî sözcüsüdür. Kâtip mahallî idarenin muhtelif kolları arasında koordinasyonu sağlar. Mahallî idare meclisine yapılacak müracaatları o kabul eder, meclisin belli başlı yazışmalarını o idare eyler. Meclis içtimalarına girer, bütün komite toplantılarına; ya bizzat veya maiyeti memurları arasından kendi adına bir temsilci göndermek suretiyle iştirâk eyler, işler hakkında meclis veya komitelere mütalâasını söyler, bunları tenvir eyler.

Meclis toplantılarının gündemini o hazırlar, meclis ve komiteler müzakere zabıtlarını tutturmak ve düzenlemek onun ödevidir. Meclis adına resmî kayıtları o tutar, bunların muhafazasından sorumludur. Kâtip; mahallî idaredeki bütün memurların genel âmiridir. Memurların durumu ve ihtiyaçları hakkında meclisi aydınlatır. Memurlar hakkında yapılacak muameleleri, uygulanacak genel esasları meclise o teklif eder.

Ekseri mahallî idarelerde, kâtip aynı zamanda idarenin avukatlığını ve hukuk müşavirliğini de yapar. Meclisin kanuna uygun olan çalışmasını sağlar, mahallî idare adına mal alır, mal satar, mahallî idareye yeni yetkiler verilmesi hususunda parlamento ile temasa o geçer; parlamentodan çıkacak diğer kanunlar hakkında, mahallî idare meclisinin görüşünü bildirir. Seçim işleri âmir- liği, seçim sicil memurluğu gibi seçime müteallik birçok görevleri de kâtip yapar. Her mahallî idarenin hususiyetine göre meclisçe tesbit edilecek daha birçok konularla da o uğraşır.

Sağlık İşleri Âmiri: Çok çeşitli görevleri vardır. Adından da anlaşılacağı üzere, bu mahallî idare bölgesinin kamu sağlığına taallûk eden bütün konularla o uğraşır Kamu sağlığı tâbirinin şûmulüne çeşitli işler girer. Hastalıkları önleyici hıfzıssıhha tedbirlerini tatbik etmek kendisinin görevleri cümlesindendir. Umumiyetle emri altında hıfzıssıhha müfettişlerinden mürekkep bir büro bulunur. Bu müfettişler, bölgelerindeki meskenleri ve binaları teftiş ederler, buraların sağlık şartlarına uygun olup olmadığını kontrol ederler, sağlığa zararlı şeyleri izale ettirirler, çöp kutuları; koku yapan maddeler bulunup bulunmadığına, dükkân ve mağazalarda satılması yasak maddeler satılıp satılmadığına bakarlar. Sağlık işleri âmiri, bölgesinin mesken durumu hakkında raporlar düzenlenir, bulaşıcı salgın hastalıklarla mücadele, aşılama işlerini idare eder, tüberküloz, zührevî hastalıkların tedavisini sağlar.

Mensup olduğu mahallî idarenin klinik, hastahane, benzeri müesseseleri varsa, bunların iyi bir şekilde idaresinden sağlık işleri âmiri sorumludur. Bölgenin sağlık işlerine taallûk eden hususlarda komite ve meclisin müşaviri odur. Mahallî idaresinin görevleri arasında, gıda maddelerinin kontrolü ve tahlili işleri de bulunuyorsa, bu hizmetlerin de yolunda gidip gitmemesinden sorumludur. Analık ve çocuk bakım müesseseleri de onun emri altındadır. Birçok yerlerde, okul sağlık işleri âmirliği görevini de o yapar, okul öğrencilerinin sağlık muayenelerinin muntazaman yapılması da okulların sağlık durumlarının elverişli hale getirilmesinden de yine bu memur sorumludur. Hayvan hastalıkları ve veteriner işleri de onun iştigal sahasına girer. Gerektiğinde binaların dezen- feksiyonuna nezaret eder. Velhasıl, bölgelerinin bütün sağlık işlerinin düzeninde gitmesinden bu memur sorumludur, bu hususlarda meclise ve komiteye gerekli izah ve teklifleri yapmakla bu memur ödevlidir.

Bu kadar önemli vazife görecek bir memurun yüksek birtakım vasıfları bulunması, ihtisas sahibi olması gerekir. Bu itibarla sağlık işleri âmirinin bir hekim olması icap eder. Tabîî bu hekimin, alelâde hekimlerden çok daha tecrübeli ve bilgili olması zaruridir. O her doktor gibi hastalıklar ve tedavi usulleri hakkında malûmat sahibi olduktan başka; bir aile hekiminin ihtisas sınır-

ların aşan birçok konuları da bilmek zorundadır. Bundan ötürü kanun, bir Kontluk sağlık işleri âmirinin; devlet hekimliği, umumî hıfzıssıhha işlerinden de diplomalı olmasını şart koşturmuştur. Bu diploma; hekimliği müteakip, iki yıllık kadar ek bir tahsil gördükten sonra alınır. Sağlık Bakanlığı, diğer mahallî idare sağlık işleri amirliğine tâyin edilecek hekimler için de böyle diplomalı olmak şartını aramaktadır.

Fen işleri âmiri: Umumiyetle, mühendis gibi teknik meslek mensupları arasından tâyin olunur. Bunlar meclisin uygun göreceği, işleri görürler. Umumiyetle mahallî idare yollarının ve kanalizasyon, lâğımalarının inşaa ve bakımı, mahallî idare yapıları, çöp toplama işleri bu memurun görevleri arasındadır. Bazı yerlerde şehir plânlarının tatbikatı ve mesken inşaa işleri de bu elemanlara tevdi olunur. İşlerinin bir çoğu, sağlık işleri âmirliği ile işbirliği yapmasını zaruri kılar. Meselâ, sağlık işleri âmiri; meskenlerin kötü durumu, kanalizasyon tesisatının kifayetsizliği hakkında bir rapor verir. Bu takdirde bu aksaklıkları ıslâh etmek ve gidermek Fen işleri amirliğine terettüp eder. Tefcîr işleri, sokakların temizlenmesi ve aydınlatılması ve bazı bölgelerde meclis binalarının inşaa görevleri de onlara verilir. Fen işleri âmiri bütün bu gibi ameliyeleri; meclisin kararına uygun olarak, ya kendi emrindeki elemanlarla veya da özel firmalarla aktedeceği mukavelelerle taahhüt yolu ile yaptırır. Taahhüt eliyle yaptırılan bu inşaat ve ameliyelerin düzgün yapıp yapılmadığını da tetkik eylemek onun vazifesidir. Meclis binaları, okul, hastahane, mahallî idareye ait diğer binaların tamir ve bakımı görevlerini de çok defa fen işleri âmirine tahmil ederler. Mahallî idare; bölgenin elektrik, havagazi, su işlerini de üzerine almışsa bu hizmetlerin muntazam bir surette yapıp yapılmadığını kontrol ve mürakabesine de bu kimse memur edilebilir.

Mahallî idarenin çok fazla ve hacimli işleri mevcut olduğu takdirde, mimar, havagazi, elektrik, su işleri mühendisliği, mesken işleri müdürlüğü gibi diğer birtakım daire amirlikleri de ihdas olunabilir. Bu türlü memuriyetlerin ihdas olduğu mahallî idarelerde, başka yerlerde fen işleri âmiri tarafından görülmekte olan bir kısım görevler bunlara tevdi olunur, Bu cümleden olarak mimar, mahallî idarelerce yapılacak meskenlerin ve binaların

plânlarını hazırlar, inşalarına, tamirlerine nezaret eder, yapı nizamlarının, şehir plânının uygulanmasını sağlar. Mesken işleri müdürü bulunan yerlerde ise, mahallî idareye ait meskenlerin inşa ve idaresiyle (veya inşalarından sonra sadece idaresiyle) bu memur vazifelendirilir. Bu türlü memuriyetlerin ihdası ve bu memurlar arasında vazifelerin taksim tarzı, her mahallî idareye göre büyük tehalüfler arzeder.

Maliye âmiri, sayman, maliye kontrolörü, veznedar (1) gibi; mahallî idaresine göre çeşitli adlarla anılan memurlar; adlarından da az çok anlaşılacağı üzere, mahallî idarenin muhasebe işlerini idare etmekle görevlidirler. Bazı mahallî idarelerde olduğu gibi, mahallî idare veznedarlığının bankaca yapılması halinde (bu takdirde mahallî idarenin parasını banka muhafaza eder, mahallî idare adına tediyeleyi banka kabul eder ve yapar) dahi, mahallî idarenin muhasebe işlerini çevirmek, bîlcümle hesapları kontrol etmek, ödevlere taallûk eden evrakı hazırlamak, gelirlerin tahsilini sağlamak ve meclis ve komitelere malî konularda tavsiyelerde bulunmak ve bu kurullara müşavirlik etmek üzere Maliye âmiri veya sayman namları altında ücretli memurlar istihdamına zaruret hasıl olur. Bu memur; meclise, mahallî idarenin ne kadar para sarfedebilecek takatte olduğu, gelirlerinin ne miktarda bulunduğu ve bunların ne miktara kadar yükseltilebilmesinin mümkün olacağı yolunda gerekli bilgileri verir. Meclis tarafından her hangi bir karşılık gösterilmek veya tahvil çıkarılmak suretiyle yapılmasına karar verilecek istikrazlara taallûk eden muameleleri bu memur hazırlar ve bu işleri meclisin kararı dairesinde suçlandırır.

Bütün mahallî idare meclisleri; gelirlerinin mühim bir kısmını teşkil etmesi itibariyle, mahallî idarenin vergi tarh ve tahakkuku işlemleriyle çok yakından ilgilendirir. Bundan ötürü Maliye âmiri de vergilendirme, vergi tahakkuk ve tahsil konularıyla alâkalanır, her altı ayda bir tarhedilecek vergiler hakkında meclise gerekli malûmat verir, tavsiyede bulunur.

Eğitim müdürü veya eğitim âmiri: (2): Bu memurun; ilk bakışta göze çarpmayan, kısa zamanda semere vermeyen ve fakat

(1) The Financial officer, Accountant, Comptroller, Treasurer,

(2) The Director of Education or Education officer.

başarmak zorunda olduğu bir çok çetin görevleri vardır. Bölgesindeki hali hazır ve müstakbel çocuk sayısını tesbit ve tahmin etmek ve mahallî idare meclisi ile Milli Eğitim Bakanlığının direktifleri dairesinde, bölgesinin eğitim işlerini düzene koymak onun vazifesidir. Okul binaları yapıldıktan sonra bunların uzun müddet kaabili istifade bir durumda kalmasını sağlamak, belirli bir süre ile tahsil görüp yetiştirilen öğretmenlerden uzun müddet faydalanma imkânlarını bulmak gerekir. İşte bütün bu işleri Eğitim Müdürü tertipler, ifrat ve tefrite kaçmaksızın meclise bu konularda tavsiyelerde bulunur. Bölgesinde tahsile muhtaç durumdaki kimselerin yaşlarına uygun öğretim tedbirlerini, muhitin icap ve şartlarına göre bulup meclise izah etmek, bu yolda alman kararların iyi bir şekilde uygulanmasına dikkat eylemek bu memurun görevleri cümlesindendir. O daima, öğretmenlerin ihtiyarladıklarını, çocukların büyüüklerini gözönünde bulundurmalı ve böylece sınıflarda öğretmenlerden ve öğrencilerden boşalacak yerleri, yenileriyle doldurma çare ve imkânlarını araştırmalıdır.

Eğitim Müdürünün göreçeği işler sadece ilk öğretime taallûk etmeyip, müstait çocuklara daha yüksek tahsil verme, onların üniversitelerde, teknik okullarda eğitilmelerini sağlamak da onun vazifeleri arasındadır. Gece Dershaneleri, özel okullar veya politeknikler açmak suretiyle yaşı ilerlemiş, çocukluk çağından çıkmış kimseleri eğitmek de eğitim müdürüne terettüp eder.

Eğitim politikalarını çizme hususunda mahallî idarelere geniş sahalara ayrılmıştır. Eğitim konusunda, denilebilir ki, mahallî idareler her türlü teşebbüse geçmekte büyük bir serbestiye sahiptirler. Bu serbesti, teknik ve yüksek öğretimi de şumulü içine alır. Pamuk, yün dokuma endüstrisinin, kömür ocaklarının ve demir endüstrinin mütekâsif bulunduğu yerlerde mahallî idare meclisleri; bu endüstri kollarına müteallik olarak özel teknik öğretim sınıfları veya okulları açmağa yetkili kılınmışlardır.

Bütün bu işleri düzenlemek ve yolunda yürütmek, eğitim müdürünün vazifesi olduğuna göre, bu memurun nekadara çeşitli ve hacimli işlerle uğraştığı kolaylıkla anlaşılır. Onun; insandan malzemesi olduğu, yapacağı işin kifayetli olup olmasının; nezaret

ve ihtimamından geçen çocuklar üzerinde ne kadar önemli ve devamlı tesirler bırakacağı gözönünde bulundurulacak olursa taşıdığı sorumluluğun azameti hakkında bir fikir edinmiş olur. Mahallî idareye ait müzelerin, sanat galerilerinin, kütüphanelerin idaresi de bazı yerlerde eğitim müdürüne tevdi olunur. Bazı mahallî idareler ise, bu işler için Müze Müdürlüğü, Sanat Galerisi Müdürlüğü, Baş Kütüphanecilik adlariyle anılan memuriyetler ihdas ederler.

İçtimai yardım işleri âmiri veya İçtimai yardım işleri baş memuru, sosyal iyilik işleri baş memuru: Bu namlar altında anılan âmirler; yoksul ve muhtaçlara; “evde veya ayakta yardım”, “müesseseye kabul suretiyle yardım” usulleriyle yapılmakta olan İçtimai muavenet işlerine bakarlar. Bunların emir ve mürakabesi altında lüzumu kadar yardım işleri memuru ile, müracaatları kabul eden çeşitli yardım büroları bulunur. Yardım İşleri âmiri, yardıma muhtaç olanın akrabasının yapacağı muavenete taallük eden işlemlerle de uğraşır. Bu memur aynı zamanda, mahalli idareye ait bütün İçtimai yardım müesseselerinin idaresinden de sorumludur.

Kontrol âmiri (1): Bir çok mahallî idarelerin, ruhsat işlerine ait, çeşitli yetkileri mevcuttur. Tiyatro ve Müzikholler, özel çocuk yuvaları, masaj müesseseleri, iş acentelikleri, petrol doldurma istasyonları, gezginci satıcılar, motorlu nakil vasıtalarına taallük eden ruhsat işlemleri bunlar arasındadır. Mahallî idarece bu konularda ruhsat verilirken, ruhsata tâbi yer ve şahısların gerekli vasıfları ve şartları haiz olup olmadığına bakılır, ruhsatı alan kimsenin; şahsının ve varsa eşya ve yapının ruhsatname hükümlerine uygun vasıflarının ruhsatiye müddetince devamının sağlanması şartı koşulur. Bütün bu işleri incelemek ve kontrol eylemek, kontrol âmiri adı verilen memurun görevlerindendir. Bu memurun vereceği bilgi ve malûmat üzerine meclisçe ilgiliye ruhsat verilir. Ruhsatname hükümlerine aykırı hareket edilip edilmediğini de yine bu memur kontrol eder. Bazen, ölçü ve tar-

(1) Public Control officer. Buna bizdeki manasiyle belediye zabıta âmiri de diyebiliriz. S.T.

tıları teftiş, dükkânları kontrol görevleri de kontrol âmiri uhdesine verilir.

Diğer âmirler: Mahallî idareler lüzumu halinde; Tramvay Müdürü, Mezarlıklar Müdürü, Belediye Bankası Müdürü, Belediye Tiyatrosu Müdürü, Hamamlar ve Çamaşır Yıkama Yerleri Müdürü, Belediye Pazarları Baş Memuru gibi bir takım memuriyetler de teşkil edebilirler. Bunların ne gibi işlerle uğraştıkları adlarından anlaşılmaktadır.

Londranın “City-” idaresi: Londra'nın “City” idaresi, yukarıda belirtilen âmirlerden başkaca; geleneklere uyarak “Cham- berlain” denilen bir veznedar, “Comptroller” diye anılan veznedar muavinliği ile birlikte “City” nin Emlâk Müdürlüğünü yapan bir Veznedar Yardımcısı, “City” nin parlamento ile olan işlerini tâkip ve idare eden ve “Remenberancer” adı verilen bir memur, seçim sicil işleri ve şerif yardımcılığı vazifelerini gören ve “Secon-dary ” diye anılan diğer bir memur istihdam eder.

Mahallî idarelerdeki daire âmirlerinin sorumluluğu: Bu âmirler şüphesiz, kendilerini tayin eden mahallî idare meclisinin maiyetinde ve onun emir ve drektifi altında vazife görürler. Kanunlar, âmirlerden pek azının asgarî vazife ve yetkilerini belirtmektedir. Âmirlerin görev ve yetkilerinden umumi hatlariyle 1933 tarihli mahallî idare kanununda bahsedilmiştir. Bu hükümler bir yana bırakılacak olursa, kanunlar; hangi memurun meclis adına ne gibi görev ve yetkileri haiz olacağı hususunun bu memurların sorumluluk hududunun tesbiti selâhiyetini ilgili mahallî idarenin meclisine bırakmıştır. Bazı büyük mahallî idarelerin meclisleri, daire âmirlerine geniş bir takım yetkiler vermiş ve bunun karşılığında mes'uliyetler yüklemiştir. Bu memurlar bu yetkiler sayesinde; bir çok işleri önceden danışmadan yapmak imkânını bulurlar. Yine Meclislerin; daire âmirlerine, memuriyetlerine taallük eden konular için belirli hudutlar dahilinde masraf yapmak selâhiyetini de verdikleri vâkidir.

Fakat bir daire âmirinin; kendisini tâyin eden meclise karşı ne gibi ödevlerle mükellef, ne gibi sorumluluklara maruz kalacağı soruları ikinci plânda kalır. Daire âmirinin birinci derecedeki sorumluluğu, kamuya karşı olan mesuliyettir. Bir mahallî idare memurunun yaptığı kanunsuzluk her hangi bir özel teşebbüs

sahibinin emrinde çalışan lalettayın bir memurun yapacağı kanunsuzlukla kıyaslanamaz. Bu memur, meclisin emrini yerine getirdim demekle kendini sorumluluktan kurtaramaz. Meselâ bir mahallî idare saymanı; vazife görürken tamamiyle kanuna uygun hareket etmek zorundadır. Meclisin kanuna aykırı emirlerini yerine getirmez. Meclis kendisine kanunsuz olarak bir tediye emri verirse, o bu emre itaat etmez. Bu türlü bir emre, meclis kararını siper ederek, itaat eylemesi onu mesuliyetten kurtaramaz.

Aynı suretle, mahkemelerin beliren ihtiyaçlarına göre, belediye başkanının emri altında olmasına rağmen, onun usulsüz sarfiyatını meclise haber vermeyen belediye kâtibi; kendisinin belediye reisinin emrinde olduğunu müdafaa yollu söylemekle sorumluluktan kurtulamaz. Zira, belediye kâtibi de, diğer mahalli idare daire âmirleri gibi meclisi tenvir etmek, âmme işlerinin yürütülmesinde meclise yardım eylemek ödevindedir. Bu memur vergi mükellefleriyle meclis arasındaki münasebetlerde bir basamak ve nâzım rolü oynar. Bu itibarla kâtibin her hangi bir ihmal ve suistimal suçunda iştiraki görüldüğünde; idarenin bu fiil ve hareket dolayısıyla uğradığı zararlar; esas zarara sebebiyet veren, idarenin parasını yersiz ve usulsüz sarfeden meclis üyesi imişcesine; kendisine (yani kâtibe) saymanlık hakimi tarafından ödettilir.

Sözleşmeler ve daire âmirlerinin bunlarla ilgileri: Bir memurun resmî işi ile, şahsî menfaatleri arasındaki muhtemel çarpışmaları asgarî hadde indirmek maksadiyle; kanun, meclise teklif edilen veya meclisçe kabul olunan bir sözleşme ile doğrudan doğruya veya dolayısıyla bir ilgisi mevcut olan daire âmirini, bu keyfiyeti meclise yazılı olarak bildirmekle ödevli kılmıştır. Eğer daire âmiri, meclisle işi olan bir firmanın hisselisi veya ortağı olduğu takdirde, keyfiyeti meclise haber vermekle mükelleftir. Yine memurların, bahşiş, mükâfat vesaire şeklinde, her ne nam altında olursa olsun işlerine taallûk eden konularda, mahallî idarece kendisine verilecek ücretten başkaca bir bedel almaları yasaktır. Bu hükümlere aykırı hareketler, her suç için 50 sterline kadar cezayı mucip olur.

Memurlar ve halk: Kamu işlerini gören memurlar hakkında sık sık tenkitler yapılır. Bu tenkitlerin bir kısmı devlet memurları hakkındadır. Bürokrat diye anılan devlet memurunun muhayyile kudreti körleşmiştir. Ağır çalışır, teşebbüs kaabiliyeti yoktur. Mahallî idare memurlarına da bu tenkitlerden pay düşer. Ancak, devlet memuru ile mahallî idare memuru arasında esaslı ve büyük bir fark mevcuttur. Ve devlet memurları, parlamento tarafından tâyin edilmezler. İşt en çıkarılmazlar. Terfileri de parlamento yapılmaz. Halbuki mahallî idare memuru, mensup olduğu mahallî idare meclisinin doğrudan doğruya ve devamlı kontrolü altında vazife görür. Bu halin; onun gidişatı üzerinde oldukça önemli tesiri olur. O, halkın ve muntahap temsilcilerinin pek yakınındadır. Bu fark bir tarafa bırakılacak olursa devlet memurlukları ile mahallî idare memurlukları arasında müşterek bir çok karakteristik noktalar müşahade etmek kabildir. Her iki grup memurların da, diğ er vatandaşlar gibi faziletli ve kötü tarafları vardır. Herkesin olduğu gibi, onların da iyi taraflarından ziyade kötü tarafları söylenir.

Bazı tenkitçiler, kamu hizmetlerinde vazife alacak kimselerin (memurların) devamlı olarak vazifede kalmamaları, veya daima işten çıkarılma tehdidi altında bulundurulmaları halinde hizmetlerin daha iyi yürütüleceğini iddia ederler. Fakat, bütün bu tenkitlere rağmen vazifede istikrar ve devamlılık büyük değ erde faydalar sağlar. Bundan başka, demokratik idarenin esasını; seçmenlerin, millî olsun mahallî olsun bütün hükümetleri değiştirmekte serbest olmaları keyfiyeti teşkil eder. Tatbikat göstermiştir ki; Kır al şu veya bu şekilde saltanat icra etse dahi, â mme hizmeti gören memurlar, Bray Papas gibi işlerine devam ederler. Politika değ işiklikleri, değ işiklik ihtimalleri onların durumuna tesir etmez. Memur, â mme hizmetlerinin, malzemesi tecrübe olan bir deposudur. O işinde ne kadar uzun ve devamlı ve politikadan â zade olarak çalışırsa, işlerini ve tekliflerini okadar tarafsız yapar.

O, â mme hizmetlerinde vazife almakla, ancak başarılı ticaret ve iş adamları tarafından elde edilmesi mümkün olan göz alıcı kâr ve maddî kazançlarda gözü olmadığını, böyle kâr fırsatları kollamadığını göstermiş olur. Zira, memuriyetten elde edeceği ücret ve kazanç; â mme hizmeti mahiyetinde olmayan özel iş-

lerden elde edeceğinden daha azdır. Bu mahrumiyetlere mukabil; tabii, başkalarının şahsî keyif ve arzusuna bağlı olmadığından, şahsî tesirlere tâbi bulunmayacağından emin olmak ve böylece müntahap temsilcileri şiddetle cezbeden “halk tarafından takdir edilmek ve alkışlanmak” emelini de pek beslemeksizin bütün enerjisini âmmeye hizmetine vakfeylemek ister. Memur, görevini ifa ederken daima ve geniş manasiyle âmmeye menfaatlerini göz önünde tutar, hükümlerini mantık icaplarına göre verir; dikkatli ve ihtimamlı hareket eder, politikacı efendilerinin hisleri üzerinde muvazene bir tesir yapar, şerefli kalır, azamî derecede ih- tirassız, isimsiz yaşar. Bütün bu şartları tahakkuk ettirecek kimsenin lâalettayin değil, elbette belirli bir tipte insan olması gerekir.

Bir bakıma; memurların en iyisi, ücret ve para almak gayesiyle çalışmayan memurlardır. Onlar, kâr ve menfaat için değil kamunun iyiliğine, halka hizmet etmekten büyük bir manevî itminan duyan, şahsiyet sahibi kimselerdir. Memur cahil ve bilgisiz kaabiliyet itibariyle sönük bir adam değildir. O, hem kültürlü hem de zekidir. Eğer o, maceraperest değil ise ve mütereddit gibi görünüyorsa, bu, gördüğü işin mahiyetinden ileri gelmektedir. Eğer (tabii istisnaları olmakla beraber) o biraz uzakta duruyor, eski ve klâsik memur tavrını takmıyorsa ve bunları, haşin olmaktan ziyade, yaptığı işin önemine kaani olanlara mahsus bir dil ve jestlerle ifade ediyorsa, bu onun; vazifesini çok sıkı kayıt ve şartlara tâbi olarak yapmakla dahi kendi kendisini tatmin edebilme itiyadını edinmiş yegâne insan tipi olmasından ileri gelmektedir.

O kamunun iyilik ve refahı işine; yerinde, sadakatlı, istisna gösterilmez gayretiyle yardım eder ve bu yardımı yapmaktan büyük bir gurur duyar. O samimî hizmet eder; özel, perde arkası maksatların tesirine kapılmaz. İngilterede memurlar dürüst, menfaatten âri olarak hizmet görürler. Bu vâkıa; âmmeye yararına kaydı gereken büyük bir kazançtır.

YABANCI MEVZUAT

İNGİLTEREDE KAMULAŞTIRMA YASALARI

Arazinin Zorla Satın Alınması ve Bedelinin Ödenmesi

Çeviren:
Muharrem BALASAYGUN
Tetkik Kurulu Müşaviri

— Giriş —

Araziye müessir olan (zorla satın alma) tâbiri, arazinin içinde, üstünde veya arazi ile ilgili olan bazı hakların kamu menfaati için iktisap veya ihlâlinden zarar gören arazinin bedeli meselesini de, aynı zamanda kavrayacak şekilde mütalâa edilmek lâzımdır. Parlâmento, yasama erkini kullandığı sırada, genel hükümler ihtiva eden ve muayyen şartlar karşısında, özel törelere ihtiyaç göstermeksizin uygulanacak bulunan bazı kanunlar çıkarmıştır. Genel mahiyette olan bu kanunlardan başka, muayyen bir devlet dairesine arazi lâzım olduğu zaman veyahut muayyen bir hizmetin ifası ve devamı için mahallî bir otoritenin veya bir kamu teşekkülünün yahut da özel bir kurulun arazi alması gerektiği ve genel mahiyetteki kanunlar bunların faaliyetini mümkün kılacak hükümleri ihtiva etmediği ahvalde, özel maksatlarla kabul edilmiş olan ve bir kısmı genel, diğer kısmı da özel mahiyette bulunan bazı kanunlar da çıkarılmıştır. Üçüncü bir kanun çıkarma metodu da, genel bir kanun metninde, önceden derpiş olunan özel hükümler bulunması usulüdür, özel bir kanun çıkarmaktan çok daha elverişli ve zaman kazandırıcı olması itibariyle en çok başvurulmuş usul budur.

1845 Tarihli Arazi Hükümlerini (Birleştirme) Kanunu **The Lands Clauses (Consolidation) Act, 1845**

1845 tarihli Arazi Hükümlerini Birleştirme ve Berkiştirme Kanununun kabulünden evvel, iktisap ve bede-

le müteallik bütün lüzumlu hükümlerin, zorla satın almaya yetki verecek olan her kanuna ayrı ayrı konması teamül halinde bulunuyordu. Teşebbüs edilecek her yeni kamu hizmetinin mahiyetine göre lüzumlu hükümlerin de değişmesi gerekeceğinden, bu teamülün sonucu büyük bir tenevvü ve karışıklığın doğması olmuştur. Bu sebepten, zorla satın almaya yetki veren sonraki kanunlarla telifi (zımnî veya sarîh değişikliklerle) mümkün olan muayyen hükümler silsilesini meydana getirmek ve böylece sonra kabul olunan 1860, 1869, 1883 ve 1895 tarihli kanun kabul edildi. Sonradan çıkarılan bazı kanunlarla itmam ve ikmal edilmiş ve diğer bazı kanunlarla da etraflı değişikliklere uğramış olmakla beraber bu kanun halen, anakanun olmak mahiyetini muhafaza etmektedir. Daha sonra kabul olunan 1860, 1869, 1883 ve 1895 tarihli kanunlarla birlikte bu kanun (The Lands Clauses “Consolidation” Act, 1845) adı ile anılmakta ve bu ad altında toplanan bu kanunlar, kamu hizmetleri için arazi iktisabına yetki veren diğer kanunlarla tevhid olunmaktadır. Bununla beraber sarîh surette aksine bir hüküm veya istisna bulunmadıkça, bütün kamu hizmetleriyle ilgili hususlarda 1845 tarihli kanunun uygulanacağı, bu kanunun 1 inci maddesinde belirtilmiş bulunmaktadır.

Kanunda geçen tâbirlerin delâlet ettiği mânalar (1- 4 üncü maddeler) ile, kanunda mevcut hükümlerin diğer kanunlarla tevhid şeklini (madde 5) etraflı ve tam bir surette açıkladıktan sonra bu kanun, umumî şeması itibariyle, temas ettiği konuları müstakil maddeler grubu halinde inceler. Bu itibarla 6-15 inci maddeler arazinin anlaşma suretiyle alınması hakkındadır. 16 - 68 inci maddeler, anlaşma mümkün olmadığı hallerde arazinin nasıl satın alınıp ne suretle iktisap olunacağını açıklar. 69 dan 80 e kadar olan maddeler muhtelif şartlar altında, satın almanın nasıl yapılacağını ve paradan ibaret ivazın ne suretle ödeneceğini belirtmektedir. Muhtelif şartlardan kastolunan, taraflardan birinin âciz veya hukuken ehliyetsiz bulunması yahut ta tasarruf hakkını isbat ede-

memesi gibi ahvaldır. Lâkin (Mülkiyet Hakkı Kanunu) ile, (Law of Property Act) kaldırılmış bulunan hukuki ehliyetsizliğe müteallik hükümler hiç yokmuş gibi nazara alınmalıdır. Bu hususta 1924 tarihli (Mülkiyet Hakkı Kanununun Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun) (Law of Property “amendment” Act, 1924.) da gözönünde bulundurulmak lâzımdır. 81 den 83 e kadar olan maddeler, ferağ ile bunun masraflarına aittir. 84 den 91 e kadar olan maddeler araziye girme ve araziye tasarruf altına alma hükümlerini ihtiva eder. 92 ve 93 üncü maddeler mâlikin bir kısım arazisinin alınıp geri kalan kısmının hemen hemen değersiz olarak kendisine bırakılmasını önleyen hükümleri havidir. Halbuki, 94 üncü madde, bir köprü inşasının, satın alınacak arazi kıymetinden daha pahalıya mal olacağı ahvalde kamulaştırma talebinde bulunmaya yetkili olan kamu hizmeti müteahhitlerine araziye zorla satın alma hakkı tanımaktadır. 95 - 123 üncü maddeler çeşitli arazi neveleri (Copyholds - özel mülkler and Com- mons - orta mallar) ile araziye taallük eden muhtelif aynı hakları belirtir. (Mortgages - ipotek, Leasehold's - icar and Rent charges - kira gelirleri) ve bu haklarla ilgili olan kıymet ve bedelin takdirine ait hükümleri derpiş eder. Kanunun geri kalan kısmı, artan arazinin satımı, şüf’a hakları, unutulmuş bazı hakların sonradan mübayaası ve bazı arazi nevelerinde rızaya bakılmaksızın jrapılacak cibrî mübayaası gibi çeşitli hususlara mütealliktir. Muayyen bir başlık altındaki maddelerden birinde görülecek tereddüt verici bir terimin manasını kesdirebilmek için kanunun muhtelif başlıklar altında tasnif edilen bölümlerine baş vurmak lâzımdır. Şimdi, inceleyeceğimiz kanunun tâîî bölümlerinde de bu cihetin göz önünde bulundurulması önemli bir vâkıa olup muhtelif vesilelerle münakaşa edilmiştir. (English and Empire Digest cilt, sayfa 106). Yukarıda belirtilen özel hükümler silsilesinden bir veya bir kaç muayyen bir özel kanunla ekseriya birleştirilmek istenebilir. Bu takdirde, muayyen bir hususa müteallik her hangi bir başlık altındaki hükümlerin birleştirileceğini özel kanunda hüküm altına almak kâfi ge-

leceği gibi, kanunun bazı grupları istisna edilerek birleştirme yapılmak istendiğinde de, kanunda mevcut başlıklara sadece atıfta bulunularak bu grupları istisna etmek de mümkündür.

1845 tarihli kanunun hükümleri, aksine bir sarahat olmadıkça veya özel hükümlerle önceden değiştirilmemiş bulundukça, arazi ve binalar]a her nevi aynı hakları iktisaba ehil olan bilûmum kamusal şahıslara ve mahallî otoritelere şâmilidir. Diğer kanunlarla birleşme, çok kere muayyen bir hükümle önceden belirtilir. Meselâ: (Hou- sing Act - Ev yapımı ? İskân Kanununun) kamu sağlığı konusunda, muayyen bir hükmün uygulanma şartı olarak bazı vecibelere önceden riayet edilmiş olması veya (bir çok mahallî kanunlarda olduğu gibi) bazı maddelerin uygulama sırasında tâdile uğramaları yahut da, çeşitli gaye ve hedefler için satın almayı yapacak olan kamusal otoritenin yükümlü bulunduğu muhtelif görevlerin değişik lüzum ve icaplara ihtiyaç göstermesi gibi.

Tâdilât Kanunları

1845 tarihli kanun, ana kanun mahiyetini muhafaza etmekle beraber sonraki bazı kanunlarla değiştirilmiş ve ek kanunlarla da tamamlanmıştır. Bu itibarla, 1860 tarihli Tâdil Kanunu, (The Lands Clause Consolidation Acts “Amendment” Act, 1860). 1845 tarihli kanunun, bir icar geliri veya senelik vasıtasız bir tasarruf bedeli yahut da senelik ücretin ödenmesi karşılığında yapılan arazi satışlarına mütedair olan ve icar bedeli vesaire gibi gelirlerin tahsiline müteallik bulunan hükümlerini, tarafların kanunen ehliyetsiz oldukları ahvale de teşmil etmiştir. Bu kanun aynı zamanda Devletin harbiye nazırını, 1845 tarihli kanunla kamu hizmeti müteahhitlerine tanınmış olan haklarla teşhiz etmiştir. Yine bu kanun, tarafların rızası dahilinde arazi satın alınmasına müteallik hükümleri, şehir ve kasaba meclislerince yapılacak mübayaalara da teşmil etmektedir. 1890 tarihli küçük bir kanun Westminsterdeki araziye mahsus hükümler ihtiva eder. 1883 tarihli arazi hükümlerinde (Baş Hakem)

tâyinine ait kanun, (The Land Clauses “Umpire” Act, 1883) hakemlerin vazife göremedikleri ahvalde ticaret odasının (Board of Trade) bir başhakem tayinine yetki vermektedir. 1895 tarihli Arazi Hükümlerinde (Masrafların hesaplanması) hakkındaki kanun, (The Lands Clauses “Taxation of Costs” Act, 1895.) tâviz ve tahkim soruşturmalarına ait masraflar hakkındadır. 1916 tarihli Kırallık Topraklarının Müdafaası için (Arazi İktisabı) Kanunu, (The Defense of the Realm, “Acquisition of Land” Act, 1916) yine bu isimdeki 1920 tarihli bir kanunla değiştirilmiş ve büyük kısmı itibarile kaldırılmışsa da, bu kanunun bazı hükümleri halen yürürlükte bulunmaktadır. Bu hükümler, esas itibarile, deniz ve kara orduları için birinci büyük harbte satın alınan arazinin elden çıkarılmasına ve bundan doğacak ivaz meselelerine taallük etmektedir.

1919 Tarihli, Arazinin İktisabı ve (İvazın Takdiri)
Kanunu Acquisition of Land (Assessment of
Compensation) Act, 1919.

Bununla beraber, yukarıda belirtilenlerden daha önemli olan kanun, 1919 tarihli Arazinin İktisabı ve (İvazın Takdiri) hakkındaki kanundur. Kırallık imtiyazlarının uygulanması suretile arazi iktisap olunmadıkça, yahut da başkaca bir kanunî hüküm bulunmadıkça bu kanun, hükümet dairelerince veya kamusal otoriteler tarafından cebri surette iktisap olunan bilûmum araziye müteallik ivazların tesbitinde tamamiye yeni olan bir kaza merciini yetkili kılmaktadır. Bu devrimsel tedbir, muayyen bir listede kayıtlı bulunan yargıçlar arasından hâzinece seçilen ve ücreti ödenen resmî bir hakemin bütün bu gibi meseleleri halletmesini temin etmiştir. Bu kanun, ivazın tesbitine ait usul muamelelerinin masraflarını azaltmak amacıyla fevkalâde pratik hükümler vazetmekte ve ivazın tesbitine müteallik soruşturmaların tanzim ve idaresinde tam ve kati bazı kaideler silsilesi derpiş eylemektedir. Eski arazi hükümlerince vazedilen usul hükümleri, resmî bir hakem tarafından icra olunan soruş-

turma usulünden hemen her safhada farklı olduğu için bunları dikkatle ayırdetmek lâzımdır.

1845 tarihli Arazi hükümlerini (Birleştirme) Kanunu. (The Lands Clauses (Consolidation) Act, 1845.

KAMUSAL MAHİYETTEKİ HİZMETLER İÇİN ARAZİ
ALIMINA YETKİ VEREN KANUNLARDA UMUMİ-
YETLE MEVCUT BULUNAN HÜKÜMLERİN BİR TEK
KANUN METNİNDE TOPLANMALARI HAKKINDA
KANUN.

8/Mayıs/1845.

Başlangıç

1 — Bundan böyle çıkacak olan kanunların kabul edeceği bütün kamu hizmetlerinde bu kanun hükümlerinin uygulanacağı:

Bundan böyle çıkarılacak ve kamu hizmetleri için arazinin iktisap veya mubayaasına yetki verecek olan her hangi bir kanunun ihdas edeceği bütün hizmetlerde bu kanun uygulanır ve kamu hizmetini ihdas eden kanunla tevhit olunur. Bu kanunun, böyle bir kanunla sarahaten tâdil veya istisna olunmayan bütün madde ve hükümleri, böyle bir kanunla ihdas olunan hizmetlere o kanundaki hükümlerin müsaadesi nisbetinde uygulanarak o kanunla birleştirilecek olan diğer bütün kanunların madde ve hükümleri ile beraber bu kanun hükümleri de böyle bir kanunun parçası imiş gibi, tek bir kanun teşkil edecek surette o kanunla birleştirilir.

Açıklama

Bu kanunun bünyesi ve bununla birleştirilecek olan kanunlar hakkında aşağıdaki hükümler konmuştur.

2 — özel Kanun, “Special Act”, Derpiş Olunan, “Prescribed”, Hizmetler “The Works” ve Kamu Hizmeti Müteahhitleri, “Promoters of the Undertaking”

Bu kanunda geçen özel kanun tâbiri, bundan böyle kabul edilip kamu hizmeti için arazi alınmasına yetki verecek olan ve yukarıda izah edildiği veçhile bu kanunla birleştirilecek bulunan bir kanunu ifade edecek manada tefsir olunacaktır. Bu kanunda dermeyam olunan hususlardan her hangi birine atfen kanunda geçen derpiş olunan tâbiri, özel kanunda bahis konusu veya derpiş edilmiş bulunan hususun aynını ifade edecek şekilde tefsir olunacak ve bu tâbirin rastlanacağı cümlede “derpiş olunan” sözü yerine (özel kanunda bu maksatla derpiş edilmiş bulunan) ibaresi yazılı imiş gibi bir manada anlaşılacaktır. Hizmetler, “The Works” veya teahhüt olunan iş “The Undertaking” tâbirleri, mahiyeti ne olursa olsun, özel kanunla icrasına yetki verilen hizmet veya teahhüt manasına alınacaktır. (Kamu hizmeti müteahhitleri) de bu gibi hizmetleri özel kanunla ifaya yetkili kılınmış olan ve mahkemede taraf olabilen şirketleri, müteahhitleri, mutavassıtları, mudiünlehlere, tüzelkişileri ve hakiki şahısları ifade eder.

3 — Bu kanunla özel kanuna ait açıklamalar :

Gerek bu kanunda ve gerek özel kanunda bulunan aşağıda yazılı kelime ve tâbirler, mevzu veya muhteva bakımından başkaca tâdil edilmiş bulunmadıkça, bu kanunda belirtilen müteaddit manalara gelir.

“Number” (Kemiyyet) : Yalnız tekil kıymette olan kelimeler çoğul kemiyyeti de ihtiva eder.

“Gender” (Keyfiyyet) : Yalnız müzekker keyfiyyette olan kelimeler müennese de şamildir.

“Lands” (Arazi) : Arazi kelimesi, mahiyeti ne olursa olsun her nevi arsaları, meskenleri, ikametgâhları ve terekeye dahil bilûmum gayrimenkulleri içine alır.

“Lease” (İcar) : Bu kelime bir icar sözleşmesini de ifade eder.

“Month” (Ay) : Takvim ayı manasına gelir.

“Superior Courts” (Üstün Mahkemeler) : Bu tâbirden, kıraliyyetin Westminster’deki veya halin icaplarına göre Dublin’deki (Yüksek Tescil Mahkemeleri) anlaşılır.

“Oath” (Yemin): (Quakers) mezhebine dahil sofular için yemin, ikrardan ibarettir. Kanunen yeminden muaf tutulması gereken kimseler için de kanunda belirtilen münasip bir beyan yemin sayılır.

“County” (ilçe) : Bu kelime ilçeye tekabül eden bir idare cüzünü ve bir şehir veya kasabanın idare meclisini içine alır.

“Sheriff” (Zabıta Âmiri) veya “Clerk of the Peace” (Sulh mahkemesi kâtibi):

Zabıta âmiri tâbiri, bunun yardımcısını veya kanunî mümessilini de ifade eder ve araziye müteallik hususlardan her hangi birinin zabıta âmiri tarafından veya sulh mahkemesi kâtibi vasıtasile yapılması gerektiği ahvalde, “zabıta âmiri” veya “Sulh mahkemesi kâtibi” tâbirleri, ilçenin, beldenin, bucağın, imtiyazlı yerlerin (Liberty), mümtaz liman şehirlerinin (cinque port), veya arazinin dahil bulunduğu diğer bir idare cüz’ünün zabıta âmiri veya sulh mahkemesi kâtibi manalarına gelir. Bahis konusu arazinin tamamı bu sözü edilen İdarî bölümlerden yalnız birinin içinde olmayıp da bir kaçının içinde bulunduğu takdirde, aynı tâbirler, bu gibi arazimin dahil bulunduğu ilçe, belde, bucak, imtiyazlı yerler veya mümtaz liman şehirleri gibi her bir İdarî cüz’ün zabıta âmiri veya sulh mahkemesi kâtibini ifade eder.

“Justices” (Mahkemeler), “Two Justices” (Çift Mahkemeler) : İlçe, belde, bucak, imtiyazlı yerler, mümtaz liman şehirleri veya diğer bir idare cüz’ü dahilinde faaliyette bulunan mahkemeler “Justices” kelimesi ile ifade edilmiş olup, bunlardan birinin müdahalesini gerektiren bir meselenin zuhurunda bu mahkemelerin o hususla her hangi bir ilgileri bulunmamak gerektir. İdarî cüzülerden bir kaçının içinde bulunan ve tek bir tarafın mülkü olan araziye ait bir dâva zuhurunda her bir cüzü- de bulunan arazi parçası için o yerin mahkemesi, dâva ile ilgili olmamak şartile, yetkili olur. Aynı iki mahkemenin yetkisi dahiline giren işlerde “Çift Mahkeme” tâbirinden, beraberce toplanıp birleşen iki mahkeme anlaşılır.

“Owner” (Malik): Gerek bu, gerek özel ve gerek bunlarla birleştirilecek diğer kanun hükümleri icabından olarak herhangi bir arazi sahibine tebligatta bulunmak gerektiği veya herhangi bir işlem böyle bir mâlikin rızasına bağlı bulunduğu ahvalde (Mâlik) tabiri, bu veya özel kamunun hükümleri gereğince araziyi satmağa veya bu arazideki mülkiyet hakkını intikal ettirmeğe yetkili olan herhangi bir şahıs veya kurul mânasına gelir.

“The Bank” (Banka) : İngilterede bulunan araziye ait bedellerin ödenmesi veya yatırılması bakımından bahis konusu edilecek olan (Banka) tâbirinden, İngiltere Bankası ve İrlandadaki arazi bedellerinin ödenmesi veya yatırılması konusunda da İrlanda Bankası anlaşılır.

4 — Kanunun kısa adı:

Parlamentoca kabul edilmiş diğer kanunlar veya kanunî vesikalar meyanmda bu kanun sadece, (The Lands Clauses “Consolidation” Act, 1845.), (1845 tarihli Arazi Hükümlerini “Birleştirme” Kanunu) diye anılır. Kanun Başlangıcının üzerinde bu kanunun tam adı yazılıdır.)

5 — Bu kanun bölümlerinin diğer kanunlarla birleştirilme şekli :

Bu kanun hükümlerinden herhangi birinin veya bir kısmının bundan böyle kabul olunacak bir kanunla birleştirilmesi bazı ahvalde uygun görüldüğü takdirde, buna benzer herhangi bir tevhide yapmak amacıyla: birleştirilmesi derpiş olunan hususlara taallük eden bu kanun hükümlerinin böyle bir kanunla birleştirileceğinin (bu gibi hususlar bu kanunun başlangıç cümlelerinde belirtildiği veçhile açıklanmak suretiyle) o kanunda hüküm altına alınması kâfidir. Bu kanunun bu suretle birleştirilen bütün kaziye ve hükümleri o kanunla sarahaten tâdil veya istisna edilmedikçe, onun bir parçasını teşkil ederek bu gibi kaziye ve hükümlerin muhtevası, o kanunun taallük ettiği husus hakkında o kanuna konulmuş gibi tefsir olunur.

ARAZİNİN ANLAŞMA YOLU İLE SATIN ALINMASI

Arazinin anlaşma yolu ile satın alınmasına dair aşağıdaki hükümler konulmuştur:

6 — Anlaşma suretiyle arazi satın alınması hakkında yetki :

Bu kanunla özel kanun hükümlerine tâbi bulunan kamu hizmeti müteahhitlerinin özel kanunla almağa yetkili kılındıkları ve özel kanundaki gaye ve hedeflere uygun bulunan arazinin mâlikleri veya aynı hak sahibi ilgililerle yahut da gerek bu kanuna ve gerek özel kamuna göre araziye mutlak olarak satmağa veya muayyen bir bedel karşı lığında arazideki hakkını intikal ettirmeğe yetkili kılınmış olan kimselerle anlaşmaları ve kendilerine lüzumlu olan arazinin veya arazi parçasının mâlikleriyle veya bu gibi yerlerde her ne suretle olursa olsun ilgili olanlarla anlaşmaya varmaları kanuna uygun olur.

7 — Ehliyetsiz tarafların satışa veya intikale yetkili kılınmaları :

Herhangi bir arazinin mâliki, mutasarrıfı veya böyle bir araziye ait aynı bir hakkın sahibi bulunan tarafların kamu hizmeti müteahhitlerine satışta bulunmaları, haklarını terk veya intikal ettirmeleri veya bu hususlarda her türlü bağlamlara girişmeleri kanuna uygundur. Aşağıda yazılı taraflardan hepsinin veya birinin haklarını satmaları, terk veya intikal ettirmeleri de kanuna bilhassa uygun olacaktır: Bütün kamusal teşekküller, hayat kaydile zilyet olanlar, hukukî muamelelere girişme yetkisini haiz veya cihaza müstahak bulunan evli kadınlar, vasiler, divane ve ahmakları koruma kurulları, yardım ve iane teşekküllerinin mıdiünle ve mütevellileri, vasi ve kayyumlar, cihaza dâhil veya tâbi olan araziden alınacak kira vesair gelirleri almağa veya bu gelirleri hayat kaydıyla yahut hem hayat ve hem de muayyen bir zaman için yahut da yalnızca zaman şartıyla icardan veya buna benzer tâlî bir haktan ötürü tahsile yetkili olanlar bu kanunda sözü edilen taraflardır. Cihaza müstahak evli kadınlar hariç, diğer bütün safhalarca, ezcümle; hayat kaydıyla

veya hem hayat ve hem de zaman şartile yahut da yalnızca muayyen bir zaman için müstecir olanlar veya diğer bir talî hak sahibi bulunanlar tarafından münhasıran kendi nam ve hesaplarına değil, fakat aynı zamanda, kendilerinin varisleri, vasi ve kayyumları ile halefleri hesabına da, hattâ, kendilerinden sonra avdet (Reversion: her hangi bir hakka namzet olan şahsa o hakkın dönüşü), istihlâf veya intifa gibi haklara mâlik olacak her bir şahıs adına veya bu hakların sahiplerine ait ehliyetin sukutu dolayısıyla de bunlar namına yukarıda belirtilen taraflar satış, intikal veya terk yetkilerini kanuna uygun olarak kullanabilirler. Reşit olsalar da olmasalar da evli kadınların reşit ve bekârmış gibi yapabilecekleri muamelelerle, vasilerin kâsırlar adına, divane ve ahmakları koruma kurullarının da divane ve ahmaklar namına, bu gibi kasır, divane ve ahmakların tam hukukî ehliyet sahibi olarak bu veya özel kanuna göre yapabilecekleri her türlü muameleleri bunların kanunî temsilcilerinin yapmaları kanuna uygundur. Mudiünleh, vasi ve kayyumlar, temsil ettikleri: çocuk, doğmamış cenin, divane veya evli kadın gibi şahısların tam hukukî ehliyete sahip imişler gibi bu veya özel kanuna göre yapabilecekleri hukukî muameleleri bizzat kendileri yaparlar.

8 — Kanunen ehliyetsiz tarafların kullanabilecekleri
sair yetkiler :

Bu kanunla özel kanunun veya bunlarla birleştirilebilen diğer bir kanunun hükümlerine göre, (Copyhold lands) denilen, yani muayyen bir lordun mâlikânesine dâhil ve özel bir sicilde kayıtlı bulunan arazinin lorda has olmaktan çıkarılması için ancak malikâne lordu tarafından kullanılabilir bulunan ve 95 inci maddede belirtilen yetkiden başka, araziye takyit eden icara vesaire gibi mükellefiyet ve vecibelerin kaldırılması yetkisi veya böyle bir icara ait bedelin takdiri vesair mükellefiyet ve vecibelerin araziye tahmili yetkileri de, araziye yukarıda belirtildiği veçhile, kamu hizmeti müteahhitlerine satmağa, terk veya intikal ettirmeğe yetkili kılınmış olan bütün

tarafllara şâmil olup bu yetkiler bu gibi taraflarca kanuna uygun olarak kullanılabilir.

9 — Taraflar kanunî ehliyet sahibi olmadıkları hallerde ivazın, kıymet takdiri yolu ile tesbit olunması ve bankaya yatırılması :

Arazisini, gerek bu ve ve gerek özel kanun hükümleri dışında satmağa veya intikal ettirmeğe yetkili olmayan veya herhangi bir suretle kanunî ehliyet ve kudrette bulunmayan herhangi bir şahıstan alınacak veya mübayaa olunacak her nevi arazi için ödenmesi gereken ivaz veya mübayaa bedeli ile bu gibi araziye (yani kanunen ehliyetsiz bulunanların elindeki araziye) yapılan daimî bir hasar karşılığında ödenecek olan tazminat, aşağıda belirtilen hükümlere göre, “Çift Mamkeme”nin tâyin edeceği bir murakıp tarafından kıymet takdir edilmiş olmadıkça veya bir hakemin yahut da bir jürinin kararı ile kıymet tesbit edilmemiş bulundukça, birisi kamu hizmeti müttheahhitleri tarafından diğeri de karşı tarafça tâyin edilecek olan iki muktedit ve tecrübeli murakıpça ve bunların da birlikte anlaşılamamaları halinde, taraflardan herhangi birinin isteği üzerine ve karşı tarafa bilgi verilmek şartıyla herhangi bir “Çift Mahkeme” tarafından kıymet takdiri için tâyin olunan üçüncü bir murakıp marifetiyle tesbit edilecek bulunan kıymetten daha az olmyacaktır. Mura- kıpler anlaşabildikleri takdirde, her biri ayrı ayrı ve anlaşımadıkları takdirde ise, sözü edilen mahkemece tâyin olunan murakıp, kıymet takdiri kâğıdına yazılı bir beyanname ekliyecek ve bunda kıymet takdirinin doğruluğunu tasdik edecektir. Bütün bu gibi mübayaa bedelleri ve ivazlar, ilgili tarafların menfaatine aşağıda belirtildiği şekilde bankaya yatırılacaktır.

10 — Satıcının mülkiyet hakkı mutlak olduğu ahvalde arazi senelik icar bedeli karşılığında intikal ettirilebilir:

Özel kanundaki gaye ve hedefler için alınmasına cevaz verilen herhangi bir arazide kendi şahsî menfaati için mutlak olarak tasarrufa hakkı bulunan veya bu ara-

ziye vasıtasız olarak mâlik bulunan (seized in fee) herhangi bir şahsın bu gibi araziyi veya bunun herhangi bir parçasını kamu hizmeti müteahhitlerine senelik muayyen bir icar bedeli (Rentcharge) karşılığında intikal ettirmesi kanuna uygundur. (Fakat, yukarıda belirtilen cihet müstesna, bu gibi arazinin satın alınması veya bu çeşit araziye zarar verilmesi karşılığında ödenecek olan ivaz gayri safi olacaktır).

11 — İcar bedelinin harç ve resimlere ilâve olunarak ödenmesi :

Böyle bir intikalde mahfuz tutulacak olan senelik icar, özel kanuna göre ödenmesi gereken harç ve resimler varsa bunlara eklenecek ve tarafların tesbit edeceği esaslara göre başkaca teminat altına alınarak icarın bedeli muacceliyet kesbettikçe kamu hizmeti müteahhitleri tarafından ödenecektir. Muacceliyet anından itibaren 30 gün zarfında ve ödeme dileğini havi yazılı talebe rağmen icar bedeli ödenmediği takdirde, kira bedeline müstahak olan kimseler, Üstün Mahkemelerden herhangi birinde açacağı bir alacak dâvası ile kira bedelini, mahkeme mâsraflarıyla birlikte, kamu hizmeti müteahhitlerinden alabileceği gibi bunların eşya ve mallarını haczettirmek suretiyle de tahsil edebilir.

12 — Munzam tesisat için ihtiyaç görülen arazinin satın alınabilmesi :

Kamu hizmeti müteahhitlerinin fevkalâde ihtiyaçlar için özel kanunla arazi satın almaya yetkili kılındıkları ahvalde, fevkalâde ihtiyaçlar için satın alınmasına cevaz verilen araziyi, yukarıda belirtilen hükümler dairesinde satış veya intikale yetkili kılınmış olan bütün tarafların fevkalâde ihtiyaçları karşılamak üzere satmaları veya intikal ettirmeleri kanuna uygun olur.

13 — Bu gibi araziyi satma veya yeniden satın alma yetkileri :

Kamu hizmeti müteahhitlerinin fevkalâde ihtiyaçla- için satın aldıkları araziyi tamamen veya kısmen münasip görecekları şekil ve bedel üzerinden ve diledikleri kim-

şeye satmaları ve aynı maksatla tekrar arazi satın almaları ve sonradan bunu da yine satmaları ve zaman zaman bu gibi muamelelerde bulunmaları kanuna uygundur. Ancak, kamu hizmetini yürütenlerin, sözü edilen maksatla, muayyen bir zamanda elde bulundurabilecekleri umum arazinin yekûnu kanunda önceden derpiş edilen miktarı aşamaz.

14 — Ehliyetsizlerden satın almanın tahdidi :

Kamu hizmeti müteahhitleri, fevkalâde ihtiyaçlar dolayısıyla haiz bulundukları satın alma yetkilerine dayanarak, bu gibi araziye satmağa veya intikal ettirmeğe gerek bu ve gerek özel kanun hükümleri dışında yetkili olmayan veya kanunî ehliyeti haiz bulunmayan herhangi bir kimseden, kanunda derpiş olunan miktardan fazla arazi satın alamazlar. Kanunen ehliyetsiz olanlardan sözü edilen miktardaki araziye kamu hizmeti müteahhitleri satın aldıkları ve sonradan bu arazinin tamamını veya bir kısmını sattıkları takdirde, kanunî ehliyet sahibi bulunmayan taraflardan herhangi birinin eskiden satılmış olan arazi yerine kendi arazisini kamu hizmeti müteahhitlerine satması kanuna uygun olmaz.

15 — Hâzinenin tasvibi olmadan beledî teşekküllerin satış yapamamaları

Bu veya özel kanun hükümlerine göre şirketlerin cebri surette almağa veya mübayaa etmeğe yetkili kılınma- dıkları araziye, özel kanunun kabulünden evvel hâzinenin tasvibi olmaksızın satamayacak olan herhangi bir beledî teşekkülün, özel kanundaki gaye ve maksatlar için hâzinenin tasvibi olmadan satmasına ne bu ve ne de özel kanundaki hiçbir hüküm yetki veremez.

TARAFLARIN RIZASI OLMAKSIZIN ARAZÎ
SATIN ALINMASI

Arazinin anlaşma olmaksızın satın alınmasına mütedair aşağıdaki hükümler konulmuştur:

16 — Cebri mübayaa hükümlerinin tatbikinden evvel sermayenin tescil edilmesi:

Hizmetin tahakkuku, kamu hizmeti müteahhitleri tarafından teşçili gereken bir sermaye ile yapılacaksa, hizmete lüzumlu arazinin cebri surette mübayaasma yetki veren bu kanunla, özel kanunun veya bunlarla tevhid olunan herhangi bir kanun hükümlerinden herhangi birinin uygulanması kanuniyet kesbetmeden evvel, hizmet masraflarını karşılayacak tahmini meblâğ veya sermayenin tamamı, tarafların lüzum ifade eden ve bunların varisleriyle vasi ve kayyımların da her birini müseccel muhtelif meblâğlar nisbetinde ilzam eden bir mukavele ile tescil olunmak lâzımdır.

17 — Çift Mahkemenin vereceği bir vesikanın sermaye tesciline beyyine olması :

Önceden tesbit olunan sermayenin tamamen tescil edildiğine dair Çift Mahkemenin vereceği bir vesika bu hususa müteallik kâfi bir beyyine teşkil eder. Kamu hizmeti müteahhitlerinin müracaati ve bu gibi mahkemelerce kâfi ve uygun görülecek lüzum ve ihtiyacın belirtilmesi üzerine bu mahkemeler vesikayı ona göre vermekle mükelleftirler.

18 — Arazinin alınmak istendiğinin ihbarı :

Kamu hizmeti müteahhitleri, gerek bu, gerek özel ve gerek bunlarla birleştirilen diğer herhangi bir kanuna göre almağa veya mübayaa etmeğe yetkili kılındıkları araziye almak veya mübayaa etmek, istediklerinde, bu gibi arazi üe ilgili bulunan veya bu kanunla satmağa, terk ve intikale yetkili kılmış olan bütün taraflara yahut da bunlardan mâkul soruşturma sonunda tesbit olunabilenlere kamu hizmeti müteahhitleri ihbarda bulunmağa mecburdurlar. İhbarnamede, bu gibi taraflardan, kendilerinin arazi üzerindeki mülkiyet veya aynî haklarının mahiyet ve şümülü ile ileri sürecekleri iddiaların mahiyeti sorulur. İhbarnamede aynı zamanda, kamu hizmeti müteahhitlerince istenilen arazinin niteliği, bu araziye satın almak i- çin müteahhitlerin görüşmek arzusunda oldukları ve kamu hizmetinin ifasından dolayı tarafların mâruz kalabilecekleri zararlar için ödenecek olan ivaz belirtilir.

19 — Arazinin mâlik ve şağillerine ihbarların tebliği:

Bu gibi araziyi satmağa ehil olan veya bu gibi arazi ile ilgili bulunan taraflara kamu hizmeti müteahhitlerince tebliği gereken her türlü ihbarlar bu gibi taraflara ya şahsan gönderilir veya bunların mütad olarak en son ikamet ettikleri yahut da makûl araştırmalarla öğrenilebilen ikamet yerlerine bırakılır. Şayet bu gibi taraflar Birleşik Kralılıkta bulunmadıkları veya makul araştırmalar sonunda bulunamadıkları takdirde ihbarlar bu gibi arazinin şağıline de bırakılabilir. Herhangi bir şağıl mevcut değilse ihbarname arazinin görünür bir yerine asılır.

20 — İhbarın tüzelkişiliği hâiz bir şirkete tebliği:

Bu gibi taraflardan biri tüzelkişiliği haiz bir ticaret şirketi ise, bu takdirde ihbar böyle bir teşekkülün idare merkezi olan yazıhaneye bırakılır. Böyle bir büro makûl araştırmalar sonunda bulunamazsa, şirketin idare meclisi üyeleri mevcut olduğu takdirde ihbar, ileri gelen üyelerden birine tebliğ olunduğu gibi bu nevi arazinin şağıl- lerine dahi tebliğ edilir. Herhangi bir şağıl yoksa ihbar bu gibi arazinin görülen bir tarafına asılır.

21 — Tarafların müzakere edememeleri veya anlaşılamamaları halinde meselenin aşağıdaki şekilde halli :

Böyle bir ihbarın tebliğinden itibaren 21 gün zarfında sözü edilen taraflardan herhangi biri araziye ait iddiasının tafsilâtını bildirmedeği veya böyle bir tarafın gerek bu ve gerek özel kanunla satmağa yetkili kılındığı araziye veya kendisinin bu arazideki aynı hakkına yahut da hizmetin ifası dolayısıyla bu şahsın maruz kalacağı herhangi bir zarara karşılık kamu hizmeti müteahhitleri tarafından ödenecek olan ivazın miktarında kamu hizmeti müteahhitleriyle bu gibi taraflar anlaşamadıkları takdirde ivazın miktarı, münazaalı ivazların tâyinine müteallik aşağıda derpiş olunan usule göre tesbit olunur.

22. 50 İngiliz lirasını aşmıyan ivaz anlaşmazlıklarının Çift Mahkemece halli :

Kamu hizmeti müteahhitlerince alınan veya kamu hizmeti için alınmak istenen yahut da kamu hizmetinin ifası dolayısıyla zararlı surette müteessir edilen her-

hangi bir arazinin mâlikleri, veya bu gibi araziye bu kanuna göre satmağa, intikal ve terke yetkili kılman kimseler, veya bu gibi araziye müteallik herhangi bir hakkın sahibi olanlar arasında bu gibi arazinin kıymeti ile arazideki hakkın değerine müteallik veyahut bunlar karşılığında ödenecek ivaza mütedair herhangi bir anlaşmaya varılamadığı ve bu gibi ahvalde talep edilen ivaz 50 İngiliz lirasını aşmadığı takdirde Çift Mahkemece hallolunur.

23 — 50 İngiliz lirasından yukarı olan ivaz anlaşmazlıklarından bu ivazı istemeğe hakkı olan tarafların ihtiyarına göre ivazın tahkim veya Jüri ile tesbiti :

Bu gibi dâvalarda talep olunan veya teklif edilen ivaz 50 İngiliz lirasını aştığı ve ivaz talebinde bulunan taraf bunun tahkim yolu ile tesbitini istediği ve kamu hizmeti müteahhitlerinin aşağıda belirtilen hükümlere göre jüriyi toplatmak üzere mahallî zabıta âmirine resmen müracaatlarından evvel bu isteğini kamu hizmeti müteahhitlerine yazılı bir ihbarla bildirdiği takdirde (bu ihbarda, ivaz talebine müstahak olan tarafın bu talebine mesnet olan aynı hakkının mahiyeti ile buna nazaran istenilen ivazın miktarı yazılarak) dâva tahkim suretiyle hallolunur. Fakat, ivaz talebinde bulunan taraf, yukarıda belirtildiği veçhile böyle bir ivaz meselesinin tahkim yolu ile hallini istediğini bildirmedikçe veya hakeme havale olunan iş hakkında hakemler kararlarını üç ay zarfında bildirmedikleri veya nihaî herhangi bir karara varmadıkları takdirde, bu gibi ivaz meseleleri, aşağıda belirtildiği suretle (Madde 38 ilâ 57) bir jüri heyetinin hükmü ile hal ve tesbit olunur.

İvaz anlaşmazlıklarının mahkemece halline ait hükümleri :

Bu veya özel kanuna yahut da bunlarla birleştirilen herhangi bir kanuna göre Çift Mahkemece halli gereken bir ivaz dâvasına müteallik olarak taraflardan birinin müracaatı üzerine karşı tarafı; davetiyede belirtilen zaman ve yerde Çift Mahkeme huzuruna çıkmaya dâvet etmek herhangi bir mahkeme içim kanuna uygun olur. Bu gibi

tarafların gelmesi üzerine, veya herhangi birinin gıyabında olarak ve dâvetiyelerin tebliğ edildiğini belirten vesikalara dayanılarak, bu mahkemelerin bu gibi dâvaları istima ve karara bağlamaları ve bu maksat için de tarafları veya herhangi bir kimseyi soruşturmaya çekmeleri ve şahitlerini yeminle dinlemeleri de kanuna uygundur. Bu gibi soruşturmalarda yapılması lüzumlu masraflar mahkemenin takdirine bağlı olacak ve miktarları da mahkemece tesbit olunacaktır.

25 — Anlaşmazlıkların tahkim yolu ile halli gerektiği hallerde hakemlerin tâynini :

Bu kanunla özel kanuna veya bunlarla tevhid olunan bir kanuna göre hakem yolu ile halli gereken münazaalı bir ivaza ait herhangi bir mesele zuhurunda, bu meselenin tevdi olunacağı tek hakemin tâyininde her iki taraf mutabık kalmadıkça, taraflardan her biri, diğer tarafın talebi üzerine bir hakem intihap ve tâyin eder. Hakemin tâynini kamu hizmeti müteahhitlerince yapılacaksa müteahhitlerin hepsi veya içlerinden ikisi tarafından yahut da bunların kâtip veya memuru marifetiyle; tâyin keyfiyeti diğer taraflardan herhangi birine taallûk ediyorsa bu tarafça ve şayet bu taraf bir şirket ise şirketin müşterek mührü ile tasdik olunmak suretiyle yapılır. Yapılan tâyin hakeme bildirilecek ve bildirimde bulunan taraf hakeme müracaat etmiş sayılacaktır. Böyle bir tâyin yapıldıktan sonra, taraflardan birinin ölümü tâyinini geri alınmasına bir sebep teşkil edemeyeceği gibi karşı tarafın muvafakati olmaksızın diğer tarafın bu tâynini feshetmeğe de yetkisi yoktur. Böyle bir ihtilâfın zuhurundan itibaren on dört gün zarfında, anlaşmazlığın hakeme tevdiine dair vuku bulacak yazılı bir taleple, taraflardan birinin diğer taraftan bir hakem tâyinini istemesinden sonra bu müddet zarfında o tarafın hakem tâyin edememesi halinde, talepte bulunan ve kendisi bizzat hakem tâyinini ikmal etmiş olan taraf, her iki taraf adına müşterek bir hakem tâyin edebilir. Bu hakem münazaalı dâvaya bakar

ve karara bağlar. Bu hakemin hüküm veya kararı kat’idir.

26 — Hakemlik mevkiinin inihlâlinde yeni hakemin sağlanması :

Bu suretle tevdi olunan meselenin karara bağlanmasından önce taraflardan birinin tâyin ettiği hakem ölür veya işini göremiyecek hale gelirse, kendisini tâyin etmiş olan taraf bir başka hakemi evvelkinin yerine geçmek üzere intihap ve yazı ile tâyin eder. Diğer tarafın yazılı ihbarından sonra karşı taraf yedi gün zarfında bu maksatla yeni hakemi tâyin edemezse, tek kalan hakem, yani bir tarafın hakemi tek taraflı olarak (exparte) işe bakar. Yukarıda belirtildiği veçhile, yeniden işe getirilen her hakem kendinden evvelki hakemin ölüm veya iktidarsızlığı anında haiz bulunduğu bütün yetkilere mâlik olur.

27 — Baş hakem tâyini:

Birden ziyade hakemin tâyini gereken ahvalde bu gibi hakemler, kendilerine havale olunan işe girişmezden evvel, bir başhakem intihap ve tâyin ederler. Başhakem, bu veya özel kanun hükümlerine göre kendisine tevdi olunan veya hakemlerin anlaşılmadıkları hususları karara bağlar. Baş hakemin ölümü veya işini göremez hale gelmesiyle beraber hakemler onun yerine bir başka başhakem seçerler. Kendisine intikal eden işlerde başhakemin kararı nihâidir.

28 — Hakemlerin ihmali üzerine ticaret odasının başhakem tâyinine yetkili olması :

Yukarıda belirtilen iki halden herhangi biri karşısında hakemler bir başhakem tâyinini reddeder veya taraflardan birinin böyle bir tahkime ait talebi üzerinden yedi gün geçtiği halde başhakemin tâyininde ihmal gösterirlerse, taraflardan herhangi birinin bu nevi tahkime dair müracaatta bulunması üzerine Ticaret Odası bir başhakem tâyin eder. Bu veya özel kanunla kendisine tevdi olunan yahut da hakemlerin anlaşılmadıkları hususlarda başhakemin kararı katidir.

(Bu madde 1883 tarihli Arazi Hükümleri (Başhakem) Kanunu ile değişmiştir.)

29 — Tek hakemin ölümü halinde işe yeni baştan başlanması :

Tek bir hakem tâyin edildiği ahvalde, bu hakem bir karara varmadan ölür veya iş göremez hale gelirse, sanki hiçbir suretle hakem tâyin edilmemiş gibi, kendisine tevdi olunan hususlar, bu veya özel kanun hükümlerine göre yeni baştan ve aynı usulde tahkim yolu ile neticelendirilir.

30 — Herhangi bir hakemin işe bakmayı reddetmesi halinde diğer hakemin tek taraflı olarak işe devam etmesi :

Birden ziyade hakem tâyin olunan ahvalde, bunlar- lerden biri işe bakmayı red veya yedi gün müddetle ihmal ederse, diğer hakem tek taraflı olarak işe devam eder. Bunun kararı, her iki tarafça tâyin edilmiş tek hakemin kararı gibi hüküm ifade eder.

31 — Hakemlerin 21 gün içinde veya daha ziyade uzatılan süre zarfında karara varamamaları halinde işin başhakeme tevdi :

Birden ziyade hakem tayin olunan ahvalde, bunlardan herhangi birinin, yukarıda belirtildiği veçhile, ihmalde bulunmamasına rağmen, en son hakemin tâyin tarihinden itibaren, bu hakemler 21 gün zarfında, veya her iki hakemin işi bitirmelerini temin maksadiyle uzatılmış bir süre varsa bu süre içinde, bir karara varamadıkları takdirde, kendilerine tevdi olunan işler yukarıda belirtildiği veçhile tâyin olunan başhakem tarafından sonuçlandırılır.

(Not : Hakemler, 21 gün zarfında verecekleri bir kararla işi üç aya kadar uzatabilirler, bunu yapmazlarsa, başhakem derhal harekete geçebilir ve bu tarihten itibaren üç ay zarfında kararını verir.)

32 — Hakemlerin her nevi defter vesaireyi getirme yetkileri :

Sözü edilen hakemler veya başhakem herhangi bir tarafın elinde bulunan ve münazaalı meselenin halli için

lüzumlu gördükleri bütün vesikaların ibrazını isteyebilirler, tarafların şahitlerini yeminle sorguya çekebilir ve sorgularda lüzumlu yeminleri teklif edebilirler.

33 — Hakemin veya başhakemin beyanda bulunması:

Herhangi bir hakem veya başhakem, kendisine tevdi olunan işin tetkikine girişmeden evvel bir yargıç huzurunda aşağıdaki beyanda bulunabilir ve bunu imzasıyla tasdik eder:

“Ben A..... B, kanunun hükümleri gereğince (özel kanunun adı zikredilerek) bana tevdi edilen işleri bilgi ve iktidarımın imkânı nisbetinde sadakat ve namuskârlık dairesinde tetkik ve halledeceğimi resmen beyan ederim.”

A. B.

(Bu beyanm huzurunda takrir ve imza olunmuştur) .

Hakem bir karara vardığında bu beyan karara eklenir. Böyle bir beyanda bulunmuş olan herhangi bir hakem veya başhakem bilerek buna aykırı harekette bulunursa kötü niyetle suç işlemiş olur.

(Not : Sözü edilen beyan herhangi bir yargıç huzurunda yapılabilir. Mutlaka ihtilâfım çıktığı yer mahkemesinde yapılması şart değildir. Yeter ki işe başlamadan evvel yapılmış olsun. Böyle bir beyanın yapılmamış veya karara eklenmemiş olması halinde hakemin kararı hükümsüz olursa da tarafların rızası bu kararı sahih kılar.)

34 — Tahkim masraflarının nasıl ödeneceği :

Hakemlerce sonuçlandırılan böyle bir tahkime ait olan ve bu tahkimle ilgisi bulunan bütün masraflar kamu hizmeti müteahhitlerince ödenir. Ancak, hakemler, kamu hizmeti müteahhitlerince ödenecek masraf miktarını azaltabilecekleri gibi karşı tarafın ödeyeceği masraflara müsavi olan bir miktara da hükmedecek olurlarsa, taraflardan her biri, tahkime ait kendi masraflarını kendisi öder ve hakemlerin şahıslarına ait masraflar taraflarca mütesaviyen ödenir.

35 — Kararın kamu hizmeti müteahhitlerine yollanması:

Hakemler yazılı kararlarını kamu hizmeti müteahhitlerine yollarlar. Sözü edilen müteahhitler bunu alır ve derhal, masrafı kendilerine ait olmak şartıyla bir suretini, talep üzerine, tahkimdeki karşı tarafa gönderir; veya karşı tarafın talebi üzerine, kararın, o tarafça tâyin edilecek herhangi bir kimse tarafından tetkikine her zaman müsaade eder ve karşı tarafın isteği üzerine karan, her zaman ibraza mecbur tutulur.

36 — Hakem kararının mahkeme kararına çevrilmesi :

Hakeme vaki müracaat, taraflardan birinin isteği üzerine her hanki bir üstün mahkemenin karan haline çevrilebilir.

(Not : Bu tedbir 1889 tarihli Tahkim Kanunundan sonra (madde 12) lüzumsuz hale girmiştir.)

37 — Şekil noksanından dolayı hakem kararnın batıl olmaması :

Bu veya özel kanunun hükümlerine göre hakeme tevdi olunan herhangi bir anlaşmazlığa ait kararlar, şekil noksanından dolayı hükümsüz kılınamaz.

38 — Kamu hizmeti müteahhitlerinin jüriyi çağdırtmadan evvel karşı tarafa ihbarda bulunmaları :

Kamu hizmeti müteahhitleri, herhangi bir münazaalı ivaz meselesini hallettirmek üzere jüriyi toplantıya çağdırtmadan en az on gün evvel, karşı tarafa ihbarda bulunarak bu arzularını bildirirler. Müteahhitler ihbarnamede, karşı taraftan satın almak istedikleri araziye ait aynı haklar karşılığında ve kamu hizmetinin ifasından mütevellit olarak diğer tarafça maruz kalınacak zarara mukabil ne miktarda para ödemeğe razı olduklarını bildirmeğe mecburdurlar.

39 — Jüriyi toplantıya çağdırtmak üzere mahallî zabıta âmirine veya bazı ahvalde savcıya yahut ta eski zabıta âmiri ile eski savcıya gönderilecek olan adlî tebliğât :

Münazaalı ivaz meselesinden ibaret bulunan herhangi

bir hadisenin bir jüri kararı ile halli gereken bütün hallerde, kamu hizmeti müteahhitleri mahallî zabıta âmirine adli tebligat gönderterek kendisinden tahkim işi için jüriyi toplamasını isterler. Kamu hizmeti müteahhitleri bir şirket ise tebliş kâğıdı bunların müşterek mühürü ile, müteahhitler şirket kurmamış iseler her birinin veya içlerinden yalnız ikisinin mühürü ile tasdik edilmiş olacaktır. Mü- nazaalı meselelerde, mahallî zabıta âmirinin kendisi de ilgili bulunduğu takdirde, tebliğ kâğıdı arazinin tamamının veya bir kısmının bulunduğu ilçe (county) savcısına yollanır ve şayet bu ilçedeki bütün savcılar da dâva ile ilgili iseler bu husustaki müracaat, bu ilçede sözü edilen görevleri evvelce ifa etmiş olup ta o anda orada sağ bulunan ve dâva ile ilgisi olmayan eski bir zabıta âmirine veya savcıya yapılır. Bu takdirde, bunlardan vazifede en son bulunmuş olan tercih edilir. Eski zabıta âmirlerinden her biri veya eski ve yeni her savcı, lüzum gördüğü takdirde, kendine bir vekil veya mümessil tâyinine yetkilidir.

40 — Zabıta âmirine müteallik hükümlerin savcıya veya zabıta âmrinin yerine vazife görececek olan herhangi bir şahsa da uygulanması :

Bir jüriye müracaatla ilgili olarak bu kanunda mevcut ve (Sheriff) zabıta âmiri sözü kullanılmış olan bütün maddelerde, zabıta âmirleri hakkında uygulanabileceği belirtilmiş olan hükümler, zabıta âmirinin yerine kanunen vazife görebilecek olan her hangi bir savcıya veya başka bir şahsa da uygulanır. Zabıta âmirinden başka her hangi bir şahsa başvurulması gereken her hâdisede zabıta âmirini ikame eden kimse, tebliğ kâğıdının gelişinden haberdar olur olmaz, bahis konusu arazinin bulunduğu yerin jüri üyelerine ait defterle özel jüri listesini, istek üzerine, gönderilmesi gereken kimseye veya bunun yetkili kılacağı şahsa derhal yollar.

41 — Jürinin toplantıya çağırılması :

Zabıta âmiri tebliğ kâğıdını alır almaz, üstün mahkemelerde jüri üyesi olarak vazife görmeğe kanunen yetkili

bulunan 24 bitaraf kimseden müteşekkil bir jüri heyetini, toplantının münasip yer ve saatini kendisi belirtmek suretile, toplantıya çağırır. Çağırma zamanı, tebliğ kâğıdının alınması tarihinden itibaren en az on dört günden evvel ve en çok yirmi bir günden geç olamaz. Tarafların rızası olmadıkça, toplantı yerinin bahis konusu araziden uzaklığı sekiz milden fazla olamaz. Zabıta âmiri tâyin ettiği toplantı yer ve zamanını, aynı zamanda, kamu hizmeti müteahhitlerine de bildirir.

42 — Jürinin listede yazılı kimselerden seçilmesi :

Böyle bir davete icabet eden jüri üyeleri arasından on iki kişilik bir jüri heyetini, üstün mahkemelerde bir araya gelen adalet jürilerinin seçilmesi hakkındaki usule göre, mahallî zabıta, âmiri seçer. Bu gibi davetlere uyarak yeter adette jüri üyesi gelmediği takdirde mahallî zabıta âmiri yukarıda belirtildiği şekilde, kanunî evsafı hâiz başka bitaraf kimseleri ya yedeklerden yahut ta sür'atle tedariki mümkün diğer üyelerden seçer ve yukarıdaki miktara iblâğ eder. İlgili taraflardan hepsi, jüri üyelerine ait kanunî itiraz haklarına malik bulunurlarsa da taraflardan hiç biri, jürinin teşekkülüne itiraz edemez.

43 — Zabıta âmirinin başkanlığı, tanıkların çağırılması, jürinin mütalâası :

Soruşturmaya zabıta âmiri başkanlık eder. İvaz talebinde bulunan taraf dâvacı addolunarak, mahkeme sırasında, adalet mahkemelerinde dâvacıların hâiz bulundukları hak ve yetkilere mâlik olurlar- Taraflardan birinin yazılı dileği üzerine zabıta âmiri, bahis konusu meselelerde bilgi sahibi olan ve sorguya çekilmesi lüzumlu görülen herhangi bir kimseyi şahit olarak huzuruna celbedebilir. Böyle bir soruşturmada zabıta âmiri, jüri heyetini veya heyete dâhil altı veya daha ziyade jüri üyesini, üstün mahkemelerdeki dâva usulünde olduğu gibi, hadiseyi aksi ihtimale göre mütalâa etmekle görevlendirebilir.

44 — Kusurdan dolayı zabıta âmirine ve jüri üyelerine terettüp eden ceza :

Böyle bir soruşturma veya muhakeme ile ilgili olarak yukarıda belirtilen hususlardan herhangi birinde kusuru görülen zabıta âmiri, her bir suçu için 50 İngiliz liralık bir para cezası öder. Kamu hizmeti müteahhitleri bu ceza parasını herhangi bir üstün mahkemede açacakları dâva ile tahsil edebilirler. Gerek bu ve gerek özel kanun gereğince genel veya özel jüriyi kurmak üzere intihap ve davet olunan bir kimse davete icabet etmez veya etse de yeminden çekinirse veyahut herhangi bir suretle kanuna aykırı olarak görevini savsaklarsa, böyle bir şahıs mahallî zabıta âmirine makbul bir mazeret gösteremediği takdirde, on İngiliz lirasını aşmayan bir para cezası öder. Zabıta âmirinin veya jüri üyelerinin ödeyeceği bu gibi para cezaları soruşturma masraflarının müsaadesi nisbe- tinde bu masrafların karşılanmasına sarfedilir. Jüri üyelerine bu madde ile tahmil olunan para cezasından başka, her bir jüri üyesi, adalet mahkemelerinde toplanan jüri üyelerinin tâbi oldukları aynı töre, aynı ceza ve mücazata tabi olur.

45 — Kusrda bulunan tanıkların tecziyesi :

Böyle bir soruşturma dolayısıyla bilgisini açıklamağa çağırılan ve zarurî masrafları ödenecek olan herhangi bir kimse, davetiyede yazılı yer ve zamanda, makbul bir mazereti olmaksızın hazır bulunmazsa, veyahut çağırılmış olsun olmasın, tanık olarak gelmiş bulunan herhangi bir kimse soruşturma konusu olan hususta yeminle dinlenmeyi reddederse, bu gibi kabahatleri işleyenler, zarar gören tarafa on İngiliz lirasını geçmeyen bir para cezası ödemeğe mecbur olurlar.

46 — Soruşturmanın bildirilmesi :

Soruşturma gün ve yerinin on gün evvelden kamu hizmeti müteahhitlerince karşı tarafa yazılı olarak bildirilmesi lâzımdır.

47 — Dâvacımn kusuru halinde ivazın bir mürakipçe tesbiti :

Tesbit olunan soruşturma zamanında, ivaz talebinde bulunan taraf hazır bulunmadığı takdirde, soruşturmaya

devam olunmayıp, ödenecek olan ivaz, aşağıda belirtilen usule göre, çift mahkemece seçilecek olan bir murakıbın tesbit edeceği ivazdan ibaret olur.

48 — Jüriye yemin teklifi :

Hüküm verecekleri konuyu incelemeğe, ivaz veya tazminatı takdire girişmeden evvel jüri üyeleri, bu gibi ivaz ve tazminatı hakkıyla ve tam bir dürüstlükle takdir edeceklerine dair ant içerler. Bunların ve tanık olarak dinlenilecek kimselerin içecekleri andı zabıta âmiri teklif ve idare eder.

49 — Arazinin alınması karşılığında ödenecek olan meblâğ ile tazminat bedelinin ayrı ayrı takdiri :

Soruşturma, satın alınacak arazinin hem kıymetine ve hem de satın alma dolayısıyla araziye yapılmış veya yapılacak olan zarar mukabilinde talep ve iddia edilen tazminata taallük ettiği takdirde jüri, kamu hizmetine lüzumlu arazi ile bu arazideki aynî hakkını, bu kanunda mevcut bulunan hükümlere göre satmağa veya intikal ettirmeğe yetkili kılman ve münazaalî ivaz dâvasına sebep olan tarafın bu hakkının satın alınması karşılığında ödenecek meblâğ için ayrı; ve gerek bu, gerek özel ve gerek bunlarla birleştirilen herhangi bir kanundaki hükümlerin uygulanmasından dolayı bu gibi araziye zarar verilmesi veya arazinin bölünerek alınması gibi sebeplerle arazi sahibinin maruz kalacağı herhangi bir zarar varsa, bunun takdiri suretiyle ödenecek olan para miktarı için de ayrı olarak hüküm verir.

50 — Karar ve hükmün teşçili :

Bu çeşit soruşturmaları idare edecek olan mahallî zabıta âmiri, böyle bir jürice takdir olunacak mübayaa bedel veya ivazı hakkında karar ve hüküm verir. Bu hüküm ve karar, zabıta âmiri tarafından imzalandıktan sonra, bedel veya ivaza konu olan arazinin veya parçalarının bulunduğu İlçe Sulh Mahkemesinin genel veya özel oturumlarına ait ilâmların arasına mahkeme kâtibince koinur ve hıfzolunur. Bu suretle tescil edilmiş sayılan bu gibi karar ve hükümler veya bunların hakikî suretleri bütün

mahkemelerle sair makamlar nezdinde muteber vesika hükmünde bulunur. Sözü geçen hüküm ve kararları her kes tetkik edebileceği gibi bunların bir kısmının veya ta- manının suretini isteyebilir. Tetkik için bir şilin (shilling) ve bu kanunla sulh mahkemesi kâtibinin çıkartmağa ve doğruluğunu tasdik ile imzalamaga mecbur olduğu suretlerden veya kararların özetlerinden beher yüz kelime için altı peni harç (Six Pençe) ödenir.

51 — Soruşturma masraflarının nasıl ödeneceği :

Bir jüri huzurunda yapılan soruşturmada kamu müteahhitlerinin evvelce teklif ettikleri meblâğdan daha fazlasının ödenmesine hükmolunduğunda soruşturmanın bütün masraflarını kamu hizmeti müteahhitleri çekecektir. Fakat, kamu hizmeti müteahhitlerince evvelden teklif edilmiş olan meblâğdan daha azının veya aynının ödenmesine jürice hükmolunduğu takdirde, yahut da, arazi sahibine resmen tebliğât yapıldığı halde kendisinin muayyen zamanda soruşturma yerinde bulunmaması halinde, jüri listesinin hazırlanması, jüri üyelerinin seçilmesi ve dâveti masraflarının, ve soruşturma masraflarile karar ve hükmün teşçili masraflarının da yarısı, bu hususta karar verilmiş olmak şartile, arazinin sahibi tarafından, diğer yarısı da kamu hizmeti müteahhitlerince ödenir. Soruşturma dışında kalan ve taraflardan her birini ayrı ayrı ilgilendiren masrafları, yukarıda belirtildiği veçhile, taraflar kendileri öderler.

52 — Masrafların müfredatı :

Böyle bir soruşturmanın masrafları, anlaşmazlık vukuunda, arazinin bulunduğu yere göre ya İngilterenin veya İrlanda’nın (Queen’s Bench) mahkemesince ve taraflardan birinin isteği üzerine tesbit edilir. Bu tesbite, bütün makul masraflarla harçlar ve jürinin çağırılması, listesinin hazırlanması ve bu listeden seçilerek teşçili, soruşturmanın yürütülmesi, tanıkların celbi, avukat ve müşavirler istihdamı, karar ve hükmün tescili ve soruşturma ile ilgili diğer bütün masraflar dâhildir.

53 — Masrafların ödenmesi:

Bu gibi masrafların kamu hizmeti müteahhitlerince ödenmesi gereken ahvalde, ödenecek meblâğı almağa müstahak olan tarafa bu meblâğ yedi gün içinde ödenmediği takdirde bunun haciz yolu ile tahsili caiz olup herhangi bir mahkemeye müracaat olunması üzerine de, mahkeme, hükmünü ona göre verir. Şayet bu gibi masraflardan herhangi birinin, arazi sahibi veya arazide aynı hakkı bulunan kimse tarafından ödenmesi gerektiği hallerde, bu masrafların tutarı, kamu hizmeti müteahhitlerince ödenmesine jürice hükmolunan miktardan veya aşağıdaki hüküm dairesinde, murakıbın tâyin edeceği kıymetten müteahhitlerce düşülebilir. Jürice hükmolunan veya murakıp tarafından tâyin edilen meblâğ bakiyesine ait ödeme, veya ödemeyi karşılayacak bir depozito, masrafın tamamının ödenmiş ve karşılanmış olduğuna delâlet eder. Masraflar bu suretle hüküm altına alman veya tâyin olunan meblâğdan fazla olduğu takdirde, bunların fazlası haciz yolu ile tahsil edilebilir ve herhangi bir mahkemeye müracaat olunması üzerine mahkeme buna göre karar verir.

54 — Taraflardan herhangi birinin isteği üzerine özel jüri kurulması:

Taraflardan biri, yukarıda belirtilen münazaalı ivaza müteallik herhangi bir meselenin özel bir jüri tarafından hallini isterse o mesele bu suretle hallolunur. Ancak, böyle bir dileğe ait belge, arazi sahipleri tarafından gelecekse, kamu hizmeti müteahhitlerinin zabıta âmirine adlî tebliğatta bulunmalarından evvel, kendilerine tevdi edilmek lâzımdır. Bu maksatla, kamu hizmeti müteahhitleri zabıta âmirine yollayacakları tebliğatta böyle bir dava için özel bir jüri kurulmasını isterler. Bunun üzerine zabıta âmiri, bu tebliğatı aldığı andan itibaren en kısa bir zamanda tâyin edeceği muayyen yer ve zamanda, tarafları veya vekillerini (kendilerine en az beş ve en çok sekiz gün zarfında yapılacak tebliğatla) özel bir jüri teşkili maksadile huzuruna davet eder. O tarihte yürürlükte bulunan kanunların icabına göre, üstün mah-

kemelerin vazifelileri tarafından tasvip ve tâyin olunan jüriler hakkındaki usule uymak suretiyle, kendisine tâyin olunan yer ve zamanda, zabıta âmiri özel bir jüri teşkil ve tâyin ederek o andan itibaren sekizinci günün akşamına kadar, muayyen bir gün kararlaştırdıktan sonra, bu jüriye dâhil üyelerin adedini azaltmak maksadıyla tarafları veya vekillerini muayyen günde hazır bulunmak üzere, dört gün evvelisinden toplantıya çağırır. Zabıta âmiri o gün, üstün mahkemelerin yetkili memurlarınca takip olunan mutat usule göre, sözü geçen özel jürideki üyelerin adedini yirmiyeye indirir.

55 — Özel jüri üyeleri adedinin noksan olması :

Bu gibi soruşturmalarda özel jüri, sözü edilen yirmi kişiden ilk on ikisinin çağırılmasıyla teşkil olunur. Bunlardan herhangi biri aleyhine tarafların kanunen itiraza hakları vardır. Jüri üyeleri tam olarak gelmez veya itirazlar dolayısıyla kâfi miktarda jüri üyesi kalmazsa, taraflardan birinin isteği üzerine mahallî zabıta âmiri, özel veya genel jüri üyesi olmak için lüzumlu vasıfları hâiz bulunan ve yukarıda belirtildiği veçhile, sözü geçen listeden çıkarılmamış olup soruşturmaya gelmiş olan yahut ta alelacele temin edilebilen bütün bitaraf kimselerin isimlerini bu jüri listesine, mürettep jüri üyesi adedini tamamlamak için, tarafların itiraz hakları bâki kalmak şartıyla, ilâve edebilir. Mahallî zabıta âmiri, teşkil ettiği bu jüri ile bahis konusu olan meseleyi tetkik ve muhakeme etmeğe başlar. Bu muhakeme her hususta, yukarıda derpiş olunduğu gibi, genel jürice yapılan muhakemenin tâbi olduğu hal ve şartlar içinde cereyan eder ve genel jüri muhakemelerine ait aynı ceza hükümlerine tâbi olur.

56 — Yukarıki maddelere göre kurulan özel jürinin diğer dâvalara, tarafların rızasıyla bakabilmesi:

Özel jürinin, adedi yukarıda belirtildiği veçhile tesbit olunduktan sonra, toplanması ile ilgili konudan, başka bir soruşturmaya geçebilmesi, ilgili tarafların buna razı olmalarıyla mümkündür.

57 — Jüri üyelerinin senede bir defadan fazla iş görmemeleri :

Hiçbir jüri üyesi, yukarıda belirtilen meselelerden herhangi birine bakmak üzere, rızası olmadıkça bir defadan fazla işe çağırılmaz.

58 — Gaip tarafa ait ivazın çift mahkemece tâyin olunan bir mürakip marifetiyle tesbiti :

Kırallık hudutları dâhilinde bulunmamak sebebiyle tasarruf hakkı kaldırılan veya mâkul araştırmalara rağmen bulunamayışı veyahut kanunî tebligat yapıldığı halde, yukarıda belirtildiği veçhile, belirli saatte jüri huzurundaki soruşturmada hazır bulunmayan taraflardan herhangi birinden, kamu hizmeti müteahhitlerince alınacak veya mubayaa olunacak herhangi araziye ait ivaz veya mübayaa bedeli ile bu gibi araziye yapılan zarardan dolayı ödenecek olan tazminat, çift mahkemece aşağıda belirtilen surette tâyin edilecek mukteditir ve liyakatli bir mürakip tarafından tesbit edilen kıymetten ibaret olacaktır.

59 — Çift mahkemenin murakıp tâyin etmesi :

Kamu hizmeti müteahhitlerinin çift mahkemeye müracaatla, herhangi bir tarafın kırallık hudutları içinde bulunmaması sebebiyle tasarruftan men edildiğine, makul araştırmalara rağmen bulunamadığına, kanunî tebligat yapıldığı halde yukarıda belirtildiği suretle belirli saatte jüri huzurundaki soruşturmada hazır bulunmamış olduğuna dair çift mahkemenin kâfi göreceği delilleri bu mahkemeye ibraz etmeleri üzerine yargıçlar, kendi imzalarını taşıyan bir yazı ile, yukarıda belirtilen ivazı tesbit ettirmek üzere, mukteditir ve liyakatli bir mürakip tâyin ederler. Bu murakıp ivazı tesbit ettikten sonra, kendi takdir ettiği kıymete bir beyanname ekliyerek bunda kıymetin doğruluğunu tasdik ve imza eder.

60 — Murakıbın imzalayacağı beyan:

Yukarıda belirtilen kıymet takdiri görevine başlamadan evvel böyle bir murakıp, sözü edilen çift mahkemenin veya bunlardan yalnız birinin huzurunda, kendi tâyi-

ni yazılan kâğıdın aşağısına şöyle bir beyanda bulunur ve altını imza eder:

“Ben A..... B burada bana verilen kıymet takdiri işini bilgi ve iktidarımın imkânı nisbetinde, sadakat, bitaraflik ve namuskârlıkla yapacağımı resmen beyan ederim.”

A. B.

“Bu beyan m huzurunda takrir ve imza olunmuştur.”

Herhangi bir murakıp hakikate aykırı olarak böyle bir beyanda bulunur veya, böyle bir beyanda bulunduktan sonra buna kasten aykırı hareket ederse suistimalle suçlandırılır.

61 — Kıymet takdiri vesaireye ait belgelerin istek üzerine arazi sahibine ibrazı :

Murakıp tarafından yapılan kıymet takdirine ait vesika, sözü edilen tâyin belgesiyle beraber bunun altındaki beyanname, kamu hizmeti müteahhitlerince muhafaza edilecektir. Müteahhitler, istek üzerine, sözü edilen kıymet takdiri vesikasıyla diğer belgeleri her zaman, kıymetle alâkası bulunan arazi sahibine veya bunda ilgili bulunan diğer bütün taraflara ibraza mecburdurlar.

62 — Kamu hizmeti müteahhitlerince ödenecek masraflar :

Böyle bir kıymet takdirine ait olan veya bununla ilgili bulunan bütün masraflar kamu hizmeti müteahhitlerince çekilir.

63 — İvaz ile satın alma bedelinin nasıl takdir olunacağı :

Yukarıda belirtilen hallerden herhangi birinde, kamu hizmeti müteahhitlerince ödenecek ivaz veya müba- yaa bedeli takdir olunurken, dâvaya bakacak olan yargıçlar, hakemler veya mür'akipler kamu hizmeti müteahhitlerince alınacak veya mübayaa edilecek arazinin yalnız kıymetine bakmayıp aynı zamanda, şayet zarar varsa: Meselâ, herhangi bir mâlikin arazisi bölünerek bir kısmının alınmasından dolayı mal sahibinin mârûz kalacağı

zararlar yahut ta gerek bu, gerek özel kanunun ve gerek bunlarla birleştirilen her hangi bir kanunun uygulanması sebebiyle sair arazinin başkaca zararlı bir tesire maruz kalması gibi zararları da nazara alacaklardır.

64 — Murakıbın gaip taraf için ivaz takdir ettiği ahvalde, gaip taraf ivaz takdirini hakeme tevdi ettirebilir :

Herhangi bir araziye veya bundaki hakka ait olarak ödenecek ivazın bir mürakıpçe takdir olunacak kıymete göre tesbitinden sonra bu ivazın; (taallük ettiği araziye satmağa veya intikal ettirmeğe yetkili olan tarafın veya mâlikin, yukarda belirtildiği veçhile, bulunmaması veya kırallık toprakları dışında olması dolayısıyla) bu kanundaki hükümlere göre bankaya yatırılması gerektiği ahvalde, böyle bir taraf veya mâlik, kıymet takdirinden memnun olmazsa, bu kanunda mevcut hükümlere göre (Chancery) Hukuk Yargıçlığına müracaatla bankaya yatırılan paraların kendisine ödenmesini istemeden evvel, kamu hizmeti müteahhitlerine göndereceği yazılı bir ihbarla, bu ivazın hakem tarafından gözden geçirilmesini kanunen istiyebiiir. Bunun üzerine, ivaz dâvası, yukarıda belirtildiği veçhiyle, hakeme tevdi olunan diğer münazaah ivaz hadiselerinde olduğu gibi aynı usul dâhilinde hakeme tevdi olunur.

65 — Hakemlere bırakılması gereken dâvalar :

En son bahsi geçen halde hakemlere tevdi olunacak mesele, yukarıda belirtildiği veçhile, kamu hizmeti müteahhitlerince bankaya yatırılan meblâğın miktarına, munzam bir meblâğın müteahhitlerce ödenmesine veya depozito olarak yatırılmasına taallük ettiği takdirde, o mesele behemahal hakeme tevdi olunur.

66 — Munzam meblâğa hükmolunduğu takdirde, müteahhitlerin bu meblâğı on dört gün zarfında tediye etmeleri veya depozito olarak yatırmaları :

Hakemler kamu hizmeti müteahhitlerinin munzam bir meblâğ ödemelerine hükmettikleri takdirde müteahhitler bu munzam meblâğı on dört gün içinde, halin icaplarına göre, ya öder yahut ta depozito olarak yatırırlar.

Bu hususta vukubulacak kusurdan dolayı sözü edilen meblâğ cebri icra yolu ile veya üstün mahkemeye müracaat ve dâva açmakla tahsil olunabilir.

67 — Tahkim masrafları :

Hakemler, yatırılan meblâğın yeterliğine hükmettikleri takdirde, böyle bir tahkime ait, veya bununla ilgili bulunan ve hakemlerce tesbit edilecek olan masrafları kimin ödeyeceğini de hakemler kararlaştırır. Fakat hakemler, kamu hizmeti müteahhitlerince munzam bir meblâğın ödenmesine hükmettikleri takdirde, tahkime ait olan ve bununla ilgili bulunan bütün masrafları kamu hizmeti müteahhitleri çeker.

68 — İvazın tahkim yolu ile veya bir jürice tesbitinde, ivaz iddia eden tarafın muhayyerliği :

Taraflardan biri, alman veya kamu hizmetlerinin işlemesi dolayısıyla zararlı surette müteessir olan herhangi bir arazi için veya bundaki hak karşılığında ödenecek olan herhangi bir ivaza müstahak bulunduğu ve kamu hizmeti müteahhitleri, gerek bu gerek özel ve gerek bunlarla tevhit olunan herhangi bir kanundaki hükümler gereğince o şahsı tatmin etmemiş oldukları ve talep olunan ivaz bu gibi hallerde 50 İngiliz lirasından fazlaya balığ olduğu takdirde, böyle bir taraf bu ivaz meselesini ya tahkim yolu ile veya bir jüriye başvurarak hallettirmekte, kendisi için uygun bulacağı çareyi ihtiyar eder. Böyle bir taraf bu ivaz meselesinin hakem yolu ile hallini dilediği takdirde, bu dileğini yazılı bir ihbarla kamu hizmeti müteahhitlerine bildirir. Bu ihbarda, ivaz talep ettiği arazi üzerindeki hakkının mahiyetini ve bundan dolayı istediği ivazın miktarını belirtir. Bu suretle ivaza müstahak olan herhangi bir taraftan aldıkları ihbar üzerine, kamu hizmeti müteahhitleri 21 gün içinde talep edilen ivazı ödemek ve bu hususta yazılı bir anlaşmaya varmak istedikleri takdirde, ortaya çıkan bu ivaz meselesi burada derpiş olunan usule göre, hakem marifetiyle hallolunur. Eğer bu ivaza müstahak olan taraf böyle bir ivaz meselesinin jürice hallini dilerse bu dileğini yukarda açıklanan hususlarla birlikte ya-

zili olarak kamu hizmeti müteahhitlerine bildirmesi kanuna uygun olur. Kamu hizmeti müteahhitleri bu takdirde de talep edilen ivazı ödemek veya yazılı bir anlaşmaya girişmek istedikleri takdirde, bir jürinin toplanması ve bu ivaz meselesinin buradaki hükümlere göre halli için mahallî zabıta âmirine 21 gün zarfında adlî tebligat gönderirler. Bu husustaki kusurlarından dolayı müteahhitler, yukarıda belirtildiği veçhile, ivaza müstahak olan tarafa, istenilen ivazı ödemek mecburiyetinde olurlar. Bu ivaz, masraflarla beraber, üstün mahkemeye açılacak bir dâva ile tahsil olunur.

İDARÎ COĞRAFYA

ARDAHAN İLÇESİ

Yazan:
H. Ragıp UĞURAL

Tabii ve Coğrafi Durum:

Kuzey-doğu Anadolu'nun Kür Irmağı vasıtasıyla suları Hazar Denizine karışan yukarı yaylalar bölgesinde bulunan Ardahan ilçesi, doğudan: Çıldır, batıdan: Şavşat ve Ardane, kuzeyden : Posof İlçesi, güneyden : Göle ilçesi ve Kars İlinin Susuz Bucağıyla çevrilmiştir. Yüzölçümü (1540 kilometre kare olup deniz yüzünden yüksekliği 1800 - 2000 metredir.)

İlçenin İklimi :

Yazları mutedü ve kışları soğuk olup umumiyet itibariyle Kasım ayının 15 inden sonra kar yağmaya başlar, karların dağlarda 2,5 metreyi bulduğu ve 10 ay kalkmadığı daima vakidir. Yaz mevsimi Haziran ortalarında başlar. Suhu net derecesi senenin en sıcak ayı olan Temmuzda 25 dereceyi, en soğuk ayı olan Ocak ayında - 30 - 35 dereceyi bulur. İlçeye vasatı (500) mm. yağmur düşer, arazinin dörtte üçü yayladır. Yaylanın en yüksek noktası Cin Dağı olup 3000 metredir. Arazisi birinci derece deprem bölgesine dahil olmakla beraber uzun zamandanberi deprem kaydedilmemiştir. İlçenin en büyük ve muntazam akışlı suyu Kür Irmağıdır. İlkbaharda karların erimesiyle yükselir ve kasabadan itibaren garba doğru uzanan düzlüğü kaplar ve bu hal çayırın yükselmesini sağlarsa da Kür Irmağının gelişigüzel akmasının önüne geçilerek yatağı tanzim edildiği takdirde geniş düzlüğün bereket menbaı olacağı ve ufak kayıklarla seyrüseferin dahi imkân, dâhiline gireceği mu-

hakkaktır. Bunu temin maksadiyle şimdiye kadar hiçbir tetkikat yapılmamıştır.

İdari Durum :

Ardahan ilce olarak son defa 1926 tarihinde kurulmuştur. Daha evvel Selçuklular çağından sonra Ardahan yaylasının son olarak Anadolu Türkiye birliğine katılması Yavuz'un oğlu Kanunî Sultan Süleyman çağında olmuştur. 29 Mayıs 1555 tarihinde Safevî Hükümdarı Şah Tahmasp ile yapılan Amasya musalahasıyla Ardahan Osmanlılara geçmiş, o sene Osmanlılar buralarda arazi tahriri yapmışlar, Tırmalı Sipahileri yazmışlar ve Ardahan uzun yıllar Çıldır Eyaletine bağlı bir Sancak olarak idare edilmiştir.

Tanzimatla Eyalet usulü lâğvedilince Ardahan kaza halinde; yeni teşkil edilen ve Erzurum Vilâyetine bağlı bulunan Çıldır Sancağına bağlanmış ve bilâhare de vilâyet olarak idare olunmuştur. 1293 felâketiyle elimizden çıkarak 23 Şubat 1921 de düşman işgal ve idaresinden kurtulduktan sonra 1926 yılına kadar vilâyet olan Ardahan bu tarihte tekrar ilce olarak Kars iline bağlanmıştır.

İlçenin Hanak, Hoçvan ve Yalnızçam adlarını taşıyan üç bucağı ve bunlara bağlı 87 köyü vardır. Bunlardan Köy Kanunu tatbik edilen 83 köyünden 22 si merkez bucağına, 25 i Hanak Bucağına, 16 sı Y. Çam Bucağına, 20 si de Hoçvan Bucağına bağlıdır. İlçenin merkezinden başka bucaklarında ve köylerinde belediye teşkilâtı yoktur. Bugün halk arasında olduğu gibi 16 ncı asırdaki arazi defterlerine ve eski Selçuk çağındaki düzene göre Ardahan yaylası başlıca şu üç bölüme ayrılmış olarak götserilmektedir :

I — Küçük Ardahan (Bugünkü Göle kazası),

II — Büyük Ardahan veya Kara Ardahan (Şimdiki Ardahan kazası),

III — Meşe Ardahan (Ardahan kazasının Hanak bu- cağıyla Posofun Damal bucağını teşkil eden köyler bölgesi).

İlçe merkezi Büyük Ardahanın Kür Irmağı vadisindeki düzlüğün şark müntehasmda olup merkezin ve Yal- mızcam bucağının köyleri kısmen dağlık arazide, kısmen düzlüklerde ve Kür Irmağı vadisinde serpiştirme suretile kurulmuştur. Hanak ve Hoçvan Bucakları köyleri daha fazla dağlık arazide bulunmaktadır.

Nüfus ve iskân Durumu :

1945 sayımına göre ilçenin umumî nüfusu (23357) kadın, (26435) erkek olmak üzere cem'an (49792) olup kesafeti 32 dir. Nüfusun senelik artış nisbeti % 1 dir. Halkın sağlık kaidelerine önem vermemesi, ikametgâhların son derece iptidai olması ve İktisadî durumun elverişli olmayışı ve işsizlik bu nisbetin artmamasına âmil olduğu kanâatini vermektedir.

485 hanesi ve dağınık bir şekilde iki mahallesi olan ilçe merkezinin (6062) nüfusu vardır.

İlçe bölgesi deniz yüzünden 1800 - 200 metre yükseklikte olduğu için buralarda hayvancılık birinci derecede gelmekte, ekincilik ikinci plâna kalmakta, buğday sonbahar kılığları yüzünden korku ile ekilmektedir. Halk hayvanlarını yazın yaylalarda otlatmakta ve elde ettikleri yağ, peynir ve yün mahsûllerini satarak geçinmektedir.

İlçe Teşkilâtı ve Memurları :

İçişleri: Kaymakam, 3 bucak müdürü, 1 ilçe tahrirat kâtibi, 1 ilçe tahrirat kâtibi refiki, 1 İlçe nüfus memuru, 1 İlçe nüfus kâtibi.

Adalet : C. Savcısı, 1 yargıç, 2 yargıç yardımcısı (birisi sorgu işlerine bakar), 1 başkâtip (Noter işlerine bakar), 1 İcra memuru, 3 zabıt kâtibi, 1 mübaşir, 2 erkek 1 kadın gardiyan.

Tarım : 1 Hükümet veterineri, 1 ziraat muallimi.

P. T. T. : 1 Müdür, 7 muhabere memuru, 3 atlı dağıtıcı, 3 piyade dağıtıcı, 2 bakıcı.

Maliye : Malmüdürü, İl gelir memuru, 1 gelir memuru yardımcısı, 1 millî emlak memuru, 1 tahsil memuru, 1 muhasebe kâtibi, 1 veznedar, 4 tahsildar.

Özel idare : 1 özel idare memuru, 1 gelir memuru, 1 gelir memuru yardımcısı, 1 tahsil memuru, 1 tahsil kâtibi, 4 tahsildar.

Jandarma : 1 İlçe jandarma komutanı, 1 takım komutanı, iki subay, 3 gedikli başçavuş, 1 gedikli üst çavuş, 1 gedikli çavuş.

Emniyet : 1 Komiser muavini, 5 polis memuru.

Sağlık : Hükümet tabibi, 1 tedavi evi memuru, 1 gezici sağlık memuru, 1 frengi mücadele memuru, 1 köy sağlık memuru.

Millî Eğitim : 1 kesin denetmeni, 1 Millî Eğitim memuru, 4 gezici başöğretmen, 8 ilçe merkez öğretmeni, 50 köy öğretmeni, 6 eğitimci.

Orta Okul: 1 Müdür, 1 muavin, 5 öğretmen, 1 kâtip.

Orman bölge : 2 bölge şefi, 1 kâtip, 3 mesaha me

muru.

Millî Savunma : 1 askerlik şube başkanı, 1 muamelât memuru.

Diyanet işleri : 1 müftü.

Ziraat Bankası : 1 müdür, 1 muavin, 1 veznedar, 1 muhasip, 2 takip memuru.

Tekel : 1 memur, 1 ambar memuru.

Tapu : 1 tapu sicil memuru.

Belediye : 1 belediye başkanı, 1 muhasip, 1 kâtip, 3 tahsildar, 1 zabıta memuru, 1 mezbaha memuru, 1 itfaiye memuru, 1 veteriner, 1 doktor, 1 ebe, 1 kalfa.

Meteoroloji : 1 rasat memuru.

Bayındırlık Durumu :

İlçe dahilindeki şoselerin uzunluğu 147 kilometre olup bunların hepsi tamire muhtaç bir haldedir. İl merkezi ile ilçe arasındaki 102 kilometrelik şose İktisadî önemi haizdir. Ancak bu yol Sakaltutan bölgesinde ekseriya senenin beş ayında karla kapalı kaldığından ilçe ve civarı için birçok sıkıntıları mucip olmaktadır. Bu yolun 50 kilometrelik bir kısmının daima amele ve kar makinesiyle kapanmasının önüne geçildiği takdirde ilçemiz ve

ilçemizden birçok ihtiyaçlarını temin eden Göle, Posof, Çıldır İlçeleri için birçok sıkıntıların giderilmesi temin edilmiş olacaktır. Ardahan-Posof yolu 77 kilometre uzunluğunda olup bunun 26 kilometresinin kısmen kırma taş ferşiyatı kısmen silindirajı ve geri kalan kısmının da toprak tesviyesi yapılmıştır.

Ardahan - Ardauç arasında 102 kilometre uzunluğunda tamire muhtaç şose vardır. Bunun Yalnızçam bölgesi 7 ay kadar karla kapalı kaldığından kasabanın iktisadiyatına tesir etmektedir. Bu yolun da kar makinesi ve daimi ameliye ile açık bulundurulması büyük faydalar sağlayacaktır.

Ardahan - Çıldır şosesi 43 kilometredir ve tamire muhtaçtır.

Ardahan-Şavşat arası 42 kilometre olup kısmen toprak tesviyesi yapılmış bir yoldur. Bu yolun şose haline getirilmesi Şavşat ve Ardahan iktisadiyatına mühim faydalar sağlayacaktır.

Ardahan - Göle şosesi 51 kilometredir. Kısmen tamire muhtaçtır.

Yukarıda bahsi geçen şoseler üzerinde münakale yazın muntazam denecek kamyonlarla, kışın kızaklarla yapılmaktadır. İlçe merkezi bucaklara, şoselerle bağlanmış bulunmakta ve yazın bucaklara ve ekseri köylere tekerlekli nakil vasıtalarıyla, kışın kızaklarla münakale yapılmaktadır. İlcede bulunan köy yolları ham ve araba yolu olmak üzere tahminen yirmi bin kilometre uzunluğundadır. Bu yollarda yazın araba kışın da kızakla nakliyat temin edilmektedir.

İlçenin Kars ili, Posof, Çıldır, Göle İlçeleri ve ilçeye bağlı 3 bucak ve 6 karakol, 60 köyü ile telefon irtibatı vardır. Bu telefonların çalışması 5 santralla sağlanmakta olup telefon şebekesinin tulü 300 kilometredir. İlçenin geri kalan 27 köyüne de telefon çekilmek üzeredir. İlçe hudutları içinde merkezde posta telgraf teşkilâtı vardır.

İlçe merkezinin halihazır haritası ve imar plânı yapılmakta olup içme suları kısmen demir, kısmen künk

borular 7 çeşme ile temin edilmekte, fakat kireçli olan bu sular ihtiyaca kâfi gelmemektedir. Kullanma suyu kasaba içinden geçen Kür Irmağı ve Alabalık deresinden alınmaktadır. Merkezin içme suyunun Konzulut köyünden getirilecek su ile temin edilmesi düşünülmekte, bu maksatla fennî projesi yaptırıldığı gibi tesisat için tahsisat ta temin edilmiş bulunmaktadır. İlçeye bağlı Çimliçayır, Damdan, Fayatlı köyleri içme ve temizlik sularını kuyudan, Vel Gügübe köyleri de açık ark ve kaynaklardan, geriye kalan köyler de çeşme, akar dere ve kaynaklardan içme ve temizlik sularını temin etmektedirler. Bu duruma göre kasaba ve köylerde içme ve kullanma suyu ihtiyaca kâfi gelmeyip sulama işleri de yapılmamaktadır.

İlçe merkezinde, bucaklarda ve köylerde elektrik tesisatı mevcut değildir. Merkezin hidro-elektrik tesisatının projesi yaptırılmıştır. 140.000 lira İller Bankasından, 50.000 hra da mahallen temin edilmek suretiyle 190.000 lira İller Bankasına tevdi edilmiş ve bu bankaca tesisatın vücade getirilmesi temin edilerek elektrik malzemesi İngiltereye sipariş edilmiş bulunmaktadır.

Merkezde hükümet konağı vardır. 1946 yılında yapılmıştır. İhtiyaca kâfi gelmemektedir. İlçenin üç bucağında da devlete ait hükümet konağı varsa da bunlardan yalnız Hanak Bucağı hükümet konağından faydalanılmakta, diğerleri harap olduğu için bucak merkezlerinde bağlı köyler tarafından yaptırılmış Dispanser binalarında kira ile oturulmaktadır. İlçe merkezinde belediye binası yoktur, belediyenin malı olan şehir oteli daire olarak kullanılmakta ve ihtiyaca kâfi gelmektedir.

Kasaba evleri umumiyetle tek katlı kâgir ve üstleri toprak ve saçla örtülüdür. Köy evleri tek kat taştan evler olup ekserisinde pencere yoktur, tepeden bir delikle ışık almakta ve ahırlarla içiçe bulunmaktadır.

İlçe merkezinin cadde, sokak ve meydanları normal bir genişlikte olup bir kısmı kaldırımla döşelidir. Bu yolla-

rın bir kilometrelik kısmı Arnavut kaldırımı ve 8 kilometrelik kısmı şose, 4 kilometresi ham yoldur.

İlçe merkezinde 4280 metre karelik bir park vardır. Bucak ve köylerde park yoktur.

Merkez belediyesinin imar ve harita plânlarına tahsisat ayrılmış ve İller Bankasına verilmiş, yapılmak üzeredir.

Belediyenin yangın vasıtaları : 2 adet tekerlek üzerinde elle taşınan emme basma tulumbadan başka 4 balta, 6 kürek, 4 kazma, 8 adet su kovaşından ibarettir.

İktisadî Durum :

İlçe mahallî istihlâkinin tamamı mahallen istihsal edilen buğday ve arpa ile karşılanmaktadır. İlçe merkezinde ve köylerde su ile çalışan (106) adet su değirmeni, 3 adet gravyer peyniri, 6 adet kaşar peyniri imalâthanesi vardır. El sanatlarından dokumacılık inkişaf etmemiştir: Ancak muhtelif şahısların elinde mevcut (295) adet dokuma el tezgâhı olup bunlardan 20 adedi Jakar tipinde dokuma el tezgâhıdır. Canlı hayvan mahsulleri: İlçenin İktisadî hayatında, birinci dereceyi işgal etmektedir. İlçeden yılda ortalama (11000) koyun, (4000) sığır, (7500) ton yağ, (20) ton bal, (35) ton gravyer peyniri, (75) ton kaşar peyniri, (100) ton kavurma, (29) ton deri ihraç olunur. Belli başlı ihraç pazarları iç vilâyetler ve Istanbuldur. Sevkiyat ilçeden kamyonlarla ve yazın yapılmaktadır. Başlıca ithal maddeleri: Şeker, yağ sebze, meyve, bilimum mamul maddelerdir. İlçe merkezinde Ziraat Bankasının bir ajanı vardır. Her gün merkezde hayvan pazarı kurulmaktadır. Pazara civar ilçe ve köyler halkı hayvan ve hayvanat mahsulleri getirerek alışveriş yapmaktadırlar. İlçede maden ocağı yoktur. Yalnız Kodishara ve Fahrel köylerinde iptidâî tarzda taş ocakları vardır. Hoşret köyünde kireç ocağı vardır. İlçe bölgesinin maden vaziyeti etüd edilmemiştir.

Eskidenberi yapılmakta olan arıcılık hükümetin yardımı ve halkın gayretiyle son zamanlarda fennileşti-

rilerek inkişafa doğru gitmekte ve ilçenin İktisadî hayatında ikinci derecede bir yer almak istidadını göstermektedir..

Ziraî Durum :

İlçenin batı güney tarafları ile kuzey doğu ve doğu kısmı yer yer ormanla kaplıdır. Ağaç cinslerini orta kabiliyette sarıçam teşkil etmektedir. Yüzölçümü takriben 11940 hektardır. Bu mmtakalarda oturan halk ekseriyetle hayvancılık, kısmen de ziraatle iştigal etmektedirler.

Arazinin verim kabiliyeti vasatı olarak bire üçtür. Ziraat usulleri basit ve iptidai olup tarlaların büyük bir kısmı öküz ve sapanla sürülür. Hububat zerriyatma elverişli arazi miktarı (240175) dekar olup bunun tamamı işletilmektedir. (126570) dekar arazi çayırdır.

Çok eski ve önemli bir mazisi olan ilçemiz bölgesi hayvancılığı gündengüne inkjiraza doğru gitmektedir. Halk bir taraftan hayvan mevcutlarını çoğaltmaya çalışırken diğer taraftan bunların besleneceği otlakiye ve meraları bozmakta, tarla yapmakta ve hayvan barınacak ahırlarını İslah etmemektedir. Bu durum hem hayvan yemi, hem insan yiyeceği sıkıntısını mucip olmaktadır. Zira hayvanlar otsuz kaldığı gibi bozularak tarla yapılan mer'alara ekilen ekin de kışın erken gelmesiyle üşümekte, yaz mevsiminin geç kalması dolayısıyla ekseri seneler yazlık ekin Mayıs sonuna kadar kalmaktadır. Hayvancılık en ziyade ilçenin Hoçuvan bölgesiyle Hanak Bucağının Y. Zurmal, A. Zurmal, Karakale, Çat, Çimliçayır,, Fay atlı, Damdan, V. Nakala, Konduravul, Var- dosan köyleriyle merkez bucağının B. Harzıyan, K. Har- zıyan, Alagöz, Kocaköy ve Gürcübey köylerinde yapılmakta. merkez ve Yalmzçam bucaklariyle Hanak bucağının geri kalan köylerinde kısmen hayvancılık, kısmen ziraat yapılmaktadır.

Umumiyetle ilçemizin bol otlı geniş mer'alarında sığır ve koyun sürülerine raslanır. ilçedeki koyun adedi

(103878), sığır adedi (86112), kısrak (1910), at (918) adettir.

İlçede hayvan ıslâh müesseseleri yoktur. Yalnız il merkezinde bulunan Devlete ait aygırlarla sıfat yapılmakta, at neslinin ıslâhına ve Göle İnekhaneşinden temin edilen damızlık boğalarla da sığır ırkının ıslâhına çalışmaktadır. Koyun ve sığırlarda (Antraks) şarbon, çiçek ve yanıkara hastalıkları görülmekte, veteriner teşkilâtınca bu hastalıkların önüne geçilmeye çalışılmaktadır. 947 de (1410) vefiyat kayıt edilmiş, 948 de bu miktar (1000) e inmiştir.

Kültür Durumu :

Biri ilçe merkezinde, diğerleri bucak ve köylerde olmak üzere ilçede (53) ilkokul vardır. Ayrıca muhtelif yıllarda açılmış 6 bağımsız öğretmenli okul vardır. İlk tahsil çağındaki çocuk miktarı (6553) ve ilk okullara devam edenlerin sayısı (6035), mezun olanların miktarı (235) tir. İlkokul binalarının hepsi yeni plânlara göre yapılmış olup Öğretmen evleri vardır. İlçede bulunan ortaokul binası özel idareye aittir; (9) odası vardır, ihtiyacı karşılamaktadır. Orta okula öğrenci olarak (63) erkek, (10) kız devam etmektedir.

İlçe merkezinde bir halkevi, bucak ve köylerde (19) halkodası vardır. Halkevi çalışmaları devamlı değildir. Spor, temsü, kütüphane ve yayın, halk dersaneleri ve kurs lan kolları kurulmuşsa da zaman zaman faaliyet yapılmaktadır. Halkevi kütüphanesinde 890 kitap olup bunlardan faydalananların sayısı (826) dır. İlçe merkezinde 1556 baharında Kanunî Sultan Süleymanın bir ferma- niyle Osmanlı usulünce yeniden yapılarak tahkim edilmiş ve Safavilere karşı yukarı Kür boyunu emniyet altına almış bir kale olup kapısında : “Anadolu ile Rumeli, Arap ve Acem memleketlerinin ulu efendisi deniz ve karaların sahibi olan Selim Han oğlu Ulu Sultan Süleyman’ın emrile bu kale Hicretin 963 senesi Şevvalinde yapılmıştır” ibarelerini taşıyan bir kitabe vardır. Bölgede

yer yer kale harabelerine (Orağaz, Ur köylerinde olduğu gibi ve koyun, koç, sığır kabartma ve heykellerine de Taşlanmaktadır.

Sağlık Durumu :

İlçe merkezinde beş yataklı bir dispanser vardır. Eczane yoktur. Belediyeye ait bir ecza dolabı vardır. İlçede Rus istilâ zamanından kalmış frengi ve cüzzam hastalığı olup halen tedavilerine devam edilen (435) frengili vardır. 35 cüzzamlımm bir kısmı tedavi görmüşlerdir. Trahom ve sıtma hastalığı yoktur, verem hastalığına pek az Taşlanmaktadır. Çosuklar arasında en çok askarit hastalığı görülmektedir.

Halk umumiyetle zayıf yapılıdır. İlçenin hiçbir tarafında kanalizasyon tertibatı yoktur. Pek az evlerin helâsı olduğu gibi septik çukur usulü de taammüm etmemiştir. Merkezde bir adet umumî helâ mevcuttur. İlçe merkezinde plâna uygun fennî bir mezbaha vardır. Mezarlıklar umumiyetle bakımsız olmakla beraber merkezin üç mezarlığından birinin etrafı duvarla çevrilmiştir. İlçe merkezinde belediye tarafından el arabası ve amelelerle tanzifat yapılmaktadır. İlçe hudutları dahilinde yalnız merkezde bir hamam mevcuttur. Köylerin umumiyetle temizlik kaidelerine riayet derecesi zayıftır. İlçe merkezinde iki otel, üç lokanta vardır.

Sosyal Durum :

Halk hayvancılık ve ziraatle iştigal eder. Kış geç gidip erken geldiği için ziraatçılık verimli değildir. Birtek geçim vasıtası olan hayvancılık ta iptidâî şekilde yapıldığı ve otlakiyelerle mer'alar da mütemadiyen tahrip edildiği için açlık ve yiyecek sıkıntısının halkı tehdit etmediği yıl az bulunmaktadır. Halk, sekiz ay süren kış dolayısıyla işsizliğin getirdiği her türlü fenalıkla baş- başadır. Bu yüzden halk iş bulmak için fabrikaların bulunduğu bölgelere gitmektedir.

İlçenin erkek sâkinleri umumiyetle bu bölgelerde dokunan ve şal tabir edilen yünlü kumaşlardan kilot

pantolon ve ceket giyerler. Başlarına yazın kasket, kışın tiftikten dokunmuş başlık örterler. Kadınlar başlarına şal örterler ve kaftan giyerler. Düğün ve bayramlarda davul ve zurna ile bar ve mahalli oyunlar oynanır. Halk kısmen misafirperverdir. Bâtıl gelenekleri yoktur. Halk iklim ve muhit icabı tab'an uysaldır. Yol kesmek ve soygunculuk gibi asayişe müessir suçlar yok gibidir. Buna mukabil ot, ekin yakmak, arazi ve otlakiye tecavüzüne ve hayvan hırsızlığına ve kız kaçırma vakalarına sık sık raslanır. Kışın uzun sürmesi dolayısıyla halkta yer yer kumar ve içkiye karşı iptilânın başladığı görülmektedir. Buna mukabil kadınlar evlerinin ihtiyacı olan kilim, hah, çorap, atkı, başlık, şal dokumak suretiyle kış aylarını çalışmakla geçirirler.

İçişleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Eserler

I. Seri

Sayı

1	Köy Evi ve Müştemilâtı	Macit
2	Vilâyet Bütçesi	A. S. Delilbaşı
3	Köylerde Boş Vakitlerin Tanzimi	Ş.İnan
4	Zirai Muhitte Kooperatif Faaliyeti	Ş.İnan
5	Şehir ve Köylerde Mesken	H.Kümbetlioğlu
6	Avrupa'da Arazi Rejimi	F.Üstün
7	Belediyeler Mâliyesi	N.Ergin
8	Avrupa'da Mesken Siyaseti	S.Tümerkan
9	Fransa'da Belediye Emniyet Sandıkları	A.K. Aksüt
10	Mesken Meselesi ve Komünlerin Rolü	H.Alyot
11	Komünlere Ait Munzam kesirler ve Yeni Resimler	H.Orhun
12	Belçika'da Provens ve Komün idareleri	H.Orhun

II. Seri

Sayı

2	Türkiye'de Meskün Yerler Klavuzu	(2.Cilt)

III. Seri

Sayı

1	Türkiye'de İdare Teşkilâtı	V.Tönük
2	Türkiye'de Devlet Memurlarının Hukuki Rejimi	H.Orhun
3	Türkiye'de Belediyeler	S.Tümerkan
4	Türkiye'de Zabıta	H.Alyot

IV Seri

Sayı

1	Sendika Teşkili Hürriyetine ve Menşesine Ait Meseleler	H.Berksun
2	Trakya	A.Özmen
- Bu eserler Millî Eğitim Bakanlığı temin olunabilir. Yayınevlerinden temin olunabilir.